30. OBLJETNICA HJK

JAVNI BILJEŽNIK

godina XXVIII. / studeni 2024 / broj 51

ISSN 1331-5978 UDK 347.961

Volumen XXVIII. - 2024. broj 51

ČASOPIS HRVATSKE JAVNOBILJEŽNIČKE KOMORE
Časopis je besplatan

JAVNI BILJEŽNIK

NAKLADNIK
HRVATSKA JAVNOBILJEŽNIČKA KOMORA - ZAGREB

ZA NAKLADNIKA
Zvijezdana Rauš-Klier

GLAVNA UREDNICA
Mira Grbac

UREDNIŠTVO
Sanja Ledić
Vladimir Marčinko
Paula Poretti
Mira Grbac

TAJNIK ČASOPISA
Maša Marincel

JEZIČNA LEKTURA I KOREKTURA
Goran Faletar

TEHNIČKI UREDNIK, OBLIKOVANJE I PRIPREMA
Željko Obad

ADRESA HJK I UREDNIŠTVA
ZAGREB, Radnička cesta 34/II
TEL.: 01/4556-566
FAKS: 01/4551-544
E- mail:hjk@hjk.hr
http://www.hjk.hr

TISAK
Grafički zavod Hrvatske, Zagreb

NAKLADA
1100 primjeraka

Uvodnik 1

Intervju Martina Dujmović 3

Marius Stračkaitis, predsjednik CNUE-a za 2024. godinu 6

STRUČNO-ZNANSTVENI RADOVI *10*

Mihajlo Dika
O „općem statusu“ javnih bilježnika u izvanparničnom postupku prema Zakonu o izvanparničnom postupku iz 2023. 10

Paula Poretti
Izobrazba u javnobilježničkoj službi – potrebe, želje, očekivanja i zahtjevi 21

Slađana Aras Kramar
Sudjelovanje javnog bilježnika u imovinskim odnosima bračnih drugova 29

Hana Hoblaj
Pravna regulacija i praktična primjena nasljeđivanja digitalne imovine javnih bilježnika u nespornim stvarima 40

Hana Hoblaj,
Umjetna inteligencija u javnobilježničkoj službi: razmatranje koncepcija prednosti i rizika 58

Nikolić, Marčinko, Grbac
Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju uz pregled izmjena zakona iz 2023. godine te osvrt na način postupanja javnih bilježnika 69

Jelena Arambašić
(Ne)dopuštenost upisa trgovačke punomoći u sudski registar 95

Ivan Jurić
Pravni status i perspektiva izvješćivanja o održivosti 103

Ana-Marija Dujmović, Bojan Ruždjak
Obavijest javnog bilježnika ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu 129

Zakonodavna zbivanja – kronologija izmjene propisa u 2023./2024. 134

DOGAĐANJA 137

In memoriam 160

Popis javnih bilježnika, prisjednika i savjetnika RH 161

Poštovane kolegice i kolege, dragi čitatelji,

u proteklih godinu dana prikupljen je značajan materijal u vidu radova, tekstova i izvješća, čime je oplemenjeno izdanje broj 51 ovog časopisa kojim se službeno obilježava 30. godišnjica javnog bilježništva u Republici Hrvatskoj. U skladu s dosadašnjom formalnom i sadržajnom koncepcijom časopisa *Javni bilježnik*, nastojali smo održati sinergiju javnobilježničke teorije i prakse u stvaranju stručno-znanstvenih tekstova, integraciju tema od značaja za javnobilježnički rad te davanje odgovora na aktualna pitanja.

Slijedom iznesenog, ovaj uvodnik u narednom dijelu sadrži kratak **osvrt na tridesetogodišnji razvoj suvremenog hrvatskog notarijata** koji je započeo stupanjem na snagu Zakona o javnom bilježništvu (NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22 – dalje u tekstu: ZJB). ZJB je donesen 29. 7. 1993., a počeo se primjenjivati od 1. 10. 1994. godine, čime je u hrvatskom pravnom poretku ponovno uvedena i uspostavljena javnobilježnička služba koju javni bilježnici obavljaju kao samostalni i neovisni nositelji javne službe te imaju svojstvo osoba od javnog povjerenja (članak 2. stavak 2. ZJB-a). Nakon ponovne uspostave javnobilježničke službe, prvi su javni bilježnici položili svečanu javnobilježničku prisegu u zagrebačkoj Gradskoj vijećnici u studenom 1994. godine, u prisutnosti ministra pravosuđa Ivice Crnića i predsjednika Vrhovnog suda Republike Hrvatske Milana Vukovića. Prethodno je povijesno javno bilježništvo egzistiralo na ovim prostorima te je ukinuto Zakonskom odredbom o ukidanju javnog bilježništva od 19. 4. 1941. godine koju je potpisao tadašnji poglavnik Nezavisne Države Hrvatske Ante Pavelić. Od samog početka službe, javni su bilježnici preuzeli djelokrug rada tadašnjih upravnih tijela u odnosu na ovjere potpisa i preslika na privatnim ispravama (ovjere su vršili državni službenici županijskih ureda za opću upravu sukladno Zakonu o ovjeravanju potpisa, rukopisa i prijepisa koji je stavljen van snage 19. 7. 2022. godine). Postupno su se nadležnosti javnih bilježnika širile na području prava trgovačkih društava, nasljednog prava (kao sudski povjerenici), zemljišnoknjižnog i građanskog prava, obiteljskog prava, ovršnog prava (kao sudski povjerenici od studenog 2020. godine). Zakonom o zemljišnim knjigama iz 2022. godine djelokrug rada javnih bilježnika proširen je i na obnove i osnivanja zemljišnih knjiga (kao sudski povjerenici – ZZK NN 128/22). Od rujna 2023. godine na temelju Zakona o izvanparničnom postupku (NN 59/23) javnobilježnička nadležnost proširena je na izvanparnične postupke razvrgnuća suvlasništva nad nekretninama, uređenja međa, proglašenja nestalih osoba umrlim i dokazivanja smrti. Time je prestao važiti Zakon o vanparničnom postupku Kraljevine Jugoslavije (NN 45/34) te Zakon o proglašenju nestalih osoba umrlima i dokazivanju smrti (NN 10/74). Važna značajka za hrvatsko javno bilježništvo jest integracija ove službe u značajne međunarodne organizacije, među kojima se posebno ističe UINL (Međunarodna unija latinskih bilježnika) i CNUE (Vijeće bilježništava Europske unije) te pristupanje Europskoj bilježničkoj mreži (ENN) od 1. 11. 2007. i Europskoj mreži registara oporuka (ARERT/ENRWA) od 20. svibnja 2009. godine. Ulazak Hrvatske javnobilježničke komore u CNUE 1. srpnja 2013. godine omogućio je veću suradnju i standardizaciju među europskim bilježnicima, a članstvo je ključno za razmjenu najboljih praksi među europskim državama i jačanje profesije ne samo u Hrvatskoj već i europskom kontekstu. Za budući razvoj službe značajno je napomenuti kako je dana 28. 5. 2022. godine u službenom izdanju Narodnih novina (NN 57/22) stupio na snagu Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o javnom bilježništvu (ZIDZJB) kojim se u javnobilježničku službu uvodi pojam javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku (e-JB-isprava) te mogućnost rada na daljinu uz korištenje sredstava elektroničke videokonferencijske tehnologije. Svaki javni bilježnik obvezni je korisnik elektroničke komunikacije sa sudom (čl. 6. Pravilnika o e-komunikaciji, NN 5/20). Javni su bilježnici u svome radu dužni koristiti informacijski sustav koji odobrava Hrvatska javnobilježnička komora (Čl. 18.a ZJB-a) pod nazivom eNotar, a kojem javni bilježnici pristupaju putem zatvorene VPN-mreže. Program eNotar predstavlja jedinstvenu aplikaciju za potrebe elektroničkog poslovanja javnih bilježnika s velikom mogućnošću implementacije novih tehnologija te platformom koja udovoljava zahtjevima naprednih komunikacijskih tehnologija uz idealnu infrastrukturu za buduću brzu nadogradnju, interoperabilnost baznih digitalnih registara te razvoj sustava elektroničke arhive javnobilježničkih isprava i *one-stop-shop*-usluga. Osim toga, uskoro će javni bilježnici imati mogućnost posredstvom programa Notar Online strankama slati poveznice putem elektroničke poruke kojom će se stranke uključiti na videokonferencijski modul putem sigurnih kanala te aplikacije. Očekuje se još i dodatno širenje nadležnosti javnog bilježništva u odnosu na opseg rada i funkcije, što će dodatno učvrstiti ulogu latinskog notarijata na području Republike Hrvatske u smislu pravne sigurnosti i učinkovitosti te službe u našem pravnom sustavu.

Početne stranice 51. broja, uobičajeno, započinjemo uz dva intervjua, i to s Martinom Dujmović, predsjednicom HJA-a, te s predsjednikom CNUE-a gosp. Mariusom Stračkaitisom.

Od znanstvenih i ostalih članaka ističu se sljedeći:

- rad prof. emeritusa dr. sc. Mihajla Dike: „O „općem statusu“ javnih bilježnika u izvanparničnom postupku prema Zakonu o izvanparničnom postupku iz 2023. g.“, u kojem se posebno naglašava postojanje dvojakog načina određivanja nadležnosti javnih bilježnika u pojedinim izvanparničnim postupcima, ali i konstatira kako zakonom nije uređena mogućnost da se istim urede sporazumni razvodi brakova te uređenje imovinskopravnih odnosa između bivših bračnih drugova;

- rad izv. prof. dr. sc. Paule Poretti na temu: “Izobrazba u javnobilježničkoj službi – potrebe, želje, očekivanja i zahtjevi“, u kojem se analiziraju preduvjeti za stručno usavršavanje u javnobilježničkoj službi, s naglaskom na činjenici da javni bilježnici pomažu u osiguravanju učinaka prava EU te da bi se izobrazba dodatno unaprijedila naknadnim evaluacijama o učincima provedenih aktivnosti;

- rad izv. prof. dr. sc. Slađane Aras Kramar „Sudjelovanje javnog bilježnika u imovinskim odnosima bračnih drugova“ u kojem se, između ostalog, analiziraju novine Obiteljskog zakona iz 2015. g. o pojednostavljenju postupka uknjižbe prava vlasništva te o raspolaganju bračnom stečevinom u kontekstu načela zaštite povjerenja u zemljišne knjige;

- radovi Hane Hoblaj: tekst „Pravna regulacija i praktična primjena nasljeđivanja digitalne imovine“ koji sadrži osvrt na praktične primjere nasljeđivanja digitalne imovine prilikom provođenja ostavinskih postupaka te sastavljanja javnih oporuka i rad „Umjetna inteligencija u javnobilježničkoj službi“ kojem je nit vodilja uporaba umjetne inteligencije koja može poboljšati učinkovitost i preciznost postupaka, ali ne može zamijeniti javne bilježnike u provođenju pravnih postupaka iz njihove nadležnosti;

- rad Viktorije Nikolić, mag. iur., Ivana Marčinka, mag. iur. i Mire Grbac, mag. iur. univ. spec. polit.: „Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju uz pregled izmjena zakona iz 2023. godine te osvrt na način postupanja javnih bilježnika“ kojim se analiziraju recentne zakonske izmjene iz područja obvezno-pravnih raspolaganja doživotnog i dosmrtnog uzdržavanja, primarno uvedene s ciljem veće zaštite primatelja uzdržavanja;

- rad autorice Jelene Arambašić, mag. iur., pod naslovom „(Ne)dopuštenost upisa trgovačke punomoći u sudski registar“ koji analizira potrebu publiciranja navedene isprave u tom registru;

- rad dr. sc. Ivana Jurića „Pravni status i perspektiva izvješćivanja o održivosti“ koji je već objavljen u časopisu Pravo i gospodarstvo broj 4/23 te

- rad autora Ana-Marije Dujmović i Bojana Ruždjaka: „Obavijest javnog bilježnika ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu“ koji analizira novine Ovršnog zakona iz 2020. g. u odnosu na njime novouvedeni institut obavještavanja ovršenika.

U aktualnom 51. broju časopisa *Javni bilježnik* i dalje postoji rubrika „Zakonodavna zbivanja“ koja je uvedena 49. brojem te sadrži relevantne izmjene propisa od značaja za javnobilježničku službu navedene kronološkim redoslijedom u odnosu na razdoblje od posljednjeg izdanja časopisa iz 2023. godine.

Rubrika „Događanja“ podsjeća vas na niz okupljanja, kako *online* tako i uživo, u međunarodnim tijelima i tijelima Hrvatske javnobilježničke komore i Akademije. Posebno se ističe promocija knjige prvog predsjednika Hrvatske javnobilježničke komore i počasnog člana gosp. Ante Ilića, naslova „ Ja, javni bilježnik Ante Ilić – krajičkom oka“. Dana 7. listopada 2024. u prostorijama HJK održana je svečanost potpisivanja Sporazuma o suradnji između HJK i Društva notara savezne države Viktorije (delegacije iz Australije) te su održane prezentacije na temu „Povijest hrvatskog bilježništva“, u izlaganju gđe Hane Hoblaj, članice Povjerenstva za međunarodnu suradnju, i „Praksa javnobilježničke službe u Hrvatskoj: razvoj kompetencija u području izvanparnične nadležnosti“, u izlaganju gđe Martine Dujmović, predsjednice HJA. Između ostalog, istaknuta i vrijedna članica Povjerenstva za međunarodnu suradnju Hana Hoblaj prisustvovala je mnogim međunarodnim događanjima, od kojih se ističe sjednica CAE-a i radna skupina za tarife.

Kao i u prethodnim brojevima, prisjetili smo se naših preminulih kolega u rubrici „In memoriam“. Časopis sadrži i tradicionalni popis javnih bilježnika, prisjednika i savjetnika radi lakše komunikacije s kolegicama i kolegama, ali i uvida u imena novih javnih bilježnika.

U narednom razdoblju pozivamo vas da svojim autorskim radovima i ostalim materijalima doprinesete što kvalitetnijem sadržaju sljedećeg broja našeg časopisa. Cilj nam je da zajednički vršimo unifikaciju javnobilježničke prakse kroz sustavan razvoj javnog bilježništva kao transparentne, profesionalne i neizostavne službe u osiguranju zaštite prava svih skupina građana te jačanju pravne sigurnosti.

Mira Grbac, javni bilježnik u Vodicama,
glavna urednica časopisa Javni bilježnik

Martina Dujmović

Predsjednica Hrvatske javnobilježničke akademije

1) Poštovana gđo Dujmović, u mandatu 2022.–2025. izabrani ste za predsjednicu HJA? Međutim, i u razdoblju prije 2022. godine bili ste aktivni u radu HJK, s obzirom na to da ste obnašali časnu funkciju predsjednice javnobilježničkog zbora Virovitičko-podravske županije, Bjelovarsko-bilogorske županije i Sisačko-moslavačke županije, bili ste u članstvu Povjerenstva za stalno stručno usavršavanje te u članstvu Upravnog odbora HJK. Biste li mogli koju od tih funkcija posebno izdvojiti?

Javno je bilježništvo javna služba te smatram da su za svakoga od nas, kao dio te službe, navedene funkcije prvenstveno velika čast. Svaka od navedenih funkcija ima svoje lakše i teže strane, ali kroz svaku od tih funkcija moguće je doprinijeti službi u cjelini. Svaki dionik te službe, uvažavajući dakle činjenicu da je javno bilježništvo više od svakodnevnog rada i posla u javnobilježničkom uredu, dakle mnogo više od posla, jednostavno služba koja se živi, smatram da bi trebao u određenom trenutku upravo kroz rad u pojedinim tijelima Komore pokušati dati svoj doprinos službi kako bi ona ne samo opstala već i rasla. Premda to možda nije lako s obzirom na životne okolnosti svakoga od nas, uloga koju želimo preuzeti nije laka jer ćemo time dati svoje dodatno vrijeme i angažman službi, najčešće oduzimajući to isto vrijeme obitelji ili nekom drugom dijelu života, kada dođe red, moramo ju preuzeti i dati doprinos.

Martina Dujmović – predsjednica HJA

Gledajući unazad, najzahtjevnije je bilo članstvo u Upravnom odboru. Ono što sam spoznala je da, premda je naša udruga relativno malog broja javnih bilježnika, uspoređujući ju s drugim europskim službama, razlike su zaista velike i stoga je najteže postići konsenzus i ono što je najbolje za službu i svakoga od javnih bilježnika pojedinačno. Tu je uloga Upravnog odbora, kao 'političkog' tijela Komore koje mora voditi službu i zastupati interese svih članova, izuzetno zahtjevna.

S druge strane, rad u Povjerenstvu za stalno stručno usavršavanje i Akademiji upravo je ono što ispunjava, jer su to tijela koja trebaju pružiti pomoć kolegama, raditi na ujednačavanju prakse, pokušati unaprijediti službu.

2) HJA je izradila Pravila o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika, koja su stupila na snagu početkom 2024. godine. Koliko je po Vašem mišljenju bitno ulagati u sebe u smislu kontinuiranog stručnog usavršavanja?

Kontinuirano usavršavanje izuzetno je važno u svakoj profesiji, pa tako i u našoj! Vjerujem da svatko od nas to želi i kontinuirano radi na tome, nekada iz vlastite volje i želje, ali često i zato jer naša služba zahtijeva da uvijek budete obaviješteni o pravnim zbivanjima i ukorak s vremenom. Stranke zahtijevaju pravne savjete, i to brze i, naravno, točne. U svome uredu jednostavno si ne možete dopustiti da nešto ne znate ili da niste ukorak s vremenom. Izazovna su vremena, propisi se često mijenjaju prebrzo. S druge strane, tu je i informatizacija koja neminovno tjera sve dionike naše službe na stalno učenje. Naravno, nekada se uza sav posao i obveze dogodi da upravo za usavršavanje nemamo vremena koliko bismo trebali. Nekada se svi mi i ulijenimo, pa tu smatram da su *Pravila o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika* i kompletan novi koncept edukacija koje smo pokušali implementirati sukladno obvezi iz tih Pravila, zapravo u interesu svih nas i našeg pojedinačnog usavršavanja, ali i službe u cjelini. Naime, koliko smo god mi samostalni i neovisni nositelji službe, rad svakoga od nas utječe na sve nas i službu u cjelini, pa ne smijemo dopustiti da nam kolege eventualno rade pogrešno ili ne rade na svom usavršavanju jer je to štetno ne samo za pojedince nego i za sve nas i službu u cjelini. U tom svjetlu vjerujem da će Pravila i, nadam se, njihova primjena – a znamo i koje su sankcije – doprinijeti napretku cjelokupne službe.

3) U Vašem mandatu javnobilježničku službu obilježile su mnoge zakonodavne novine. Koliko je organizacijski izazovno istovremeno voditi HJA i biti javni bilježnik?

Svaki posao kojeg se čovjek prihvati, ako ga želi obaviti što kvalitetnije i predanije, zahtijeva trud i rad, posebno kada uz svoje svakodnevne obveze – a javno bilježništvo nije posao, ono je služba koju živite – prihvatite još jedan 'posao'. Ali ovdje je zapravo najvažnija podrška stručne službe HJK, bez koje bi rad svih nas, u svim tijelima – jer svi smo mi dobrovoljci bez naknade u novcu i vremenu –zapravo bio nemoguć. I zbog toga im posebno zahvaljujem na predanom radu. Ali bitna je i podrška unutar ureda, jer često angažman u tijelima HJK znači izostanak iz ureda ili posvećivanje određenog radnog vremena Komori, a ne uredu, pa je onda nužna podrška djelatnika unutar ureda.

Zakonodavnih novina bilo je zaista puno, trebalo je stoga organizirati edukacije i radionice te kroz njih pokušati olakšati rad našim kolegama. Današnje vrijeme, koje je zaista „e-vrijeme", ali i pandemija i način organizacije sastanaka u tom razdoblju, *online*, pridonijeli su tomu da edukacije svima postanu lakše dostupne bez putovanja, uz mogućnost prilagodbe vremena, tako smo i tu postigli određenu dobrobit za sve nas.

4) Ove godine obilježava se 30. obljetnica javnobilježničke službe u Republici Hrvatskoj. Koliko se po Vašem mišljenju služba modernizirala u tome razdoblju?

Od štambilja i tinte do e-spisa, e-isprava, sustava e-ovrhe, javno se bilježništvo znatno moderniziralo i mislim da je to proces koji će donijeti još mnogo novosti. Izazovan i zahtjevan, nekada možda i zastrašujući. Volim za sebe reći da sam pripadnica „i-generacije" – koliko god sve bilo elektronički, neka imamo i papirnati primjerak. Šala, naravno, ali zapravo istinita, jer taj proces modernizacije, informatizacije, nekada je zaista zastrašujući. Uvelike se ubrzao u teškom vremenu pandemije, ali trebamo ga pametno iskoristiti kako bismo u svemu tome ostali korisni i potrebni kao služba. Nepobitno je da naša Komora izuzetno radi i prednjači u postupku modernizacije i informatizacije u pravosuđu, mislim da je to jasno i da je to nešto što svakako treba nastaviti jer time ostajemo važan i nezaobilazan segment pravosuđa.

5) Javni bilježnici obavljaju širok spektar poslova, a pored povjerenih poslova ostavina i ovrha, Zakonom o izvanparničnom postupku javnim su bilježnicima povjerene u rad nove kompetencije. Preferirate li osobno u svakodnevnom javnobilježničkom poslu pojedine poslove i, ako da, koje?

Moram priznati da sam se nad ovim pitanjem zamislila. Najčešće spremno odgovorimo što nam je manje drago raditi i tu imam spreman odgovor, to je svakako ovrha i izdavanje ovršnih klauzula na javnobilježničke isprave. Iskreno volim svoj posao i živim ga, još na posljednjoj godini pravnoga studija izabrala sam, tada kao izborni predmet, javno bilježništvo. Vesele me naše nove kompetencije i iskreno se nadam da će nas zakonodavac i nadalje imati u vidu u dodjeli novih kompetencija, posebno u

sferi nekretnina, obiteljskog prava i trgovačkih društava. Odgovor na pitanje jest da najviše uživam u radu na trgovačkim društvima, a tu me nadasve ispunjava raditi nešto novo, nešto što do tada još nisam radila. Tu je i moja neispunjena želja, poslijediplomski studij iz sfere trgovačkih društava, ali za učenje i nove početke nikada nije kasno.

6) Kako vidite javnobilježničku službu u budućnosti u kontekstu izazova koje nameće umjetna inteligencija?

U današnjem društvu postoji određeni pritajeni strah ili prigušena prijetnja da će neka zanimanja umjetna inteligencija (AI) zamijeniti. Gledajući u kontekstu javnobilježničke službe, nemam strah da će nas ona istisnuti, jer javno je bilježništvo služba, a ljudski faktor u svakom je uredu i svakom pristupu bitan i nezamjenjiv. Vrijeme neminovno donosi promjene koje su sve brže, posebice u dijelu informatizacije i primjene umjetne inteligencije. Mislim da se tomu svakako trebamo prilagoditi, ali i nadasve koristiti dobrobiti koje nove tehnologije donose, i to na način da upravo kroz takvu primjenu očuvamo svoju nezamjenjivost.

Najljepše Vam zahvaljujem!

Martina Dujmović, javni bilježnik u Bjelovaru

Marius Stračkaitis

Predsjednik CNUE-a za 2024. godinu

1. *Gospodine Stračkaitis, postali ste novi predsjednik Notara Europe. Smatrate li funkciju predsjednika čašću ili odgovornošću u kontekstu predstavljanja 22 notarijata Europske unije i 50. 000 javnih bilježnika u Europi?*

To je čast, odgovornost i važna dužnost. Iskreno govoreći, prije pet godina, kada sam aktivno sudjelovao u aktivnostima CNUE-a, promatrajući rad notarijata velikih europskih država, nisam mogao zamisliti da će Litva preuzeti ovaj odgovoran zadatak, a ja da ću predsjedavati i sudjelovati u postupku donošenja odluka o pitanjima važnim za javne bilježnike diljem Europe tijekom cijele godine. Vjerujem da su napredak litavskog javnog bilježništva, uspješno preuzimanje novih odgovornosti i funkcija, ozakonjenje javnobilježničkih radnji koje se obavljaju na daljinu i uspjeh mnogih projekata pomogli i litavskoj javnobilježničkoj komori i meni da se osjećamo hrabrije. Kada je došlo vrijeme za odlučivanje o predsjedništvu, procijenili smo naše opcije i donijeli pozitivnu odluku. Međutim, naše povjerenje u sposobnost da obavimo posao nimalo ne umanjuje razumijevanje da kao relativno mlad notarijat, koji postoji tek 32 godine, moramo učiti i crpiti iskustvo i mudrost naših starijih i iskusnijih kolega u latinskom notarijatu. Predsjedništvo CNUE-a je časna misija, koja ostavlja poseban zapis u *curriculumu vitae* litavskog notarijata.

Marius Stračkaitis, Litva – predsjednik CNUE-a

2. *Radi se o svojevrsnom presedanu kada jedna mala država odluči preuzeti predsjedništvo CNUE-a umjesto da ostane u statusu promatrača. Koji su bili glavni motivi za donošenje takve odluke?*

Kao što sam već spomenuo, odluka da preuzmemo predsjedništvo CNUE-a nije bila ni brza ni nepromišljena. Dvadeset godina, otkako je Litva pristupila Europskoj uniji i otkako je Litavska javnobilježnička komora postala članica CNUE-a, promatrali smo rad organizacije i njezinih struktura, trudili smo se ne samo promatrati već i uključiti se u aktivnosti. Litavsko predsjedništvo CNUE-a i 20. godišnjica članstva naše zemlje u EU nisu samo simbolične koincidencije. Litavski notarijat dosegao je zrelost kako na nacionalnoj razini tako i u međunarodnim dimenzijama. Više od desetljeća litavski zakonodavac uredno ocjenjuje kvalitetu i pouzdanost javnog bilježništva povjeravajući mu sve više novih ovlaštenja. Javno bilježništvo također je dosljedno na čelu redovitih socioloških istraživanja povjerenja javnosti u pravne profesije. Ne mogu ne spomenuti aktivno sudjelovanje Litavske javnobilježničke komore u aktivnostima Međunarodne unije latinskih notarijata (UINL) i njezinih komisija. Više od desetljeća dijelimo svoje iskustvo s državama Istočnog partnerstva (Ukrajina, Moldavija, Gruzija) i državama Srednje Azije, a nadam se da je to također pomoglo u reformama javnog bilježništva u zemljama kao što su Kazahstan i Uzbekistan. A mi smo, zauzvrat, imali koristi od iskustava stečenih u javnobilježničkoj diplomaciji i upravljanju pro-

jektima. Godine 2023. preuzeo sam poziciju potpredsjednika CNUE-a i imao priliku vidjeti unutarnji mehanizam svakodnevnog rada CNUE-a. Naučio sam izuzetno vrijedne lekcije od bivšeg predsjednika CNUE-a, njemačkog javnog bilježnika dr. Petera Stelmaszczyka, njegovih kolega iz Njemačke savezne javnobilježničke komore, kao i od tajništva CNUE-a. Osim toga, tim pravnika i predstavnika za međunarodne odnose Litavske javnobilježničke komore pomogao je u pripremama za predsjedavanje i njegovoj uspješnoj provedbi. Iako živimo u maloj i rijetko naseljenoj zemlji, naš je notarijat sposoban i ne bojimo se odgovornog rada u međunarodnim organizacijama.

3. *Koji su prioriteti u vašem programu za vodstvo 2024. godine*?

Prije svega, to je jačanje javnobilježničke struke. Kao što sam spomenuo, Litva je jedna od država čiji zakonodavac neprestano daje nova ovlaštenja i odgovornosti javnim bilježnicima. Kvaliteta, pouzdanost, brzina i učinkovitost rada koji obavljaju javni bilježnici visoko su cijenjeni od strane države. Onim notarijatima koji imaju malo funkcija i mogu ih preuzeti od drugih institucija, dijeljenjem našeg iskustva i podrške, možemo pomoći da steknu te funkcije. Onim pak notarijatima koji imaju dovoljno ovlaštenja trebamo pomoći da ih zadrže.

Drugi prioritet predsjedništva jest digitalizacija javnobilježničkih usluga. Nastavljajući rad prethodnog predsjednika CNUE-a, fokusiram se na digitalnu agendu. Litavsko javno bilježništvo zasigurno je dobro napredovalo u ovom području. Razvili smo informacijski sustav eNotaras, integrirali smo sučelja s državnim registrima i možemo obavljati gotovo sve javnobilježničke radnje na daljinu. Međutim, unatoč brzom razvoju digitalnih tehnologija i digitalizaciji procesa, važno je da uloga javnog bilježnika, kao profesionalca koji osigurava pravnu sigurnost, ostane čvrsta.

Treći je prioritet pomoć Ukrajini. Ne smijemo se umoriti od podrške Ukrajini, kako u reformiranju i digitalizaciji javnog bilježništva tako i u pomaganju javnim bilježnicima i njihovim obiteljima koje su pretrpjele ratne strahote. Dana 13. rujna organiziramo konferenciju u Vilniusu na temu podrške ukrajinskom javnom bilježništvu.

4. *Kako vidite javnobilježničku službu u budućnosti u kontekstu izazova koje postavlja umjetna inteligencija? Koji su vaši planovi za budućnost, posebno u pogledu digitalizacije notarskih usluga*?

Za sve notarijate, digitalizacija i uvođenje IT-a jedan su od glavnih izazova. Međutim, informacijske tehnologije zajedno stvaraju nove mogućnosti za javne bilježnike i stranke. Mogućnost obavljanja javnobilježničkih radnji na daljinu povećava dostupnost javnobilježničkih usluga. Informacijska tehnologija i korištenje umjetne inteligencije mogu olakšati rad javnih bilježnika i čak im pomoći u osiguravanju pravne sigurnosti. Naprimjer, u Litvi smo implementirali automatizirani sustav osobne identifikacije s elementima umjetne inteligencije (AI) u sustavu eNotaras. Prilikom obavljanja javnobilježničke radnje na daljinu, AI uspoređuje fotografiju u identifikacijskom dokumentu i sliku lica (*selfie*) stranke ispred videokamere. Ovo nije jedini primjer korištenja umjetne inteligencije u javnobilježničkom radu. Naprimjer, talijanski javni bilježnici testiraju AI-mehanizme kako bi olakšali strankama pronalaženje informacija o javnobilježničkim radnjama na službenoj mrežnoj stranici javnog bilježnika.

Što se tiče korištenja IT-a u javnobilježničkom radu, potrebno je razumjeti da je vrlo važno osigurati ne samo sigurnu identifikaciju osobe već i očuvanje osobnih podataka i privatnosti, sigurnu razmjenu javnobilježničkih isprava te zaštitu spremišta dokumenata i podataka od hakiranja. Dakle, izazovi kibernetičke sigurnosti već su se pojavili u radu javnih bilježnika. Nove tehnologije nude nove prilike za javnobilježničku struku koje treba istražiti. Međutim, kao što sam rekao, unatoč brzom razvoju informacijske tehnologije i digitalizaciji procesa, pravna je sigurnost ključna. Javni bilježnici ovdje imaju vrlo važnu ulogu.

CNUE ima radnu grupu za nove tehnologije, koja analizira zakonodavstvo Europske unije u ovom području i nadgleda njegovu provedbu, a notarijati država članica razmjenjuju primjere dobre prakse u vezi s digitalizacijom javnobilježničkog rada. Također, već raspravljamo o mogućnostima korištenja umjetne inteligencije za poboljšanje učinkovitosti javnih bilježnika. Prošle godine CNUE je organizirao svoj prvi događaj na temu AI-a, a u ožujku ove godine CNUE-ov Futurology Forum održan je u Vilniusu, gdje su istraživači, pravnici i stručnjaci za tehnologiju detaljno razmatrali teme strategije podataka i ekonomije te utjecaja AI-a na pravno i društveno područje.

5. *Biste li bili ljubazni i opisali za naše čitatelje svoj obrazovni put koji vas je doveo do javnobilježničke službe*?

Počeo sam raditi u javnom bilježništvu prije više od četvrt stoljeća, nakon pet godina studija na Sveučilištu u Vilniusu. U svom rodnom gradu Klaipėdi radio sam kao javnobilježnički vježbenik tri godine, a zatim kao kandidat za javnog bilježnika (prisjednik) još četiri godine. Dakle, čak i prije nego što sam postao javni bilježnik, naučio sam i proučio sve što sam mogao o svakodnevnom životu javnobilježničke profesije. Stoga sam vrlo svjestan važnosti zaposlenika u javnobilježničkim uredima i doprinosa njihovih kvalifikacija i kompetencija u osiguravanju da javni bilježnik brzo, kvalitetno i profesionalno ovjeri javnobilježničke isprave te da njegova komunikacija sa strankama bude profesionalna i kvalificirana. Tako postajem javni bilježnik, a kasnije, nakon što sam postao javni bilježnik, predavao sam pravo na Sveučilištu u Klaipėdi gotovo deset godina. Cijeli svoj profesionalni život radim u istom javnobilježničkom uredu u kojem sam započeo kao javnobilježnički vježbenik. Postupno sam se uključio i u aktivnosti samouprave notarijata – kolege iz Klaipėdskog okruga prvo su me delegirale da budem član kolektivne upravljačke strukture Litavske javnobilježničke komore – prezidijuma, zatim sam izabran za potpredsjednika Javnobilježničke komore, a kasnije i za predsjednika. Tako već dvadeset godina kombiniram svoj rad kao javni bilježnik s javnim dužnostima u Javnobilježničkoj komori.

6. *Po vašem mišljenju, koliko smatrate važnim stalno se profesionalno educirati*?

Prije nekoliko desetljeća, kada je pravo bilo prilično konzervativno i sporo se razvijalo, sveučilišna diploma iz prava bila je dovoljna da se radi kao javni bilježnik cijeli život. Ponekad čak osjećam malu zavist prema javnim bilježnicima iz tog vremena.

Danas je javno bilježništvo vrlo dinamično. Nakon usvajanja novog Zakona o javnobilježničkoj struci 1992. godine, koji je uspostavio principe latinskog tipa notarijata u neovisnoj Litvi, vjerojatno nije prošla nijedna godina da zakoni i drugi pravni propisi vezani uz aktivnosti javnih bilježnika nisu mijenjani i poboljšavani. Rad javnih bilježnika potpuno je promijenjen novim Građanskim zakonikom, koji je stupio na snagu 2001. godine, a zakonodavstvo je dodatno usklađeno sa zahtjevima EU. Uviđajući učinkovit i pouzdan rad javnih bilježnika, zakonodavci su im delegirali sve više ovlaštenja i odgovornosti. Svaka promjena i novo zakonodavstvo zahtijevaju puno znanja. Stoga Litavska javnobilježnička komora organizira program kontinuiranog razvoja i usavršavanja, a ta funkcija Komore čak je predviđena u pravnim propisima. Svaki javni bilježnik, bez iznimke, dužan je svake godine dobiti određeni broj bodova stručnog usavršavanja. Ovi bodovi dodjeljuju se nakon sudjelovanja na seminaru usavršavanja, koji se redovito održava jednom ili dvaput mjesečno. Bodovi se također mogu dobiti pisanjem znanstvenog članka ili održavanjem prezentacije na znanstvenoj ili praktičnoj konferenciji na odgovarajućoj razini. Javnobilježnička komora potpisala je sporazume s litavskim sveučilištima koja šalju svoje profesore i predavače na naše seminare. Tijekom pandemije naučili smo organizirati seminare na daljinu i ta se tradicija zadržala. Javni bilježnici štede puno vremena jer više ne trebaju putovati u glavni grad Vilnius. Prisustvo javnih bilježnika na seminarima i njihovo sudjelovanje nadziru stručnjaci Javnobilježničke komore. Dakle, u promjenjivom okruženju EU i nacionalnog prava, kontinuirano unapređivanje znanja i razvoj kvalifikacija ključni su za rad notara.

7. Hrvatsko javno bilježništvo ove godine slavi svoju 30. obljetnicu. Koju biste poruku poslali javnim bilježnicima u Republici Hrvatskoj?

Srdačno čestitam javnim bilježnicima Hrvatske, prekrasne jadranske obalne zemlje koja gradi svoju budućnost u sigurnoj i prosperitetnoj Europi. Čestitam svim svojim hrvatskim kolegama koji su stajali na počecima javnog bilježništva prije tri desetljeća, koji su svakodnevnim radom jačali vašu organizaciju, podizali ugled latinskog notarijata i povjerenje ljudi u ovu profesiju. Također čestitam onim kolegama koji se sada pridružuju zajednici javnih bilježnika i koji će u budućnosti voditi prema jačanju profesije. Želim da hrvatski javni bilježnici budu sve više cijenjeni od strane ljudi u Hrvatskoj i da im zakonodavci dodjeljuju nova ovlaštenja. Želim da javno bilježništvo postane tehnički još modernije, ali da uloga javnog bilježnika ostane nepromijenjeno jaka i važna, jer stroj nikada neće zamijeniti čovjeka – visokokvalificiranog pravnika, javnog bilježnika. Trideseta obljetnica vrijeme je zrelosti i neovisnosti. I kao aktualni predsjednik CNUE-a, želim hrvatskom javnom bilježništvu sve veću ulogu u europskoj obitelji notara!

Prof. emeritus dr. sc. Mihajlo Dika

UDK 347.961(497.5)
Izvorni znanstveni rad

O „OPĆEM STATUSU“ JAVNIH BILJEŽNIKA U IZVANPARNIČNOM POSTUPKU PREMA ZAKONU O IZVANPARNIČNOM POSTUPKU IZ 2023.

I.

UVOD

Mihajlo Dika

Zakonom o izvanparničnom postupku od 24. 5. 2023. (ZIPP)[1] uređuju se pravila na temelju kojih sud i **javni bilježnik**, kad je to tim zakonom ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku određeno, postupaju u rješavanju izvanparničnih stvari (čl. 1. st. 1. ZIPP-a). Pritom se opće odredbe toga zakona primjenjuju na sve izvanparnične postupke, osim ako odredbama toga zakona kojima se uređuju posebni postupci ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku nije drukčije određeno (čl. 1. st. 2. ZIPP-a). Primjenom općih odredaba ZIPP-a rješavaju se i građanskopravne stvari iz nadležnosti sudova za koje nije izrijekom određeno da će se rješavati po pravilima nekog drugog postupka ako bi to odgovaralo pravnoj prirodi tih stvari (čl. 1. st. 3. ZIPP-a).

Budući da ZIPP nije „potpun“ zakon u smislu da bi njime bili uređeni svi opći i osnovni instituti koje bi jedan takav postupovni zakon trebao sadržavati, u izvanparničnom se postupku na pitanja koja nisu njime uređena na odgovarajući način primjenjuju odredbe zakona kojim se uređuje parnični postupak, ako ZIPP-om ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku nije drukčije određeno (čl. 2. ZIPP-a). U tom se smislu odredbe Zakona o parničnom postupku (ZPP),[2] kao zakona kojim se uređuju ne samo specifični instituti parničnog procesnog prava već i opći i osnovni instituti toga prava, primjenjuju analogno i u izvanparničnim postupcima – neovisno o tome provodi li ih *in concreto* sud ili javni bilježnik.

ZIPP u prve dvije glave svog općeg dijela (čl. 1. do 48. ZIPP-a), kojim su uređeni na specifičan način ne samo opći već i osnovni instituti izvanparničnog procesnog prava, sadrži odredbe koje se izravno odnose na postupanje suda u izvanparničnom postupku. Te su odredbe, međutim, mjerodavne i za postupanje javnog bilježnika u izvanparničnom postupku, osim ako odredbama glave treće ZIPP-a, kojima je na poseban način uređen „opći status“ javnih bilježnika u izvanparničnom postupku, nije drukčije određeno (čl. 49. do 53. ZIPP-a; v. *infra ad* II. do VI.), odnosno ako to nije određeno odredbama kojima se uređuju posebni izvanparnični postupci.

Odredbama glave III. ZIPP-a („JAVNI BILJEŽNICI U IZVANPARNIČNOM POSTUPKU“) (čl. 49.-53. ZIPP-a) utvrđene su specifičnosti „općeg statusa“ javnih bilježnika u izvanparničnom postupku: - odredbama članka 49. ZIPP-a (opća) ovlaštenja javnog bilježnika u izvanparničnom postupku (v. *infra ad* II.); - odredbama članka 50. ZIPP-a pravni lijekovi protiv odluka javnih bilježnika (v. *infra ad* III.); - odredbama članka 51. ZIPP-a ovlaštenja javnog bilježnika da donosi dopunska rješenja i rješenja o ispravcima (v. *infra ad* IV.); - odredbama članka 52. ZIPP-a povjeravanje predmeta u rad javnom bilježniku u postupcima koji se pokreću prijedlogom za sporazumno uređenje međe i prijedlogom za sporazumno razvrgnuće suvlasništva (v. *infra ad* V.); - odredbama članka 53. ZIPP-a plaćanje sudskih i javnobilježničkih pristojbi u vezi s postupcima koje provode javni bilježnici (v. *infra ad* VI.).

ZIPP-om su granice nadležnosti javnih bilježnika u izvanparničnom postupku još uvijek relativno usko postavljene: – određenjem dvaju posebnih izvanparničnih postupaka provedbu kojih im je sud dužan povjeriti, postupaka koje inače sam ZIPP ne uređuje (čl. 52. ZIPP-a, v. *infra ad* V.); - određivanjem dužnosti suda da povjerava javnim bilježnicima provedbu postupka proglašenja nestale osobe

1 NN 59/2023 (2.6.2023.).
2 SL SFRJ 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, i NN 53/01, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22, 155/23.

za umrlu i za dokazivanje smrti (čl. 54.-67.); - utvrđenjem „izvorne“ (konkurentne) nadležnosti javnih bilježnika za provedbu postupka dobrovoljne procjene i prodaje (čl. 58. do 66. ZIPP-a) te za provedbu postupka osnivanja, upravljanja i likvidacije javnobilježničkih pologa (čl. 77.-100. ZIPP-a).

Nadležnost javnih bilježnika u nasljednopravnim stvarima posebno je uređena Zakonom o nasljeđivanju (ZN).[3]

Donošenje novog ZIPP-a nije iskorišteno za bitnije proširenje nadležnosti javnih bilježnika u onim izvanparničnim postupcima u kojima stranke mogu slobodno raspolagati svojim pravima, npr. za to da se u tom zakonu posebno uredi postupak za sporazumni razvod braka kad bračni drugovi nemaju maloljetnu djecu, ili da se njegovo donošenje iskoristi kao povod za odgovarajuće intervencije u ObZ-u.[4] Povezano s time, javnim je bilježnicima moglo biti povjereno i uređenje imovinskopravnih odnosa između (bivših) bračnih drugova. Nije iskorištena prilika ni za uvođenje mogućnosti javnobilježničkog osiguranja dokaza, zapravo za razradu toga postupka. ltd. Općenito uzevši, nije iskorištena mogućnost za to da se proširenjem nadležnosti javnih bilježnika u izvanparničnim postupcima bitnije pridonese rasterećenju sudova, za to da se svi poslovi iz nadležnosti sudova koji ne zahtijevaju suđenje u užem smislu te riječi, a u osnovi su dispozitivne prirode, povjere, ako ne isključivo, onda konkurentno,[5] javnim bilježnicima, koji su u praksi posebno dokazali svoju ekspertnost i ekspeditivnost u rješavanju nespornih nasljednopravnih stvari.

U ovom ogledu, u skladu s njegovim naslovom, nastojat će se prezentirati uređenje općeg statusa javnih bilježnika prema ZIPP-u. Obrada javnobilježničkog vođenja posebnih izvanparničnih postupaka koji spadaju u njihovu „izvornu“ (konkurentnu) nadležnost ili čija im se provedba obvezatno ili fakultativno povjerava neće biti predmet ovog ogleda.

3 NN 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.

4 ObZ: Obiteljski zakon, NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23.

5 Uvođenjem konkurentne nadležnosti sudova i javnih bilježnika za rješavanje određenih (nespornih) pravnih stvari strankama bi se omogućilo da biraju put pravne zaštite za koji bi smatrali da im više odgovara u pojedinim slučajevima – sudski ili javnobilježnički. Time bi se zapravo učinio bespredmetnim i prigovor da se povjeravanjem određenih pravnih stvari javnim bilježnicima stranke izlažu dodatnim troškovima koje ne bi imale kad bi ih rješavali sudovi, odnosno da se time općenito pogoduje javnim bilježnicima nauštrb korisnika pravnih usluga.

II.

OVLAŠTENJA JAVNIH BILJEŽNIKA U IZVANPARČNOM POSTUPKU – OPĆE UREĐENJE

1. Općenito

Odredbama članka 49. ZIPP-a[6] utvrđen je način određivanja nadležnosti javnih bilježnika u provođenju izvanparničnih postupaka (st. 1. i 2.), ali, treba uzeti, i za poduzimanje pojedinih radnji u tim postupcima s javnopravnim učinkom, postavljene su, zatim, pravne osnove za uređenje procedura po kojima će oni postupati u tim postupcima (st. 3.), uređena su njihova ovlaštenja i postupanje kad u postupcima koje provode dođe do sporova o činjenicama i/ili pravu (st. 4. i 5.) te posebno ovlaštenja javnih bilježnika kad odlučuju o prijedlozima za ovrhu na temelju vjerodostojne isprave (st. 6.).

Ako posebnim odredbama kojima se izrijekom uređuje opći status javnih bilježnika kao „tijela“ koja provode izvanparnični postupak (glava III. ZIPP-a) ili kojima se uređuju posebni izvanparnični postupci nije što drugo propisano, u pogledu ovlaštenja javnih bilježnika u izvanparničnom postupku bile bi mjerodavne (na odgovarajući način) odredbe ZIPP-a kojima se općenito uređuje sudsko vođenje izvanparničnog postupka odnosno takvo vođenje posebnih izvanparničnih postupaka. (*Arg. ex čl. 1., v. supra*)

6 Članak 49. ZIPP-a („Ovlaštenja javnih bilježnika“) glasi: „ (1) Kad je to izričito određeno ovim Zakonom ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku, pred javnim bilježnikom pokrenut će se i provesti izvanparnični postupak te sastaviti javnobilježnička isprava.// (2) Kad je to izričito određeno ovim Zakonom ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku, sud koji je nadležan voditi prvostupanjski izvanparnični postupak povjerit će javnom bilježniku provedbu izvanparničnog postupka.// (3) U slučajevima iz stavaka 1. i 2. ovoga članka, javni bilježnik radnje u izvanparničnim stvarima provodi u skladu s odredbama ovoga Zakona, drugog zakona po kojima sud provodi taj postupak ili zakona kojim se uređuje javno bilježništvo.// (4) Ako u postupku pred javnim bilježnikom dođe do spora o činjenicama, javni bilježnik predmet će proslijediti prvostupanjskom sudu na čijem je području njegovo sjedište odnosno vratiti ga sudu koji mu ga je povjerio.// (5) Ako u postupku pred javnim bilježnikom dođe do spora o pravu o kome treba odlučiti, neovisno o tome jesu li sporne bitne činjenice, javni bilježnik će, ako ovim Zakonom ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku nije drukčije određeno, predmet proslijediti prvostupanjskom sudu na čijem je području njegovo sjedište odnosno vratiti ga sudu koji mu ga je povjerio, osim ako se sve stranke i sudionici u postupku suglase da javni bilježnik sam riješi sporno pravno pitanje na temelju nespornih činjenica.// (6) Iznimno od stavka 5. ovoga članka, javni bilježnik će odlučiti o osnovanosti prijedloga za ovrhu na temelju vjerodostojne isprave u skladu s odredbama zakona kojim se uređuje postupak ovrhe.“.

2. Određivanje nadležnosti javnog bilježnika u izvanparničnom postupku

Prema ZIPP-u nadležnost javnih bilježnika da provode izvanparnične postupke (ili da u njima provode samo određene radnje) određuje se na dva načina.[7]

Javni bilježnici mogu biti izravno zakonom (ZIPP-om ili kojim drugim zakonom) ovlašteni provoditi neke izvanparnične postupke (čl. 49. st. 1. ZIPP-a) (ili, *arg. a maiori ad minus*, poduzimati samo neke od radnji u tim postupcima ili u vezi s njima) (**izvorna nadležnost javnih bilježnika**), kao što je to, npr., predviđeno glede njihove nadležnosti da provode postupke „dobrovoljne procjene i prodaje" (čl. 68.-76. ZIPP-a) te postupke „osnivanja, upravljanja i likvidacije pologa" (čl. 77.-100. ZIPP-a).

Provedbu nekih izvanparničnih postupaka (ili, *arg. a maiori ad minus*, samo poduzimanje nekih radnji u tim postupcima ili u vezi s njima), kad je to izrijekom predviđeno ZIPP-om ili kojim drugim zakonom, prvostupanjski sud dužan[8] je povjeriti javnim bilježnicima (čl. 49. st. 2. ZIPP-a), kao što je to izrijekom propisano za postupak za sporazumno uređenje međa i za postupak za sporazumno razvrgnuće suvlasništva (čl. 52. st. 1. ZIPP-a, v. *infra ad* V.), zatim za postupak proglašenja nestale osobe za umrlu i za dokazivanje smrti (čl. 54.-67.) kao i za provedbu ostavinskog postupka (čl. 176. st. 3. ZN-a) (**povjerena nadležnost javnih bilježnika**). Riječ je o postupcima u kojima javni bilježnici nastupaju kao povjerenici suda (**komesarijalna funkcija javnih bilježnika**).

Iako to nije izrijekom predviđeno u članka 49. stavku 2. ZIPP-a, sud bi i u drugim izvanparničnim postupcima mogao odnosno bio dužan, opet samo kad bi to bilo izrijekom predviđeno ZIPP-om ili kojim drugim zakonom, povjeriti javnom bilježniku provedbu nekog postupka ili nekih radnji u tom postupku odnosno u vezi s njime. Radilo bi se o slučajevima u kojima bi posebnim zakonskim odredbama bili propisana dužnost ili samo ovlaštenje suda da javnim bilježnicima povjerava poduzimanje takvih postupaka ili radnji. U ostalim izvanparničnim postupcima javni bilježnici ne bi imali „izvornu nadležnost", odnosno sud im ne bi bio ovlašten povjeravati provedbu pojedinih postupaka ili poduzimanje pojedinih radnji u tim postupcima.

2.3. Vrste pravnih akata i odluka koje je javni bilježnik ovlašten sastavljati, odnosno donositi u izvanparničnom postupku

U stavku 1. članka 49. ZIPP-a inzistira se na tome da će se u izvanparničnim postupcima koji se na osnovi zakona mogu izravno pokrenuti pred javnim bilježnikom, pred njime provesti postupak „te sastaviti javnobilježnička isprava". Pritom se očito, uz ostalo, aludira na postupak dobrovoljne procjene i prodaje (čl. 58. ZIPP-a) te postupak osnivanja, upravljanja i likvidacije pologa (čl. 82. ZIPP-a.). Neovisno o tome, u slučajevima u kojima bi to bilo izrijekom predviđeno ili kad bi se glede toga uputilo na odgovarajući postupak pred sudom, javni bi bilježnik i u postupcima koji bi se izravno pokretali pred njime mogao biti ovlašten ne samo sastavljati javnobilježničke zapisnike, javnobilježničke akte itd., već i donositi rješenja, na što je inače u pravilu ovlašten u postupcima provedba kojih mu se može povjeriti (čl. 50. ZIPP-a, v. *infra ad* III.). Zato bi, *de lege ferenda*, eventualno, sintagmu „te sastaviti javnobilježničku ispravu" iz odredbe stavka 1. članka 49. ZIPP-a trebalo dopuniti tako da bi glasila „te sastaviti javnobilježničku ispravu, odnosno donijeti odluku". Time što bi se javni bilježnici ovlastili da i u postupcima u kojima imaju ili bi mogli imati izvornu (konkurentnu) nadležnost sa sudovima donose odluke omogućilo bi se strankama da te odluke pobijaju u izvanparničnom postupku, umjesto da radi toga pokreću posebne sudske, u pravilu parnične, postupke.

2.4. Zakonske osnove za provedbu postupka

U slučajevima izvorne i u slučajevima delegirane (povjerene) nadležnosti javni bilježnik provodi izvanparnični postupak koji je izravno zakonom ovlašten provoditi ili provedba kojega ili samo poduzimanje pojedinih radnji u kojemu mu je povjerena - u skladu s odredbama ZIPP-a, drugog zakona po kojima sud provodi taj postupak ili zakona kojim se uređuje javno bilježništvo (čl. 49. st. 3. ZIPP-a). Ako bi to bilo predviđeno zakonom, javni bilježnik bi svakako mogao provoditi određeni postupak i po posebnoj proceduri koja bi bila propisana samo za javnobilježničku provedbu toga postupka, dakle neovisno o tome bi li i sud bio ovlašten provoditi taj postupak i po pravilima koje procedure. Na to da javni bilježnik provodi postupak provedba kojega mu je povjerena ipak uz posebna pravila o tome upućuju i odredbe članka 49. stavaka 4. i 5. ZIPP-a (v. *infra ad* 2.5.).

---

7 Zakonom o sudskom vanparničnom postupku iz 1934. (Službene novine 175 –XLV od 1.9.1934.; ZSVP, § 4.) bila je predviđena samo (ograničena) komesarijalna funkcija „javnih beležnika" u izvanparničnom postupku – sud je mogao javnom bilježniku, ako je to bilo u interesu stranaka, naložiti da kao sudski povjerenik izvrši izvjesne sudske radnje u izvanparničnim pravnim stvarima, koje nisu zavisile od prethodne sudske odluke.

8 Treba uzeti da sud ne bi bio dužan povjeriti javnom bilježniku rješavanje neke izvanparnične stvari koje mu je inače dužan povjeriti ako bi ocijenio, na osnovi stanja spisa kojim raspolaže, da će između stranaka doći do spora o činjenicama u postupku pred javnim bilježnikom, zbog čega bi javni biježnik bio dužan predmet vratiti sudu na daljnji postupak. Bilo bi, naime, nefunkcionalno u takvim slučajevima predmet uopće povjeravati u rad javnim bilježnicima.

2.5. Sporovi o činjenicama i sporovi o pravu

Javni bilježnik nije ovlašten provesti postupak i donijeti u njemu odluku ili sastaviti posebnu javnobilježničku ispravu u postupku u kojemu između stranaka i drugih sudionika u postupku (*arg. ex* čl. 49. st. 5. ZIPP-a, v. *infra*) dođe do spora o činjenicama. U takvom slučaju on je dužan predmet proslijediti prvostupanjskom sudu na čijem je području njegovo sjedište, odnosno vratiti ga sudu koji mu ga je povjerio (čl. 49. st. 4. ZIPP-a).

I u postupcima u kojima dođe samo do spora o pravu o kome treba odlučiti, dakle čak i kad nisu sporne bitne činjenice o utvrđenju kojih ovisi odluka koju treba donijeti, javni je bilježnik, ako zakonom nije drukčije određeno, u pravilu dužan predmet također proslijediti prvostupanjskom sudu na čijem je području njegovo sjedište, odnosno vratiti ga sudu koji mu ga je povjerio. Jedino ako bi se sve stranke i sudionici u postupku suglasili da javni bilježnik sam riješi sporno pravno pitanje na temelju nespornih činjenica, on bi to mogao učiniti. (Čl. 49. st. 5. ZIPP-a) U takvim bi slučajevima javni bilježnik nastupao kao svojevrsni arbitar (*notarius et arbiter*) zato što bi ovlaštenje za rješavanje takvih sporova izvodio iz sporazuma stranaka, analogno kao što arbitri svoje ovlaštenje za rješavanje određenih pravnih stvari izvode iz sporazuma stranaka (čl. 3., 6. ZA-a).[9]

Budući da je u ZIPP-u posebno uređen samo pojam stranke u izvanparničnom postupku,[10] da tim pojmom nisu obuhvaćeni i treći koji imaju samo pravni interes sudjelovati u postupku, dakle i osobe čiji bi status odgovarao statusu umješača u parničnom postupku (čl. 206. do 209. ZPP-a), da tim zakonom nije uopće definiran pojam sudionika u tom postupku (*arg. a contrario ex* čl. 5. ZIPP-a), moglo bi biti sporno tko bi se sve mogao smatrati sudionikom u kontekstu odredbe članka 49. stavka 5. ZIPP-a o čijem bi pristanku također ovisilo hoće li javni bilježnik smjeti riješiti sporno pravno pitanje na temelju nespornih činjenica. Treba uzeti da je ovdje ipak riječ o još jednom od niza redakcijskih nedostataka kojima je Zakon i inače opterećen te da bi pojmom „sudionika" čija je suglasnost također potrebna da bi javni bilježnik smio rješavati sporove o pravu trebalo obuhvatiti osobe ili tijela čiji bi status odgovarao onome umješača u parničnom postupku. Da bi javni bilježnik bio ovlašten rješavati sporove o pravu na osnovi nespornih činjenica bila bi, dakle, potrebna, treba naglasiti, suglasnost svih osoba i tijela kojima se prema odredbama članka 5. ZIPP-a pridaje svojstvo stranke u izvanparničnom postupku te svih osoba i tijela kojima bi se u tom postupku priznalo svojstvo sudionika.

Suglasnost stranaka i sudionika o tome da javni bilježnik sam riješi spor o pravu iz članka 49. stavka 5. ZIPP-a ima zapravo značenje svojevrsnog sporazuma o proširenju nadležnosti javnog bilježnika. *De lege ferenda*, možda bi trebalo strankama dopustiti da u pravnim stvarima u kojima mogu slobodno raspolagati svojim pravima ovlaste javnog bilježnika ne samo da rješava sporove o pravu već i o činjenicama. Naime ako stranke svojim sporazumom mogu rješavanje sporova iz takvih stvari definitivno bez ograničenja povjeriti arbitru (3., 6. ZA-a), dakle svakoj poslovno sposobnoj osobi, nema razloga (*arg. a minori ad maius*) zbog kojih ne bi mogle ovlastiti i javnog bilježnika da te sporove rješava po pravilima o izvanparničnom postupku. Time bi se rasteretili i sudovi, osobito ako bi mogućnost pravnih lijekova protiv odluka donesenih u takvim slučajevima bila ograničena na razloge zbog kojih se može pobijati arbitražna odluka (36. ZA-a) (javni bilježnik kao arbitar *sui generis*; ***notarius et arbiter***).

Iako bi se na osnovi odredbe članka 49. stavka 3. ZIPP-a glede toga mogla zauzeti različita stajališta, treba uzeti da bi i o pristanku javnog bilježnika - i u slučaju u kojemu bi glede toga postojala suglasnost stranaka - ovisilo hoće li određenu pravnu stvar riješiti rješavanjem spora o pravu. Naime, ako bi javni bilježnik u takvom slučaju nastupao kao svojevrsni arbitar, bila bi potrebna i njegova suglasnost za obavljanje te funkcije, analogno kao što je za to potrebna i suglasnost arbitra. Pored toga, s obzirom na to da bi ovdje bila riječ o jednom dodatnom poslu koji bi javni bilježnik trebao obaviti, takav bi njegov angažman trebao biti posebno i financijski vrednovan.

2.6. Određenje pojma spor o činjenicama i spor o pravu

Značenje pojmova sporovi o bitnim činjenicama i sporovi o pravu u postupcima koje vodi javni bilježnik trebalo bi odrediti na odgovarajući način kao i značenje tih pojmova u postupku koje sud vodi (čl. 27. ZIPP-a).[11]

9 ZA: Zakon o arbitraži, NN 88/01.

10 Čl. 5. ZIPP-a („Stranke") glasi:(1) Stranke su: 1. predlagatelj; 2. osoba koju je predlagatelj označio kao protustranku; 3. svaka osoba na čiji bi pravni položaj mogla izravno utjecati odluka čije se donošenje predlaže ili odluka koju sud, u povodu prijedloga ili po službenoj dužnosti, može donijeti odnosno osoba na čiji bi pravni položaj mogla izravno utjecati neka druga radnja suda poduzeta u postupku; 4. svaka osoba, tijelo, organ društva ili oblik udruživanja koji se na temelju ovoga Zakona ili drugog zakona koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku mogu ili trebaju uključiti u postupak.// (2) Ne smatra se strankom osoba ili tijelo koji su po zakonu dužni dostaviti sudu određenu odluku ili drugi pravni akt ili ga na drugi način obavijestiti o postojanju razloga za pokretanje izvanparničnog postupka po službenoj dužnosti, osim ako za to ne ispunjavaju uvjete iz stavka 1. ovoga članka.// (3) Izrazi koji se koriste u ovome Zakonu, a imaju rodno značenje odnose se jednako na muški i ženski rod."

11 Čl. 27. ZIPP-a („Sporovi o činjenicama i pravu") glasi: „(1) Ako u

3. Problem jednostranačkih postupaka

Nedostatak je ZIPP-a što u njemu nema odredbe koja bi rješavala slučajeve u kojima bi u postupku pred javnim bilježnikom sudjelovala samo jedna stranka (bez sudionika), u kojima ne bi između stranaka (i sudionika) moglo doći do sporova o činjenicama i o pravu, ali u kojima bi trebalo odbaciti prijedlog ili odbiti zahtjev stranke, odnosno uskratiti poduzimanje zahtijevane radnje, jer bi se moglo uzeti da je i u takvim slučajevima došlo „do spora o činjenicama i/ili pravu", dakle do situacije u kojoj javni bilježnik nije ovlašten postupati. Radilo bi se u pravilu o slučajevima u kojima bi bilo osnove posumnjati da stranka „kreiranjem" činjeničnog stanja i na njemu utemeljenim pravima nastoji raspolagati pravima kojima nije ovlaštena raspolagati. Bilo bi u skladu s ovlaštenjem i dužnošću koje javni bilježnik ima u dvo- i višestranačkim postupcima kad bi se zauzelo stajalište da bi i u navedenim jednostranačkim postupcima javni bilježnik u naznačenim situacijama bio dužan predmet vratiti nadležnom sudu.

Primjer za takav slučaj mogla bi biti nedopuštena dispozicija u oporuci na osnovi koje bi jedina stranka u ostavinskom postupku nastojala ostvariti „prava" koja bi joj pripadala prema takvom raspolaganju.

4. Ovlaštenja javnog bilježnika da izriče sankcije i određuje prisilne mjere

Iako glede toga nema nikakvih rezervi u odredbama koje upućuju na odgovarajući primjenu odredaba zakona po kojima sudovi rješavaju pojedine pravne stvari u slučajevima u kojima ih rješavaju javni bilježnici (arg. iz čl. 49. st. 1.-3. ZIPP-a, v. *supra*), ipak treba uzeti da javni bilježnik ne bi bio ovlašten izricati nikakve kazne i primjenjivati prisilna sredstva prema strankama. On ne bi bio ovlašten određivati ni privremene mjere (arg. iz čl. 29. ZIPP-a)[12]. On bi u takvim slučajevima predmet trebao vratiti nadležnom prvostupanjskom sudu. Zauzimanju takvog stajališta govorila bi u prilog okolnost da javni bilježnik nije ovlašten rješavati sporove o činjenicama i pravu, kakvi su sporovi redoviti implicirani u slučajevima u kojima bi trebalo izricati sankcije te određivati prisilne i privremene mjere.

5. Određivanje ovrhe na temelju vjerodostojnih isprava

Odredba članka 49. stavka 6. ZIPP-a, prema kojoj, iznimno od stavka 5. toga članka, javni bilježnik o osnovanosti prijedloga za ovrhu odlučuje na temelju vjerodostojne isprave u skladu s odredbama zakona kojim se uređuje postupak ovrhe, ima za cilj otkloniti svaku dvojbu u pogledu ovlaštenja javnog bilježnika da odlučuje o osnovanosti prijedloga za ovrhu na temelju vjerodostojne isprave uz primjenu odredaba ZIPP-a – za odlučivanje o tom prijedlogu nisu mjerodavne odredbe ZIPP-a o izvanparničnom postupku, već odredbe zakona kojim se uređuje ovrha, dakle, odredbe Ovršnog zakona.[13]

III.

PRAVNI LIJEKOVI PROTIV ODLUKA JAVNIH BILJEŽNIKA

1. Općenito

Mogućnost podnošenja pravnih lijekova protiv odluka koje javni bilježnici donose u izvanparničnom postupku uređena je odredbama članka 50. ZIPP-a.[14] Naime, odredbama toga članka impostirano je opće pravilo o pravu stranaka na žalbu protiv

postupku u kojemu sudjeluju dvije ili više stranaka dođe do spora o pravu čije rješenje ovisi o utvrđivanju spornih činjenica, sud će prekinuti izvanparnični postupak i uputiti predlagatelja na parnični postupak ili drugi postupak pred nadležnim sudom ili drugim tijelom.// (2) U slučaju iz stavka 1. ovoga članka sud će odrediti rok u kojemu predlagatelj ili druga stranka trebaju pokrenuti postupak na koji su upućeni. Ako predlagatelj ne pokrene postupak u određenom roku, smatrat će se da je povukao prijedlog, a ako to ne učini druga stranka, smatrat će se da nema spora o pravu radi čijeg rješavanja je upućena na parnicu ili drugi postupak, osim ako ovim Zakonom ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku nije drukčije određeno.// (3) Ako se u slučaju iz stavka 1. ovoga članka sve stranke s time suglase, sud može spor riješiti u izvanparničnom postupku utvrđivanjem spornih činjenica.// (4) Ako među strankama nema spora o bitnim činjenicama, već o pravu koje se temelji na tim činjenicama, sud će u izvanparničnom postupku odlučiti o spornom pravu."

12 Čl. 29. ZIPP-a („Privremene mjere") glasi: „(1) U izvanparničnim postupcima koje je ovlašten pokrenuti po službenoj dužnosti ili u postupcima u kojima nije vezan prijedlogom stranaka o predmetu postupka sud može po službenoj dužnosti odrediti privremene mjere određene zakonom kojim se uređuje ovrha i osiguranje. U ostalim postupcima sud može takve mjere odrediti samo u povodu prijedloga stranke, a po službenoj dužnosti samo kad je to izrijekom određeno ovim Zakonom ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku.// (2) Sud može rješenje o određivanju privremene mjere ukinuti ili izmijeniti po službenoj dužnosti ili u povodu prijedloga stranke ako ocijeni da su prestali razlozi zbog kojih je doneseno.// (3) Protiv rješenja o određivanju privremene mjere dopuštena je posebna žalba po pravilima o žalbi u izvanparničnom postupku.

13 NN 112/12, 25/13, 93/14, 55/16, 73/17, 131/20, 114/22, 06/24.

14 Članak 50. ZIPP-a („Pravni lijekovi protiv odluka javnih bilježnika") glasi: (1) Ako što drugo nije izričito određeno, u postupku koji je povjeren javnom bilježniku, javni bilježnik će žalbu koja je podnesena protiv njegova rješenja dostaviti zajedno sa spisom prvostupanjskom sudu koji mu je povjerio provedbu postupka.// (2) Sud iz stavka 1. ovoga članka ima ovlast koju bi imao u povodu žalbe protiv vlastite odluke. Ako ne uvaži žalbu i ne preinači ili ukine pobijano rješenje, predmet će proslijediti sudu koji bi bio nadležan odlučivati o žalbi protiv prvostupanjskih rješenja koje bi sam donio.// (3) Ako prvostupanjski sud ukine rješenje javnog bilježnika, može predmet sam riješiti ili ga može vratiti javnom bilježniku radi ponovnog odlučivanja, dok će drugostupanjski sud kad ukine pobijano rješenje, odlučiti o tome hoće li predmet vratiti javnom bilježniku ili prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje."

rješenja javnog bilježnika u postupcima koji su mu povjereni i postupanje javnog bilježnika u povodu te žalbe (st. 1.), uređene su ovlasti i postupanje prvostupanjskog suda u povodu takve žalbe (st. 2.) te normirane ovlasti drugostupanjskog suda u povodu žalbe protiv rješenja javnog bilježnika koju mu je proslijedio prvostupanjski sud (st. 3.). Tim odredbama nije riješeno pitanje pravnih sredstava protiv isprava koje javni bilježnik može sastaviti u tim postupcima, odnosno protiv drugih pravnih radnji koje u njima može poduzeti. Tim odredbama nije riješeno ni pitanje pravnih lijekova protiv rješenja koja javni bilježnik može donijeti u postupcima koji mu nisu povjereni, dakle u kojima ima tzv. izvornu nadležnost, niti je njima riješeno pitanje mogućih drugih pravnih sredstava protiv isprava koje javni bilježnik može sastaviti odnosno drugih radnji koje može poduzeti u tim postupcima.

2. Žalba protiv rješenja i druga pravna sredstva protiv drugih pravnih akata javnog bilježnika u postupcima koji su mu povjereni na rješavanje te u postupcima koji mu nisu povjereni na rješavanje

Prema odredbi st. 1. čl. 50. ZIPP-a, osim ako što drugo nije izričito (posebnim zakonskim propisom) određeno, stranke imaju pravo na žalbu protiv rješenja koje javni bilježnik donese u postupku koji mu je povjeren. Iz navedene je odredbe, ako se ona poveže s odredbom čl. 49. st. 3. ZIPP-a te drugim odredbama ZIPP-a koje uređuju postupak pred prvostupanjskim sudom, *arg. a maiori ad minus*, *a cohaerentia*, *a completudine*, moguće izvesti:

- da je javni bilježnik u povjerenim mu postupcima u pravilu ovlašten odlučivati rješenjem uz odgovarajuću primjenu odredaba prema kojima bi takvo rješenje donio sud da je sam postupao u toj pravnoj stvari, dakle uz odgovarajuću primjenu odredaba čl. 30. i 31. ZIPP-a, i to stoga što osoba kojoj je neko tijelo povjerilo provedbu nekog postupka, zato da bi mogla provesti taj postupak, treba u načelu imati ona ovlaštenja koja bi imalo to tijelo kad bi ga samo provelo, svakako, osim ako posebnim pravilom ne bi bilo drukčije određeno;
- da stranke imaju pravo na žalbu protiv tog rješenja uz odgovarajuću primjenu odredaba ZIPP-a o njihovu pravu na žalbu protiv odluka koje bi sud donio da je sam postupao u pravnoj stvari koju je povjerio bilježniku, zapravo prema odredbama čl. 35. do 38. ZIPP-a;
- da je javni bilježnik dužan žalbu koja je podnesena protiv njegova rješenja dostaviti zajedno sa spisom prvostupanjskom sudu koji mu je povjerio provedbu postupka;
- da su protiv isprava koje u postupcima o kojima je riječ sastavi javni bilježnik (umjesto rješenja) odnosno drugih radnji koje u njima poduzme i, eventualno, ih zapisnički konstatira, dopuštena pravna sredstva koja su za to predviđena posebnim propisima ili općim pravilima o odgovarajućim pravnim aktima javnih bilježnika, uključujući i odredbe zakona kojima se uređuje javno bilježništvo. Bit će redovito riječ o tužbama u povodu kojih bi se u parničnom postupku dovodila u pitanje pravna valjanost tih isprava - u pravilu sporazuma ili jednostranih izjava volje.

Kad je riječ o postupcima koji nisu povjereni javnom bilježniku, dakle o postupcima koji su u „izvornoj nadležnosti“ javnih bilježnika, za pravna sredstva protiv rješenja koja javni bilježnik u njima može donijeti (ako bi ih uopće bio ovlašten donositi - v. *supra ad* II.2.3.), isprave koje u njima može sastaviti ili druge pravne radnje koje u njima može poduzeti bili bi mjerodavni ili posebni propisi ili, ako takvih propisa ne bi bilo, opća pravila o pravnim sredstvima kojima se mogu pobijati odluke, javne isprave odnosno druge pravne radnje koje je javni bilježnik ovlašten donositi, sastavljati ili poduzimati, uključujući i norme zakona kojima se uređuje javno bilježništvo (arg. iz čl. 49. st. 3. ZIPP-a, v. *supra ad* II.2.4.). Ipak, treba uzeti da bi za rješenja koja bi u ovim postupcima bio ovlašten donositi javni bilježnik, ako bi ih na temelju propisa koji bi uređivali posebne izvanparnične postupke bio ovlašten donositi, i pravna sredstva protiv tih rješenja kao i za postupak koji bi se u povodu njih provodio, ako glede toga ne bi bilo posebnih pravila, uključujući i odredbe zakona kojima se uređuje javno bilježništvo, bile, *arg. a cohaerentia*, *a completudine*, *per analogiam*, mjerodavne na odgovarajući način odredbe o rješenjima koja javni bilježnik donosi u postupcima koji su mu povjereni (čl. 30. i 31. ZIPP-a) te o žalbi protiv tih rješenja (čl. 35.-38. ZIPP-a).

Na rješenja koja javni bilježnik donosi u postupcima koji su mu povjereni primjenjuju se, ako posebnim pravilima nije što drugo bilo određeno, na odgovarajući način pravila o pravomoćnosti i ovršnosti sudskih rješenja u izvanparničnom postupku (čl. 33. i čl. 49. st. 3. ZIPP-a). Odgovarajuće bi trebalo vrijediti i za rješenja koja bi javni bilježnik donosio u postupcima u kojima ima izvornu nadležnost.

3. Ovlasti prvostupanjskog suda u povodu žalbe protiv rješenja javnog bilježnika

U postupcima rješavanje kojih je prvostupanjski sud povjerio javnom bilježniku, javni bilježnik je dužan žalbu zajedno sa spisom dostaviti tom sudu, koji je prema odredbama čl. 50. st. 2. i 3. ZIPP-a:

- ovlašten (i dužan) u povodu žalbe protiv rješenja javnog bilježnika postupiti na način na koji je ovlašten postupiti u povodu žalbe protiv vlastite odluke, što znači da je ovlašten sam uvažiti žalbu u slučajevima navedenim u odredbi čl. 39. st. 1. ZIPP-a,[15] uz ograničenje iz odredbe st. 2. toga članka, te preinačiti ili ukinuti to rješenje donoseći pritom i odluke koje su propisane u čl. 39. st. 1. ZIPP-a;

- ovlašten u slučajevima koji nisu slučajevi iz čl. 39. st. 1. i 2. ZIPP-a preinačiti ili ukinuti pobijano rješenje u povodu žalbe samo ako se time ne bi povrijedila prava drugih koja su na njemu utemeljena (čl. 39. st. 3. ZIPP-a);

- dužan, ako ne preinači ili ukine pobijano rješenje u povodu žalbe, predmet proslijediti sudu koji bi bio nadležan odlučivati o žalbi protiv prvostupanjskih rješenja koja bi sam donio, dakle postupiti prema odredbama članka 40. ZIPP-a;

- dužan, ako bi sadržaj žalbe ili odgovora na žalbu dao osnovan povod za neku radnju prvostupanjskog suda ili, treba uzeti, javnog bilježnika, poduzeti tu radnju ili zatražiti od javnog bilježnika da je poduzme, odnosno da bio dužan, ako bi bio učinjen propust u dostavi ili ako bi bile počinjene druge bitne povrede postupka, prethodno provesti potrebne izvide – sam ili preko javnog bilježnika. Pritom bi se, treba uzeti, potrebna objašnjena davala, očitovanja stranaka pribavljala i izvidi provodili uz odgovarajuću primjenu odredaba ZPP-a o tome (*arg. ex* čl. 360. ZPP-a te čl. 2. i čl. 40. st. 2. ZIPP-a);[16]

- može, ako ukine rješenje javnog bilježnika, predmet sam riješiti ili ga vratiti javnog bilježniku radi ponovnog odlučivanja (čl. 50. st. 3. ZIPP-a), što bi eventualno uključivalo i prethodnu provedbu odgovarajućeg postupka pred prvostupanjskim sudom ili javnim bilježnikom.

U odredbama koje uređuju postupanje javnih bilježnika u povodu žalbe u izvanparničnom postupku čiju mu je provedbu povjerio prvostupanjski sud nije posebno riješeno pitanje dostave žalbe na odgovor, naime pitanje treba li tu radnju obaviti javni bilježnik ili je treba obaviti prvostupanjski sud kome bi predmet u povodu žalbe bio dostavljen. Doslovno bi iz odredaba čl. 50. st. 1. i 2. ZIPP-a bilo moguće izvesti da bi javni bilježnik kad dobije žalbu, zato „što drugo nije izričito određeno“, bio dužan žalbu sa spisom izravno dostaviti prvostupanjskom sudu, da žalbu, dakle, ne bi prethodno bio dužan dostaviti drugim strankama na odgovor u onim slučajevima u kojima je to dužan učiniti prvostupanjski sud (čl. 37. st. 1. ZIPP-a), a da bi tek prvostupanjski sud, koji ima, prema odredbi st. 2. čl. 50. ZIPP-a „ovlast koju bi imao u povodu žalbe protiv vlastite odluke“, što bi uključivalo i dužnosti koje bi taj sud imao u povodu takve žalbe, žalbu dostavljao drugim strankama na odgovor.

U ZIPP-u nije posebno riješeno ni postupanje u povodu žalbe protiv rješenja koje bi javni bilježnik, ako bi uopće na to bio ovlašten,[17] mogao donijeti u postupcima čiju mu provedbu prvostupanjski sud ne bi povjerio, u postupcima u kojima bi imao „izvornu“ nadležnost. Ako bi posebnim propisom bilo normirano postupanje o kojemu je riječ, tada bi trebalo postupiti u skladu s tim propisom. Ako, međutim, takvog propisa ne bi bilo, bilo bi moguće postupiti na više načina, koji bi zapravo bili sudskopravna kreacija koja bi svoje utemeljenje mogla naći u relativno slobodnoj analognoj primjeni odredaba o postupanju u povodu žalbe protiv rješenja javnih bilježnika u postupcima čija im je provedba povjerena, i/ili u „općim načelima“ uređenja postupka u povodu žalbe u izvanparničnom postupku. Jedno bi od takvih rješenja moglo biti da bi u slučajevima u kojima bi bila predviđena paralelna („konkurentna“) nadležnost javnog bilježnika i suda, javni bilježnik bio dužan dostaviti žalbu sa spisom prvostupanjskom sudu koji bi za predmet mogao biti nadležan da stranke nisu postupak pokrenule

15 Čl. 39. ZIPP-a („Odluka prvostupanjskog suda o žalbi“) glasi: „(1) Ako je protiv prvostupanjskog rješenja podnesena žalba, prvostupanjski sud može sam uvažiti žalbu ako se žalbom pobija: 1. rješenje o upravljanju postupkom protiv kojega je dopuštena posebna žalba; 2. rješenje o odbacivanju pravnog lijeka; 3. rješenje kojim je odlučeno o glavnoj stvari, ako iz stanja spisa proizlazi da se rješenje mora ukinuti i odbaciti prijedlog kojim je postupak pokrenut, a na kojemu se to rješenje temelji, ili da se rješenje mora u cijelosti preinačiti prihvaćanjem zahtjeva istaknutog u žalbi.// (2) Rješenje iz stavka 1. točke 3. ovoga članka sud može tijekom postupka o nekoj pravnoj stvari donijeti samo jednom.// (3) U ostalim slučajevima prvostupanjski sud može u povodu žalbe preinačiti ili ukinuti pobijano rješenje u povodu žalbe preinačiti ili ukinuti pobijano rješenje samo ako se time ne bi povrijedila prava drugih koja su na njemu utemeljena.“.

16 ČL. 40. ZIPP-a („Dostava spisa žalbenom sudu“) glasi: „(1) Prvostupanjski sud će žalbu, nakon primitka odgovora na žalbu ili isteka roka za odgovor na žalbu, zajedno sa spisom proslijediti žalbenom sudu, osim ako je sam ne uvaži.// (2) Ako sadržaj žalbe ili odgovora na žalbu daje osnovan povod za neku radnju prvostupanjskog suda, sud će je prethodno poduzeti. Ako je učinjen propust u dostavi ili su počinjene druge bitne povrede postupka, sud će prethodno provesti potrebne izvide.// (3) Ako prvostupanjski sud pobijanim rješenjem nije u cijelosti riješio stvar i ako se postupak o pitanjima koja nisu riješena treba nastaviti pred prvostupanjskim sudom tijekom žalbenog postupka, žalbenom će se sudu dostaviti prijepis spisa.“.

17 Prema odredbi čl. 49. st. 1. ZIPP-a, kad je to izričito određeno ZIPP-om ili drugim zakonom koji sadrži odredbe o izvanparničnom postupku, pred javnim bilježnikom će se pokrenuti i provesti izvanparanični postupak te sastaviti javnobiježnička isprava. Iz ove bi odredbe, koja se, prema jednoj od interpretativnih mogućnosti, ne bi odnosila na slučajeve na koje se odnosi odredba čl. 49. st. 2. ZIPP-a, koja se tiče izvanparničnih postupaka čiju je provedbu sud povjerio javnom bilježniku, bilo moguće izvesti da u postupcima čija mu provedba ne bi bila povjerena, provedba kojih bi bila u njegovoj „izvornoj“ (eventualno konkurentnoj) nadležnosti, javni bilježnik ne bi mogao donijeti rješenje, već samo sastaviti javnobilježničku ispravu, svakako osim ako posebnim propisom ne bi izričito na to bio ovlašten. V. i supra ad II.2.3.

pred javnim bilježnikom, koji bi sud u tom slučaju imao one ovlasti koje bi imao sud koji bi provedbu tog postupka povjerio javnom bilježniku. Ako bi se radilo o slučaju u kojemu takve konkurentne nadležnosti ne bi bilo, javni bi bilježnik žalbu sa spisom bio dužan dostaviti prvostupanjskom sudu na čijem bi se području nalazio njegov ured, koji bi, prema jednoj podsoluciji, mogao postupiti kao da je sam povjerio provedbu postupka javnom bilježniku,[18] dok bi prema drugoj žalbu sa spisom samo proslijedio drugostupanjskom sudu. Bila bi moguća i solucija prema kojoj bi javni bilježnik predmet izravno zajedno sa spisom dostavljao žalbenom sudu, koji bi s javnim bilježnikom nakon toga izravno komunicirao analogno kao da je riječ o prvostupanjskom sudu. Itd. Čini se da bi situaciji o kojoj je riječ bila, *per analogiam*, najprimjerenija prva podsolucija. *De lege ferenda*, svakako bi trebalo izrijekom urediti i navedene situacije kako bi se i u njima unijela potrebna razina pravne sigurnosti.

4. Ovlasti drugostupanjskog suda u povodu žalbe protiv rješenja javnog bilježnika

Drugostupanjski sud je u povodu žalbe protiv rješenja javnog bilježnika koju prvostupanjski sud ne bi sam uvažio i preinačio ili ukinuo to rješenje (čl. 50. st. 2. ZIPP-a, v. *supra ad* 3.), iako to nije u odredbi stavka 3. članka 50. ZIPP-a izrijekom predviđeno, ovlašten donijeti sve one odluke koje je i inače ovlašten donijeti kad odlučuje o žalbi protiv rješenja prvostupanjskog suda (čl. 44. ZIPP-a). Ipak, ako ukine pobijano rješenje, ovlašten je odlučiti o tome hoće li predmet vratiti javnom bilježniku ili prvostupanjskom sudu na ponovno odlučivanje (čl. 50. st. 3. ZIPP-a). To znači da bi prvostupanjski sud, ako bi drugostupanjski sud njemu vratio predmet na ponovno odlučivanje, bio dužan sam provesti postupak – on ga ne bi smio dalje proslijediti javnom bilježniku.[19] Prvostupanjski bi sud tek mogao tražiti od javnog bilježnika odgovarajuće obavijesti i sl. u vezi s dijelom prethodnog postupka koji je on proveo. Ako bi žalbeni sud odlučio da se predmet vrati javnom bilježniku, predmet bi se javnom bilježniku vraćao preko prvostupanjskog suda, s time da bi javni bilježnik u povodu vraćenog predmeta bio dužan provesti postupak jednako kao i kad mu ga radi rješavanja povjeri prvostupanjski sud – uzimajući u obzir možebitne naputke drugostupanjskog suda.

18 U ovom bi slučaju dolazilo do posrednog kreiranja nadležnosti tog prvostupanjskog suda za rješavanje predmeta za rješavanje kojega inače ne bi bio nadležan.

19 Ipak u slučaju u kojemu bi drugostupanjski sud predmet vratio prvostupanjskom sudu zbog razloga koji bi se ticali dionice postupka pred tim sudom, ali i dionice postupka pred javnim bilježnikom, ako bi se time stvar vraćala u stanje u kojemu je bila prije nego što je predmet povjeren javnom bilježniku, ne bi bilo razloga zbog kojih sud ne bi opet mogao (bio dužan) predmet povjeriti javnom bilježniku.

5. Revizija i prijedlog za preinaku ili ukidanje rješenja u kojima je sudjelovao javni bilježnik

U postupcima čija bi provedba bila povjerena javnom bilježniku revizija bi bila dopuštena uz iste uvjete kao i u postupcima u kojima bi isključivo postupali samo sudovi – ona bi bila pravni lijek protiv rješenja drugostupanjskog suda (čl. 45. ZIPP-a).[20]

Kad je riječ o prijedlogu za preinaku ili ukidanje pravomoćnog rješenja koje je doneseno u postupku čija je provedba bila povjerena javnom bilježniku, taj bi se prijedlog uvijek podnosio prvostupanjskom sudu čak i ako bi pravomoćno rješenje protiv kojega bi se podnosio bilo rješenje javnog bilježnika zato što žalba protiv tog rješenja ne bi bila podnesena.[21] Pritom bi prvostupanjski sud u povodu prijedloga o kojemu je riječ imao ovlasti koje bi imao u slučaju u kojemu bi u povodu tog pravnog lijeka odlučivao i u povodu vlastitog rješenja (čl. 46. i 47. ZIPP-a).

Protiv rješenja koje bi bilo doneseno, ako bi se uopće moglo donijeti, u postupcima čija provedba ne bi bila povjerena javnom bilježniku, dakle u postupcima u kojima bi postojala „izvorna (eventualno konkurentna) nadležnost javnih bilježnika, prijedlog bi se podnosio prvostupanjskom sudu kojemu bi se podnosila žalba protiv rješenja javnog bilježnika (v. *supra ad* 3.), odnosno prvostupanjskom sudu na području kojega bi bilo sjedište javnog bilježnika.

6. Dopunsko rješenje i rješenje o ispravku rješenja javnog bilježnika

Prema odredbi čl. 51. ZIPP-a u postupku koji je povjeren javnom bilježniku (v. *supra ad* II. i *infra ad* IV.), javni bilježnik je ovlašten donijeti dopunsko rješenje i rješenje o ispravku rješenja koje je donio.

Javni bilježnik će incidentalni postupak za donošenje dopunskog rješenja, odnosno za donošenje ispravka svog rješenja provoditi uz odgovarajuću primjenu pravila o donošenju dopunskog rješenja, odnosno o ispravku rješenja u izvanparničnim postupcima koje provodi sud (čl. 40. st. 3. ZIPP-a), zapravo uz odgovarajuću primjenu odredaba ZPP-a o dopunskom rješenju (čl. 339. do 341. i čl. 347. ZPP-a, *arg. ex* čl. 2. ZIPP-a) i o ispravljanju rješenja (čl. 342. i 347. ZPP-a, *arg. ex* čl. 2. ZIPP-a).

20 Čl. 45. ZIPP-a („Dopuštenost revizije“) glasi: „Protiv rješenja drugostupanjskog suda kojim je postupak završen revizija je dopuštena prema odredbama zakona kojim se uređuje parnični postupak.“.

21 U ZIPP-u nije izrijekom predviđena mogućnost preinake ili ukidanje pravomoćnog rješenja javnog bilježnika u povodu prijedloga ovlaštene stranke. Ipak, budući da se pravomoćno rješenje javnog bilježnika doneseno u izvanparničnom postupku tretira kao pravomoćno rješenje suda, i to bi pravno sredstvo bilo dopušteno protiv takvog rješenja – uz odgovarajuću primjenu odredaba ZIPP-a tom sredstvu protiv pravomoćnih rješenja suda (čl. 46. i 47. ZIPP-a).

Iako to nije izrijekom predviđeno, treba uzeti da bi odredba čl. 51. ZIPP-a o donošenju dopunskog rješenja i rješenja o ispravku rješenja bila na odgovarajući način mjerodavna i u slučajevima u kojima bi javni bilježnik donio rješenje i u pravnim stvarima iz njegove „izvorne" nadležnosti, dakle i u pravnim stvarima koje mu ne bi bile povjerene na rješavanje odlukom suda – svakako, ako posebnim propisom koji bi uređivao odnosni postupak ne bi bilo što drugo određeno.

7. Zaključna opaska o uređenju pravnih lijekova protiv odluka javnog bilježnika

U vezi s navedenim uređenjem pravnih lijekova protiv odluka javnog bilježnika valjalo bi iznova primijetiti da njime nisu obuhvaćeni slučajevi u kojima postoji „izvorna" nadležnost javnih bilježnika za rješavanje određenih izvanparničnih stvari (v. *supra ad* II.1.). Naime, izvorna se nadležnost javnih bilježnika u izvanparničnom postupku ne bi morala sastojati samo u sastavljanju isprava (49. i 52. ZIPP-a), već i u donošenju odluka – to bi ovisilo o tome hoće li to biti propisano u posebnom zakonu, zbog čega bi općim odredbama ZIPP-a trebalo obuhvatiti i tu situaciju. *De lege ferenda*, valjalo bi razmotriti mogućnost i potrebu da se posebno uredi i pobijanje isprava koje bi sastavljali javni bilježnici ili barem nekih od tih isprava, odnosno bi li trebalo javne bilježnike ovlastiti da donose rješenja u onim postupcima u kojima postoji njihova konkurentna nadležnost, a u kojima sudovi donose takve odluke.

Ako bi se *de lege ferenda* prihvatilo rješenje po kojemu bi se „izvorna nadležnost" javnog bilježnika u disponibilnim izvanparničnim stvarima mogla utemeljiti i sporazumom stranaka („javni bilježnika kao arbitar"), trebalo bi pritom riješiti i pitanje pravnih lijekova protiv njegovih odluka koje bi donosio u takvim slučajevima.

IV.

POVJERAVANJE U RAD JAVNOM BILJEŽNIKU PREDMETA U POSTUPCIMA KOJI SE POKREĆU PRIJEDLOGOM ZA SPORAZUMNO UREĐENJE MEĐE I PRIJEDLOGOM ZA SPORAZUMNO RAZVRGNUĆE SUVLASNIŠTVA

Odredbom st. 1. čl. 52. ZIPP-a[22] utvrđena je dužnost suda da provedbu dviju vrsta izvanparničnih postupaka povjerava javnim bilježnicima – postupaka koji inače nisu uređeni ZIPP-om. Riječ je o postupcima koji se pokreću prijedlogom za sporazumno uređenje međe i o postupcima koji se pokreću prijedlogom za sporazumno razvrgnuće suvlasništva.

Budući da su ZVDSP-om[23] utvrđene u osnovi samo materijalnopravne pretpostavke za donošenje odluka u povodu prijedloga kojima se pokreću navedeni postupci,[24] ali i da se u tim odredbama implicitno upućivalo na primjenu pravnih pravila ZSVP-a iz 1934.[25] [26] o tim postupcima kao na jedina pravila koja su do donošenja ZIPP-a uređivala poseban izvanparnični postupak za uređenje međa i za razvrgnuće suvlasništva, pravila čija je primjena prestala stupanjem na snagu ZIPP-a (čl. 122. ZIPP-a), postavlja se pitanje na temelju kojih će se pravila provoditi navedeni izvanparnični postupci nakon stupanja na snagu ZIPP-a. Naime, nepostojanje posebnih pravila koja uređuju ta dva postupka, osim onih koje sadrži ZVDSP – za razvrgnuće suvlasništva u čl. 48. do 56., a za uređenje međa u čl. 103. – pravila koja su zapravo materijalnopravnog karaktera, nužno upućuje na odgovarajuću primjenu općih odredaba ZIPP-a. S obzirom na to da opća pravila ZIPP-a ne mogu poslužiti kao dostatna osnova za uređenje posebnih postupaka uređenja međa i razvrgnuća suvlasništva, treba uzeti da će se, *per necessitatem*, u nedostatku odgovarajućih posebnih odredaba u ZIPP-u o tome ti

22 Čl. 52. ZIPP-a („Povjeravanje predmeta u rad javnom bilježniku") glasi: „(1) Sud će provedbu postupka povjeriti javnom bilježniku čije sjedište se nalazi na području nadležnog suda ako su stranke podnijele: 1. prijedlog za sporazumno uređenje međe; 2. prijedlog za sporazumno razvrgnuće suvlasništva.// (2) Ministar nadležan za poslove pravosuđa propisat će pravilnicima način dodjele predmeta u rad javnom bilježniku i visinu nagrade i naknade troškova javnog bilježnika kao povjerenika suda za poslove povjerene ovim Zakona.".

23 ZVDSP: Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima, NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17.

24 Prema odredbi st. 1. čl. 103. („Međa") ZVDSP-a, ako su međašni znakovi između dvije nekretnine zbog bilo kakvih okolnosti toliko oštećeni da bi se moglo dogoditi da se međe neće moći raspoznati, ili ako se međe više ne raspoznaju, ili su sporne, onda svaki od susjeda ima pravo zahtijevati da sud u izvanparničnom postupku (postupku uređenja međa) obnovi ili ispravi među.

Prema odredbama pak čl. 48. ZVDSP-a, pravo na razvrgnuće ostvarivat će suvlasnik u sporazumu sa svim suvlasnicima s kojima razvrgava suvlasništvo (dobrovoljno razvrgnuće), ili putem suda (sudsko razvrgnuće), ako nije što drugo određeno (st. 2.), s time da se sudsko razvrgnuće provodi u izvanparničnom postupku, ako zakon ne određuje drukčije (st. 3.). Ako se suvlasnici ne mogu sporazumjeti o bilo kojem pitanju razvrgnuća, svaki može zahtijevati da o tome odluči sud (čl. 49. st. 4. ZVDSP-a). 9

Polazeći od navedenih odredaba članaka 48. i 49. ZVDSP-a, pojam „prijedlog za sporazumno razvrgnuće" iz čl. 52. st. 1. al. 2. ZIPP-a trebalo bi shvatiti u smislu prijedloga kojim su stranke, koje se same nisu glede toga mogle dogovoriti, sporazumno prepustile sudu da odluči o načinu razvrgnuća njihovog suvlasništva. Ako takvog sporazuma ne bi bilo, sud ne bi bio ovlašten provedbu postupaka povjeriti javnom bilježniku.

25 Mjerodavnost odredaba toga zakona kao pravnih pravila prestala je stupanjem na snagu ZIPP-a (čl. 122. ZIPP-a).

26 Postupak uređenja (obnavljanja ili ispravljanja) međa je u ZSVP-u bio uređen §§ 275.-283., ali i odredbama §§ 24. i 25. Uvodnog Zakona za Zakon o sudskom izvanparničnom postupku od 26.7.1934. (Službene novine Kraljevine Jugoslavije br. 45/34178 – XLVII. Od 4.8.1934). Izvanparnični postupak radi uređenja odnosa među suvlasnicima bio je uređen § 266. ZSVP-a iz 1934. dok je izvanparnični postupak radi raskidanja (razvrgnuća) zajednice bio je uređen §§ 267. do 274. ZSVP-a iz 1934.

postupci i dalje provoditi uz odgovarajuću primjenu posebnih pravnih pravila ZSVP-a o tim postupcima u mjeri u kojoj ne bi bila u protivnosti s općim pravilima ZIPP-a.

Treba uzeti da je odredbom stavka 2. članka 52. ZIPP-a, iako se *per nefas* nalazi u članku u kojemu se u njegovu stavku 1. normira dužnost suda da povjerava javnim bilježnicima provedbu dvaju posebnih izvanparničnih postupaka, statuirano ovlaštenje ministra nadležnog za poslove pravosuđa da općenito pravilnicima uređuje način dodjele predmeta u rad javnim bilježnicima i visinu nagrade i naknade troškova javnih bilježnika kao povjerenika suda za poslove koji su im povjereni ZIPP-om i drugim zakonima. Na to upućuje i sadržaj same te odredbe koja općenito normira to ovlaštenje nadležnog ministra – neovisno o dva posebna izvanparnična postupka navedena u stavku 1. toga članka.

V.

PRISTOJBE

Odredbama čl. 53. ZIPP-a uređeno je plaćanje sudskih i javnobilježničkih pristojbi u izvanparničnim postupcima koje vode javni bilježnici (st. 1. i 2.) te plaćanje sudskih pristojbi u postupcima pred sudovima koji se pokrenu u povodu postupaka koje vode javni bilježnici (st. 3.).

U izvanparničnim postupcima koje provode javni bilježnici ne plaćaju se sudske pristojbe (čl. 53. st. 1. ZIPP-a), treba uzeti zato što se, već prema njihovoj definiciji, te pristojbe trebaju plaćati u postupcima koji se provode pred sudovima, a ne i u postupcima koji se pred njima ne provode.

U izvanparničnim postupcima koje vode javni bilježnici ne plaćaju se ni javnobilježničke pristojbe (čl. 53. st. 2. ZIPP-a), treba uzeti stoga da bi se smanjili opći troškovi stranaka u tim postupcima, ali i zato što se u okviru bruto nagrade koju javni bilježnici naplaćuju u tim postupcima naplaćuje porez na dodanu vrijednost i niz drugih javnih davanja.

U postupcima pred sudovima koji se pokrenu u povodu postupaka iz čl. 53. ZIPP-a stranke plaćaju sudske pristojbe prema propisima kojima se uređuje plaćanje tih pristojbi (čl. 53. st. 3. ZIPP-a). U te postupke spadaju svakako postupci koji se pred sudovima pokreću u povodu pravnih lijekova protiv odluka koje javni bilježnici donose u postupcima koje provode (čl. 50. ZIPP-a, v. *supra ad* II.) te postupci koji se provode pred sudovima u slučajevima u kojima je u postupcima pred javnim bilježnicima došlo između stranaka do spora o činjenicama i/ili pravu (čl. 49. st. 4. i 5. ZIPP-a, v. *supra ad* II.2.5.).

Plaćanje sudskih pristojbi u postupcima iz st. 3. čl. 53. ZIPP-a uređeno je Zakonom o sudskim pristojbama[27] i provedbenim propisima uz taj zakon.

VI.

ZAVRŠNE NAPOMENE

ZIPP-om je opći status javnih bilježnika u izvanparničnom postupku uređen tek parcijalno, praktično s aspekta postupaka čija se provedba javnim bilježnicima povjerava odlukom suda. Kad je riječ o postupcima u kojima postoji izvorna (konkurentna) nadležnost sudova i javnih bilježnika,[28] izabrana varijanta uređenja postupaka pred javnim bilježnicima, u kojima oni ne donose posebne odluke, već samo sastavljaju isprave, otvorit će u praksi čitav niz ozbiljnih provedbenih problema, uz ostalo pitanje mogućnosti i načina kontrole načina na koji će javni bilježnici provoditi odnosne postupke, posebno mogućnosti da nezadovoljna stranka pokrene odgovarajući postupak pred sudom nakon što joj je javni bilježnik svojom ispravom uskratio pravo na pravnu zaštitu koju je tražila. Itd. *De lege ferenda* bit će potrebno preispitati način na koji su uređeni ti postupci, osobito mogućnost funkcionalne kontrole njihove provedbe od strane sudova, čime bi se dopunski zaštitila i prava stranaka u njima. *De lege ferenda* trebalo bi okolnost da je Republika Hrvatska konačno donijela svoj Zakon o izvanparničnom postupku iskoristiti i za to da se iznova, radi eventualnog usklađivanja s tim zakonom postojećih posebnih zakonskih uređenja pojedinih izvanparničnih postupaka, preispitaju ta uređenja, ali da se preispita i mogućnost da se neki od izvanparničnih postupaka, npr. sudski izvanparnični postupak osiguranja dokaza (čl. 272. do 276. ZPP-a) i izvanparnični postupak za zaključenje sudske nagodbe (čl. 321. do 324. ZPP-a), prilagode primjeni i od strane javnih bilježnika. Pritom bi, npr., kad je riječ o javnobilježničkoj nagodbi javni bilježnik mogao biti ovlašten da taj postupak provede s ovlastima arbitra, čime bi se takvoj nagodbi moglo pridati i značenje specifične sudske nagodbe. Donošenje ZIPP-a trebalo bi iskoristiti kao povod i da se preispita mogućnost povjeravanja javnim bilježnicima, npr. po uzoru na Sloveniju i Grčku, rješavanje određenih nespornih, u biti dispozitivnih, obiteljskih i statusnih pravih stvari, poput, npr., provedbe postupaka za sporazumni razvod braka,[29] itd. Trebalo bi preispitati i mogućnost da se, na temelju prethodne

27 NN 118/18, 51/23.

28 Radi se, kao što to već supra ad I. rečeno, o postupcima dobrovoljne procjene i prodaje (čl. 68. do 76. ZIPP-a) i postupaka koji se tiču sudskog i javnobilježničkog pologa (čl. 77. do 100. ZIPP-a).

29 Samo povjeravanjem javnim bilježnicima provedbe postupaka za sporazumne razvode brakova te s tim postupcima povezanog uređenja imovinskopravnih odnosa između (bivših) bračnih drugova moglo bi se „osloboditi“ između petnaest i dvadeset sudaca za obavljanje drugih poslova iz njihove nadležnosti.

suglasnosti stranaka dane, npr., u osnovnom ugovoru, javni bilježnici ovlaste da vrše odgovarajuća imenovanja, određuju rokove i poduzimaju druge radnje – analogno kao što su to ovlašteni, doduše i bez prethodne suglasnosti stranaka o tome, obaviti sudovi (čl. 117. i 118. ZIPP-a). Trebalo bi predvidjeti i mogućnost da stranke svojim naknadnim sporazumom na to ovlaste javnog bilježnika. Itd.

Naznačenim proširenjem (konkurentne) nadležnosti javnih bilježnika na području izvanparnične jurisdikcije bitno bi se pridonijelo općoj funkcionalnosti, ekspeditivnosti i ekonomičnosti rješavanja određenih pravnih stvari. Time bi se dodatno „rasteretili“ sudovi koji bi se mogli „posvetiti“ rješavanju drugih predmeta iz njihove nadležnosti, čime bi se pridonijelo i smanjivanju zaostataka u radu sudova.

SAŽETAK / SUMMARY

U radu se nastoji obraditi opći status javnih bilježnika u izvanparničnom postupku prema Zakonu o izvanparničnom postupku iz 2023., i to opće uređenje specifičnih ovlaštenja javnih bilježnika u izvanparničnom postupku, pravni lijekovi protiv odluka javnih bilježnika, ovlaštenja javnih bilježnika da donose dopunska rješenja i rješenja o ispravcima, povjeravanje predmeta u rad javnom bilježniku u postupcima koji se pokreću prijedlogom za sporazumno uređenje međe i prijedlogom za sporazumno razvrgnuće suvlasništva te plaćanje sudskih i javnobilježničkih pristojbi u vezi s postupcima koje provode javni bilježnici. Pritom se posebno naglašava postojanje dvojakog načina određivanja nadležnosti javnih bilježnika u pojedinim izvanparničnim postupcima – povjeravanjem od strane suda pojedinih predmeta javnim bilježnicima (delegirana, povjerena nadležnost javnih bilježnika) te izravnim pokretanjem postupka pred njima (izvorna, u pravilu konkurentna, nadležnost javnih bilježnika). Konstatira se stanovita nedovoljna uređenost općeg statusa javnih bilježnika u postupcima koje trebaju provoditi, osobito postupaka iz njihove izvorne nadležnosti. Konstatira se i da nije iskorištena mogućnost da se prigodom donošenja zakona o kojemu je riječ – u njemu ili u povodu njega – utvrdi nadležnost javnih bilježnika i za provođenje niza drugih izvanparničnih postupaka, pored onih uređenih Zakonom o izvanparničnom postupku, osobito postupka za sporazumni razvod braka i uređenje imovinskopravnih odnosa između bivših bračnih drugova, ali i da se s novim uređenjem izvanparničnog postupka usklade zakoni kojima je prije donošenja tog zakona bilo predviđena mogućnost sudjelovanja javnih bilježnika u nekim posebnim izvanparničnim postupcima.

Izv prof.dr. sc. Paula Poretti, Katedra za građanskopravne i obiteljsko pravne znanosti
Pravnog fakulteta u Osijeku

UDK 347.961:374
Prethodno priopćenje

Izobrazba u javnobilježničkoj službi – potrebe, želje, očekivanja i zahtjevi

Sažetak

*U radu se analiziraju preduvjeti izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja u javnobilježničkoj službi, koju se, kao dio podijeljene kompetencije EU i nacionalnog pravnog sustava, promatra podjednako kroz nadnacionalni i nacionalni kontekst. Pritom se polazi od sadržaja takve izobrazbe prema shvaćanju Europske komisije, a koji bi trebao odražavati okolnost da javni bilježnici pomažu u osiguravanju učinka prava EU u područjima koja su relevantna za pojedince i poduzeća, kao što su nasljeđivanje, mirenje, nesolventnost i sprječavanje pranja novca, uz istodobno poticanje upotrebe interaktivnih metodologija, među ostalim za e-učenje. Kako bi se odgovorilo na pitanja je li trenutni okvir zadovoljavajući i usmjeravaju li strateški programi na odgovarajući način izobrazbu, odnosno stručno usavršavanje javnobilježničke službe, razmotrit će se potrebe i želje kao subjektivni te očekivanja i zahtjevi kao objektivni elementi koji ju određuju, podjednako s aspekta pružatelja i obveznika izobrazbe, odnosno stručnog usavr*šavanja. *Dobiveni će odgovori potaknuti zaključke o eventualnoj potrebi njihova unaprjeđenja.*

Paula Poretti

1. Uvod

Hrvatska javnobilježnička služba kao nositelj preventivnog pravosuđa uronjena je u temelje europske pravne tradicije na kojoj počiva razvoj europskog područja pravde. Njegovi su pak gradivni elementi vladavina prava, pravilna i ujednačena primjena prava EU i uzajamno povjerenje u prekogranične sudske postupke. Odlike[1] obavljanja službe na stručan, kvalitetan i profesionalan način, u skladu s Ustavom Republike Hrvatske[2] (dalje: Ustav RH) i zakonima Republike Hrvatske (dalje: RH) te na nepristran, nezavisan i savjestan način, jamče ostvarenje vladavine prava, a postižu se, između ostalog, zahtjevom izobrazbe, odnosno stalnog usavršavanja, predviđenog podjednako zakonodavnim okvirom na europskoj i nacionalnoj razini. Ugovorom iz Lisabona[3] izobrazba sudskog i pravosudnog osoblja, koje uključuje i javnobilježničku službu, predviđena je kao mjera kojom se podupire pravosudna suradnja u građanskim i kaznenim stvarima. Također, člankom 18.b Zakona o javnom bilježništvu[4] (dalje: ZJB) od 2022. godine predviđena je dužnost stalnog stručnog usavršavanja javnih bilježnika, sukladno programu koji uz suglasnost Ministarstva nadležnog za poslove pravosuđa donosi Hrvatska javnobilježnička komora (dalje: HJK). Program i njegova provedba predviđeni su u Pravilima o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika[5], čijom ćemo se analizom baviti detaljnije. U radu će se pružanje adekvatne izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja javnobilježničkoj službi, kao dio podijeljene kompetencije EU-a i nacionalnog pravnog sustava promatrati podjednako kroz nadnacionalni i nacionalni kontekst.

1 Vidi tako Kodeks javnobilježničke etike NN (55/11).
2 Ustav Republike Hrvatske NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
3 Članak 81. stavak 2. točka (h) i članak 82. stavak 1. točka (c) Ugovora o funkcioniranju Europske unije.
4 Zakon o javnom bilježništvu NN (78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22).
5 Pravila o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika NN (19/24).

Pritom se polazi od sadržaja takve izobrazbe prema shvaćanju Europske komisije, a koji bi trebao odražavati okolnost da javni bilježnici pomažu u osiguravanju učinka prava EU u područjima koja su relevantna za pojedince i poduzeća, kao što su nasljeđivanje, mirenje, nesolventnost i sprječavanje pranja novca, uz istodobno poticanje upotrebe interaktivnih metodologija, među ostalim za e-učenje.[6] Kako bi se odgovorilo na pitanja je li trenutni okvir zadovoljavajući i usmjeravaju li strateški programi na odgovarajući način izobrazbu, odnosno stručno usavršavanje javnobilježničke službe, razmotrit će se potrebe i želje kao subjektivni te očekivanja i zahtjevi kao objektivni elementi koji ju određuju, podjednako s aspekta pružatelja i obveznika izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja. Dobiveni će odgovori potaknuti zaključke o eventualnoj potrebi njihova unaprjeđenja.

2. Odrednice izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja javnih bilježnika

2.1. Objektivne odrednice

Izobrazba, odnosno stručno usavršavanje pravosudnih stručnjaka, uključujući javne bilježnike, među ključnim je alatima kojima se podjednako u nacionalnom i kontekstu EU želi ostvariti strateške ciljeve u području pravosuđa. Njih je moguće prepoznati kao svojevrsne zahtjeve koji se postavljaju kako u odnosu na pružatelje tako i na polaznike. U bitnome, aktualni program Jamčenje pravde u EU – Europska strategija za pravosudnu izobrazbu za razdoblje 2021.–2024.[7] (dalje: Strategija 2021.–2024.) nastoji postići promicanje zajedničke kulture vladavine prava, djelotvornu primjenu Povelje EU o temeljnim pravima, prilagodbu digitalizaciji u smislu adekvatne primjene digitalnih alata i umjetne inteligencije, upoznatost sa zakonodavstvom i sudskom praksom Suda EU te pravovremenu upućenost u njihove promjene. Uz to, naglasak je na stjecanju multidisciplinarnih kompetencija koje oblikuju ponašanja, otpornost, uče prepoznavanju nesvjesne pristranosti, razvijaju vještine upravljanja predmetima i sudnicama te vodstvo. Istovremeno, podcrtava se i potreba usvajanja nepravosudnog znanja i vještina u području bihevioralnih znanosti, psihologije, antropologije, ekonomije i kognitivnih jezičnih vještina.[8] Za edukaciju javnih bilježnika na razini EU, uz tijela koja provode edukaciju svih pravosudnih stručnjaka poput Europske mreže za pravosudno osposobljavanje[9] (dalje: European Judicial Training Network, EJTN) i Akademije za europsko pravo (dalje: Academy of European Law, ERA), brine se i Vijeće notarijata Europske unije[10] (dalje: CNUE) koje službeno predstavlja javnobilježničku službu u odnosu na institucije EU.[11] Program CNUE-a u suradnji s Europskom komisijom (dalje: EK) u aktualnom razdoblju od 2024. do 2026. oblikovan je kako bi odgovorio na obrazovne potrebe zacrtane u Programu pravosuđa Europske komisije 2021.–2027. (The European Commission Justice programme 2021–2027).[12] Incijativa *EL@N II – formation V projekt* tako ima za cilj osigurati pravilnu i ujednačenu primjenu prava EU u područjima u kojima ga primjenjuju javni bilježnici, i to u području nasljeđivanja, imovinskopravnih režima, suzbijanja pranja novca, prekogranične ovrhe na temelju vjerodostojne isprave, engleskog jezika za pravnike i ravnopravnosti spolova u praksi javnobilježničke službe.[13] Uz to, u 2023. godini CNUE je pokrenuo platformu za e-učenje za javne bilježnike koja je dostupna na službenoj stranici Europske notarske mreže (dalje: ENN) i nudi obrazovne resurse specifično oblikovane sukladno potrebama javno-

6 Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija Jamčenje pravde u EU-u – Europska strategija za pravosudnu izobrazbu za razdoblje 2021.–2024, COM(2020) 713 final, str. 7.

7 Komunikacija Komisije Europskom parlamentu, Vijeću, Europskom gospodarskom i socijalnom odboru i Odboru regija Jamčenje pravde u EU-u – Europska strategija za pravosudnu izobrazbu za razdoblje 2021.–2024, COM(2020) 713 final, str. 7.

8 Tako Strategija 2021.-2024., str. 5.

9 EJTN su osnovale škole za stručno usavršavanje sudaca i druge institucije zadužene za stručno usavršavanje u pravosuđu država članica Unije s ciljem uspostave suradnje i razmjene iskustava među školama, ali i pravosudnim sustavima država članica.

10 CNUE je organizacija osnovana 1993. godine kao pravna osoba po belgijskom pravu (Association sans but lucratif – ASBL, neprofitna organizacija) koja predstavlja javna bilježništva latinskog tipa 22 zemlje članice Europske unije (Austrija, Belgija, Bugarska, Republika Hrvatska, Češka, Estonija, Francuska, Njemačka, Grčka, Mađarska, Italija, Latvija, Litva, Luksemburg, Malta, Nizozemska, Poljska, Portugal, Rumunjska, Slovačka, Slovenija i Španjolska) te Turske kao zemlje promatrača. Uloga CNUE-a je u prvom redu da u dijalogu s tijelima EU zastupa i promiče interese bilježničke službe prilikom donošenja zakonodavnih akata. Od 2014. godine, zahvaljujući četirima uspješnim trening-programima uz potporu Europske komisije, oko 6000 javnih bilježnika sudjelovalo je u aktivnostima izobrazbe u području prava EU ili prava drugih država članica EU. Time je CNUE doprinio izobrazbi 12 % europskih javnih bilježnika iz područja prava nasljeđivanja, obiteljskog prava i suzbijanja pranja novca.

11 U razdoblju od 2011. do 2017., Strategija izobrazbe u pravosuđu 2011.–2020. omogućila je ETJN-u da se afirmira kao temeljni nositelj visokokvalitetnog prekograničnog treninga koji se pruža sucima i državnim odvjetnicima u EU. "Devet načela treninga prema EJTN" postaju referentna točka u pravosudnom svijetu za kreiranje zajedničke europske pravosudne kulture izobrazbe. Važan rad na drugim razinama (ERA, EIPA-Luxembourg) i u drugim mrežama, poput CNUE-a (javni bilježnici) i CCBE-a (odvjetnici), također je prepoznat. Župan, Mirela; Kunda, Ivana; Poretti, Paula, Judicial Training in European Union Private International Law in family and Succession Matters, u: Pfeiffer, Thomas; Lobach, Quincy C.; Rapp, Tobias (ur.), Facilitating Cross-Border Family Life – Towards a Common European Understanding, Heidelberg University Publishing, Heidelberg, 2021., str. 91.–150., str. 100.

12 Uredba (EU) 2021/693 Europskog parlamenta i Vijeća od 28. travnja 2021. o uspostavi programa Pravosuđe i stavljanju izvan snage Uredbe (EU) br. 1382/2013, L 156/21.

13 Launch of the new training programme EL@N II, službena internetska stranica CNUE, dostupno na: https://www.notariesofeurope.eu/en/launch-of-the-new-training-programme-eln-ii/.

bilježničke službe, koji trenutno uključuju obiteljsko pravo, trgovačko pravo i pravo zaštite podataka. Obvezao se na usmjeravanje daljnje izobrazbe u području digitalnih tehnologija, na primjenu sustava e-CODEX u području prava trgovačkih društava, kao i poznavanje pravila EU o sprječavanju pranja novca.[14]

Na nacionalnoj razini, o izobrazbi, odnosno stručnom usavršavanju javnih bilježnika od svog osnivanja 2008. godine u okviru HJK brine Hrvatska javnobilježnička akademija (dalje: HJA) sukladno već spomenutom programu, kojim se nastoje realizirati ciljevi stručnog usavršavanja iz područja prava EU i nacionalnog prava.

Za detaljnu analizu odrednica izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja, uz politike koje ga usmjeravaju i tijela koja ga provode na nacionalnoj razini i razini EU, od značaja je osvrnuti se i na obilježja javnobilježničke službe. U kontekstu primjene prava EU bitno je istaknuti da postoji nekoliko različitih modela notarijata u Europi, a po opsegu ovlaštenja i organizacijskom obliku dijele se na latinski, skandinavski i anglosaksonski tip. Njihove su osobitosti uvjetovane ulogama koje su im povjerene u okviru nacionalnih pravnih sustava, pa tako neadjudikativni (izvansudski) poslovi čine temelj javnobilježničke službe, no sve se više, ali ne nužno proporcionalno, širi i krug ajudikativnih poslova koje obavljaju. Kako je već spomenuto, među zacrtanim ciljevima programa izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja u području prava EU jest ujednačena primjena prava EU i visoka razina međusobnog povjerenja te pravne sigurnosti u okviru europskog pravosudnog prostora.[15] Međutim, različitosti među javnobilježničkim službama te poslovima koji su im povjereni svakako su aspekt koji treba uzeti u obzir prilikom ostvarenja postavljenih zahtjeva.[16] Konkretno, za očekivati je različitu razinu poznavanja prava EU, a onda i prakse u njegovoj primjeni u starijim u odnosu na novije države članice EU. Značajne razlike uvjetovat će i podjela opsega neadjudikativnih u odnosu na adjudikativne poslove. Naime, u odnosu na potonje, značajno je veća dostupnost programa izobrazbe o pravu EU koji se organiziraju za pravosudne dužnosnike (ponajprije suce i sudske savjetnike) u okrilju EJTN-a i ERA-e.[17] Nadalje, dio programa izobrazbe koji se tiče prava EU provodi se i na nacionalnoj razini te je povjeren nacionalnim tijelima poput Pravosudne akademije (dalje: PA) i HJA.[18] Takvo rješenje može imati određenih prednosti i nedostataka. Među prednostima dadu se istaknuti poznavanje znanja i vještina kojima polaznici raspolažu te lakša prilagodba sadržaja i načina pružanja izobrazbe specifičnim prilikama nacionalnog sustava, poznavanje jezika na kojemu se izobrazba pruža, veća dostupnost programa širem krugu polaznika. Neki od sistemskih nedostataka su nesustavnost uslijed manjkavosti u praćenju sadržaja i kvalitete izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja koje nude nacionalna tijela na nadnacionalnoj razini, fragmentiranost kao posljedica različite percepcije i detektiranih potreba u okviru pojedinog nacionalnog pravnog sustava te različite razine ulaganja u izobrazbu, odnosno stručno usavršavanje, a što za posljedicu ima različitu dostupnost u smislu učestalosti i broja obrazovnih programa. Uz navedeno, važan je moment različite nacionalne kulture i svijesti o važnosti izobrazbe i stručnog usavršavanja pravnih stručnjaka. Konačno, treba imati na umu utjecaj prirode javnobilježničke službe, obilježene samostalnošću i nezavisnošću javnih bilježnika kao stručnih osoba s javnim ovlastima delegiranim od strane države, koji službu obavljaju kao svoje isključivo zanimanje.[19] Naime, unatoč tomu što je javnim bilježnicima povjereno obavljanje poslova javnog karaktera, zadržali su obilježja privatne profesije, u prvom redu u pogledu snošenja rizika vlastite djelatnosti. Specifičnost takva ustroja uvjetuje pristup u organizaciji i provedbi izobrazbe, različit od onoga kojega se primjenjuje na pravosudne djelatnike poput sudaca, savjetnika, vježbenika, odvjetnika i državnih odvjetnika.

2.1.1. Zahtjevi

Zahtjevi koje postavljaju obrazovni programi, s obzirom na sadržaj, vezani su uz postizanje određenih ciljeva i ponajprije se odnose na pružatelje programa izobrazbe kako na razini EU tako i na nacionalnoj razini. Tako se iz usporedbe politike EU iz područja izobrazbe pravosudnih djelatnika u okviru Programa pravosuđa 2021.–2027. (The European Commission Justice programme 2021–2027) te postavljenih ciljeva programa zacrtanog Pravilima o programu i načinu provedbe

14 Godišnje izvješće Javni bilježnici Europe, 2023., dostupno na: file:///C:/Users/paula/Downloads/Annual-report-CNUE-2023_EN_WEB_BD.pdf .

15 Vidi tako u Strategija 2021.–2024., str. 10.

16 Kriteriji za izbor sudaca odražavaju očekivanja društva od suca, uz velik broj primjenjenih modela. Velik broj kriterija u EU odgovara velikom broju pristupa i primjeni pravila međunarodnog privatnog prava u državama članicama EU. Župan *et al.*, str. 106.

17 Vidi više o tome rad Župan *et al.*

18 S obzirom na to da u pravnim porecima nekih država članica EU javni bilježnici i odvjetnici *ex lege* obavljaju određene povjerene poslove, njihovu izobrazbu podjednako provode nacionalne javnobilježničke akademije i pravosudne akademije država članica. Nacionalne akademije doprinose izobrazbi organiziranjem treninga sukladno godišnjem planu ili u suradnji s drugim dionicima poput sveučiišta. Nedvojbeno, akademija igra značajnu ulogu u organizaciji i provedbi pravosudnog treninga. *Župan et al.*, str. 105.

19 Vrcić, I., Institut javnog bilježništva s osvrtom na promet nekretnina u latinskom tipu notarijata, Završni rad, Pravni fakultet Sveučiliša u Zagrebu, Zagreb, 2018., str. 29., 32., 35., 37.

stručnog usavršavanja javnih bilježnika dade iščitati da se naglasak stavlja na aktualni razvoj prava i praćenje propisa, ali i osiguravanje unaprjeđenja osnovnih i naprednih znanja koja su stekli za vrijeme prethodnog formalnog obrazovanja (arg. *ex* čl. 4. st. 2. Pravila o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika). To odgovara realnosti stalne tendencije digitalizacije javnobilježničke službe, zakonodavnih intervencija usmjerenih prema proširenju adjudikativne uloge javnobilježničke službe te jačanju resursa u području suzbijanja pranja novca.[20] Tako postavljeni zahtjevi podrazumijevaju prilagodbu u metodologiji poučavanja odraslih osoba, odnosno traže primjenu različitih metoda poučavanja, ovisno o zacrtanim ciljevima. Naime, istraživanja su pokazala da programi izobrazbe za odrasle osobe u najvećoj mjeri koriste polaznicima ako zahtijevaju njihovo aktivno sudjelovanje u učenju. U pogledu pravničke izobrazbe, naš sustav visokog obrazovanja, premda teži poučavanju usmjerenom na studenta, tradicionalno ipak pripada sustavima s naglašenim konzervativnim frontalnim poučavanjem (*ex cathedra*), utemeljenim uglavnom na predavanjima nastavnika, koji od studenta traži pamćenje (memoriranje) nastavnog sadržaja.[21] Takav obrazac prenosi se i na kasnije stadije, podjednako poučavanja i učenja polaznika, zbog čega se dio pravosudnih djelatnika ne uključuje u trening-programe koji od njih zahtijevaju aktivno sudjelovanje. Dijelom se nesklonost aktivnom sudjelovanju može pripisati i psihološkom utjecaju, odnosno nelagodi i strahu od neuspjeha i pogrešaka.[22]

Pravna teorija zalaže se za primjenu dviju teorija o učenju, kako bi se detektirale i primjenjivale adekvatne metode poučavanja. Prva metoda naglašava važnost prethodnog učenja kao temelja za stjecanje novih znanja, dok se druga bavi promjenama u kapacitetu i vještinama učenja u procesu sazrijevanja i starenja. Na temelju provedenih analiza sugerira se primjena eksperimentalnih metoda, rasprave i analize slučaja (engl. *case study*) kao optimalnih za postizanje postavljenih zahtjeva.[23] Uz to se ističe značaj primjene novih tehnologija i digitalnih alata koji doprinose učinkovitosti i dostupnosti programa izobrazbe.[24] Informacijsko-komunikacijska tehnologija (ICT) podržava različite oblike poučavanja na daljinu, putem videokonferencije, *podcasta*, samostalnog e-učenja (vođenog ili instrukcijskog), rasprava na forumima ili društvenih mreža. Istovremeno, može se koristiti i kao nadogradnja učioničkom poučavanju, prilikom korištenja videosadržaja ili PPT-prezentacija, kao i omogućavanjem pristupa nastavnim materijalima, zadacima te provjerama znanja. Potonje može osobito ojačati komponentu samostalnog učenja, a ujedno pruža fleksibilnost kakva je potrebna pravnim stručnjacima koji su polaznici programa izobrazbe. Primjena informacijsko-komunikacijskih tehnologija otvara mjesta organizaciji pristupačnijih programa izobrazbe, koji od polaznika traže manji utrošak vremena i sredstava, a istovremeno su dostupni značajno većem broju polaznika, neovisno o tome gdje se nalaze. Treba ipak reći da su takvi programi češće organizirani od strane organizacija koje se bave poučavanjem prava EU u razvijenim državama članicama EU, gdje su informacijsko-komunikacijske tehnologije u visokom obrazovanju i pravosuđu već dulje u svakodnevnoj primjeni. Ipak, valja istaknuti i pozitivan trend u našem sustavu, gdje se HJK, odnosno HJA još jednom pokazala nositeljem pozitivnih promjena u okviru domaćeg pravosudnog sustava, organizacijom radionica za stručno usavršavanje javnih bilježnika u hibridnom obliku, uz primjenu informacijsko-komunikacijskih tehnologija.[25]

Strateški dokumenti na razini EU uz pravno obrazovanje podupiru i razvoj stručnih vještina pravosudnih djelatnika. To temelje na ideji da pravo i pravna načela ne funkcioniraju u vakuumu, pa je nužno da pravosudni djelatnici steknu multidisciplinarne kompetencije. Preslikano iz zahtjeva izobrazbe o „vještinama sudaca", koji uključuju ponašanje sudaca, otpornost, nesvjesnu pristranost, upravljanje predmetima i sudnicama te vodstvo, javni bilježnik kojemu su povjereni adjudikativni poslovi trebao bi također izobrazbu koja bi omogućila stjecanje ili unaprjeđenje takvih vještina. Uz to, u kontekstu EU, naglasak je na nepravosudnom znanju i vještinama, npr. u području bihevioralnih znanosti, psihologije, antropologije, ekonomije i kognitivnih jezičnih vještina. Naime, stjecanje jezičnih vještina u području prava veže se uz zahtjeve neometanog dijaloga među stručnjacima, čime se promiče uzajamno povjerenje u prekograničnim sudskim postupcima. Poznavanje stranih jezika pomaže pravosudnim djelatnicima da razumiju pravne sustave i koncepte drugih zemalja te povećava sudjelovanje u prekograničnim izobrazbama.[26]

20 Vidi čl. 3. Programa pravosuđa 2021.–2027.

21 … u država članicama EU pravničko obrazovanje fokusirano je u manjoj mjeri na stjecanje praktičnih znanja, a u većoj na klasičnu ideju učenja teorijskih aspekata prava. Župan *et al.*, str. 115. Nenad Jarić Dauenhauer, Hrvatska je na dnu svijeta po učenju kritičkog mišljenja. Zašto je to strašno? https://www.index.hr/vijesti/clanak/hrvatska-je-na-dnu-svijeta-po-ucenju-kritickog-misljenja-zasto-je-to-strasno/2036135.aspx (24. 9. 2024.)

22 Župan *et al.*, str. 121.

23 Župan *et al.*, str. 117–118.

24 Župan *et al.*, 122.

25 Podaci o provedenim radionicama za stručno usavršavanje javnih bilježnika, na temelju Programa obrazovnih aktivnosti, dostupno putem HJA.

26 Vidi više u Strategija 2021.–2024. i Program pravosuđa 2021.–2027.

2.1.2. Potrebe

Prethodna analiza sugerira da politike i programi izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja koji kreiraju određene zahtjeve spram pružatelja izobrazbe trebaju biti motivirani potrebama javnobilježničke službe, odnosno ponajprije javnih bilježnika, ali i javnobilježničkih prisjednika, javnobilježničkih savjetnika i javnobilježničkih vježbenika. Pritom, polazna je točka pitanje načina na koji se takve potrebe detektiraju. Na razini EU u prethodnom je razdoblju provedeno istraživanje na uzorku polaznika treninga za pravosudne djelatnike.[27] Premda ono ne odražava nužno shvaćanja svih pravosudnih djelatnika, ipak pomaže stvoriti barem djelomičan uvid u potrebe onih za koje se programi izobrazbe kreiraju. [28] Upravo provedeno istraživanje sugerira spremnost i interes polaznika da sudjeluju u oblikovanju tema programa izobrazbe, kako bi izbor tema i sadržaj programa odgovarali njihovim potrebama. Pritom, većina ih je smatrala da se zahtjevi programa imaju razlikovati s obzirom na različite skupine pravosudnih djelatnika. Također, upozoravaju da je potrebno voditi računa o potencijalno različitim potrebama i kapacitetima u državama članicama EU.[29] U nacionalnom kontekstu, pozitivan je primjer model koji primjenjuje PA, koja od polaznika programa izobrazbe pomoću upitnika traži iskazivanje interesa za buduće programe i prijedloge relevantnih tema, kao i općenito identificiranje potreba u edukaciji.

Nadalje, indikacija potreba za izobrazbom dade se iščitati i iz analize zahtjeva za prethodnu odluku koje nacionalni sudovi upućuju Sudu pravde EU, budući da nerijetko upućuju na nepoznavanje ili poteškoće u interpretaciji određenih temeljnih pojmova i pravila prava EU. To je relevantno i za javnobilježničku službu, budući da je u svojoj praksi Sud pravde EU zauzeo stav da je javni bilježnik, kojemu je povjerena adjudikativna uloga u određenim stvarima, sud u smislu primjene pojedinih uredaba te da je ovlašten podnositi zahtjeve za prethodnu odluku.[30] Nadalje, iz iskustvenog uvida u stavove pravnih praktičara, uključujući javne bilježnike, u pogledu oblikovanja programa izobrazbe, mnogi sugeriraju da bi veći naglasak trebao biti na detekciji onih mjesta u nacionalnom zakonodavnom okviru ili, često, u praksi njegove primjene, koja dovode u nedomicu u vezi s pravilnom primjenom ili u potpunosti otežavaju primjenu prava EU. Ništa manje značajna za postupanje javnih bilježnika nije ni (evolutivna) praksa Europskog suda za ljudska prava (dalje: ESLJP) u tumačenju (Europske) Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda[31] (dalje: EK), te bi ona također trebala biti zastupljena među temama programa izobrazbe.

Osim pravnih znanja, istraživanja stavova polaznika pravosudnih treninga ukazuju na potrebu holističkog pristupa koji bi, uz ona pravna, omogućio kombinirano stjecanje znanja iz područja poput sociologije, etike i psihologije, a sve više i primjene informacijsko-komunikacijskih tehnologija.[32]

2.2. Subjektivne odrednice

2.2.1. Očekivanja

Iz evaluacijskog izvješća o provedbi strateškog programa izobrazbe o pravu EU[33] proizlazi da je za 50 % polaznika programa izobrazbe pohađanje treninga predviđeno regulatornim okvirom, a da je za 30 % polazika sudjelovanje u programu izobrazbe važno za rani stadij karijere i kasnije napredovanje. Također, gotovo pet puta češće polaznici sudjeluju u nacionalnim nego u programima izobrazbe o pravu EU, odnosno prekograničnoj suradnji. Iz toga je jasno da se očekivanja polaznika u odnosu na programe izobrazbe oblikuju s obzirom na uvjete koji se pred njih postavljaju prilikom zapošljavanja i u kasnijim stadijima u razvoju karijere. Naime, ako polaznici očekuju da će pohađanjem programa izobrazbe stjecati preduvjete za uspješniji razvoj karijere (brže napredovanje, stjecanje znanja i vještina koje će unaprijediti njihove radne rezultate), njihova je motivacija za uključivanje u takve programe veća. Takav stav vidljiv je i iz odgovora sudionika istraživanja, prema kojima bi osobito u određenim stadijima razvoja karijere poznavanje prava EU trebalo biti ključno (primjerice kod promjene specijalizacije ili preuzimanja uloge predsjednika vijeća (suci)).[34] Podatke o većem broju polaznika mlađe generacije koji su sudjelovali u programima izobrazbe o pravu EU češće od njihovih starijih kolega, kao i onima koji dolaze iz novijih država članica EU u odnosu na starije, također valja promatrati kao indikativne, s obzirom na očekivanja polaznika o utjecaju usavršavanja na daljnji razvoj karijere.[35] Nadalje, u prilog važnosti očekivanja polaznika za interes za pohađanje

27 Vidi više u Župan *et al.*, str. 131.

28 To je značajno jer je međunarodno pravo obilježeno visokom razinom fleksibilnosti i traži od nacionalnog suca razumijevanje koncepata, tehnika i pozadine prava EU općenito. U usporedbi s deskriptivnim pravnim pravilima i njihovom mehaničkom primjenom u razdoblju prije članstva u EU, to traži drukčiji pristup u poučavanju prava. Župan *et al.*, str. 107.

29 Župan *et al.*, str. 126.

30 Predmet C-404/14 Marie Matoušková, ECLI:EU:C:2015:653.

31 (Europska) Konvencija za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, MU 18/97, 6/99, 14/02, 13/03, 9/05, 1/06, 2/10, 13/17.

32 Župan *et al.*, str. 126.–127.

33 Evaluation of the 2011 European Judicial Training Strategy and preparation of the future strategy Analysis of the responses received to the targeted consultation, 2018, https://ec.europa.eu/info/sites/info/files/2018_targeted_consultation-european_judicial_training analysis_of_replies.pdf (Evaluacija 2011.–2020.).

34 Evaluacija 2011.–2020., str. 46.

35 Evaluacija 2011.–2020., str. 46.

programa izobrazbe govore i pojašnjenja o razlozima nižeg postotka sudjelovanja u programima tijekom 2018. godine, a koji su se mahom sastojali u nedostatku vremena i nedovoljnoj važnosti tema programa za njihovu svakodnevnu praksu.[36] Očigledno, za donošenje odluke o sudjelovanju u programu izobrazbe i odabir programa izobrazbe bit će odlučujuće je li ono predviđeno kao obvezno za polaznike te hoće li se vrednovati prilikom daljnjeg napredovanja u karijeri. Podjednako je važno i koliko je sadržaj programa izobrazbe relevantan za pravne praktičare, odnosno jesu li kompetencije koje se njime stječu od utjecaja na budući uspjeh polaznika u obavljanju posla. U tom smislu, mogućnost sudjelovanja u programima izobrazbe, osobito onima koji podrazumijevaju međunarodnu razmjenu, može doprinijeti i ostvarenju očekivanja pravnih praktičara o integraciji u stručne krugove ne samo na nacionalnoj nego i na razini EU. Uz to što može pomoći praktičarima u ranim stadijima razvoja karijere u izgradnji osjećaja pripadnosti i identiteta, međunarodna razmjena u kasnijim stadijima pruža mogućnost razmjene iskustava i dobrih praksi te bolju suradnju među pravnim stručnjacima država članica EU i šire.[37]

2.2.2. Želje

Nužnost stručnog usavršavanja i cjeloživotnog učenja imanentna je pravnim poslovima. Zbog toga je opravdano očekivati da svi koji odaberu pravničku profesiju posjeduju svijest i želju za stalnim (cjeloživotnim) stjecanjem novih i unaprjeđenjem postojećih znanja i vještina. Unatoč tomu, istraživanja ukazuju na određene objektivne, ali i subjektivne razloge zbog kojih, usprkos postojanju želje na strani polaznika, bez zadanog minimalnog okvira obveza nije moguće postići kontinuitet ni dosljednost u izobrazbi zadanog broja polaznika.[38] Stoga je zajednički pristup velikog dijela država članica EU postavljanje određenih minimalnih zahtjeva u pogledu sudjelovanja pravnih stručnjaka u programima izobrazbe, uz manju ili veću elektivnost prilikom izbora sadržaja tih programa.[39] Na taj način održana je fleksibilnost, nužna s obzirom na zahtjeve i specifičnosti svake pravne profesije, ali i želje i interese samih polaznika, uz istovremeno očuvanje održivosti programa. Pritom, s aspekta svrhovitosti, čini se oportunim da se u programu unaprijed odredi razina obveznog sadržaja u okviru svakog pojedinog stadija u razvoju karijere pravnih praktičara. Na taj se način postiže ujednačenost i dosljednost u razvoju kompetencija polaznika i sprječava potencijalna pretjerana heterogenost sadržaja unutar programa. Uz elektivnost treba vezati pravodobnu i ravnomjernu informiranost potencijalnih polaznika o svim dostupnim sadržajima i vremenu održavanja pojedinih aktivnosti.[40] Na taj se način podržava u cijelosti pravo na izbor i usklađivanje želja polaznika s kapacitetima i mogućnostima pružatelja izobrazbe, što je ključno u motivaciji polaznika za aktivno i konstruktivno sudjelovanje u njoj.

3. Izobrazba, odnosno stručno usavršavanje javnih bilježnika u RH

Na podlozi analize odrednica izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja javnih bilježnika moguće je ocijeniti dosadašnji tijek izobrazbe u okviru javnobilježničke službe, uz naglasak na nadolazećem razdoblju i primjeni Pravila o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika. Naime, kako je već spomenuto, od 2008. godine HJA brine o stručnoj izobrazbi članova HJK na svim područjima rada javnih bilježnika, uz pridavanje posebne pozornosti aktualnom razvoju prava i praćenju propisa; pruža pomoć HJK kod donošenja stručnih smjernica, naročito glede vrste, opsega i predmeta obrazovnih skupova; brine o stručnoj izobrazbi ostalih djelatnika u javnobilježničkim uredima kroz predavanja i praktične radionice s ciljem osposobljavanja za što stručnije obavljanje administrativnih poslova u javnobilježničkim uredima; potiče učenje i usavršavanje stranih jezika članova HJK, uz poseban naglasak na usvajanju specifične pravne terminologije, te u tu svrhu surađuje sa sveučilištima, veleučilištima i strukovnim udrugama (čl. 2. Odluke o osnivanju Hrvatske javnobilježničke akademije). Iz toga je vidljivo kako je izobrazba, odnosno stručno usavršavanje u obavljanju poslova u okviru javnobilježničke službe već dugi niz godina uređeno te čini sastavni dio osiguravanja kvalitete rada javnobilježničkih ureda u RH. Unatoč tomu, donošenje Pravila o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika predstavlja unaprjeđenje, jer je uporište za sustavnije planiranje, organizaciju, provedbu, vrednovanje i evaluaciju programa izobrazbe u javnobilježničkoj službi. Uvidom u Pravila o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika dade se zaključiti da stručno usavršavanje prema Pravilima obuhvaća podjednako javne bilježnike, vršitelje dužnosti javnih bilježnika,

36 Evaluacija 2011.–2020., str. 18.

37 European Parliament, Directorate-General for Eternal Policies and Union, Policy Department for Citizens' Rights and Constitutional Affairs, European Union, 2017, The training of Judges and legal practitioners, str. 23.

38 Vidi o tome više Župan *et al.*, str. 127 i dalje.

39 Načela se odnose na pitanja poput prava na pravosudni trening za vrijeme radnog vremena, odgovornost za osiguravanje potrebnih resursa, obvezni inicijalni trening na početku karijernog puta, korištenje metoda treninga i tehnika te nepravna pitanja u sadržaju izobrazbe. Župan *et al.*, str. 99.

40 European Commission – Directorate-General for Justice, European judicial training – Advice for training providers, str. 5.

javnobilježničke prisjednike, javnobilježničke savjetnike i javnobilježničke vježbenike (arg. *ex* čl. 1. st. 3. Pravila), te ih se smatra obveznicima stalnog stručnog usavršavanja (arg. *ex* čl. 2. st. 1.b Pravila). Time su Pravila u dijelu koji se odnosi na javne bilježnike usklađena sa Zakonom o javnom bilježništvu (arg *ex* čl. 18. b ZJB), prema kojemu su se javni bilježnici dužni stručno usavršavati. U dijelu pak propisivanja obveze stručnog usavršavanja za javnobilježničke prisjednike, javnobilježničke savjetnike i javnobilježničke vježbenike, Pravila su šira od odredaba ZJB.

Kao nositelj stalnog stručnog usavršavanja, odnosno pružatelj izobrazbe, HJA (arg. *ex* čl. 10. Pravila) ima ostavljenu mogućnost u provedbu uključiti Ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa, sudove, sveučilišta, strukovna udruženja pravnika, institute i druge domaće ili strane fizičke ili pravne osobe (arg. *ex* čl. 18. Pravila), čime se osigurava relevantnost te znanstvena i stručna utemeljenost sadržaja programa izobrazbe nužna za unaprjeđenje osnovnih i naprednih znanja polaznika (arg *ex* čl. 4. st. 2. Pravila). U tome se zapravo sastoji garancija ostvarenja načela stručne osnovanosti, koje uz načelo dostupnosti i slobodnog izbora sadržaja određuje način provođenja izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja javnobilježničke službe (arg. *ex* čl. 5. st. 2. Pravila). Ujedno, tako oblikovana načela signaliziraju usmjerenost pružatelja izobrazbe na uravnoteženje između objektivnih odrednica (zahtjeva i potreba) i subjektivnih odrednica (želja i očekivanja). Naime, unatoč tomu što je stručno usavršavanje obvezno te od obveznika očekuje stjecanje određenog broja bodova za sudjelovanje u programima (arg. *ex* čl. 11. st. 1. Pravila u vezi s Prilogom I. Pravila) u svakoj kalendarskoj godini (arg. *ex* čl. 9. st. 1. i 2. Pravila), dostupno je pod jednakim uvjetima svim obveznicima te oni mogu birati sadržaje iz programa koje će pohađati (arg. *ex* čl. 5. st. 4. Pravila). Ipak, predviđena je iznimka sukladno kojoj HJA može odrediti da su određene edukacije obvezne te da ona, bez obzira na broj prikupljenih bodova, može odbiti izdavanje potvrde o ispunjenju obveze stalnog stručnog usavršavanja dok se ne ispune obveze obveznih edukacija (arg. *ex* čl. 5. st. 5. Pravila). Naime, ta je iznimka, u skladu s gore provedenom analizom, dobrodošla jer sugerira da je elektivnost predviđena u načelima stalnog stručnog usavršavanja ograničena u mjeri koja je potrebna kako bi se osigurala ujednačenost i dosljednost u stjecanju pojedinih znanja te vještina svih polaznika.

Pravila kao jednakovrijedne uzimaju aktivnosti stalnog stručnog usavršavanja u fizičkom i u *online* obliku, a čak ostavljaju prostora i korištenju suvremenih obrazovnih obrazaca samostalnog učenja, na način da predviđaju dostavu pisanih materijala ili prezentacija kroz računalni program eNotar, odjeljak JB Praksa (arg. *ex* čl. 6. st. 4. Pravila). Široko postavljen krug aktivnosti stručnog usavršavanja, koji obuhvaća sudjelovanje na edukacijskim skupovima koji se održavaju uživo (kongresi/konferencije, simpoziji, stručni sastanci, predavanja, okrugli stolovi, tečajevi trajne izobrazbe, uskospecifična izobrazba iz pojedinog područja prava, *webinari*); kontroliranu izobrazbu putem interneta (e-učenje) kroz e-module, e-platforme, e-knjižnice, edukacijske aplikacije; rješavanje testova i zadataka u pisanom i/ili elektroničkom obliku, obranu stručnog ili specijalističkog magisterija[41] i doktorata znanosti; završetak stručnog poslijediplomskog studija; praktični rad u svrhu pravne izobrazbe; stručnu izobrazbu iz područja komplementarnog bilježništvu; sudjelovanje u radu tijela Komore; suradnju javnih bilježnika s učilištima, sveučilištima i fakultetima; druge oblike praktične pravne izobrazbe (tzv. *blended* učenje koje uključuje kombinaciju sudjelovanja na skupovima i korištenje metoda e-učenja) poput predavanja, seminara, tečajeva, studijskih posjeta, konferencija, okruglih stolova i drugih oblika edukacije te ostalih oblika trajne pravne izobrazbe (edukativni boravci u zemlji i inozemstvu s ciljem stručne izobrazbe) ukazuje na namjeru HJA da stručnu izobrazbu učini uključivom, formativno prilagodljivom (s obzirom na sadržaj koji se podučava, dostupne metode poučavanja i ekonomičnost) te održivom. Iz ovoga nije posve jasno hoće li polaznici moći odabrati format za stjecanje određenih (istovjetnih) znanja i vještina, primjerice e-učenje, putem tzv. *mooc*-kolegija u odnosu na predavanje ili radionicu uživo, s obzirom na resurse koje bi takvo multipliciranje aktivnosti zahtijevalo. Unatoč tomu, iz Priloga I. vidljivo je da je HJA nastojala svaki pojedini format dostupan polaznicima vrednovati s obzirom na zahtjevnost i tako ostaviti polaznicima izbor onih aktivnosti koje najbolje odgovaraju njihovim sposobnostima, željama i potrebama prakse. Konačno, nije zanemarivo ni to da je široki krug aktivnosti stručnog usavršavanja jedan od aspekata koji doprinose ostvarenju ciljeva izobrazbe koje će HJA postaviti u određenom programskom razdoblju te dugoročna garancija sustavnog podizanja kvalitete obavljanja javnobilježničke službe s ciljem zaštite i očuvanja sigurnosti pravnog poretka

41 Ovdje valja napomenuti da je Zakonom o akademskom i stručnom nazivu i akademskom stupnju (NN 123/23), odredbom čl. 16., predviđeno da osobe koje su, prema propisima koji su bili na snazi prije stupanja na snagu Zakona o visokom obrazovanju i znanstvenoj djelatnosti (NN 119/22), završile sveučilišni poslijediplomski znanstveni studij kojim se stječe akademski stupanj magistra znanosti, odnosno osobe koje su završile poslijediplomski stručni studij na veleučilištu ili visokoj školi, zadržavaju taj akademski stupanj, odnosno naziv, međutim, sukladno pozitivnim propisima iz područja visokog obrazovanja i znanstvene djelatnosti, takav akademski stupanj, odnosno naziv više nije moguće steći na studijskim programima u RH.

te pružanja najbolje usluge strankama, zbog kojih su Pravila i donesena (arg. *ex* čl. 1. st. 2. Pravila).

4. Zaključak

Značaj izobrazbe u kontekstu društvenog razvoja, koji redovito prate zakonodavne promjene, ali istovremeno i napredak tehnologije te rastući zahtjevi tržišta, odnosno, u ovom kontekstu, stranaka, u pogledu kvalitete obavljenih službenih radnji, ogleda se u sposobnosti prilagođavanja javnobilježničke službe novopostavljenim zahtjevima. Svladavanje novih vještina omogućuje obavljanje povjerenih poslova, uz uvažavanje sve naglašenijih zahtjeva učinkovitosti, troškovne i vremenske ekonomičnosti te transparentnosti. Izmjena pravnih propisa, koja posjeduje nacionalnu dimenziju i dimenziju na razini prava EU, nema samo korektivnu nego sve više i transformativnu ulogu u odnosu na pravni sustav. Naime, stvaranje novih i usložnjavanje postojećih pravnih odnosa uvjetuje porast broja pravnih instituta te pravnih područja koja treba normirati. Stoga bi svaka intervencija u zakonodavni okvir trebala biti prilika za upućeno praćenje, testiranje i praćenje pravnih učinaka te kritičko preispitivanje učinjenog, a kako bi se uklonile pravnotehnički ili sadržajno neadekvatne norme i osigurala pravilna primjena te, posljedično, pravna sigurnost. Takva zadaća traži od pravnih praktičara posjedovanje relevantnih pravnih znanja, praćenje propisa i aktualnog razvoja prava, a što su i ciljevi stalnog stručnog usavršavanja propisanog Pravilima za hrvatsku javnobilježničku službu. Posjedovanje unaprijeđenih znanja i vještina osigurava još jedan aspekt značajan u radu javnobilježničke službe, kvalitetu u radu, kao zaštitu od kršenja pravila službe, uslijed vođenja poslova ili obavljanja povjerenih mu poslova na način da se ugrožavaju interesi stranaka, pravna sigurnost ili rad tijela vlasti koja su mu povjerila obavljanje pojedinih poslova, odnosno kao zaštitu od potencijalne odgovornosti za štetu trećima u obavljanju službene dužnosti, a kojoj podliježe sukladno odredbama ZJB. Naposljetku, obilježja javnobilježničke službe kao privatne profesije traže promišljanje konkurentnosti javnih bilježnika na tržištu na kojem posluju, s obzirom na zahtjev pružanja najbolje usluge građanima. Upravo će konkurentnost biti odlučujuća, gledano s aspekta adekvatnosti povjeravanja određenih poslova javnim bilježnicima kao službi, imajući u vidu ubrzani razvoj digitalnih tehnologija i mogućnosti koje ona pruža zasebno, ali i u primjeni u drugim pravnim profesijama, poput sudačke i odvjetničke. Konkurentnost treba promišljati i na razini svakog ureda javnog bilježnika, budući da je ona determinirana podjednako kvalitetom rada javnog bilježnika i svih službenika u radu pojedinog ureda. Uvjeti rada koji osiguravaju stjecanje znanja i vještina, njihovo unaprjeđivanje te napredak u službi osigurat će javnobilježničkom uredu zapošljavanje najboljih kandidata s uspješno završenim formalnim obrazovanjem te službenike motivirane za rad. Budući da analiza provedena u radu sugerira da svojim sadržajem Pravila odgovaraju zahtjevima koja se postavljaju kod strateškog planiranja i provođenja izobrazbe, odnosno stručnog usavršavanja pravnih stručnjaka, dade se zaključiti da su ona odgovarajuća za njegovo provođenje u narednom razdoblju. U smjeru mogućeg dodatnog unaprjeđenja dalo bi se razmotriti uključivanje obveze evaluacije provedenih aktivnosti stalnog stručnog usavršavanja u izvještajnom razdoblju od jedne kalendarske godine, podjednako na razini polaznika i predavača, kao i HJA u svojstvu nositelja stalnog stručnog usavršavanja. Povratne informacije o zadovoljstvu polaznika i predavača, uočenim prednostima i nedostacima provedenih aktivnosti, korisnosti i primjenjivosti u radu stečenih znanja i vještina te prijedlozima o sadržaju budućih programa koristile bi HJA u planiranju budućih sadržaja. Uz to, takav oblik praćenja zatvara ciklus praćenja kvalitete pruženog stalnog stručnog usavršavanja i osigurava ostvarenje krajnjeg cilja podizanja cjelokupne kvalitete rada javnobilježničke službe, u korist pravne sigurnosti i zadovoljstva građana.

Abstract

The paper analyzes prerequisites for training or professional development in the notary public service, which, as part of the division of competences of the EU and the national legal system, is viewed equally through the supranational and national context. The analysis takes into account the content of such training according to the understanding of the European Commission, which should reflect the fact that notaries help ensure the effect of EU law in areas relevant to individuals and companies, such as succession, mediation, insolvency and prevention of money laundering, while at the same time encouraging the use of interactive methodologies, among others, for e-learning. In order to answer the questions if the current framework is satisfactory and whether the strategic programs adequately direct the training and professional development of the notary service, the needs and desires will be considered as subjective and the expectations and requirements as objective elements that determine it, both from the perspective of the provider and participants in the training or professional development. The obtained answers will inform the conclusions on the need for their further improvement.

Izv. prof. dr. sc. Slađana Aras Kramar
Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Trg Republike Hrvatske 14, Zagreb, saras@pravo.unizg.hr

UDK 347.961:347.626
Izvorni znanstveni rad

Sudjelovanje javnog bilježnika u imovinskim odnosima bračnih drugova

Slađana Aras Kramar

Sažetak

Sudjelovanje javnog bilježnika na području imovinskih odnosa bračnih drugova istaknuto je donošenjem novog Obiteljskog zakona. U pokušaju odgovora na neujednačenu sudsku praksu, osnaživanja pravne sigurnosti u prometu nekretninom koja je po Zakonu bračna stečevina te načela na kojima počiva zemljišna knjiga, Obiteljskim zakonom iz 2015. pojednostavnjen je postupak uknjižbe prava vlasništva na bračnoj stečevini. Pitanje pravne sigurnosti u prometu nekretnina ponovno se aktualizira ne samo putem recentnih izmjena Zakona o zemljišnim knjigama već i putem novijeg shvaćanja koje je zauzeo Vrhovni sud Republike Hrvatske. Između primjene propisa o bračnoj stečevini te osnaživanja načela zemljišnoknjižnog prava, Sud je prednost dao načelu zaštite povjerenja u zemljišne knjige.

Novine ObZ-a 2015 predstavljaju i odredbe o zaštiti obiteljskog doma u slučaju opterećenja ili otuđenja nekretnine koja je (i) bračna stečevina, odnosno otkaza ugovora o najmu stana. (I) u kontekstu zaštite obiteljskog doma bitna je legalizacijska funkcija javnog bilježnika. Usto, značajno je sudjelovanje javnog bilježnika u (elektroničkom) pravnom prometu. Novinama Zakona o zemljišnim knjigama postignuto je povezivanje elektroničkog upisa knjižnih prava, među ostalim, na nekretninama koje predstavljaju bračnu stečevinu, pa i obiteljski dom u kontekstu ObZ-a 2015, sa sastavljanjem javnobilježničkog akta, solemnizacijom (potvrdom) ili ovjerom potpisa na ispravi koja je temelj za upis u zemljišnu knjigu.

U radu će se analizirati novine ObZ-a 2015 o pojednostavnjenju postupka uknjižbe prava vlasništva te o raspolaganju bračnom stečevinom u kontekstu načela zaštite povjerenja u zemljišne knjige, uzimajući u obzir i novija shvaćanja koja su se javila u praksi. Polazeći od sudjelovanja javnog bilježnika u pravnim poslovima čiji je predmet obiteljski dom koji nužno ne predstavlja bračnu stečevinu, raspravit će se i pojedina pitanja obiteljskog doma te njegove zaštite, stavljajući odredbe ObZ-a 2015 u kontekst konvencijske i ustavne prakse u primjeni čl. 8. (Europske) konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda.

Ključne riječi: imovinski odnosi bračnih drugova, bračna stečevina, nekretnina, obiteljski dom, javni bilježnik, sud, izvanparnični postupak.

UVOD

Uvođenje javnog bilježnika na područje imovinskih odnosa bračnih drugova odvijalo se postupno. Ono je aktualizirano donošenjem novog Obiteljskog zakona.[1] U pokušaju odgovara na neujednačenu sudsku praksu, osnaživanja pravne sigurnosti, među ostalim, u prometu nekretninama te načela na kojima počivaju zemljišne knjige, ObZ-om 2015 pojednostavnjen je postupak uknjižbe prava vlasništva na bračnoj stečevini.[2] Tomu treba pridodati zaštitu drugog bračnog druga, odnosno

1 Obiteljski zakon iz 2015., Nar. nov., br. 103/2015, 98/2019, 47/2020 – v. čl. 35. Zakona o Centru za posebno skrbništvo, 49/2023 – v. Odluku i Rješenje USRH, br. U-I-3941/2015 i dr. od 18. travnja 2023. i dva izdvojena mišljenja sudaca, 156/2023 (u daljnjem tekstu: ObZ 2015).

2 V. odredbe čl. 36. st. 4. i st. 5. ObZ-a 2015. V. i Rešetar, Branka, *Komentar Obiteljskog zakona; I. knjiga; Temeljna načela, brak, pravni odnosi roditelja i djece, mjere za zaštitu prava i dobrobiti djece, posvojenje, skrbništvo, uzdržavanje, obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija.* Zagreb: Organizator, 2022., str. 169.

općenito obitelji s maloljetnom djecom, a koja se očituje i u odredbama ObZ-a 2015 o zaštiti obiteljskog doma u slučaju opterećenja ili otuđenja nekretnine koja je (i) bračna stečevina, odnosno otkaza ugovora o najmu stana.[3]

Novine zemljišnoknjižnog prava slijedile su one obiteljskog prava i postupka. Prvo je Pravilnikom o tehničkim i drugim uvjetima elektroničkog poslovanja u zemljišnim knjigama4 javni bilježnik određen kao jedan od ovlaštenih korisnika za izdavanje zemljišnoknjižnih izvadaka5, da bi Pravilnikom o dopunama Pravilnika o tehničkim i drugim uvjetima elektroničkog poslovanja u zemljišnim knjigama6 javni bilježnik bio uveden u zemljišnoknjižni postupak rješenjima da se putem njega podnose zemljišnoknjižnim odjelima u elektroničkom obliku prijedlozi knjižnih upisa te svi prilozi.7 Donošenjem novog Zakona o zemljišnim knjigama 2019. godine8 te njegove Novele iz 2022. godine9 izričito je postavljeno i povezano sudjelovanje javnog bilježnika u elektroničkom upisu knjižnih prava, među ostalim, na nekretninama koje predstavljaju bračnu stečevinu, pa i obiteljski dom u kontekstu ObZ-a 2015, sa sastavljanjem javnobilježničkog akta, solemnizacijom (potvrdom) ili ovjerom potpisa na ispravi koja je temelj za upis u zemljišnu knjigu.10 U tom smislu ističe se javni bilježnik kao jedinstveno provedbeno tijelo, ali i problematizira njegova nova obveza podnošenja prijedloga za upis u zemljišnu knjigu, i to odmah nakon sastavljanja javnobilježničkog akta, solemnizacije ili ovjere potpisa na ispravi koja je temelj za upis u zemljišnu knjigu, osim ako se stranka tomu izričito protivi (čl. 105. st. 3. i 4. Zakona o zemljišnim knjigama[11]).[12]

Odredbom čl. 36. st. 4. ObZ-a 2015 određeno je da se uknjižba prava vlasništva na bračnoj stečevini koja je u naravi nekretnina može provesti na temelju prijedloga obaju bračnih drugova koji sadrži izričitu, pisanu i bezuvjetnu izjavu kojom jedan bračni drug pristaje na uknjižbu prava vlasništva drugoga bračnog druga u jednakim dijelovima ili drukčije ako su tako ugovorili. Na toj ispravi koja sadrži izričitu, pisanu i bezuvjetnu izjavu mora potpis bračnog druga koji pristaje na uknjižbu prava vlasništva drugoga bračnog druga biti ovjeren kod javnog bilježnika.13 Uz legalizacijsku funkciju javnog bilježnika14, nakon Novele ZZK-a iz 2022. godine, bitna je ona jedinstvenog provedbenog tijela u elektroničkom pravnom prometu. Prema noveliranoj odredbi čl. 105. st. 5. ZZK-a svi podnesci zemljišnoknjižnom sudu podnose se elektronički putem Zajedničkog informacijskog sustava zemljišnih knjiga i katastra (u daljnjem tekstu: ZIS). Podnošenje podneska elektroničkim putem postavljeno je kao obveza, s procesnopravnom posljedicom odbacivanja zemljišnoknjižnog podneska koji nije na taj način podnesen.15 Pritom se prijedlog za upis podnosi isključivo putem javnog bilježnika, odnosno odvjetnika kao obveznih korisnika elektroničke komunikacije sa sudom putem ZIS-a.16

Sudjelovanje je javnog bilježnika relevantno i u kontekstu upravljanja bračnom stečevinom, i to poslova izvanredne uprave, poput otuđenja, opterećenja ili davanja nekretnine u zakup ili najam na dulje od jedne godine.[17] Za poduzimanje poslova izvanredne uprave bračne stečevine potrebno je zajedničko poduzimanje posla ili pisana suglasnost drugoga bračnog druga (čl. 37. st. 2. ObZ 2015). Potpis bračnog druga koji daje suglasnost za poduzimanje posla izvanredne uprave mora biti ovjeren kod javnog bilježnika (čl. 37. st. 2. ObZ 2015). Prema ObZ-u 2015 riječ je o izvanrednim poslovima koji se poduzimaju na nekretninama ili pokretninama koje se upisuju u javne upisnike, poput promjena namjene stvari, većih popravaka, dogradnje, nadogradnje, preuređenja, otuđenja cijele stvari, davanja cijele stvari u zakup ili najam na dulje od jedne godine, osnivanja hipoteke na cijeloj stvari, davanja

3 V. odredbe čl. 32. te čl. 46. ObZ-a 2015.

4 Pravilnik o tehničkim i drugim uvjetima elektroničkog poslovanja u zemljišnim knjigama iz 2015., Nar. nov., br. 119/2015 (u daljnjem tekstu: Pravilnik o elektroničkom poslovanju u zemljišnim knjigama).

5 V. odredbu članka 3. Pravilnika o elektroničkom poslovanju u zemljišnim knjigama.

6 Pravilnik o dopunama Pravilnika o tehničkim i drugim uvjetima elektroničkog poslovanja u zemljišnim knjigama, Nar. nov., br. 23/2017.

7 O tome v. više u Hoblaj, Hana; Grbac, Mira; Nikolić, Viktorija; Marković, Danijela; Marčinko, Ivan, *Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju,* Javni bilježnik, vol. XXVII (2023), 50, str. 48.

8 Zakon o zemljišnim knjigama iz 2019., Nar. nov., br. 63/2019.

9 Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zemljišnim knjigama iz 2022., Nar. nov., br. 128/2022 (u daljnjem tekstu: Novela ZZK-a iz 2022.; ZIDZZK 2022).

10 V. odredbe čl. 10. ZIDZZK-a 2022.

11 Zakon o zemljišnim knjigama iz 2019., Nar. nov., br. 63/2019, 128/2022, 155/2023 (u daljnjem tekstu: ZZK).

12 Za raspravu oko načina na koji javni bilježnik utvrđuje izričito protivljenje stranke u kontekstu odredbe čl. 105. st. 4. ZZK-a, v. u Hoblaj, Hana; Nikolić, Viktorija; Grbac, Mira, *Javni bilježnici i zemljišnoknjižni postupci,* Pravo i porezi, br. 3/2023, str. 14.

13 V. odredbu čl. 36. st. 5. ObZ-a 2015.

14 O različitim funkcijama javnih bilježnika, v. Dika, Mihajlo, *Javnobilježnička služba u Republici Hrvatskoj* (I.), Pravo i porezi, br. 12/2001, str. 4. *et seq.*

15 V. odredbu *čl. 105. st. 6. ZZK-a.*

16 V. odredbu čl. 105. st. 1., st. 3. i st. 4. ZZK-a. Za raspravu o novim rješenjima ZZK-a o isključivom elektroničkom podnošenju zemljišnoknjižnih podnesaka u kontekstu prava na pristup sudu, v. Bodul, Dejan, *Neke dvojbe oko načina podnošenja prijedloga za upis u zemljišne knjige*, Ius-info od 15. 5. 2024., https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/neke-dvojbe-oko-nacina-podnosenja-prijedloga-za-upis-u-zemljisne-knjige-60118?sc_src=email_327042&sc_lid=38637107&sc_uid=M7OP2FNCYj&sc_llid=19896&sc_eh=5d9234b53fb084401 (22. 5. 2024.).

17 V. odredbu čl. 37. st. 2. ObZ-a 2015. Za određenje poslova izvanredne uprave stvarju koja je u suvlasništvu v. i odredbu čl. 41. st. 1. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996., Nar. nov., br. 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014, 81/2015, 94/2017 (u daljnjem tekstu: ZV).

pokretne stvari u zalog, osnivanja stvarnih i osobnih služnosti, stvarnoga tereta ili prava građenja na cijeloj stvari (čl. 37. st. 2. ObZ 2015).

Legalizacijska uloga javnog bilježnika u slučajevima otuđenja ili opterećenja nekretnine koja predstavlja bračnu stečevinu naglašena je i putem odredaba ObZ-a 2015 o zaštiti obiteljskog doma. Odredbom čl. 32. st. 2. ObZ-a 2015 izrijekom je određeno da bračni drug ne smije za trajanja braka otuđiti ili opteretiti obiteljsku kuću ili stan koji predstavlja bračnu stečevinu, a ujedno je i obiteljski dom u kojem stanuje drugi bračni drug i njihova djeca nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb, bez pisane suglasnosti drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika. Tomu treba pridodati slučaj kad je pravna osnova obiteljskog doma koji je u naravi stan, a u kojem stanuje obitelj s maloljetnom djecom, ugovor o najmu. Ako je jedan bračni drug najmoprimac stana u kojem bračni drugovi stanuju zajedno s djecom nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb, on ne može otkazati ugovor o najmu stana bez pisane suglasnosti drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika, osim ako se radi o službenom stanu sukladno posebnim propisima (čl. 32. st. 3. ObZ 2015).

U radu će se analizirati novine ObZ-a 2015 o pojednostavnjenju postupka uknjižbe prava vlasništva te o raspolaganju bračnom stečevinom u kontekstu načela zaštite povjerenja u zemljišne knjige, uzimajući u obzir i novija shvaćanja koja su je javila u praksi Vrhovnog suda Republike Hrvatske (v. *infra ad* 2.). Polazeći od sudjelovanja javnog bilježnika u pravnim poslovima čiji je predmet obiteljski dom koji nužno ne predstavlja bračnu stečevinu (*arg. ex* čl. 32. st. 1. i st. 3. ObZ 2015), raspravit će se i pojedina pitanja obiteljskog doma te njegove zaštite, među ostalim, stavljajući odredbe ObZ-a 2015 u kontekst konvencijske i ustavne prakse u primjeni čl. 8. (Europske) konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda18 (v. *infra ad* 3.).

POJEDNOSTAVNJENJE POSTUPKA UKNJIŽBE PRAVA VLASNIŠTVA NA BRAČNOJ STEČEVINI I ZAŠTITA POVJERENJA U ZEMLJIŠNE KNJIGE

Imovinski odnosi bračnih drugova propisani su u drugom dijelu ObZ-a 2015[19], i to nakon propisivanja osobnih prava i dužnosti bračnih drugova.[20] ObZ 2015, kao i prethodni Zakon iz 2003. godine[21], sadrži odredbe o uređenju imovinskih odnosa bračnih drugova koje se primjenjuju na njihove imovinske odnose, osim ako su bračni drugovi imovinske odnose uredili bračnim ugovorom (čl. 34. ObZ 2015).

Bračni drugovi mogu imati bračnu stečevinu i vlastitu imovinu (čl. 35. ObZ 2015). Odredbom čl. 36. ObZ-a 2015 određena je bračna stečevina na isti način na koji je to činio i Zakon iz 2003. godine.[22] Bračna stečevina jest imovina koju su bračni drugovi stekli radom za vrijeme trajanja bračne zajednice ili potječe iz te imovine (čl. 36. st. 1. ObZ 2015). Dobitak od igara na sreću i imovinska korist od autorskoga prava i autorskom pravu srodnih prava ostvarena tijekom bračne zajednice, bračna je stečevina (čl. 36. st. 2. ObZ 2015). Bračni su drugovi u jednakim dijelovima suvlasnici bračne stečevine, ako nisu drukčije ugovorili (čl. 36. st. 3. ObZ 2015). Kao i prema Zakonu iz 2003. godine[23], imovina koju bračni drug ima u trenutku sklapanja braka ostaje njegova vlastita imovina (čl. 39. st. 1. ObZ 2015). Vlastita je imovina i imovina koju je bračni drug stekao tijekom bračne zajednice na pravnom temelju različitom od rada, odnosno onog određenog za bračnu stečevinu iz čl. 36. ObZ-a 2015 (čl. 39. st. 2. ObZ 2015). Autorsko je djelo vlastita imovina onoga bračnog druga koji ga je stvorio (čl. 39. st. 3. ObZ 2015).

Uzimajući u obzir normativni kontinuitet u uređivanju imovinskih odnosa bračnih drugova, određivanju bračne stečevine i vlastite imovine, (i) u kontekstu ObZ-a 2015 primjenjiva su doktrinarna shvaćanja i praksa koja se razvila po pitanju toga što pripada bračnoj stečevini, odnosno vlastitoj imovini bračnih drugova.24 Novinu ObZ-a 2015

18 Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Nar. nov – Međunarodni ugovori, br. 18/1997, 6/1999 – pročišćeni tekst, 8/1999 – ispravak, 14/2002 – Protokol br. 12. i 13., 13/2003, 9/2005, 1/2006 – Protokol br. 14., 2/2010, 13/2017 – Protokol br. 15. (u daljnjem tekstu: EK).

19 V. odredbe drugog dijela ObZ-a 2015 o institutu braka (čl. 12. do čl. 57.).

20 V. odredbe o osobnim pravima i dužnostima ObZ-a 2015 (čl. 30. do čl. 33.).

21 Obiteljski zakon iz 2003., Nar. nov., br. 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 57/2011 – v. čl. 52. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, 61/2011, 25/2013 – v. čl. 100. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, 5/2015 – v. Rješenje USRH, br. U-I-3101/2014 i dr. od 12. siječnja 2015. (u daljnjem tekstu: Zakon iz 2003.; ObZ 2003).

22 V. odredbe čl. 248., čl. 252. te čl. 254. st. 2. ObZ-a 2003.

23 V. odredbe čl. 253. te čl. 254. st. 1. ObZ-a 2003.

24 Tako v. Korać Graovac, Aleksandra, *Imovinski odnosi,* u: Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać Graovac, Aleksandra, *Obiteljsko pravo*, 3. izd., Zagreb: Narodne novine, 2007., str. 501-506.; Gavella, Nikola, *Stjecanje prava vlasništva,* u: Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Belaj, Vlado; Stipković, Zlatan, *Stvarno pravo,* Zagreb: Narodne novine, 2007., str. 567-570.; Brežanski, Jasna, *Dioba bračne stečevine u praksi Vrhovnog suda,* u: Rešetar, Branka; Župan, Mirela (ur.), *Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst*, Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2011., str. 74-86.; Jelinić, Zvonimir, *Bračna stečevina u kontekstu Zakona o trgovačkim društvima,* u: Rešetar, Branka; Župan, Mirela (ur.), *Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst*, Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2011., str. 123-132.; Rešetar, Branka; Josipović, Una, *Sporna pitanja bračne stečevine s osvrtom na bankovne ugovore bračnih drugova*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 50 (2013), 1, str. 115–138.

predstavlja odredba prema kojoj se uknjižba prava vlasništva na bračnoj stečevini koja je u naravi nekretnina može provesti na temelju prijedloga obaju bračnih drugova koji sadrži izričitu, pisanu i bezuvjetnu izjavu kojom jedan bračni drug pristaje na uknjižbu prava vlasništva drugoga bračnog druga u jednakim dijelovima ili drukčije ako su tako ugovorili (čl. 36. st. 4. ObZ 2015). Na toj ispravi koja sadrži izričitu, pisanu i bezuvjetnu izjavu mora potpis bračnog druga koji pristaje na uknjižbu prava vlasništva drugoga bračnog druga biti ovjeren kod javnog bilježnika (čl. 36. st. 5. ObZ 2015). Opisanom se odredbom Zakona pojednostavnjuje postupak uknjižbe prava vlasništva na bračnoj stečevini onog bračnog druga koji nije upisan u zemljišnu knjigu iako nekretnina jest bračna stečevina, uzimajući u obzir propisane osnove njezina stjecanja iz čl. 36. ObZ-a 2015.25 Potreba unošenja rješenja kojim se pojednostavnjuje postupak uknjižbe prava vlasništva na bračnoj stečevini bračnog druga u slučaju kad je samo jedan bračni drug upisan u zemljišnu knjigu kao vlasnik, obrazlagala se neujednačenom sudskom praksom o prometu nekretnina koje predstavljaju bračnu stečevinu, odnosno potrebom zaštite treće poštene osobe i povjerenja u zemljišne knjige.[26]

U domaćoj i poredbenoj praksi susjednih država s kojima dijelimo isto ishodište razvoja, prisutna su različita shvaćanja u slučaju kad je jedan bračni drug raspolagao bračnom stečevinom koja je u naravi nekretnina, i to onaj drug koji je upisan kao vlasnik u zemljišnoj knjizi, bez suglasnosti, odnosno sudjelovanja u pravnom poslu drugog bračnog druga. Neka shvaćanja govore u prilog zaštiti prava vlasništva drugog bračnog druga na bračnoj stečevini, dok druga osnovu nalaze u temeljnim načelima i funkcijama zemljišnih knjiga, načelu povjerenja u zemljišne knjige, a time i u zaštiti treće poštene osobe.[27]

Odstupajući od načela povjerenja u zemljišne knjige, Ustavni sud Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: USRH) izrazio je shvaćanje o apsolutnoj ništavosti pravnog posla kojim se raspolagalo zajedničkom imovinom bračnih drugova te u kojem je sudjelovao samo jedan bračni drug.[28] (I) shvaćanje je Vrhovnog suda Republike Hrvatske (u daljnjem tekstu: VSRH) govorilo u prilog zaštiti prava vlasništva bračnog druga iako je nekretnina koja predstavlja bračnu stečevinu upisana samo na jednog bračnog druga.[29] U drugoj odluci iz 2011. godine USRH u određenoj mjeri odstupa od prethodno izraženog shvaćanja te naglašava da se u svakom pojedinačnom slučaju mora ocjenjivati valjanost pravnog posla uzimajući u obzir ponašanje, savjesnost i dobru vjeru svakog sudionika tog pravnog odnosa, pa i bračnog druga koji nije bio sudionik tog odnosa.[30] Na tom je tragu i odluka VSRH-a iz 2013. godine u kojoj je prednost dana načelu zaštite povjerenja u zemljišne knjige, a posljedično zaštiti stečenog prava treće savjesne osobe koja se poziva na to načelo.[31] Pritom VSRH zaključuje da to vrijedi i onda kada je bračni drug bio savjestan i nije znao za raspolaganje drugog bračnog druga; dakle, kada su i stjecatelj i drugi bračni drug bili u dobroj vjeri.[32] I praksa nižih, drugostupanjskih sudova, potvrđuje izraženo shvaćanje USRH-a o potrebi da se u svakom konkretnom slučaju ocjenjuje valjanost pravnog posla kojim se raspolaže bračnom stečevinom uzimajući u obzir osobite okolnosti svakog konkretnog slučaja.[33] Posebice treba uzeti u obzir ponašanje, savjesnost i dobru vjeru svih sudionika određenog pravnog odnosa te bračnog druga koji nije bio sudionik tog odnosa.[34]

U kontekstu iznesenog shvaćanja o potrebi uzimanja u obzir ponašanja, savjesnosti i dobre vjere svih sudionika određenog pravnog odnosa te bračnog druga koji nije bio sudionik tog odnosa, 2020. godine VSRH dopustio je reviziju protiv drugostupanjske presude.[35] Podnošenje revizije dopušteno je zbog pitanja odnosa zaštite prava vlasništva bračnog druga na bračnoj stečevini u okolnostima slučaja kad je samo jedan bračni drug upisan u zemljišnu knjigu te načela povjerenja u zemljišne knjige.[36] VSRH je, odgovarajući na pravna pitanja

25 Tako v. Aras Kramar, Slađana, Širenje nadležnosti javnih bilježnika na području *obiteljskopravnih odnosa?*, u: Šago, Dinka; Čizmić, Jozo; Rijavec, Vesna; Janevski, Arsen; Lazić Smoljanić, Vesna; Sesar, Milijan; Galič, Aleš (ur.), *Zbornik radova s III. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća*, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 302.

26 Tako v. Vlada Republike Hrvatske, *Konačni prijedlog Obiteljskog zakona iz 2015. godine*, Zagreb, rujan 2015., https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-01-18/080847/PZE_847.pdf (22. 5. 2024.), str. 191. V. i Rešetar, Branka, *op. cit.* (bilj. 2), str. 169.

27 O temeljnim načelima i funkcijama zemljišne knjige, v. Josipović, Tatjana, *Zemljišne knjige,* u: Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Belaj, Vlado; Stipković, Zlatan, *Stvarno pravo,* Zagreb: Narodne novine, 2007., str. 320-328.; Josipović, Tatjana, *Zemljišnoknjižno pravo,* Zagreb: Informator, 2001, str. 133.

28 Odluka USRH-a, U-III-493/2002 od 13. listopada 2004., Nar. nov., br. 150/2004; Odluka USRH-a, U-III-821/2007 od 18. lipnja 2008., Nar. nov., br. 78/2008.

29 Presuda VSRH-a, Rev 2772/1995-2 od 23. travnja 1997.; Presuda VSRH-a, Rev 142/2004-2 od 19. listopada 2005.

30 Odluka USRH-a, U-III-103/2008 od 14. lipnja 2011., Nar. nov., br. 77/2011.

31 Presuda VSRH-a, Rev 1867/2012-2 od 29. listopada 2013.

32 Tako u *ibid.*

33 Županijski sud u Varaždinu, Gž Ovr 236/2017-5 od 27. svibnja 2017.

34 *Ibid.*

35 Riječ je o presudi Županijskog suda u Zadru, Gž-280/2019-2 od 5. rujna 2019. kojom je preinačena presuda Općinskog suda u Slavonskom Brodu, P-92/18-7 od 29. listopada 2018.

36 Istaknuta pravna pitanja u rješenju VSRH-a, Revd 157/2020-2 od 4. veljače 2020. kojim se dopušta revizija glase:

„1. Da li pravo vlasništva bračnog druga stečeno na temelju zakona (u ovoj pravnoj stvari zajedničkog vlasništva) na imovini koja je bračna stečevina s upisanim pravom vlasništva u zemljišnim knjigama na drugog bračnog druga, uživa jaču pravnu zaštitu i proizvodi pravne učinke *erga omnes* u odnosu na pravo stjeca-

zbog kojih je podnesena revizija u tom predmetu, prednost dao načelu zaštite povjerenja u zemljišne knjige.[37] Sud je naglasio da pravo stjecatelja koji je postupao s povjerenjem u zemljišne knjige ima jaču pravnu zaštitu od prava suvlasnika ili zajedničkog vlasnika čije je pravo vlasništva stečeno na temelju zakona, a u vrijeme stjecateljeva upisa prava u zemljišnu knjigu pravo vlasništva stvarnog vlasnika nije bilo upisano.[38] VSRH zaključuje da je u opisanoj pravnoj situaciji odlučna prvenstveno savjesnost stjecatelja, konkretno, tuženice.[39] Međutim, vidljivo je da (i dalje) postoje suprotna shvaćanja drugostupanjskih sudova koja prednost daju propisima Zakona (ObZ-a 2015) o suvlasništvu bračnih drugova na bračnoj stečevini. Tako je (i) u 2022. godini VSRH dopustio podnošenje revizije protiv drugostupanjske presude[40] zbog sadržajno istih pitanja.[41] Inače, suprotna shvaćanja po pitanju zaštite prava vlasništva bračnog druga na zajedničkoj imovini u okolnostima kad je samo drugi bračni drug upisan u zemljišne knjige ili pak zaštite načela povjerenja u zemljišne knjige, postoje i u poredbenim okvirima, pa i u okviru istog suda.[42]

Polazeći od opisanih problema u prometu nekretninama koje predstavljaju bračnu stečevinu, neujednačenih shvaćanja o zaštiti načela povjerenja u zemljišne knjige i treće poštene osobe, odnosno davanja primata propisima o suvlasništvu bračnih drugova na bračnoj stečevini, još je više značajna uloga javnog bilježnika pri poduzimanju pravnih poslova te iniciranju odgovarajućih upisa u zemljišne knjige odmah po njihovu poduzimanju. Kao što je navedeno, ObZ-om 2015 pojednostavnjen je postupak uknjižbe prava vlasništva bračnog druga stečenog na temelju odredaba o bračnoj stečevini.[43] Novine ObZ-a 2015 očituju se i na području upravljanja i raspolaganja bračnom stečevinom. Zakon izrijekom određuje poslove redovite uprave te izvanredne poslove, po uzoru na rješenja ZV-a o upravljanju stvarju u suvlasništvu.[44]

Smatra se da je drugi bračni drug dao svoju suglasnost za poslove redovite uprave na nekretninama i pokretninama ako se ne dokaže suprotno (čl. 37. st. 1. ObZ 2015). Riječ je o poslovima poput redovitoga održavanja, iskorištavanja i upotrebe stvari za njezinu redovitu svrhu, ako ne izazivaju izvanredno velike troškove te su u interesu obaju bračnih drugova.[45] Za izvanredne poslove na nekretninama ili pokretninama koje se upisuju u javne upisnike poput promjena namjene stvari, većih popravaka, dogradnje, nadogradnje, preuređenja, otuđenja cijele stvari, davanja cijele stvari u zakup ili najam na dulje od jedne godine, osnivanja hipoteke na cijeloj stvari, davanja pokretne stvari u zalog, osnivanja stvarnih i osobnih služnosti, stvarnoga tereta ili prava građenja na cijeloj stvari, potrebno je zajedničko poduzimanje posla ili pisana suglasnost drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika (čl. 37. st. 2. ObZ 2015). U sumnji se smatra da posao premašuje okvir redovitoga upravljanja (čl. 41. st. 2. ZV; *arg. ex* čl. 38. ObZ 2015[46]).[47] Prema izričitom rješenju iz čl. 37. st. 3. ObZ-a 2015 nepostojanje suglasnosti za poslove redovite uprave te izvanredne poslove ne utječe na prava i obveze poštene treće osobe. Bračni drug bez čije je suglasnosti izvanredni posao poduzet (npr. posao otuđenja cijele stvari, osnivanja hipoteke na cijeloj stvari i sl.) ima pravo na naknadu štete koja mu je od strane drugog bračnog druga time uzrokovana (čl. 37. st. 3. reč. 2. ObZ 2015).

---

telja koji je postupao s povjerenjem u zemljišne knjige i nije bio dužan istraživati izvanknjižno stanje, i koji je u dobroj vjeri upisao svoje pravo vlasništva ili drugo stvarno pravo na nekretnini, dok još pravo bračnog druga nije bilo upisano (čl. 124. i čl. 130. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima ("Narodne novine" broj 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12 i 152/14 - dalje ZV)?

2. Treba li u svakom konkretnom slučaju valjanost stjecanja stvarnih prava trećih osoba na nekretninama upisanim u zemljišnim knjigama na ime samo jednog bračnog druga, procjenjivati ovisno o ponašanju, dobroj vjeri i savjesnosti svih sudionika određenog pravnog odnosa, uključivši i onog bračnog druga koji nije bio sudionik tog odnosa, a koji je propustio svoje pravo vlasništva na imovini stečenoj u braku upisati u zemljišnim knjigama.".

37 Rješenje VSRH-a, Rev 1031/2020-2 od 21. listopada 2020.

38 Tako u *ibid.*

39 Tako u *ibid.*

40 Riječ je o presudi Županijskog suda u Sisku, Gž-69/2020-4 od 3. veljače 2022., kojom je potvrđena presuda Općinskog suda u Zadru, P-2844/2019-42 od 7. siječnja 2020.

41 Istaknuta pravna pitanja u rješenju VSRH-a, Revd 2542/2022-2 od 6. rujna 2022. kojim se dopušta revizija glase:

„1. Uživa li pravo vlasništva bračnog druga stečenog na temelju zakona (u ovoj pravnoj stvari zajedničkog vlasništva) na imovini koja je bračna stečevina s upisanim pravom vlasništva u zemljišnim knjigama na drugog bračnog druga, jaču pravnu zaštitu i proizvodi pravne učinke *erga omnes* u odnosu na pravo stjecatelja koji je postupao s povjerenjem u zemljišne knjige i nije bio dužan istraživati izvanknjižno stanje, i koji je u dobroj vjeri upisao svoje pravo vlasništva ili drugo stvarno pravo na nekretnini dok još pravo bračnog druga nije bilo upisano (čl. 124. i čl. 130. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima „Narodne novine", broj 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12 i 152/14)? 2. Treba li u svakom konkretnom slučaju valjanost stjecanja stvarnih prava trećih osoba na nekretninama upisanim u zemljišnim knjigama na ime samo jednog bračnog druga procjenjivati ovisno o ponašanju, dobroj vjeri i savjesnosti svih sudionika određenog pravnog odnosa?".

42 Za kontradiktornu praksu Vrhovnog suda Republike Srpske v. u Radić, Darko; Krešić, Boris, *Kontradiktornosti presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine i Vrhovnog suda Republike Srpske u predmetima imovinskih odnosa između bračnih i vanbračnih partnera,* u: Jašarbegović, Amra; Ponjavić, Zoran; Hlača, Nenad; Pürner, Stefan; Kraljić, Suzana; Duraković, Anita; Demirović, Ramajana; Jelovac, Aldin (ur.), Zbornik radova, Jedanaesti međunarodni naučni skup „Dani porodičnog prava", Mostar: Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić" u Mostaru, 2023., str. 211–212.

43 V. odredbu čl. 36. st. 4. i st. 5. ObZ-a 2015.

44 V. odredbe čl. 40. te čl. 41. ZV-a.

45 V. odredbu čl. 37. st. 1. ObZ-a 2015. V. i Gavella, Nikola, *Suvlasništvo,* u: Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Belaj, Vlado; Stipković, Zlatan, *Stvarno pravo,* Zagreb: Narodne novine, 2007., str. 693-694.; Rešetar, Branka, *op. cit.* (bilj. 2), str. 181.

46 Na bračnu stečevinu primjenjuju se odredbe propisa kojima se uređuju stvarnopravni i obveznopravni odnosi, ako ObZ-om 2015 nije drugačije određeno (čl. 38. ObZ 2015).

47 V. i Gavella, Nikola, *Suvlasništvo, op. cit.* (bilj. 45), str. 694.

Bračni drugovi mogu odstupiti od zakonskog imovinskog režima te bračnim ugovorom urediti imovinskopravne odnose na postojećoj ili budućoj imovini (čl. 40. st. 1. ObZ 2015). Relevantna je odredba čl. 40. st. 2. ObZ-a 2015 prema kojoj uglavci o upravljanju ili raspolaganju imovinom imaju pravni učinak prema trećima samo ako su upisani u zemljišne knjige, odnosno u javne upisnike kod kojih je upis nužan za stjecanje prava ili stvar ne može biti u upotrebi bez takva upisa. I kod sklapanja bračnog ugovora bitno je sudjelovanje javnog bilježnika. Bračni ugovor sklapa se u pisanom obliku, a potpisi bračnih drugova moraju biti ovjereni kod javnog bilježnika (čl. 40. st. 3. ObZ 2015).

POSTUPCI U ZAŠTITI OBITELJSKOG DOMA

Novinu ObZ-a 2015 predstavljaju odredbe o obiteljskom domu i njegovoj zaštiti.[48] Preporuka 81(15) o pravu bračnih drugova na korištenje obiteljskog doma i pravu na upotrebu stvari koje služe za potrebe kućanstva sadrži smjernice o zaštiti obiteljskog doma.[49] Tomu treba pridodati Načela Komisije za europsko obiteljsko pravo o imovinskim odnosima bračnih drugova[50] koja kao temeljno načelo ističu zaštitu obiteljskog doma[51], uključujući i zaštitu obiteljskog doma čija je pravna osnova ugovor o najmu.[52] Propisivanje instituta obiteljskog doma i njegove zaštite prisutna je i u drugim pravnim sustavima. Međutim, promatrajući poredbenopravno, razlikuju se pretpostavke njegove zaštite.[53]

Među odredbama ObZ-a 2015 o osobnim pravima i dužnostima bračnih drugova, Zakon određuje obiteljski dom kao obiteljsku kuću ili stan koji su bračni drugovi sporazumno odredili kao mjesto stanovanja, dakle, dom u kojem će stanovati s djecom nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb.[54] Analizirajući rješenja o zaštiti obiteljskog doma, treba razlikovati dvije situacije.

(1) Odredbom čl. 32. st. 2. ObZ-a 2015 izrijekom je određeno da bračni drug ne smije za trajanja braka otuđiti ili opteretiti obiteljsku kuću ili stan koji predstavlja bračnu stečevinu, a ujedno je i obiteljski dom u kojem stanuje drugi bračni drug i njihova djeca nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb, bez pisane suglasnosti drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika. Polazeći od obiteljskog doma koji predstavlja (i) bračnu stečevinu, potreba suglasnosti drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika proizlazi (i) iz odredbe čl. 37. st. 2. ObZ-a 2015 jer je riječ o izvanrednoj upravi stvarju u suvlasništvu. Međutim, ObZ 2015 izrijekom zahtijeva suglasnost drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika (i) za otkaz ugovora o najmu stana u slučaju kad on predstavlja pravnu osnovu obiteljskog doma.[55] Iznimno, to neće vrijediti u slučaju službenog stana sukladno posebnim propisima.[56]

(2) ObZ 2015 propisuje (i) pravozaštitni put, i to sudski izvanparnični postupak, ako izostane suglasnost drugog bračnog druga.[57] U slučaju da jedan bračni drug bez opravdanog razloga odbije dati drugom bračnom drugu suglasnost za otuđenje ili opterećenje nekretnine koja predstavlja bračnu stečevinu te obiteljski dom, sud može na prijedlog bračnog druga u izvanparničnom postupku donijeti odluku koja zamjenjuje suglasnost drugog bračnog druga (čl. 32. st. 4. ObZ 2015). Sudski izvanparnični postupak u kojem odluka suda nadomješta suglasnost stranke (bračnog druga) propisan je i u slučaju kad jedan bračni drug odbije dati drugom bračnom drugu suglasnost za otkaz ugovora o najmu stana.[58] Pritom je sud dužan voditi računa o stambenim potrebama obaju bračnih drugova i djece koja s njima stanuju te o drugim okolnostima slučaja (čl. 32. st. 4. ObZ 2015).

Ako bi, dakle, izostala suglasnost bračnog druga za koju je bitno sudjelovanje javnog bilježnika, u odnosu na otuđenje ili opterećenje nekretnine koja

48 V. odredbe čl. 32. te čl. 46. ObZ-a 2015. Istodobno s normativnim aktivnostima, donošenjem novog Obiteljskog zakona, institut obiteljskog doma i prava stanovanja djeteta u njemu bio je u interesu domaće doktrine. Tako v. doktorsku disertaciju obranjenu na Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu: Šimović, Ivan, *Pravo djeteta na stanovanje*, doktorska disertacija, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014.

49 Preporuka Vijeća Europe br. 81(15) o pravu bračnih drugova na korištenje obiteljskog doma i pravu na upotrebu stvari koje služe za potrebe kućanstva, https://www.coe.int/en/web/cdcj/recommendations-resolutions-guidelines (23. 5. 2024).

50 Načela Komisije za europsko obiteljsko pravo o imovinskim odnosima bračnih drugova, https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PRS-English1.pdf (23. 5. 2024.).

51 Načelo 4:5 Zaštita obiteljskog doma i pokućstva, u: Načela Komisije za europsko obiteljsko pravo o imovinskim odnosima bračnih drugova, *op. cit.* (bilj. 50). Načelo 4:56 sadrži smjernice o dodjeli obiteljskog doma i pokućstva te stvari nužnih za obavljanje profesionalne djelatnosti prilikom diobe bračne stečevine. V. u Načela Komisije za europsko obiteljsko pravo o imovinskim odnosima bračnih drugova, *op. cit.* (bilj. 50).

52 Načelo 4:6 Zaštita obiteljskog doma čija je pravna osnova ugovor o najmu, u: Načela Komisije za europsko obiteljsko pravo o imovinskim odnosima bračnih drugova, *op. cit.* (bilj. 50).

53 V., primjerice, § 1361b. i § 1568a. Njemačkog Građanskog zakonika (*Bürgerliches Gesetzbuch*) iz 1896. godine (RGBl S 195; s posljednjim izmjenama BGBl 2024 I Nr 163). V. više u Keidel, Theodor, *FamFG: Kommentar zum Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit*, 16. izd. München: C. H. Beck, 2009., str. 1254-1256. Među susjednim državama, v. čl. 194. Porodičnog zakona Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 18/2005, 72/2011, 6/2015.

54 V. odredbu čl. 32. st. 1. ObZ-a 2015.

55 V. odredbu čl. 32. st. 3. ObZ-a 2015.

56 V. odredbu čl. 32. st. 3. ObZ-a 2015.

57 O sudskom izvanparničnom postupku radi zaštite obiteljskog doma, v. odredbe čl. 490. do čl. 492. ObZ-a 2015.

58 V. odredbu čl. 32. st. 4. u vezi s st. 3. ObZ-a 2015.

je i bračna stečevina i obiteljski dom, odnosno za otkaz ugovora o najmu stana koji je obiteljski dom, zaštita obiteljskog doma ostvarivala bi se u izvanparničnom postupku u kojem bi se odlukom suda nadomjestila izostala suglasnost drugoga bračnog druga.[59] Usto, ObZ 2015 odredbama o uređenju imovinskih odnosa bračnih drugova nakon prestanka braka ili bračne zajednice propisuje zaštitu obiteljskog doma, i to prava stanovanja jednog roditelja i zajedničkog maloljetnog djeteta u obiteljskom domu najdulje do razvrgnuća suvlasništva na toj nekretnini.[60] Sud može na zahtjev bračnog druga odrediti da pravo stanovanja u obiteljskom domu koji predstavlja bračnu stečevinu ostvaruje samo jedan roditelj sa zajedničkom maloljetnom djecom nad kojom roditelji ostvaruju roditeljsku skrb (čl. 46. st. 2. ObZ 2015).

Iz perspektive sudjelovanja javnog bilježnika u imovinskim odnosima bračnih drugova, bitno je pitanje je li konkretna nekretnina obiteljski dom. Iz odredaba čl. 32. st. 1. do st. 3. ObZ-a 2015 proizlazi da može biti riječ o nekretnini koja je bračna stečevina, ali i nekretnini koja kao pravni temelj ima ugovor o najmu. Dalje, otvara se pitanje primjene prakse koja se razvila u kontekstu čl. 8. EK-a, odnosno čl. 34. Ustava61 o pravu na dom.

Zaštita prava na dom ostvarivala se u parničnom postupku pred domaćim sudovima i prije donošenja ObZ-a 2015. Riječ je o zaštiti ustavnog i konvencijskog prava na dom. U tom pogledu ističe se da je dom činjenično pitanje o kojem sud odlučuje primjenom kriterija trajnosti i faktične veze, uzimajući u obzir sve okolnosti konkretnog slučaja.[62] (I) u praksi Europskog suda za ljudska prava naglašava se da u tumačenju koncepta dom iz čl. 8. EK-a, koji ima autonomno značenje, treba uzeti u obzir činjenične okolnosti i postojanje dostatne i neprekinute veze s određenim mjestom te da je za pitanje doma irelevantna zakonitost posjeda prema domaćem pravu.[63]

Iz sudske prakse koja se javila u primjeni ObZ-a 2015, i to izvanparničnog postupka u kojem sud na zahtjev roditelja odlučuje o njegovu pravu stanovanja i zajedničkog maloljetnog djeteta u obiteljskom domu koji je (i) bračna stečevina, proizlazi da sudovi prihvaćaju određene postavke koncepta dom kako se on razvio u praksi Europskog suda u primjeni čl. 8. EK-a.[64] Kako je Europski sud istaknuo da je pitanje doma činjenično pitanje te da treba uzeti u obzir sve okolnosti predmeta, i domaći sudovi ocjenjuju postojanje dostatne i neprekinute veze osobe s određenim prostorom.[65] Unatoč uzimanju u obzir činjeničnih okolnosti predlagatelja, domaći sudovi inzistiraju na postojanju bračne stečevine kao bitne materijalnopravne pretpostavke zaštite obiteljskog doma u izvanparničnom postupku o pravu stanovanja jednog roditelja i zajedničkog maloljetnog djeteta do razvrgnuća suvlasništva.[66]

ZAKLJUČAK

Sudjelovanje javnog bilježnika u imovinskim odnosima bračnih drugova naglašeno je novim ObZ-om 2015. Tim rješenjima treba pridodati odredbe ZZK-a, posebice nakon njegove Novele iz 2022. godine. Analizirajući pitanje pravnog prometa nekretnina koje predstavljaju bračnu stečevinu, kako je u radu istaknuto, prisutna su različita shvaćanja u slučaju kad je jedan bračni drug raspolagao bračnom stečevinom koja je u naravi nekretnina, i to onaj drug koji je upisan kao vlasnik u zemljišnoj knjizi, bez suglasnosti, odnosno sudjelovanja u pravnom poslu drugog bračnog druga. Neka shvaćanja govore u prilog zaštiti prava vlasništva drugog bračnog druga na bračnoj stečevini, dok druga osnovu nalaze u temeljnim načelima i funkcijama zemljišnih knjiga, načelu povjerenja u zemljišne knjige, a time i zaštiti treće poštene osobe.

Novije shvaćanje VSRH-a u kojem se taj sud priklanja zaštiti načela povjerenja u zemljišne knjige u slučaju raspolaganja nekretninom koja je bračna stečevina, u čijem raspolaganju ne sudjeluje drugi bračni drug niti je on upisan kao suvlasnik u zemljišnu knjigu, govori o kompleksnosti pravnog prometa takvim nekretninama. Nesigurnost u raspolaganju bračnom stečevinom koja je u naravi

59 Riječ je o izvanparničnom postupku radi nadomještanja pristanka ili suglasnosti stranke. Tako v. Maganić, Aleksandra, *Novo uređenje obiteljskih izvanparničnih postupaka*, u: Barbić, Jakša (ur.), *Novo uređenje obiteljskih sudskih postupaka*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2014., str. 117-118. (I) novi Zakon o izvanparničnom postupku (Nar. nov., br. 59/2023; u daljnjem tekstu: ZIP) izrijekom je normirao, kao posebni izvanparnični postupak, postupak o imenovanju, određivanju rokova i druge radnje u slučajevima kad se stranke nisu suglasile o imenovanju, a zakonom je propisano da će to učiniti sud, odnosno da će svojom odlukom nadomjestiti izostalu suglasnost stranaka o određivanju nekog roka ili o poduzimanju neke druge radnje (v. čl. 117. te čl. 118. ZIP).

60 V. odredbu čl. 46. ObZ-a 2015.

61 Ustav Republike Hrvatske, Nar. nov., br. 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014 (u daljnjem tekstu: Ustav).

62 V. u Zaključci sa sastanka predsjednika Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske s predsjednicima građanskih odjela županijskih sudova Republike Hrvatske, Su-IV-246/2015 od 16. i 17. rujna 2015.

63 V. u Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights, Right to respect for private and family life, home and correspondence*, 2022, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_8_eng (23. 5. 2024.), str. 106–108.

64 Za istraživanje prakse v. u Aras Kramar, Slađana, *Postupak radi zaštite obiteljskog doma – otvorena pitanja*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 45 (2024), 1, str. 141–144.

65 Može biti riječ, među ostalim, o okolnostima da stranka uz tu nekretninu nema drugu nekretninu pogodnu za stanovanje, da je ulagala u tu nekretninu, da u njoj stanuje neprekidno dugi niz godina, da je tijekom zajedničkog života s bračnim drugom rođeno i dijete i sl. Tako v. u *ibid.*, str. 142.

66 Tako v. *ibid.*, str. 142–144.

nekretnina, pa i različita shvaćanja drugostupanjskih sudova, i dalje su prisutna unatoč odredbi ObZ-a 2015 kojom se pojednostavnjuje postupak uknjižbe prava vlasništva na bračnoj stečevini u slučaju kad je upisan samo jedan bračni drug. Stoga je bitno aktualizirati ulogu javnog bilježnika u pravnom prometu nekretnine koja je bračna stečevina, posebice ako ona predstavlja i obiteljski dom.

Institut obiteljskog doma i njegove zaštite propisan je ObZ-om 2015. Pritom se kao smjernice navode Preporuka 81(15) o pravu bračnih drugova na korištenje obiteljskog doma te europska Načela o imovinskim odnosima bračnih drugova. Zaštita obiteljskog doma ostvaruje se na dvije razine. Prvo, za otuđenje ili opterećenje obiteljske kuće ili stana koji predstavlja bračnu stečevinu i obiteljski dom u kojem stanuje drugi bračni drug i njihova djeca nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb, potrebna je pisana suglasnost drugoga bračnog druga s ovjerom potpisa kod javnog bilježnika. Na pisanoj suglasnosti drugog bračnog druga inzistira se i u slučaju otkaza ugovora o najmu stana u kojem stanuju bračni drug i njihova djeca nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb. U tom kontekstu ostvaruje se legalizacijska uloga javnog bilježnika. Dalje, ObZ-om 2015 postavljen je sudski izvanparnični postupak u kojem odluka suda nadomještava izostalu suglasnost drugoga bračnog druga. Stoga je iz perspektive javnog bilježnika (i suda) značajno odgovoriti na pitanje je li određena nekretnina obiteljski dom.

Iz odredaba čl. 32. st. 1. do st. 3. ObZ-a 2015 proizlazi da je riječ o nekretnini koja je bračna stečevina, odnosno čiji je pravni temelj ugovor o najmu stana. Usto, Zakon određuje obiteljski dom kao obiteljsku kuću ili stan koji su bračni drugovi sporazumno odredili kao mjesto stanovanja, dakle, središte života njih i djece nad kojom ostvaruju roditeljsku skrb. Tomu treba pridodati praksu koja se javila u primjeni ObZ-a 2015, i to izvanparničnog postupka u kojem sud na zahtjev roditelja odlučuje o njegovu pravu stanovanja i zajedničkog maloljetnog djeteta u obiteljskom domu koji je (i) bračna stečevina. Iz opisane prakse proizlazi da sudovi prihvaćaju i određene postavke koncepta doma iz čl. 8. EK-a. U tom kontekstu domaći sudovi uzimaju u obzir činjenične okolnosti predlagatelja (stranke) te ocjenjuju postojanje dostatne i neprekinute veze te osobe s određenim prostorom.

SUMMARY

PARTICIPATION OF THE NOTARY IN PROPERTY RELATIONS OF SPOUSES

The participation of the notary in the field of property relations of spouses was highlighted by the adoption of the new Family Act. In an attempt to respond to the uneven judicial practice, to strengthen legal certainty in the transaction of real estate which according to the Act is matrimonial property, as well as the principles on which the land register is based, the Family Act of 2015 simplified the procedure for registering ownership rights to matrimonial property. The issue of legal security in real estate transactions is being brought up to date again not only through recent amendments to the Act on Land Registers, but also through a more recent understanding adopted by the Supreme Court of the Republic of Croatia. Between the application of regulations on matrimonial property and the strengthening of the principles of land registry law, the Court gave priority to the principle of trust protection in land registry.

The novelties of the FA 2015 also includes provisions on the protection of the family home in the event of encumbrance or alienation of real estate that is (also) matrimonial property, or cancellation of the apartment rental agreement. (Also) in the context of the protection of the family home, the legalisation function of the notary is essential. In addition, the participation of the notary in (electronic) legal transactions is significant. With the novelties of the Act on Land Registers the connection of the electronic registration of rights, among others, on real estate that represents marital property, including the family home in the context of the FA 2015, with the drawing up of a notarial deed, solemnization (certification) or by certifying the signature on the document that is the basis for entry in the land register was achieved.

The paper will analyse the novelties of FA 2015 on the simplification of the procedure for registration of ownership rights and on the disposal of matrimonial property in the context of the principle of trust protection in land registers, taking into account the recent understandings that have appeared in practice. Starting from the participation of the notary in legal affairs the subject of which is the family home which does not necessarily represent marital property, individual issues of the family home and its protection will be discussed, placing the provisions of the FA 2015 in the context of convention and constitutional practice in the application of Art. 8. of the (European) Convention for the protection of human rights and fundamental freedoms.

Keyword: property relations of spouses, matrimonial property, real estate, family home, notary, court, non-contentious proceedings.

LITERATURA

1. Aras Kramar, Slađana, *Postupak radi zaštite obiteljskog doma – otvorena pitanja*, Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, 45 (2024), 1, str. 135–151.
2. Aras Kramar, Slađana, *Širenje nadležnosti javnih bilježnika na području obiteljskopravnih odnosa*?, u: Šago, Dinka; Čizmić, Jozo; Rijavec, Vesna; Janevski, Arsen; Lazić Smoljanić, Vesna; Sesar, Milijan; Galič, Aleš (ur.), Zbornik radova s III. međunarodnog savjetovanja Aktualnosti građanskog procesnog prava – nacionalna i usporedna pravnoteorijska i praktična dostignuća, Pravni fakultet Sveučilišta u Splitu, Split, 2017., str. 299–321.
3. Bodul, Dejan, *Neke dvojbe oko načina podnošenja prijedloga za upis u zemljišne knjige*, Ius-info od 15. 5. 2024., https://www.iusinfo.hr/aktualno/u-sredistu/neke-dvojbe-oko-nacina-podnosenja-prijedloga-za-upis-u-zemljisne-knjige-60118?sc_src=email_327042&sc_lid=38637107&sc_uid=M7OP2FNCYj&sc_llid=19896&sc_eh=5d9234b53fb084401 (22. 5. 2024.).
4. Brežanski, Jasna, *Dioba bračne stečevine u praksi Vrhovnog suda,* u: Rešetar, Branka; Župan, Mirela (ur.), *Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst*, Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2011., str. 71–95.
5. Council of Europe/European Court of Human Rights, *Guide on Article 8 of the European Convention on Human Rights, Right to respect for private and family life, home and correspondence*, 2022, https://www.echr.coe.int/documents/d/echr/guide_art_8_eng (23. 5. 2024.).
6. Dika, Mihajlo, *Javnobilježnička služba u Republici Hrvatskoj* (I.), Pravo i porezi, br. 12/2001, str. 3–7.

7. Gavella, Nikola, *Stjecanje prava vlasništva,* u: Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Belaj, Vlado; Stipković, Zlatan, *Stvarno pravo,* Zagreb: Narodne novine, 2007., str. 429–574.

8. Gavella, Nikola, *Suvlasništvo,* u: Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Belaj, Vlado; Stipković, Zlatan, *Stvarno pravo,* Zagreb: Narodne novine, 2007., str. 683–718.

9. Hoblaj, Hana; Grbac, Mira; Nikolić, Viktorija; Marković, Danijela; Marčinko, Ivan, *Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju,* Javni bilježnik, vol. XXVII (2023), 50, str. 37–67.

10. Hoblaj, Hana; Nikolić, Viktorija; Grbac, Mira, *Javni bilježnici i zemljišnoknjižni postupci,* Pravo i porezi, br. 3/2023, str. 12–21.

11. Jelinić, Zvonimir, *Bračna stečevina u kontekstu Zakona o trgovačkim društvima,* u: Rešetar, Branka; Župan, Mirela (ur.), *Imovinskopravni aspekti razvoda braka – hrvatski, europski i međunarodni kontekst*, Osijek: Pravni fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku, 2011., str. 121–137.

12. Josipović, Tatjana, *Zemljišne knjige,* u: Gavella, Nikola; Josipović, Tatjana; Gliha, Igor; Belaj, Vlado; Stipković, Zlatan, *Stvarno pravo,* Zagreb: Narodne novine, 2007., str. 273–336.

13. Josipović, Tatjana, *Zemljišnoknjižno pravo,* Zagreb: Informator, 2001.

14. Keidel, Theodor, FamFG: Kommentar zum Gesetz über das Verfahren in Familiensachen und die Angelegenheiten der freiwilligen Gerichtsbarkeit, 16. izd. München: C. H. Beck, 2009.

15. Korać Graovac, Aleksandra, *Imovinski odnosi,* u: Alinčić, Mira; Hrabar, Dubravka; Jakovac-Lozić, Dijana; Korać Graovac, Aleksandra, *Obiteljsko pravo*, 3. izd., Zagreb: Narodne novine, 2007., str. 495–533.

16. Maganić, Aleksandra, *Novo uređenje obiteljskih izvanparničnih postupaka*, u: Barbić, Jakša (ur.), *Novo uređenje obiteljskih sudskih postupaka*, Zagreb: Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti, 2014., str. 89–119.

17. Načela Komisije za europsko obiteljsko pravo o imovinskim odnosima bračnih drugova, https://ceflonline.net/wp-content/uploads/Principles-PRS-English1.pdf (23. 5. 2024.).

18. Preporuka Vijeća Europe br. 81(15) o pravu bračnih drugova na korištenje obiteljskog doma i pravu na upotrebu stvari koje služe za potrebe kućanstva, https://www.coe.int/en/web/cdcj/recommendations-resolutions-guidelines (23. 5. 2024).

19. Radić, Darko; Krešić, Boris, *Kontradiktornosti presuda Vrhovnog suda Federacije Bosne i Hercegovine i Vrhovnog suda Republike Srpske u predmetima imovinskih odnosa između bračnih i vanbračnih partnera,* u: Jašarbegović, Amra; Ponjavić, Zoran; Hlača, Nenad; Pürner, Stefan; Kraljić, Suzana; Duraković, Anita; Demirović, Ramajana; Jelovac, Aldin (ur.), Zbornik radova, Jedanaesti međunarodni naučni skup „Dani porodičnog prava“, Mostar: Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, 2023., str. 205–218.

20. Rešetar, Branka; Josipović, Una, *Sporna pitanja bračne stečevine s osvrtom na bankovne ugovore bračnih drugova*, Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu, 50 (2013), 1, str. 115–138.

21. Rešetar, Branka, *Komentar Obiteljskog zakona; I. knjiga; Temeljna načela, brak, pravni odnosi roditelja i djece, mjere za zaštitu prava i dobrobiti djece, posvojenje, skrbništvo, uzdržavanje, obvezno savjetovanje i obiteljska medijacija.* Zagreb: Organizator, 2022.

22. Šimović, Ivan, Pravo djeteta na stanovanje, doktorska disertacija, Zagreb: Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, 2014.

23. Vlada Republike Hrvatske, *Konačni prijedlog Obiteljskog zakona iz 2015. godine*, Zagreb, rujan 2015., https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2019-01-18/080847/PZE_847.pdf (22. 5. 2024.).

Popis pravnih izvora

1. Njemački Građanski zakonik (*Bürgerliches Gesetzbuch*) iz 1896. godine (RGBl S 195; s posljednjim izmjenama BGBl 2024 I Nr 163).

2. Obiteljski zakon iz 2003., Nar. nov., br. 116/2003, 17/2004, 136/2004, 107/2007, 57/2011 – v. čl. 52. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, 61/2011, 25/2013 – v. čl. 100. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku, 5/2015 – v. Rješenje USRH, br. U-I-3101/2014 i dr. od 12. siječnja 2015.
3. Obiteljski zakon iz 2015., Nar. nov., br. 103/2015, 98/2019, 47/2020 – v. čl. 35. Zakona o Centru za posebno skrbništvo, 49/2023 – v. Odluku i Rješenje USRH, br. U-I-3941/2015 i dr. od 18. travnja 2023. i dva izdvojena mišljenja sudaca, 156/2023.
4. Porodični zakon Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 18/2005, 72/2011, 6/2015.
5. Pravilnik o dopunama Pravilnika o tehničkim i drugim uvjetima elektroničkog poslovanja u zemljišnim knjigama, Nar. nov., br. 23/2017.
6. Pravilnik o tehničkim i drugim uvjetima elektroničkog poslovanja u zemljišnim knjigama iz 2015., Nar. nov., br. 119/2015.
7. Ustav Republike Hrvatske, Nar. nov., br. 56/1990, 135/1997, 8/1998, 113/2000, 124/2000, 28/2001, 41/2001, 55/2001, 76/2010, 85/2010, 5/2014.
8. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o zemljišnim knjigama iz 2022., Nar. nov., br. 128/2022.
9. Zakon o izvanparničnom postupku, Nar. nov., br. 59/2023.
10. Zakon o potvrđivanju Konvencije za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda i Protokola br. 1., 4., 6., 7. i 11. uz Konvenciju za zaštitu ljudskih prava i temeljnih sloboda, Nar. nov – Međunarodni ugovori, br. 18/1997, 6/1999 – pročišćeni tekst, 8/1999 – ispravak, 14/2002 – Protokol br. 12. i 13., 13/2003, 9/2005, 1/2006 – Protokol br. 14., 2/2010, 13/2017 – Protokol br. 15.
11. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima iz 1996., Nar. nov., br. 91/1996, 68/1998, 137/1999, 22/2000, 73/2000, 129/2000, 114/2001, 79/2006, 141/2006, 146/2008, 38/2009, 153/2009, 143/2012, 152/2014, 81/2015, 94/2017.
12. Zakon o zemljišnim knjigama iz 2019., Nar. nov., br. 63/2019.
13. Zakon o zemljišnim knjigama iz 2019., Nar. nov., br. 63/2019, 128/2022, 155/2023.

Popis sudske prakse

1. Odluka USRH-a, U-III-103/2008 od 14. lipnja 2011., Nar. nov., br. 77/2011.
2. Odluka USRH-a, U-III-493/2002 od 13. listopada 2004., Nar. nov., br. 150/2004.
3. Odluka USRH-a, U-III-821/2007 od 18. lipnja 2008., Nar. nov., br. 78/2008.
4. Općinski sud u Slavonskom Brodu, P-92/18-7 od 29. listopada 2018.
5. Općinski sud u Zadru, P-2844/2019-42 od 7. siječnja 2020.
6. Presuda VSRH-a, Rev 142/2004-2 od 19. listopada 2005.
7. Presuda VSRH-a, Rev 1867/2012-2 od 29. listopada 2013.
8. Presuda VSRH-a, Rev 2772/1995-2 od 23. travnja 1997.
9. Rješenje VSRH-a, Rev 1031/2020-2 od 21. listopada 2020.
10. Rješenje VSRH-a, Revd 157/2020-2 od 4. veljače 2020.
11. Rješenje VSRH-a, Revd 2542/2022-2 od 6. rujna 2022.
12. Zaključci sa sastanka predsjednika Građanskog odjela Vrhovnog suda Republike Hrvatske s predsjednicima građanskih odjela županijskih sudova Republike Hrvatske, Su-IV-246/2015 od 16. i 17. rujna 2015.
13. Županijski sud u Sisku, Gž-69/2020-4 od 3. veljače 2022.
14. Županijski sud u Varaždinu, Gž Ovr 236/2017-5 od 27. svibnja 2017.
15. Županijski sud u Zadru, Gž-280/2019-2 od 5. rujna 2019.

Hana Hoblaj, dipl. iur., javnobilježnički prisjednik u uredu javne bilježnice Ruže Hoblaj i stalni sudski tumač za slovenski jezik

UDK 347.65:004
Izvorni znanstveni rad

Pravna regulacija i praktična primjena nasljeđivanja digitalne imovine

Hana Hoblaj

Digitalizacija je već dugo prisutna u svim područjima života građana i stoga se sve češće pojavljuje pitanje nasljeđivanja digitalne imovine nakon smrti korisnika i zaštita privatnosti post mortem. Praktični primjeri nasljeđivanja digitalne imovine pojavljuju se u radu javnih bilježnika prilikom provođenja ostavinskih postupaka i sastavljanja javnih oporuka. U pravnoj praksi postavlja se pitanje što čini digitalnu imovinu ostavitelja i koja digitalna imovina ostavitelja ulazi u ostavinu, odnosno koji su digitalni sadržaju nasljedivi. Zbog podnormiranosti instituta nasljeđivanja digitalne imovine i neupućenosti korisnika digitalne imovine o ugovornim odredbama pružatelja digitalnih usluga nužno je de lege ferenda uspostaviti dobre zakonodavne okvire ne samo na nacionalnom već i na međunarodnom planu kako bi pravni praktičari mogli donositi odluke vezane uz post mortem prijenos digitalne imovine i harmonizirati pravnu praksu.

Ključne riječi: nasljeđivanje, ostavina, digitalna imovina, zaštita osobnih podataka, javni bilježnik

I. UVOD

Posljednjih dvadesetak godina eksponencijalno raste broj korisnika interneta, digitalnih alata i *online* usluga. Sukladno tomu nastaje enormna količina digitalnih podataka koja se razmjenjuje i virtualno pohranjuje, posljedično nastaje digitalna imovina, a nakon smrti korisnika ostaju digitalni ostaci. Ubrzani razvoj digitalizacije i informatizacije dovodi do fenomena izgradnje digitalnog identiteta pojedinaca koji ostaje u virtualnom svijetu i nakon smrti pojedinca. Slijedom toga postavlja se pitanje *post mortem* prijenosa, upravljanja i zaštite digitalne imovine te posthumne zaštite privatnosti osobe. Ekspanzivno korištenje interneta i rast broja korisnika početkom ovog tisućljeća odnosili su se većinom na tada mlađe ljudi, koji nisu planirali što će se desiti s digitalnim podacima nakon njihove smrti, a što danas dovodi do problematike pravne neuređenosti instituta nasljeđivanja digitalne imovine. Nedostatak međunarodne i nacionalne harmonizacije na području nasljeđivanja digitalne imovine predstavlja veliki problem kad se radi o globalnoj ili delokaliziranoj imovini koja se nalazi na internetu.[1]

Problematika normativnog uređenja digitalne imovine od globalnog je značaja jednako kao i prijenos digitalne imovine nakon smrti na nasljednike, čemu su zakonodavci pridavali premalo pažnje u posljednjim godinama. Budući da se radi o podnormiranom institutu, pravni praktičari moraju navigirati kroz različita pravna područja uzevši u obzir sve situacije do kojih može doći. Digitalizacija ne poznaje nacionalne granice i stoga se pravni praktičari suočavaju s globalnim problemom kada je u pitanju digitalna imovina, a pogotovo kada se radi o nasljeđivanju digitalne imovine ostavitelja. Javni bilježnici prilikom provođenja ostavinskih postupaka u praksi najčešće dolaze u doticaj s pitanjem nasljeđivanja kriptovaluta koje imaju ekonomsku vrijednost, međutim osim digitalne imovine koja ima stvarnu tržišnu vrijednost u virtualnom svijetu ostavitelja postoji i druga digitalna imovina koja također može imati gospodarsku i ekonomsku važnost, ali i digitalni podaci koji imaju osobnu ili emo-

1 Edwards, L.; Harbinja, E., „What Happens to My Facebook Profile When I Die?" : Legal Issues Around Transmission of Digital Assets on Death (February 21, 2013), str. 4.; https://ssrn.com/abstract=2222163 (pristupljeno: 14. 12. 2023.).

cionalnu vrijednost. Slijedom navedenog postavlja se pitanje posthumne zaštite osobnih podataka ostavitelja koji su slobodno dostupni na internetu kako zbog zaštite privatnosti i ugleda ostavitelja tako i zbog zaštite materijalnih interesa nasljednika. Budući da se kod nasljeđivanja digitalne imovine u najvećoj mjeri radi o prekograničnim predmetima jer se poslužitelji digitalnih usluga s kojima je ostavitelj sklopio ugovore prilikom otvaranja različitih digitalnih računa i stvaranja digitalnih sadržaja nalaze najčešće u drugim državama, treba uzeti u obzir legislativu koja uređuje prekogranično nasljeđivanje.

Nedostatak adekvatnih zakonskih okvira, sudske prakse i znanstvenih radova iz područja nasljeđivanja digitalne imovine otežava javnim bilježnicima provođenje ostavinskih postupaka u kojima u ostavinu ulazi digitalna imovina. Međutim vidljivi su pozitivni pomaci putem sudskih odluka i održavanja različitih konferencija i europskih projekata[2] koji su zapazili problematiku nasljeđivanja digitalne imovine te započeli istraživanja i pisanja radova o navedenom pravnom institutu.

Ovim radom nastoji se prikazati *post mortem* prijenos digitalne imovine na nasljednike i utvrditi koja digitalna imovina može biti nasljediva primjenjujući postojeće i predlažući *de lege ferenda* pravne okvire nasljeđivanja digitalne imovine uz istodobnu *post mortem* zaštitu osobnih podataka, odnosno privatnosti ostavitelja. Stoga ovaj rad sadrži uz uvod i zaključak te se sastoji od pet cjelina. U drugom dijelu rada prikazat će se i definirati digitalna imovina i utvrditi ekonomska vrijednost digitalne imovine. U trećem dijelu rada razmotrit će se pravni okviri i nasljedivost digitalne imovine te pitanje koja digitalna imovina ulazi u ostavinu, kao i uređenje prekograničnog nasljeđivanja digitalne imovine. Četvrti dio rada odnosi se na *post mortem* zaštitu osobnih podataka i privatnosti ostavitelja putem ponuđenih opcija pružatelja digitalnih usluga. U petom dijelu rada razrađuju se praktični primjeri i prikazuje se poredbenopravno uređenje nasljeđivanja digitalne imovine i posthumna zaštita osobnih podataka u drugim državama. Šesti dio rada prikazuje položaj javnih bilježnika u odnosu na nasljeđivanje digitalne imovine te se daju *de lege ferenda* prijedlozi postupanja javnih bilježnika prilikom sastavljanja javnih oporuka i provođenja ostavinskih postupaka s digitalnom imovinom.

2 ELI project – „Succession of Digital Assets, Data and Other Digital Remains" https://www.europeanlawinstitute.eu/news-events/news-contd/news/eli-adopts-a-new-project-on-succession-of-digital-assets-data-and-other-digital-remains/ (pristupljeno: 2. 2. 2024.).

II. DIGITALNA IMOVINA

Kod provođenja ostavinskih postupaka pravni praktičari postavljaju pitanje što sve ulazi u digitalnu imovinu, odnosno što se smatra digitalnom imovinom, je li digitalna imovina prenosiva, koja pravna područja uređuju navedenu materiju, odnosno koje je pravo mjerodavno za uređenje određenih dijelova digitalne imovine? Javni bilježnici prilikom provođenja ostavinskih postupaka najprije moraju utvrditi što ulazi u ostavinu, odnosno koji digitalni sadržaji mogu biti nasljedivi i na koji način. Stoga je nužno utvrditi što predstavlja digitalnu imovinu, odnosno pojmovno razlučiti značenje digitalnih sadržaja, digitalnih podataka, digitalne imovine i digitalnih ostataka, a što predstavlja relativno novo pravno područje. Time se javni bilježnici i pravni praktičari susreću s pojmovima koji nisu uopće definirani ili su različito definirani u pojedinim pravnim sustavima; slijedom navedenog, bi bilo oportuno opisno utvrditi koji se sve digitalni sadržaji mogu podvesti pod pojam digitalna imovina.

Postoji nekoliko različitih definicija digitalnog sadržaja prema pojmovnom određenju legislative Europske unije. Tako Direktiva 2019/770 o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga[3] i Direktiva 2011/83/EU o pravima potrošača[4] određuju pojam digitalnog sadržaja kao podatke koji su proizvedeni i isporučeni u digitalnom obliku navodeći kao primjere: računalne programe, aplikacije, igre, glazbe, videozapise ili tekstove bez obzira na to pristupa li im se preuzimanjem ili strujanjem, s opipljivog medija ili na bilo koji drugi način.[5] Digitalni sadržaj definiran je i u Direktivi (EU) 2015/2366 o platnim uslugama[6] kao roba ili usluge koje se proizvode i isporučuju u digitalnom obliku te čija je uporaba ili potrošnja ograničena na tehnički uređaj koji ni na koji način ne uključuje upotrebu ili potrošnju fizičkih dobara ili usluga.[7] U hrvatskom su zakonodavstvu kroz implementiranje navedenih Direktiva u Zakon o platnom prometu[8] i Zakon o zaštiti potro-

3 Direktiva (EU) 2019/770 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2019. o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga SL L 136, 22. 5. 2019.

4 Direktiva 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011. o pravima potrošača, izmjeni Direktive Vijeća 93/13/EEZ i Direktive 1999/44/EZ Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 85/577/EEZ i Direktive 97/7/EZ Europskog parlamenta i Vijeća, Tekst značajan za EGP, Sl. L. 304, 22.11.2011. posebno izdanje za Hrvatsku, Chapter 15 Volume 008 P. 260–284.

5 Preambula 19, čl. 2. toč. 11. Direktive 2011/83 o pravima potrošača.

6 Direktiva (EU) 2015/2366 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu, o izmjeni direktiva 2002/65/EZ, 2009/110/EZ i 2013/36/EU te Uredbe (EU) br. 1093/2010 i o stavljanju izvan snage Direktive 2007/64/EZ (Tekst značajan za EGP) SL L 337, 23.12.2015, p. 35–127.

7 čl. 4.toč.43. Direktive 2015/2366 o platnim uslugama.

8 čl. 3. str.1. toč. 4. Zakona o platnom prometu NN 66/18, 114/22.

šača[9] uvedene iste definicije digitalnog sadržaja. Dakle vidljivo je da su definicije digitalnog sadržaja strukturirane široko kako bi mogle ubuduće obuhvatiti nove digitalne sadržaje i usluge uz primjenu otvorenog popisa primjera jer se digitalni sadržaji kao širok pojam neprestano mijenjaju i proširuju novim sadržajima. Dok se digitalni podatak kao uži pojam može definirati kao elektromagnetski signal, formiran elektroničkim ili drugim prirodnim fenomenom, stabiliziran kodiranjem, koji ima sposobnost osamostaliti se, odnosno može se odvojiti od svog nositelja podataka na takav način da se značenje koje je u njemu kodirano očuva bez oštećenja.[10] Međutim za ovaj je rad najznačajniji pojam digitalna imovina, koji se može podvesti pod više različitih definicija ovisno o pravnom sustavu u kojem je razmatran. Tako bismo pod digitalnu imovinu laički mogli podvesti bilo što vrijedno na internetu što ima osobnu, ekonomsku ili društvenu vezu s pojedincem, odnosno s akademskog gledišta digitalna imovina bila bi bilo koja nematerijalna imovina osobne ili ekonomske vrijednosti stvorena, kupljena ili pohranjena u digitalnom obliku.[11]

Neki pravni sustavi imaju zakonsku definiciju digitalne imovine. Tako se u Republici Srbiji digitalna imovina definira kao svaki digitalni zapis vrijednosti koji se može digitalno kupovati, prodavati, razmjenjivati ili prenositi i koji se može koristiti kao sredstvo razmjene ili pak u svrhu ulaganja, s time da digitalna imovina ne uključuje digitalne zapise valuta koje su zakonsko sredstvo plaćanja kao što ni ne predstavlja drugu financijsku imovinu koja je uređena drugim zakonima.[12] Iz navedenog proizlazi da je digitalna imovina samo ona koja ima neku ekonomsku ili gospodarsku vrijednost, to jest koja se smatra imovinom ili imovinskim pravom. Postavlja se pitanje ulazi li u ostavinu i ona digitalna imovina koja nema ekonomsku vrijednost i ne predstavlja vlasništvo ostavitelja.

Digitalna imovina za potrebe provođenja ostavinskog postupka i nasljeđivanja trebala bi se opisno definirati što šire, uključujući i nabrajajući taksativno, ali ne i isključivo, velik raspon nematerijalnih informacijskih dobara povezanih s *online* ili digitalnim svijetom, kao što su profili društvenih mreža na Facebooku, Twitteru, Google+ ili Linked In, elektronička pošta koja može sadržavati autorska djela, znanstvene radove, e-knjige, baze podataka.[13] Pod digitalnu imovinu možemo uvrstiti također virtualna sredstva u računalnim igrama koja mogu biti kupljena, pronađena ili izgrađena u virtualnim svjetovima igara, digitalizirani tekst, slike, glazbu ili zvuk, kao što su videozapisi i filmovi. Digitalna imovina također obuhvaća i lozinke za različite račune povezane s pružanjem digitalnih dobara i usluga, bilo kao kupac, korisnik ili trgovac, naprimjer na eBayu, Amazonu, YouTubeu.[14] Istovremeno pod digitalnu imovnu možemo također podvesti imena domena, 3D-slike ili avatare povezane s osobnošću, ne isključujući bezbrojne vrste digitalne imovine koja se pojavljuje kao dobro kojem se može pripisati vrijednost. Neka digitalna imovina transformirana je iz tradicionalne materijalne imovine u digitalnu imovinu kao što su bankovni ili investicijski računi (internetsko bankarstvo), dok ostavitelj također može imati otvorene inicijalno digitalne financijske račune (Paypal).[15]

2.1. Ekonomska vrijednost digitalne imovine

Digitalna imovina kao predmet nasljeđivanja nakon smrti korisnika može se podijeliti na onu digitalnu imovinu koja ima ekonomsku vrijednost i onu koja ima osobno-emocionalnu ili neekonomsku vrijednost, odnosno nad kojom se ostvaruju imovinska prava i nad kojom se ostvaruju neimovinska prava.[16] Ako se utvrdi da je digitalna imovina predmet prava vlasništva po zakonu, tada će svakako moći činiti dio ostavine preminule osobe. Postavlja se pitanje možemo li svu digitalnu imovinu i digitalne ostatke ostavitelja podvesti pod klasični pojam imovine. Imovinu kao osnovni pojam građanskog prava tradicionalno razlikujemo u gospodarskom, pravnom i knjigovodstvenom smislu.[17] Imovinska masa obuhvaća skup svih gospodarskih dobara koja pripadaju i služe čovjeku za zadovoljavanje njegovih potreba, stoga imovinu u gospodarskom smislu čini skup dobara koja pripadaju određenom subjektu.[18] Dok imovina u pravnom smislu obuhvaća skup subjektivnih imovinskih prava jednog nositelja prema kojem stvari ulaze u imovinu u obliku prava koja osoba ima na toj stvari u odnosu prema drugim osobama.[19] Prema tom shvaćanju stvar nije dio imovine već pravo vlasništva na toj

9 čl.4.toč.3 Zakona o zaštiti potrošača NN 19/22, 59/23.

10 Parti, T., 34. kolokvij srednjeeuropskih notarijata u Budimpešti, 2023., PPT.

11 Harbinja, E., „Inheritance of Digital Media", In J. Kramer-Smyth (Ed.), Partners for Preservation: Advancing digital preservation through cross-community collaboration Facet Publishing, 2019. https://uhra.herts.ac.uk/bitstream/handle/2299/22014/Inheritance_of_Digital_Media_chapter_final_draft_jks_eh_1_.pdf?sequence=1 (pristupljeno: 23. 2.2024.).

12 Čl. 2. toč. 1. Zakona o digitalnoj imovini Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 153/20.

13 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 1.), str. 1.

14 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 1.), str. 1.

15 Viarengo, I.; Re, J., „Managing Cross-border „Digital Succession" in the digital era: Preliminary remarks on the new challenges for the current legal framework", Special Issue – Law in the age of modern technologies, Vol. 7 (2023), str. 39.

16 Vidi Harbinja E., „Digital Inheritance in United Kingdom", Journal of European Consumer and Market Law, Volume 6, Issue 6 (2017), str. 254.

17 Bodul, D.; Dešić, J., „Zakonsko reguliranje kriptoimovine – između želje i mogućnosti", Informator br, 6762, Zagreb (2022), str. 5. https://informator.hr/strucni-clanci/zakonsko-reguliranje-kriptoimovine (pristupljeno: 20. 1. 2024.).

18 Klarić P.; Vedriš M., „Građansko pravo", Narodne novine d.d., Zagreb, 2008. str. 95.

19 *Ibid.* str 96.

stvari čini imovinu. Stoga obujam imovine neke osobe utvrđujemo uvidom u sve građanskopravne odnose u koje je stupila ta osoba, a iz pojma imovine isključujemo ona subjektivna prava koja nemaju imovinski karakter, jer u imovinskim pravima uvijek nalazimo ekonomski ili gospodarski interes osobe.[20] Imovina kao knjigovodstvena kategorija sastoji se s jedne strane od prava koja čine aktivu, a s druge strane dugova koji predstavljaju pasivu, slijedom čega imovina u knjigovodstvenom smislu predstavlja omjer aktive i pasive.[21] Dakle, prema tradicionalnom shvaćanju imovine kao pojma građanskog prava, digitalna bi imovina obuhvaćala samo one sadržaje i podatke koji imaju ekonomsku ili gospodarsku vrijednost. Međutim, iako je za nasljeđivanje najznačajnija ona digitalna imovina koja ima ekonomsko-tržišnu vrijednost, postoji i digitalna imovina koju nasljednici žele naslijediti neovisno o njezinoj ekonomskoj vrijednosti, a kao što će kasnije biti prikazano u ovom radu. Ostavina nije identična imovini ostavitelja. Stoga digitalna imovina svakako obuhvaća one digitalne sadržaje koji imaju ekonomsku vrijednost kao što su kriptovalute, PayPal-računi, eBay i drugi aukcijski računi te digitalni sadržaji kao što su e-knjige, glazba i slično, koji su obuhvaćeni intelektualnim vlasništvom i generiraju stvarnu financijsku korist. Istovremeno pod digitalnu imovinu možemo podvesti one digitalne sadržaje koji nemaju ekonomsku vrijednost, ali su od iznimne važnosti zbog sentimentalnih i osobnih razloga, kao što su poruke, fotografije ili snimke koje nisu obuhvaćene pravom intelektualnog vlasništva, a objavljene su na Facebooku, Instagramu, Picasi, Twitteru i slično.

Kao što je ranije navedeno, digitalna imovina može se podijeliti u dvije kategorije prema ekonomskoj vrijednosti: kao digitalna imovina s ekonomskom vrijednošću i digitalna imovina bez ekonomske vrijednosti, što se u nastavku ovog rada detaljnije razrađuje.[22] Tako veliki dio digitalne imovine, iako se radi o nematerijalnoj imovini, ima stvarnu ekonomsku vrijednost. Nazivi domena, odnosno žigovi očit su primjer digitalne imovine koja ima ekonomsku vrijednost te može biti ključna za brendiranje, a time i profitabilno poslovanje.[23] Pod digitalnu imovinu potpadaju i kriptovalute koje su najzapaženija digitalna imovina koja se nasljeđuje jer ima ekonomsku vrijednost te je upravo zbog problematike nasljeđivanja kriptovaluta postavljeno pitanje nasljeđivanja digitalne imovine. Dakle, digitalna imovina može uključivati sadržaje digitalnih računa (na društvenim mrežama ili u e-pošti), *block chain* kriptovalute ili sredstva za igranje u virtualnom svijetu, s time da je većini digitalne imovine zajedničko obilježje da je zaštićena skrivenim lozinkama ili tokenima koji su nužni za pristup digitalnim računima. Osobi kojoj je poznata lozinka ili koja ima token dostupan je digitalni račun bila ona nasljednik ili ne, te stoga treće osobe koje nisu nasljednici, a imaju dostup ili znaju lozinke ostaviteljevih računa, mogu dovesti do spornih situacija s nasljednicima ili zainteresiranim stranama. Također, zbog nepoznavanja lozinke, odnosno ako ostavitelj oporučno ne imenuje nasljednika i ne omogući mu pristup do lozinke računa na kojem se nalazi kriptovaluta, ona se gubi u digitalnom svijetu. Stoga, da bi se poštovala posljednja volja ostavitelja vezano uz nasljeđivanje kriptovaluta i bez ostavljene i dostupne lozinke, nužno je uspostaviti bolji globalni normativni sustav, odnosno uspostaviti digitalne platforme specijalizirane za nasljeđivanje kriptovaluta. Kako bismo shvatili razmjere ekonomske tržišne vrijednosti digitalne imovine i značaj njezina nasljeđivanja, ovaj će rad prikazati statističke podatke tržišta kriptovaluta po godinama. Budući da se vrijednost ostale digitalne imovine ne može jednostavno pratiti, smatram da će i vrijednost kriptovaluta biti dostatna za shvaćanje razmjera i važnosti nasljeđivanja digitalne imovine. Tako je tržišna kapitalizacija kriptovaluta izražena u milijardama američkih dolara.

Dana 1. siječnja 2020. godine tržišna je vrijednost kriptovaluta iznosila 191,23 milijarde američkih dolara, 6. siječnja 2021. godine 997,55 milijardi američkih dolara, 5. siječnja 2022. godine 2.182,89 milijardi američkih dolara, 11. siječnja 2023. godine 900,85 milijardi američkih dolara, a 3. siječnja 2024. godine 1713,25 milijardi američkih dolara.[24] Iako je vidljivo da kriptovalute nisu stabilne i imaju promjenjivu vrijednost na digitalnom tržištu, ipak su u pitanju iznimno velika ekonomska i tržišna sredstva, što je vidljivo iz dolje prikazanog grafikona.

Među digitalnu imovinu s ekonomskom vrijednošću također bismo mogli uvrstiti blogove, rukopise, glazbene kompozicije, e-knjige, umjetničke fotografije, snimke ili račune na društvenim mrežama na kojima su ostavitelji ostvarivali autorska prava i financijsku korist. Jednako tako stvarnu ekonomsku vrijednost ima digitalna imovna koja se nalazi na platformama za javne dražbe kao što je eBay te investicijski računi ili digitalni financijski računi (Paypal). Kod digitalne imovine s ekonomskom vrijednošću postavlja se pitanje nasljedivosti jer, u pravilu, prema općim pravilima pružatelja digitalnih

20 *Ibid.* str. 97.

21 Bodul, D.; Dešić, J., *op. cit.* (bilj. 17.), str. 5.

22 Edwards, L.; Harbinja, E., „Protecting Post-Mortem Privacy: Reconsidering the Privacy Interests of the Deceased in a Digital World", Cardozo Arts & Entertainment Law Journal, Vol. 32. No. 1, 2013., str. 106.

23 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 1.), str. 1.

24 https://www.statista.com/statistics/730876/cryptocurrency-maket-value/ (pristupljeno 02.03.2024.)

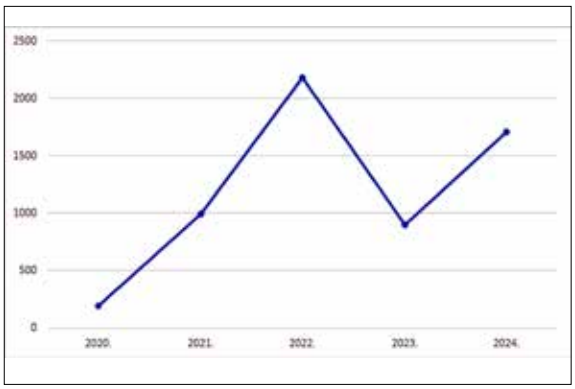

Grafički prikaz tržišne kapitalizacije kriptovaluta izražene u milijardama američkih dolara prema godinama

usluga računi korisnika nisu nasljedivi, ali nasljednici svakako mogu naslijediti sadržaj koji se nalazi na računu putem nasljeđivanja autorskog prava nad djelom ostavitelja.[25]

Međutim pod digitalnu imovinu ili, možda bolje pojmovno određeno, pod digitalne ostatke spadaju digitalni zapisi ili sadržaji koji nemaju ekonomsku vrijednost i tradicionalno ne bi bili uvršteni pod pojam imovine, ali nasljednicima predstavljaju emocionalnu i osobnu vrijednost prvenstveno radi zaštite privatnosti i digniteta ostavitelja.[26] Pod takve bi se digitalne ostatke mogli svrstati računi na društvenim mrežama (Facebook, LinkedIn i drugo), objavljene fotografije na društvenim mrežama bez umjetničke vrijednosti (Instagram), objavljeni pisani sadržaji i poruke (Twitter) koji nisu obuhvaćeni pravom intelektualnog vlasništva ostavitelja, budući da nije svaka fotografija ili tekst autorsko djelo.

Slijedom svega navedenog, digitalnom imovinom mogla bi se smatrati bilo koja nematerijalna imovina osobne ili ekonomske vrijednosti stvorena, kupljena ili pohranjena u digitalnom obliku, dok digitalni ostaci mogu predstavljati osobnu imovinu koja se sastoji od digitalnih sadržaja i podataka koji imaju i onih koji nemaju ekonomsku vrijednost, a ostaju u virtualnom svijetu nakon smrti ostavitelja. Međutim za potrebe pisanja ovog rada, koji se prvenstveno odnosi na nasljeđivanje i *post mortem* prijenos digitalnih sadržaja, koristit će se pojam digitalna imovina radilo se o digitalnim sadržajima koji imaju ekonomsku vrijednost ili onima koji nemaju ekonomsku vrijednost.

III. NASLJEĐIVANJE DIGITALNE IMOVINE

U Republici Hrvatskoj u nasljednom pravu primjenjuje se načelo univerzalne sukcesije *mortis causa* prema kojem zbog ostaviteljeve smrti obvezatno neposredno nastupa sveopće sljedništvo, odnosno u trenutku smrti ostavitelja sva njegova imovinska prava i obaveze prelaze na nasljednike, osim ako se radi o strogo osobnim pravima.[27] Također, u hrvatskom nasljednom pravu primjenjuje se načelo *ipso iure* stjecanja nasljednog prava i svega onoga što nasljednik stječe na temelju nasljednog prava zbog ostaviteljeve smrti.[28] Unatoč ovom načelu, postoje neka prava u digitalnom svijetu koja ne mogu pripadati nasljednicima jer svaki korisnik digitalnog sadržaja ima poseban pravni položaj, odnosno uspostavljena prava i obveze temeljem ugovora o digitalnoj usluzi ili ugovora o isporuci digitalnog sadržaja koji sklapa s pružateljem digitalnih usluga.[29] Stoga se u pravnoj praksi postavlja pitanje što se događa s digitalnom imovinom i pristupom digitalnom sadržaju nakon smrti korisnika.

3.1. Sastav ostavine i nasljedivost

Ostavinska masa predstavlja ostaviteljeve stvari koje su u njegovu vlasništvu ili posjedu, kao i ostaviteljeva subjektivna prava, kako imovinska tako i neimovinska, koja su preostala nakon smrti ostavitelja.[30] Stoga ostavinska masa kao gospodarski pojam čini skup dobara koja s ostavitelja prelaze na nasljednike.[31] Međutim ostavina kao širi pojam u odnosu na ostavinsku masu predstavlja ukupnost prava i obveza, odnosno svega onog što je bilo ostaviteljevo u trenutku njegove smrti, a može se naslijediti.[32] Da bi se mogle naslijediti stvari, subjektivna prava, obaveze i drugi pravni entiteti, moraju pripadati ostavitelju u trenutku smrti, a istovremeno moraju biti nasljedivi i slobodni za nasljeđivanje.[33] Dakle na nasljednike prelazi ostavina u obujmu, sadržaju i kvaliteti kakva je bila u trenutku ostaviteljeve smrti.[34] Međutim u sastav ostavine može ulaziti sve ono što je nasljedivo, a ne samo imovinska prava, pa tako čak i pravni entiteti koji se za života ostavitelja nisu nalazili u njegovoj imovini,

25 Klasiček, D., „Digital inheritance", Interdisciplinary Management Research XIV, Opatija, 2018., str. 1052.
26 *Ibid.* str. 1053.
27 Klarić P.; Vedriš M., *op. cit.* (bilj. 18.), str. 181.
28 Gavella, N.; Belaj, V., „ Nasljedno pravo – III. bitno izmijenjeno i dopunjeno izdanje", Narodne novine d.d., Zagreb, 2008. str. 28. – Po sili zakona se poziva nasljednike na nasljedstvo (delacio), stječe se nasljedno pravo i stječe se nasljedstvo (*acqusitio hereditatis*).
29 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., „Does the right to use digital contet affect our digital inheritance?", EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC), 3, str. 724. https://doi.org/10.25234/eclic/9029 (pristupljeno: 21. 1. 2024.).
30 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 55. – Razlika između ostavine i ostavinske mase očituje se u činjenici da ostavina obuhvaća ostaviteljeva pravna dobra i dugovanja, dok ostavinska masa obuhvaća samo ostaviteljeva pravna dobra.
31 Klarić P.; Vedriš M., *op. cit.* (bilj. 18.), str. 716. – Ako ostavinu promatramo u kao gospodarski pojam, tada ne govorimo o ostavini, već o ostavinskoj masi.
32 Vidi čl. 5. st. 3. Zakona o nasljeđivanju NN 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.
33 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 57.
34 Klarić P.; Vedriš M., *op. cit.* (bilj. 18.), str. 716.

naprimjer posjed stvari ili prava.[35]

U hrvatskom je pravnom sustavu pravilo da su sve stvari, prava i obveze koje mogu u pravnim odnosima pripadati osobama nasljedivi, to jest da imaju sposobnost biti predmetom nasljednopravne sukcesije, osim ako drukčije proizlazi iz njihove pravne naravi ili je drukčije određeno zakonom.[36] Nisu nasljediva strogo osobna prava i obveze koje su vezane uz određenu osobu i mogu postojati jedino kao pravo ili obveza te osobe te ne mogu prijeći na nasljednika jer prestaju smrću ostavitelja. U pravilu su nenasljediva neimovinska prava kao što je pravo osobnosti koje obuhvaća pravo na integritet, pravo na čast i ugled, međutim nenasljediva su i neka imovinska prava kao što su osobne služnosti.[37] Stoga je potrebno naglasiti da ostavina nije u potpunosti identična s imovinom ostavitelja jer u ostavinu ne ulaze strogo osobna prava koja su sastavni dio imovine, dok istovremeno u ostavinu ulaze obveze[38] ostavitelja i neka subjektivna neimovinska prava. Imovina ostavitelja može nakon smrti biti prenesena i na druge osobe koje nisu nasljednici bilo temeljem legata ili ugovora koje je ostavitelj sklopio za života s nekim osobama te odredio prijenos prava vlasništva nad njegovom imovinom nakon svoje smrti te slijedom toga i tako obuhvaćena i raspoređena imovina nije nasljediva.[39]

Dakle, nasljednici u trenutku ostaviteljeve smrti nasljeđuju imovinska i neimovinska dobra te ostaviteljeve dugove. Tako ostavitelj može imati digitalnu imovinu kojom se generiraju financijska sredstva koja nasljeđuju nasljednici ako im je poznata lozinka ili ključ uz koji su dostupna digitalna financijska sredstva. Međutim, jednako se tako putem interneta sve češće šalju i uplatnice i drugi troškovi koji predstavljaju dugove ostavitelja. Stoga se, ako nasljednici nemaju pristup istima, mogu generirati kamate ili se, konačno, protiv nasljednika može pokrenuti ovršni postupak.[40] Imovinska dobra sastoje se od stvari nad kojima se ostvaruje pravo vlasništva, subjektivnih imovinskih prava kao što su stvarno, obvezno, nasljedno i druga prava, kao i posjed stvari ili prava, dok se neimovinska dobra sastoje od autorskih i sličnih prava kojima se štite moral, ugled i čast ostavitelja.[41] Zato, iako nasljeđivanje digitalne imovine u hrvatskom zakonodavstvu nije posebno regulirano jedinstvenim normativom, smatram da nema zapreke za obuhvaćanje digitalne imovine u ostavinskom postupku te prijenos iste nasljednicima.

3.2. Pravni okviri nasljeđivanja

Na nasljeđivanje digitalne imovine primjenjuju se heterogena pravna pravila iz različitih grana prava ovisno o digitalnom sadržaju koji se nakon smrti korisnika prenosi na nasljednike. Stoga je nužno utvrditi pravne okvire koji su primjenjivi na nacionalnoj razini na veći dio digitalne imovine. Ako se utvrdi da je digitalna imovina predmet prava vlasništva, tada se digitalni sadržaji mogu naslijediti. Vlasništvo nad digitalnim sadržajima znači da korisnik ima mogućnost kontrole tih sadržaja i njihova posjedovanja putem tehničkih sredstava koja se primjenjuju u vezi s pohranom i pristupom podacima. Stoga je vlasništvo nad digitalnom imovinom povezano s datotekama koje osoba pohranjuje i čuva na prenosivim memorijskim uređajima (USB, DVD, CD, eksterni tvrdi disk i drugo). Vlasništvo je u hrvatskom pravnom uređenju isključivo i apsolutno pravo koje podrazumijeva mogućnost vlasnika da bilo koga drugoga isključi iz korištenja predmeta svoga prava.[42] Međutim, korisnik digitalnih usluga obično je posjednik računa na kojem su podaci pohranjeni ili putem kojeg se podacima može pristupiti. Pritom ti podaci mogu biti zaštićeni autorskim ili srodnim pravima, odnosno poslovnom tajnom ili nekim drugim pravom.

U pogledu nasljeđivanja digitalne imovine svakako najznačajniju ulogu ima nasljeđivanje prava intelektualnog vlasništva, od kojih najčešće autorskog prava, koje ne obuhvaća samo imovinsku već i moralnu komponentu. Prema monističkom načelu zastupljenom u zakonodavstvima srednjoeuropskog pravnog sustava, autorsko je pravo jedinstveno subjektivno pravo koje nije prenosivo, osim nasljeđivanjem.[43] Autorsko pravo ne štiti ideju, već autorsko djelo koje predstavlja izražaj ideje iz područja književnosti, znanosti i umjetnosti.[44] Sukladno hrvatskom pravom uređenju, autor-

35 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 60.

36 *Ibid.* str. 58.

37 Čl. 202. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17 – „Osobne služnosti su nanasljedive, osim služnosti izričito osnovane i za ovlaštenikove nasljednike. Iznimno, kad je osobna služnost izričit osnovana i za ovlaštenikove nasljednike, nasljeđivanjem će ona prijeći na one koji nasljeđuju zbog smrti prvog ovlaštenika; smrću nasljednika koji je naslijedio osobnu služnost, ona se beziznimno gasi."

38 Obveze, iako nisu sastavni dio imovine, u pravilu spadaju u ostavinu i nasljedive su. Isto proizlazi iz čl. 213. Zakona o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23 koji određuje da smrću dužnika ili vjerovnika obaveza prestaje samo ako je ista nastala s obzirom na osobna svojstva dužnika ili vjerovnika ili osobne sposobnosti dužnika.

39 Hoblaj, H., „Javnobilježnički akt s nasljednopravnim učincima u slovenskom i hrvatskom pravu: konceptualne sličnosti i razlike", Javni bilježnik, br. 47., 2020., str. 77.

40 Vidi više o e-ovrsi Grbac, M.; Hoblaj, H.; Marković, D.; Nikolić, V.; „Evolucija i digitalizacija javnobilježničke ovrhe na temelju vjerodostojne isprave", Javni bilježnik, br. 49., 2022., str. 51.

41 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 259.

42 Čl. 30 Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

43 Kunda, I.; Matanovac Vučković, R., „Raspolaganje autorskim pravom na računalnom programu – materijalnopravni i kolizijskopravni aspekti", Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 31 No. 1 Supplement, 2010., str. 95.

44 Bilić Paulić, M., „Pravo intelektualnog vlasništva u industriji videoigara", NOTARIUS, 2023., str. 3

sko je pravo nasljedivo i nasljednicima pripadaju sva ona prava koja bi pripadala samom autoru, pa tako imaju pravo opozvati pravo iskorištavanja autorskog djela ako se korištenjem tog djela povrijedio autorov ugled i čast, ako je autor isto odredio oporukom ili je za života isto pokušao ostvariti.[45] Na nasljednike nakon smrti autora prelazi pravo na zaštitu od protupravne povrede autorskog prava ostavitelja, odnosno nasljednici mogu tražiti prestanak uznemiravanja, naknadu štete i povrat stečenog bez osnove.[46] Digitalni sadržaj može biti zaštićen autorskim pravom samo ako sadrži autorska djela, odnosno izvorne umne tvorevine u književnom, znanstvenom i umjetničkom području, individualnog karaktera, neovisno o načinu i obliku izražavanja, vrsti, vrijednosti ili namjeni, osim ako nije drukčije određeno.[47] Međutim potrebno je razlikovati autorsko pravo kontinentalnog pravnog sustava od anglosaksonskog, u kojem se koristi pojam *copyright*, jer za razliku od autorskog prava koje je sastavljeno od imovinskopravne i osobnopravne komponente, *copyright* obuhvaća samo imovinsku komponentu.[48] Također se u anglosaksonskom sustavu *copyrightom* može raspolagati putem licence kojom se na stjecatelja ne prenose nikakva prava, već samo dopuštenje zakonitog činjenja nečega što bez tog dopuštenja ne bi bilo zakonito.[49] Ipak glede ugovora o licenciji prema hrvatskom obveznom pravu ne možemo govoriti o istim pravnim učincima kao kod anglosaksonskog pravnog značenja licencije na *copyright*. Prema hrvatskom pravnom uređenju ugovor o licenciji mogao bi se odnositi na raspolaganje pravima industrijskog vlasništva (izum, patent, žig) među koja ne spadaju autorska i srodna prava.[50] Također, odredbama hrvatskog obveznog prava koje se odnose na ugovor o licenciji određeno je da u slučaju smrti stjecatelja licencije istu nasljeđuju nasljednici koji će nastaviti njegovu djelatnost.[51]

U digitalnu bi se imovinu prema hrvatskom zakonodavstvu ubrajali i žigovi koji predstavljaju znakove koji služe za razlikovanje proizvoda i usluga jednog poduzeća od proizvoda i usluga drugog poduzeća.[52] U digitalnoj imovini mogu se naći, uz konvencionalne žigove kao što su crteži, logotip, slova, brojke, različite boje i nekonvencionalni žigovi, kao što su zvučni i multimedijalni vizualni žigovi, naprimjer hologrami, pozicijski i žigovi koji čine pokret, 3D-oblici i drugo.[53] Zaštita žiga ostvaruje se najčešće registracijom, no da bi znak postao žig, mora biti razlikovan i ne smije biti opisan niti sličan drugom već postojećem žigu.[54] Sukladno odredbama hrvatskog prava, žig je također nasljediv i stoga se prijenos žiga s ostavitelja na stjecatelja, to jest nasljednika, po obavijesti javnog bilježnika upisuje u registar ako je registru podnesen izvornik ili ovjerovljeni prijepis javnobilježničkog rješenja o nasljeđivanju kojim je obuhvaćen i žig.[55]

Nadalje se postavlja pitanje nasljeđivanja ugovornih odnosa u koje je stupio ostavitelj za svog života vezano uz korištenje digitalnih sadržaja. Pružatelji digitalnih usluga s kojima korisnici sklapaju ugovor prilikom otvaranja *online* računa određuju uvjete korištenja digitalnih usluga. Korisnici prilikom otvaranja digitalnih računa prihvaćaju unaprijed pripremljene opće uvjete poslovanja koje ne mogu promijeniti. Stoga je nužno razlikovati pravo korištenja digitalnih usluga koje pružaju pružatelji digitalnih usluga putem ugovora – licenci – od digitalnih sadržaja koje korisnici stvaraju i stavljaju na internet. Postoje dvije vrste digitalnih sadržaja ovisno o tome tko ih stvara. S jedne strane postoje digitalni sadržaji koje pružatelj usluga daje korisniku, kao što su e-knjige na Kindleu, a s druge strane digitalni sadržaji koje stvara korisnik, kao što su dokumenti ili fotografije koje korisnik pohrani npr. u *Cloud*. Međutim korisnik digitalnih usluga može ili prihvatiti ili odbiti unaprijed ugovorom određene uvjete i odredbe od strane pružatelja usluge, bez mogućnosti mijenjanja ili dopunjavanja istih.[56] Većina pružatelja usluga (Yahoo, Google) općim uvjetima poslovanja previđa odredbu neprenosivosti digitalnog računa. Navedeni ugovori o korištenju digitalnih usluga, odnosno opći uvjeti poslovanja pružatelja digitalnih usluga, određuju da nasljednici, kao ni bilo tko drugi, nemaju pravo na pristup i korištenje ostaviteljeva digitalnog računa iako znaju njegovu lozinku. Međutim digitalni sadržaj koji se nalazi na digitalnom računu pripada nositelju računa i moguće ga je naslijediti, dok sam digitalni račun nije prenosiv.[57] Pravna praksa zauzela je stav da, iako je u općim uvjetima poslovanja, odnosno ugovorima na koje korisnik pristaje ili ih sklapa s pružatelja digitalnih usluga, određeno da licenca, odnosno digitalni račun nije prenosiv, za slučaj smrti ipak bi se u nekim slučajevima digitalni računi ili licence korisnika mogli naslijediti. Smatra se da su odredbe o neprenosivosti digitalnih računa nakon smrti korisnika primjenjive ako

45 Čl. 31. i 55. Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima NN 111/21.
46 Čl. 273. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima.
47 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 731.
48 Kunda, I.; Matanovac Vučković, R., *Op.Cit.* (bilj. 43.), str. 96.
49 *Ibid.* str. 97.
50 Čl. 699.-724. Zakona o obveznim odnosima – Ugovor o licenciji se odnosi na prijenosa prava iskorištavanje izuma, znanja i iskustva, žiga, uzorka ili modela.
51 Čl. 724. st.2 Zakon o obveznim odnosima.
52 Čl. 6. Zakon o žigu NN 14/19.
54 Rački Marinković, A., „Žigovi prijavljeni u zloj vjeri u hrvatskom pravu i u pravu Europske unije", Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 59 No. 2-3, 2009., str. 308.
55 Čl. 23. Zakona o žigu.
56 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str.729.
57 Klasiček, D., *op. cit.* (bilj. 25.), str. 1056.

se radi o društvenim mrežama (Facebook, Instagram, Twitter), jer se time eventualno štiti privatnost ostavitelja i trećih.[58] Međutim u slučajevima kada se radi o digitalnim računima koji nisu vezani uz određenu osobu i njezinu privatnost (Netflix, Deezer) takve odredbe o neprenosivosti računa nakon smrti nemaju svrhu zaštite korisnika, već eventualno interesa pružatelja digitalnih usluga. Nasljednici bi trebali nakon smrti korisnika stupiti u pravni položaj ostavitelja u ugovornim odnosima, pogotovo ako se ne radi o zaštiti osobnih prava.[59] Stoga, ako je pružatelju digitalnih usluga plaćena naknada za korištenje digitalnih sadržaja (Netflix) te u trenutku smrti korisnika nije protekao rok korištenja licence, račun bi trebali naslijediti korisnikovi nasljednici.

Pružatelj digitalnih usluga, odnosno stvaratelj virtualnih svjetova treba se smatrati pravim vlasnikom digitalne imovine koju je stvorio. Ipak, na temelju ugovora može se dopustiti korisnicima sudjelovanje u pravu korištenja i pravu na plodove takva korištenja.[60] Stoga bi se kao temelj za zakonodavnu reformu u priznavanju prava koja uređuju digitalnu imovinu mogla predložiti primjena pravila plodouživanja digitalnih usluga. Time pružatelj digitalnih usluga ostaje vlasnikom, dok korisnicima dopušta pravo da se u svakom pogledu služe, odnosno upotrebljavaju i crpe plodove uspostavljenim digitalnim uslugama sukladno s njihovom namjenom, čuvajući njihovo sučanstvo.[61] *Ususfructus* jest situacija kada intelektualno ili materijalno vlasništvo pripada jednoj osobi, a plodove ili funkciju uživa druga osoba. Stoga bi se plodouživanje kao pravni institut moglo primjenjivati na digitalnu imovinu budući da predstavlja stvarno pravo privremene prirode koje ovlašćuje svog nositelja na uživanje svih koristi koje proizlaze iz normalnog uživanja tuđe imovine uz obvezu vraćanja u određeno vrijeme iste stvari ili u posebnim slučajevima njezine protuvrijednosti.[62] S gledišta nasljeđivanja digitalne imovine na koju se primjenjuje plodouživanje, potrebno je naglasiti da osobne služnosti nisu nasljedive, osim ako su izrijekom osnovane i za ovlaštenikove nasljednike.[63] Međutim, s druge strane, ostavitelj može oporukom odrediti osnivanje osobne služnosti, to jest plodouživanje na svojoj digitalnoj imovini legatom ili nalogom.[64]

Nasljeđivanje digitalne imovine ovisi o pravnom odnosu koji je uspostavio i u koji je stupio ostavitelj s pružateljem digitalnih usluga za svog života, to jest ovisi o pravnom poslu sklopljenom među živima. Također je nužno utvrditi razliku između nasljeđivanja računa otvorenog kod pružatelja usluga i sadržaja koji je ostavitelj pohranio ili stvorio na tom računu. Raspolaganje digitalnom imovinom *mortis causa* primjenjuje se samo na onu digitalnu imovinu koju je ostavitelj stvorio, pohranio ili stekao u virtualnom svijetu, a sukladno njegovu pravnom položaju s pružateljem digitalnih usluga ona je nasljediva. Ako u korisničkim uputama i odredbama ugovora koji je sklopio ostavitelj s pružateljem digitalnih usluga nije uređeno pitanje nasljedivosti i prijenosa digitalne imovine, za slučaj smrti korisnika primjenjuje se na nasljeđivanje načelo univerzalne sukcesije. Primjena određenih nacionalnih pravila na nasljeđivanje digitalne imovine, osim navedenog, ovisi u pretežnoj mjeri o vrsti, odnosno tipu digitalnih sadržaja, te će se u svakom pojedinom slučaju nasljeđivanja posebno utvrđivati.

3.3. Prekogranični karakter digitalne imovine

Digitalna imovina u pretežnom dijelu predstavlja imovinu s prekograničnim elementom. Nasljeđivanje ostavine koja sadrži digitalnu imovinu predstavlja prekogranično nasljeđivanje iako se sva ostala ostaviteljeva imovina u fizičkom obliku nalazi u jednoj državi. Stoga je nužno u ostavinskim postupcima s prekograničnim elementom koji se provode iza ostavitelja preminulih od 17. kolovoza 2015. godine nadalje primjenjivati Uredbu 650/2012 o nasljeđivanju.[65] Svrha primjene Uredbe 650/ 2012 o nasljeđivanju i izdavanja Europske potvrde o nasljeđivanju jest provođenje jedinstvenog ostavinskog postupka za svu imovinu ostavitelja bez obzira na to u kojoj se državi ta imovina nalazi, a sve kako bi se ubrzao i olakšao proces prijelaza imovine na nasljednike.[66] Uredbom 650/2012 o nasljeđivanju uvedena su usklađena kolizijska pravila kojima se utvrđuje mjerodavno pravo za nasljeđivanje kako bi se omogućilo ostavitelju da unaprijed zna koje će se pravo primjenjivati na njegovo nasljeđivanje.[67] Mjerodavno pravo za nasljeđivanje trebalo bi uređivati nasljeđivanje u cijelosti, što znači od otvaranja nasljedstva do prijenosa vlasništva ostavinske imovine na nasljednike, a također i urediti sva pitanja upravljanja ostavinom te odgovor-

58 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str.739.
59 *Ibid.*
60 Marcelino, g. Veloso III, „ Virtual property rights: A modified usufruct of intangibles", Philippine Law Jurnal, Vol. 82. No. 4., (2008), str. 73.
61 Vidi Horvat, M., „Rimsko pravo", Školska knjiga Zagreb, Deveto izdanje, (1977), str. 161.
62 Marcelino, g. Veloso III, *op. cit.* (bilj. 60.), str. 71.
63 *Amplius supra* (bilj. 37.).
64 Vidi Klarić P.; Vedriš M., *op. cit.* (bilj. 18.), str. 331-.-332.
65 Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, Posebno izdanje za Hrvatsku, Poglavlje 19 Volumen 010 str. 296 – 323.
66 Kontrec, D.; Hoblaj, H., „Projekt MAPE-succession – prekogranično nasljeđivanje", Javni bilježnik, br. 48., str. 75.
67 Hoblaj, H., „Javni bilježnici i usporedna primjena Uredbe br. 650/2012 o nasljeđivanju, Uredbe br. 2016/1103 o bračnoimovinskom režimu i Uredbe br. 2016/1104 o imovini registriranih partnerstava", Javni bilježnik, br. 47., 2020., str. 91.

nost za ostaviteljeve dugove.[68] Također sukladno odredbama Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju mjerodavno pravo uređuje nasljeđivanje cjelokupne imovine ostavitelja, bez obzira na vrstu imovine i nalazi li se u drugoj državi članici ili trećoj državi, a sve sa svrhom pravne sigurnosti i izbjegavanja fragmentacije nasljeđivanja.[69] S time da je mjerodavno pravo za nasljeđivanje pravo države posljednjeg ostaviteljevog uobičajenog boravišta ili pravo države njegovog državljanstva ako je ostavitelj izvršio izbor mjerodavnog prava za života. Opća nadležnost za provođenje ostavinskog postupka s prekograničnim elementom, to jest nadležnost za odlučivanje o nasljedstvu u cijelosti je povjerena sudu, odnosno javnom bilježniku države članice u kojoj je ostavitelj imao uobičajeno boravište u trenutku smrti.[70] Slijedom toga, javni bilježnik u Hrvatskoj, u kojoj se Uredba neposredno primjenjuje, dužan je provesti jedinstveni ostavinski postupak i odlučiti o cjelokupnoj imovini ostavitelja, kako o onoj koja se nalazi u dotičnoj državi članici tako i o imovini koja se nalazi u bilo kojoj drugoj državi.[71] Iznimno, u slučaju kada ostavitelj kao mjerodavno pravo za odlučivanje o nasljeđivanju izabere pravo države svog državljanstva, tada mogu nasljednici sklopiti sporazum o nadležnosti koji će odrediti sud, odnosno javnog bilježnika države izabranoga mjerodavnog prava.

Uredbom 650/2012 o nasljeđivanju određeno je da nasljeđivanje ostavitelja obuhvaća sve oblike prijenosa imovine, prava i obveza zbog smrti, bilo dobrovoljnim prijenosom raspolaganjem imovinom zbog smrti, bilo prijenosom zakonskim nasljeđivanjem.[72] Dakle, odredbama uredbe omogućen je prijenos i digitalne imovne koja je obuhvaćena nekim pravom, odnosno nije upitno nasljeđivanje one digitalne imovine koja ima ekonomsku vrijednost. Međutim digitalnoj imovini koja je obuhvaćena općim uvjetima poslovanja pružatelja digitalnih usluga, temeljem kojih nije dopušten prijenos digitalnih računa nakon smrti korisnika zbog tog ograničenja predviđenog općim uvjetima, čini se da je isključena karakterizacija kao stvari povezane s nasljeđivanjem.[73] Kada opći uvjeti poslovanja pružatelja digitalnih usluga ne reguliraju pitanje nasljeđivanja digitalnih računa, primjenjuje se načelo univerzalne sukcesije te je digitalna imovina prenosiva nakon smrti korisnika. Svakako se na nasljeđivanje imovine s prekograničnim elementom, pa tako i digitalne imovine, primjenjuje nacionalno nasljedno pravo države mjerodavnog prava.

Nakon provedenog ostavinskog postupka s prekograničnim elementom u pojedinoj državi članici radi lakšeg prijenosa imovine, odnosno nasljedstva na nasljednike u drugim državama, Uredbom 650/2012 o nasljeđivanju uvedeno je izdavanje Europske potvrde o nasljeđivanju.[74] Budući da normativno nije izričito uređeno pitanje nasljeđivanja digitalne imovine, pa tako ni izdavanje Europske potvrde o nasljeđivanju, vezano uz digitalnu imovinu u pravnoj praksi otvara se pitanje izdavanja Europske potvrde o nasljeđivanju za digitalnu imovinu te hoće li potvrda biti provediva u drugim državama.

IV. POST MORTEM ZAŠTITA OSOBNIH PODATAKA

Sa smrću osobe u fizičkom svijetu ne prestaje postojati virtualni život te iste osobe. Osobni podaci, kao i digitalna imovina preminule osobe, imaju značajan utjecaj na daljnji život kako iz sentimentalnih tako i iz ekonomskih razloga. Stoga se postavlja pitanje učinkovite zaštite posthumnih osobnih podataka kako u svrhu zaštite privatnosti, ugleda i časti, to jest pijeteta preminule osobe, tako i zaštite materijalnih interesa nasljednika.[75] Glede zaštite osobnih podataka GDPR-Uredba[76] u preambuli određuje da se uredba ne primjenjuje na osobne podatke preminulih osoba i da države članice imaju slobodu same nacionalnim propisima odrediti pravila o obradi osobnih podataka preminulih osoba.[77] Hrvatski zakonodavac mogao je regulirati obradu osobnih podataka preminulih osoba Zakonom o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka[78], međutim odlučio je da to neće učiniti te se stoga primjenjuju opća načela.

U digitalnoj imovini preminule osobe kao što su e-pošta i računi na društvenim mrežama može se nalaziti korespondencija ili osobni podaci trećih osoba koji moraju biti zaštićeni nakon smrti korisnika digitalnih usluga. Stoga se također pojavljuje problem prilikom nasljeđivanja digitalne imovine i pristupa računima preminulih osoba što treće osobe mogu biti u zabludi s kime komuniciraju putem e-pošte ili društvenih mreža ako se nasljednicima ostavitelja dopusti potpuni pristup ostaviteljevim digitalnim računima. Brojni pružatelji digitalnih

68 Preambula 42, čl. 23. Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju.
69 Preambula 32. Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju.
70 Hoblaj, H., „Pristojnost notarjev v zapuščinskih postopkih na Hrvaškem", Notarski vestnik, Ljubljana, br. 13, 2020., str. 95.
71 Hoblaj, H., „Notarji na Hrvaškem kot pooblaščenci sodišča v zapuščinskih postopkih", Pravna praksa, Ljubljana, br.22, 2020. str. 19.
72 ČI 3. toč 1.a Uredbe 650/2›12 o nasljeđivanju.
73 Viarengo, I.; Re, J., *op. cit.* (bilj. 15.), str. 47.
74 Kontrec, D.; Hoblaj, H., *op. cit.* (bilj. 66.), str. 76.
75 Zorčić, M., „GDPR i preminule osobe", Pravo i porezi, br. 10/22, 2022., str. 30.
76 Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) (Tekst značajan za EGP) SL L 119, 4.5.2016, str. 1–88.
77 Premabula toč. 27., toč. 158., toč. 160. GDPR-Uredbe.
78 Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka NN 42/18.

usluga općim su uvjetima poslovanja odredili restrikcije u posthumnom korištenju i nasljeđivanju korisničkih računa na njihovim virtualnim platformama. Zbog nedostatka pravne normiranosti prijenosa digitalne imovine nakon smrti korisnika, kao i zaštite osobnih podataka, posthumno uređenje privatnosti i prijenosa digitalne imovine može se urediti ugovorima pružatelja digitalnih usluga.[79] Google i Facebook omogućili su korisnicima da unaprijed odrede što će se dogoditi s njihovim računima nakon njihove smrti dajući korisnicima izbor brisanja ili prijenosa digitalne imovine nakon smrti, što ima neosporan utjecaj na prijenos digitalne imovine nakon smrti.[80] Ponuđene mogućnosti budućeg uređenja računa pružaju korisnicima *post mortem* kontrolu nad osobnim podacima i digitalnom imovinom. Google je 2013. godine prvi uveo *Inactive Account Manager* kojim se nastojalo urediti prijenos digitalne imovine u slučaju smrti na način da korisnici mogu odrediti osobe koje će biti obaviještene ako je račun neaktivan određeno vrijeme i kojima pružatelj usluga mora omogućiti, nakon provjere identiteta, preuzimanje podataka koje im je korisnik ostavio.[81] Međutim korisnik ima izbor i mogućnost da se određene osobe samo obavijesti o neaktivnosti i nakon toga da se izbrišu svi podaci. Google nudi sljedeće diskrecijske opcije za slučaj ako korisnik ne postavi *Inactive Account Managera* u vidu zatvaranja računa preminulog korisnika, zahtjeva za sredstvima s računa preminulog korisnika i dobivanje podataka s računa preminulog korisnika.[82] Problem se može pojaviti u provjeri identiteta ovlaštenih osoba jer Google provjeru izvršava putem mobilnih telefona, što ne predstavlja službeni način provjere identiteta.

Slično tomu, Facebook nudi korisniku u uvjetima korištenja i politici privatnosti tri mogućnosti upravljanja svojim računom za slučaj smrti. Korisnik može odrediti brisanje svih podataka, odnosno njegova profila nakon njegove smrti ili zahtijevati uspostavu komemorativnog statusa[83], kao i odrediti *Legacy Contract*. Facebook od 2015. godine omogućava svojim korisnicima da odrede prijatelja ili člana obitelji koji će biti ovlašten putem *Legacy Contracta* upravljati njihovim računom nakon njihove smrti.[84] Putem *Legacy Contracta* korisnik može ovlastiti osobu da napiše objavu koja će se prikazati na vrhu komemorativne vremenske crte, odgovarati na nove zahtjeve za prijateljstvo i ažurirati profilne slike i naslovne fotografije preminulog korisnika. Osim toga, korisnik može osobi koju odredi dati dopuštenje za preuzimanje fotografija, objava i informacija o profilu koje su podijeljene na Facebooku. Omogućena je također opcija koja dopušta korisniku da trajno izbriše svoj račun nakon svoje smrti, što je dostupno i članovima uže obitelji kojima je potrebno provjeriti srodstvo s umrlom osobom.[85]

Ponuđene opcije na navedenim platformama omogućuju korisnicima da unaprijed izraze svoju volju o nasljeđivanju digitalne imovine, kao i o zaštiti privatnosti, te time možemo navedene opcije okarakterizirati kao digitalne kvazioporuke. Svakako je potrebno potaknuti mlade ljude da razmišljaju o svojoj budućnosti i donose odluke o svojoj digitalnoj imovini koja na platformama povećava broj, vrijednost te emocionalni i financijski značaj.[86] Međutim problemi vezani uz navedene opcije mogu se očitovati u tome što bi njihove odredbe mogle biti u sukobu s oporukom ili pravilima nasljeđivanja po oporuci, kao i interesima nasljednika te naslijeđenim pravom intelektualnog vlasništva.

V. PRAVNA PRAKSA I ISKUSTVA U DRUGIM DRŽAVAMA

Pravna praksa u vidu sudskih odluka od globalnog je značaja iako se primjenjuju nacionalna prava, jer kao što je ranije navedeno u ovom radu, digitalna imovina ima prekogranični karakter i ne poznaje državne granice. Stoga je za pravnu struku značajna svaka sudska odluka, bila ona donesena u kontinentalnom, civilnopravnom sustavu ili *common law* sustavu.

Sjedinjene Američke Države već su od 2005. godine nastojale normativno urediti područje prijenosa digitalne imovine za slučaj smrti, inspirirane sudskim predmetom *Ellsworth*.[87] Pružatelj usluga elektroničke pošte Yahoo! odbio je dati obitelji američkog marinca Justina Ellswortha, ubijenog u Iraku, pristup njegovu računu e-pošte. Pružatelj usluga Yahoo! se pozvao na svoje opće uvjete poslovanja o zaštiti privatnosti korisnika zabranom pristupa trećih osoba za slučaj smrti korisnika te zabranu otkrivanja osobne komunikacije korisnika bez sudskog naloga, a što propisuje *US Electronic Communications Privacy Act*[88] iz 1986. godine. Međutim, obitelj je tvrdila da bi kao njegovi nasljednici trebali imati pristup njegovoj elektroničkoj pošti i

79 Zorčić, M., *op. cit.* (bilj. 75.), str. 31.
80 Harbinja, E., *loc. cit.* (bilj. 11).
81 Harbinja, E., „Post-Mortem Privacy 2.0: Theory, Law, and Technology", International Review of Law, Computers & Technology, Vol. 31, No. 1, 2017., str. 35.
82 Harbinja, E., *loc. cit.* (bilj. 11.).
83 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 22), str. 114.
84 Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 81.), str. 36.
85 Harbinja, E., *loc. cit.* (bilj. 11.).
86 *Ibid.*
87 In re Estate of Ellsworth No. 2005-296, 651-DE (Mich. Prob. Ct. May 11, 2005) vidi Cummings, R.G., „The Case Against Access to Decedents' E-mail: Password Protection as an Exercise of the Right to Destroy", 2014 https://core.ac.uk/download/pdf/76346666.pdf (pristupljeno: 25. 2. 2024.)
88 US Electronic Communications Privacy Act of 1986 https://bja.ojp.gov/program/it/privacy-civil-liberties/authorities/statutes/1285 (pristupljeno: 25. 2. 2024.)

cijelom računu, kao i njegovim poslanim i primljenim porukama te njegovim posljednjim riječima. Sudac je u svrhu provođenja politike privatnosti udovoljio Yahoou te nije naredio da se nasljednicima prenesu račun i lozinka elektroničke pošte, već je umjesto toga odredio da nasljednicima Yahoo! dostavi CD koji sadrži kopije elektroničke pošte s računa. Yahoo! je nasljednicima dostavio CD s elektroničkom poštom koju je pokojni primio, a nakon žalbe obitelji dostavljene su im također i kopije sadržaja poslanih poruka elektroničke pošte na papiru. Navedeni predmet jasno prikazuje većinu problema u *post mortem* prijenosu elektroničke pošte i druge digitalne imovine, slijedom čega se postavlja pitanje *post mortem* privatnosti, pristupa digitalnoj imovini i sukoba interesa preminulog i obitelji.[89] Sudska praksa utjecala je na potrebu normativne harmonizacije, to jest usklađenja heterogenih pravnih pravila koja su uređivala nasljeđivanje digitalne imovine i posthumnu zaštitu privatnosti. Slijedom navedenog Komisija za jedinstveno pravo Sjedinjenih Američkih Država 2012. godine osnovala je Odbor za fiducijarni pristup digitalnoj imovini čiji je cilj bio izraditi prijedlog jedinstvenog zakona koji bi omogućio ovlaštenike u upravljanju, pristupu, kopiranju ili brisanju digitalne imovine.[90] Dakle, izrađen je *The Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act*[91] (UFADAA) 2012. godine. Zbog lobiranja pružatelja usluga kao što su Google i Facebook isti zakon (UFADAA) bio je 2015. revidiran i uključio je neke stavove za zaštitu privatnosti koje su tražili pružatelji usluga**.** Revidirani zakon UFADAA propisuje ovlasti ovlaštenih osoba glede digitalne imovine, a koje su ograničene korisnikovom voljom i namjerom izraženom putem mrežnih alata za raspolaganje svojom digitalnom imovinom, odnosno opcija ponuđenih od strane pružatelja usluga kao što je Google *Inactive Account Manager*.[92] Ako korisnik nije izvršio izbor prema ponuđenim opcijama pružatelja digitalnih usluga, tada se koriste opći uvjeti poslovanja pružatelja usluga. Navedeni zakon također omogućuje pružatelju usluga jednostran izbor metode prijenosa digitalne imovine ovlaštenim osobama sukladno općim uvjetima poslovanja koji određuju ili potpuni pristup, ili djelomični pristup, ili dostavu kopija sadržaja digitalne imovine preminulog korisnika.[93]

Nasljeđivanje digitalne imovine u Njemačkoj nije posebno uređeno, već se primjenjuje načelo univerzalnog nasljeđivanja sukladno odredbama Njemačkog građanskog zakonika (BGB).[94] Za pravnu je praksu bitna odluka njemačkog Saveznog suda pravde[95] u kojoj se potvrđuje postojanje nasljeđivanja digitalne imovine, koja je potvrđena i na višim instancama.[96] Roditelji maloljetne kćeri koja je umrla pod nerazjašnjenim okolnostima tužili su Facebook jer su željeli pročitati kćerine poruke na Facebooku kako bi saznali je li počinila samoubojstvo. Iako su znali njezino korisničko ime i lozinku Facebook računa, nisu mogli pristupiti porukama jer je njezin račun bio u memorijaliziranom statusu. Njemački sud dopustio je roditeljima pristup porukama objašnjavajući da je temeljem univerzalne sukcesije ugovorni položaj kćeri prenosiv na roditelje. U odluci je njemački savezni sud objasnio da odredbe uvjeta poslovanja Facebooka ne isključuju nasljeđivanje i da odredba o transformaciji računa u memorijalizirani status nakon smrti nije valjana jer je nepravedna. Odredbe o transformaciji računa u memorijalizirani status sadržane su u Facebookovu odjeljku za pomoć i stoga nisu uključene u korisnički ugovor prema odredbama § 305, stavak 2 BGB-a. Također je njemački savezni sud naveo da se isključenje nasljeđivanja mora smatrati nepoštenim uvjetom prema § 307, stavak 2, točka 1 BGB-a jer nije u skladu s načelom sveopćeg nasljeđivanja.[97] Nadalje, njemački je sud utvrdio da memorijalizirani status računa krši odredbe § 307, stavak 2, točka 2 BGB-a jer ograničava osnovna prava ili obaveze svojstvene prirodi ugovora u mjeri u kojoj je ugroženo postizanje svrhe ugovora.[98] Osim toga, prema mišljenju njemačkog suda, iako se poruke smatraju osobnim podacima, prema njemačkom zakonodavstvu koje uređuje elektroničku komunikaciju i zaštitu osobnih podataka nema prepreka za nasljeđivanje Facebook-računa. Vezano uz zaštitu osobnih podataka trećih osoba na Facebook-računu pokojne osobe, njemački sud iznio je argumente temeljem kojih je proglasio da prava na privatnost osobnih podataka trećih strana nemaju utjecaja na prava pristupa nasljednika, jer nakon što nasljednici dobiju pristup računu, nije im dopušteno upravljati računom na osobnoj razini.[99] Istovremeno, nasljednici se ne mogu smatrati „drugim osobama" koje nisu povezane s preminulim i stoga nema mjesta tajnosti telekomunikacija temeljem odredbi § 88 njemačkog Zakona o telekomunikacijama[100] koje bi sprječavale

89 Edwards, L.; Harbinja, E., *op. cit.* (bilj. 22.), str. 109.
90 Harbinja, E., *Loc Cit.* (bilj. 11.).
91 https://www.uniformlaws.org/viewdocument/final-act-with-comments-40?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecdf22&tab=librarydocuments (pristupljeno: 25. 2. 2024.)
92 Harbinja, E., *loc. cit.* (bilj. 11.).
93 *Ibid.*

94 § 1922 Gesamtrechtsnachfolge, Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) I S. 42, 2909.
95 Bundesgerichtshof (BGH) od 12. 07. 2018., III ZR 183/17 - KG68.
96 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 737.
97 Bartolini, F.; Patti. F.P., „Digital Inheritance and Post Mortem Data Protection: The Italian Reform", European Review of Private Law, Vo. 27, Issue 5, 2019., str. 1187.
98 *Ibid.*
99 *Ibid.* str. 1190.
100 Telecommunications Act (TKG) BGBl. I S. 1190 https://rm.coe.int/16806af19e (pristupljeno: 27. 2. 2024.)

nasljednike u pristupu računu.[101] Taj je postupak omogućio detaljno ispitivanje tumačenja načela univerzalne sukcesije sukladno njemačkom pravu u odnosu na nasljeđivanje korisničkog ugovora sklopljenog za digitalni račun s klauzulom neprenosivosti. Posljedično je sudska odluka doprinijela promjeni Facebookove politike poslovanja u vezi s memorijaliziranim statusom računa kako bi bio u skladu s relevantnim njemačkim zakonom. Osim toga, slučaj je obuhvatio i pitanje prava privatnosti trećih osoba, zaštitu osobnih prava preminulih korisnika i privatnosti telekomunikacija. Navedeno je od značaja također za hrvatske pravne stručnjake zbog sličnosti postojećih zakonskih rješenja u njemačkom i hrvatskom pravu.[102]

Talijansko se zakonodavstvo u vezi s nasljeđivanjem digitalne imovine također oslanja na načelo univerzalnog nasljeđivanja. Međutim na nasljeđivanje digitalne imovine primjenjuje se cijeli set legislative, a u talijanskom zakonodavstvu značajna je reforma provedena glede pitanja nasljeđivanja digitalne imovine donošenjem Zakonske uredbe br. 101[103] iz 2018. godine o usvajanju nacionalnih pravnih pravila o GDPR-u.[104] Budući da GDPR-Uredba uređuje zaštitu osobnih podataka samo živih osoba, njome je omogućeno da svaka država članica Europske unije vlastitim nacionalnim zakonodavstvom uredi zaštitu osobnih podataka preminulih osoba, što je Italija učinila donošenjem Zakonske uredbe br. 101. Iako navedeni zakon izravno ne uređuje proces prijenosa imovine sa stajališta prava nasljeđivanja ili vlasništva, ipak je značajan jer usklađuje zaštitu podataka koji se odnose na pokojnu osobu u okviru njezinih interesa.[105] Također, radnje u vezi s podacima mogu provoditi i osobe u neposrednoj vezi s umrlom osobom, koje postupaju u vlastitom interesu, a popis prava tih osoba u vezi s podacima uključuje i pravo na pristup digitalnim podacima u svrhu njihova ispravka, brisanja ili prijenosa.[106] Slijedom navedenog, pristup digitalnim podacima preminule osobe u Italiji je nasljednicima zajamčen odredbama Zakonske uredbe br. 101, što svakako olakšava rad pravnoj praksi. Italija je u okviru svog zakonodavnog razvoja otišla dalje u smislu mogućnosti priznavanja ugovornih odredbi koje se tiču neprenosivosti računa sklopljenog između korisnika i platforme kao nepoštene i ništetne. Time je omogućeno nasljeđivanje digitalne imovine iako je korisničkim ugovornim odredbama pružatelja usluga određena neprenosivost računa.

Iako u nekim državama postoji sudska praksa ili zakonski okviri, još uvijek postoje neka potencijalno otvorena pitanja, kao što je pitanje kako postupati kada različiti članovi obitelji ili nasljednici daju proturječna očitovanja volje u vezi s upravljanjem računom ili prijenosom digitalnih sadržaja nakon korisnikove smrti.[107] Dakle, mora se ponovno razmotriti mogućnost korisnika da za života odaberu opcije koje nude pružatelji digitalnih usluga izborom kako postupiti s njihovim digitalnim računima nakon njihove smrti kao izraz svoje posljednje volje.

VI. POSTUPANJE JAVNIH BILJEŽNIKA I *DE LEGE FERENDA* PRIJEDLOZI

Hrvatski javni bilježnici u okviru *de lege lata* normativnog uređenja nadležnosti u pogledu nasljeđivanja digitalne imovine mogu nastupati s tri različite pozicije. Tradicionalno razlikujemo dualnost postupanja javnih bilježnika, to jest razlikujemo izvorne i povjerene poslove, što je sukladno sa Zakonom o javnom bilježništvu[108], dugogodišnjom ustaljenom javnobilježničkom praksom i osnovnim načelima na kojima počiva javnobilježnička služba.[109] Javni bilježnici kao povjereni posao provode ostavinske postupke te stoga kao povjerenici suda u provođenju ostavinske rasprave utvrđuju sastav ostavine i nasljedivost digitalne imovine popisujući digitalnu imovinu kako bi ju obuhvatili rješenjem o nasljeđivanju. U izvršavanju svojih izvornih nadležnosti javni bilježnici u vezi s digitalnom imovinom mogu sastavljati javne oporuke, deponirati oporuke ili dodatke oporuci u vidu zatvorenih omotnica s fizičkim papirnatim dokumentima ili USB-nosačem podataka na kojem su pohranjeni popisi digitalne imovine s navođenjem korisničkih računa i lozinki, digitalnih ključeva za pristup digitalnim računima. Međutim, novi vid sudjelovanja javnih bilježnika u digitalnoj imovini sastoji se u svojstvu stvaratelja digitalne imovine kojoj su stranke korisnici, i to sastavljanjem isprava o pravnim poslovima u obliku elektroničke isprave koja se pohranjuje u elektronički arhiv. Javni bilježnici provodeći kao povjerenici sudova ovršne postupke na temelju vjerodostojne isprave koji se provode elektronički stvaraju digitalne sadržaje u vidu rješenja o ovrsi koja se

101 Bartolini, F.; Patti. F.P., *op. cit.* (bilj. 97.), str. 1190.
102 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 738.
103 Decreto legislativo 10 agosto 2018, n. 101: 'Disposizioni per l'adeguamento della normativa nazionale alle disposizioni del regolamento (UE) 2016/679 del Parlamento europeo e del Consiglio, del 27 aprile 2016, relativo alla protezione delle persone fisiche con riguardo al trattamento dei dati personali, nonché alla libera circolazione di tali dati e che abroga la direttiva 95/46/CE' (regolamento generale sulla protezione dei dati) (GU (Gazzetta ufficiale) Serie Generale n. 205 del 4.9.2018).
104 Bartolini, F.; Patti. F.P., *op. cit.* (bilj. 97.), str. 1181.
105 *Ibid.* str. 1183.
106 *Ibid.* str. 1188.
107 *Ibid.* str. 1192.
108 Zakon o javnom bilježništvu NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22.
109 Hoblaj, H., „Osvrt na Zakon o izvanparničnom postupku i nadležnosti javnih bilježnika u nespornim stvarima", Javni bilježnik, br. 50, 2023., str. 81.

elektronički šalju putem e-komunikacije u elektronički pretinac stranaka. Time je također stvoren digitalni sadržaj koji može biti od interesa nasljednika. Javni bilježnici na temelju Zakona o javnom bilježništvu mogu sastavljati elektroničke isprave koje će biti dostupne strankama u izvorniku u elektroničkom obliku te pohranjene u elektroničke arhiv koji vodi Hrvatska javnobilježnička komora. Stranke prilikom sastavljanja elektroničke isprave od javnog bilježnika mogu zatražiti izdavanje ispisa elektroničke javnobilježničke isprave kao otpravka koji predstavlja prikaz vanjskog obrasca elektroničke javnobilježničke isprave i sadrži odgovarajući bar-kod, odnosno QR-kod, kontrolni broj i internetsku stranicu za provjeru vjerodostojnosti isprave i preuzimanje izvornika.[110] Svakako je nužno naglasiti da izvornik elektroničke isprave može biti isključivo u digitalnom obliku te stoga ispisana elektronička javnobilježnička isprava ima značaj otpravka javnobilježničke isprave.[111] Postavlja se pitanje dostupnosti elektroničkih isprava nasljednicima koji imaju kakav pravni interes iz elektroničke isprave koju je kod javnog bilježnika sastavio ili joj je u sastavljanju sudjelovao ostavitelj. Na dostupnost bi se morale primjenjivati odredbe Zakona o javnom bilježništvu koje uređuju izdavanje otpravaka, potvrda, prijepisa i izvoda javnobilježničke isprave kako strankama tako i nasljednicima, koji su ušli u pravni položaj ostavitelja.[112]

Najznačajnija uloga javnih bilježnika vezana uz nasljeđivanje digitalne imovine jest provođenje ostavinskog postupka i sastav javnih oporuka. Javni bi bilježnici prilikom provođenja ostavinskog postupka na zahtjev nasljednika mogli sastaviti popis digitalne imovine, što bi bez pomoći nasljednika predstavljalo velik izazov.[113] Za razliku od materijalne imovine koja je vidljiva i tradicionalno poznata nasljednicima, digitalna imovina može biti mnogobrojna i teško locirana. Stoga bi bilo preporučljivo da ostavitelj za života sastavi popis digitalne imovine u dokumentu ili na USB-nosaču podataka koji se može dati u zatvorenoj omotnici javnom bilježniku u polog.[114] Javni bilježnik ovlašten je u polog uzeti isprave i druge stvari, pa slijedom toga ostavitelj može izraditi pisani popis digitalne imovine s korisničkim imenima i lozinkama bilo u dokumentu ili nositelju digitalnih podataka (USB) te isto dati u javnobilježnički polog. U zapisniku će javni bilježnik navesti tko će biti ovlaštena osoba (npr. nasljednici) za preuzimanje pologa nakon smrti ostavitelja, uvjet ili pretpostavke koje moraju biti ispunjene za predaju pologa te dokaz o ispunjenju uvjeta (npr. smrtni list).[115]

Za hrvatsko nasljedno pravo i raspoređivanje imovine nakon smrti ostavitelja karakteristično je da rješenje o nasljeđivanju mora sadržavati oznaku, to jest opis nekretnina, kao i oznaku pokretne imovine i ostalih prava za koja je utvrđeno da ulaze u ostavinu.[116] Za razliku od nekih drugih pravnih sustava u kojima se samo određuje tko su nasljednici i izdaje potvrda o nasljedstvu, kao naprimjer u Njemačkoj *erbschein*.[117] Stoga je za pravnu praksu hrvatskih javnih bilježnika bitno da ostavitelji sačine popis digitalne imovine zajedno s pristupnim podacima korisničkih računa, jer u suprotnom javni bilježnik nema mogućnost unosa te imovine u rješenje o nasljeđivanju, a time ni nasljednici prijenos imovine na svoje ime. Tim više ako javni bilježnik utvrdi da ostavitelj nije ostavio ostavinu, odnosno da je ostavio samo pokretnu imovinu i s njom izjednačena prava (npr. digitalnu imovinu), a nitko od pozvanih na nasljedstvo ne traži da se provede ostavinski postupak, javni će bilježnik donijeti rješenje da se neće provoditi ostavinski postupak.[118] Kada se javni bilježnici u praksi susreću sa digitalnom imovinom koja se najčešće sastoji od kriptovaluta, to upisuju u rješenje o nasljeđivanju. Međutim, ako nasljednik nema pristupnu lozinku, ne može pristupiti i preuzeti navedenu imovinu. Uputno je da javni bilježnik s nasljednicima utvrdi koja je digitalna imovina od značaja za nasljeđivanje, koja ima ekonomsku vrijednost, a koja ju nema te, upozoravajući nasljednike da, iako je ista obuhvaćena rješenjem o nasljeđivanju, nema zajamčenja da će popisanu digitalnu imovinu moći prenijeti na svoje ime. Mogućnost prijenosa digitalne imovine s ostavitelja na nasljednike ovisi o mnogobrojnim uvjetima. Kao što je ranije u ovom radu navedeno, od bitnog su značaja ugovorne odredbe, odnosno opći uvjeti poslovanja digitalnih platformi na koje korisnik pristaje prilikom otvaranja korisničkih računa. Posljedično, uvjeti poslovanja pružatelja usluga imaju značajnu ulogu o mogućnosti nasljeđivanja digitalne imovine. Budući da digitalna imovina u najvećoj mjeri predstavlja imovinu s prekograničnim elementom, postavlja se pitanje može li se ista obuhvatiti Europskom potvrdom o nasljeđivanju i kako opisati digitalnu imovinu te hoće li putem Europske potvrde o nasljeđivanju nasljednici uspjeti prenijeti imovinu na svoje ime.

Javni su bilježnici ovlašteni kao svoj izvorni posao sastavljati javne oporuke u kojoj ostavitelj može

110 Čl. 50.a Zakona o javnom bilježništvu.

111 Hoblaj, H.; Grbac, M.; Nikolić, V.; Marković, D.; Marčinko, I.; „Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju", Javni bilježnik, br. 50, 2023., str. 42.

112 Čl. 93. Zakona o javnom bilježništvu.

113 Čl. 221. st.2. Zakona o nasljeđivanju.

114 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.* (bilj. 29.), str. 740.

115 Čl. 77-100. Zakona o izvanparničnom postupku NN 59/23.

116 Čl. 226. st. 2. toč. 2. Zakona o nasljeđivanju.

117 https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/__352.html (pristupljeno: 29. 2. 2024.)

118 Hoblaj, H., *op. cit.* (bilj. 70.), str. 99.

popisati digitalnu imovinu i podatke za dostupnost digitalnim sadržajima. Međutim prilikom proglašenja oporuke na ostavinskoj raspravi svi će nasljednici biti upoznati s digitalnom imovinom i lozinkama, što nije preporučljivo, pogotovo za prijenos kriptovaluta. Dakle preporučljivo je da ostavitelj popis digitalne imovine s lozinkama pohrani u posebnom dokumentu ili na USB-u (ili nekom drugom nosaču podataka) koji može povjeriti u depozit kod javnog bilježnika.[119] Vezano uz sadržaj oporuka, također se postavlja pitanje kako će pružatelji digitalnih usluga postupiti u slučaju da ostavitelj oporukom odredi prijenos imovine na određenog nasljednika, dok na platformi u ponuđenim opcijama odredi *post mortem* brisanje računa ili odredi drugu osobu koja će biti ovlaštena za odlučivanje o određenom digitalnom računu.[120]

Svrsihodno bi *de lege ferenda* bilo razmotriti mogućnost oporučnog raspolaganja putem digitalne ili elektroničke oporuke radom javnih bilježnika na daljinu. Javni bilježnici mogu sastavljati javnobilježničke isprave u elektroničkom obliku samo kada je takav oblik posebno propisan za određene vrste pravnih poslova, odnosno radnji.[121] Ako Zakonom o javnom bilježništvu ili posebnim propisom nije drukčije određeno, na elektroničku javnobilježničku ispravu *mutatis mutandis* primjenjuju se pravila o javnobilježničkoj ispravi u fizičkom, tj. papirnatom obliku.[122] Međutim u hrvatskom zakonodavstvu nije predviđena mogućnost sastava oporuka u digitalnom obliku jer *de lege lata* postoji *numerus calusus* oblika oporuka koji ne predviđa elektronički oblik.[123] Javni bilježnici temeljem Zakona o nasljeđivanju nadležni su sastavljati javne oporuke prema kazivanju oporučitelja, dok osobe koje ne znaju ili ne mogu čitati ili se ne mogu potpisati, mogu oporučiti samo u obliku javne oporuke.[124] Oporuke kao strogo formalni pravni posao pravno su valjane samo ako su sastavljene u obliku predviđenom zakonom i uz zakonski određene pretpostavke. Međutim prema hrvatskom nasljednopravnom uređenju oporuka nije ništetna ako nije sastavljena u zakonom propisanom obliku, već je samo pobojna.[125] Navedeno proizlazi iz zakonske odredbe koja propisuje da u nedostatku oblika oporuke poništenje može zahtijevati nakon otvaranja nasljedstva samo osoba koja ima pravni interes, i to u roku od godine dana od dana kada je saznala za oporuku, a najdulje za deset godina od proglašenja oporuke.[126] Zakonskim propisivanjem pobojnosti umjesto ništetnosti zbog nedostatka oblika oporuke hrvatsko se nasljednopravno uređenje udaljilo od klasičnog.[127] Zakonom o nasljeđivanju propisani su kriteriji valjanosti oblika oporuke, kao i posljedica nedostatka oblika u vidu pobojnosti, uz izričito navođenje da pravo pobijati imaju samo osobe s pravnim interesom, pa time ni sud ni javni bilježnik nemaju pravo odricati valjanost oporuci koja postoji, ali nije u propisanom obliku.

Slijedom navedenog, kao i činjenice da javni bilježnici mogu sastavljati elektroničke isprave radom na daljinu, *de lege ferenda* mogla bi se razmotriti mogućnost normiranja sastava digitalne oporuke. Ako bi se normativno uređivala digitalna oporuka, odnosno oporuke koje bi se sastavljale u elektroničkom obliku, svakako bi zbog pravne sigurnosti bilo oportuno propisati obvezno sudjelovanje javnih bilježnika koji bi utvrdili istovjetnost oporučitelja te nedvojbeno utvrdili pravu i ozbiljnu volju, odnosno odsutnost mana volje kod oporučitelja prilikom sastava elektroničke javne oporuke. Prema zakonskim odredbama, prilikom sastava elektroničke javnobilježničke isprave radom na daljinu, odnosno kada sudionici nisu fizički nazočni u javnobilježničkom uredu, njihova se nazočnost može osigurati putem sredstava elektroničke videokonferencijske komunikacije.[128] Javni bilježnik kod rada na daljinu provjerava istovjetnost sudionika pomoću sredstava elektroničke identifikacije i autentifikacije visoke razine sigurnosti, a može izvršiti i dodatnu provjeru istovjetnosti, kao i ostale potrebne provjere nužne za valjanost javnobilježničke isprave. Ukoliko bi postojala sumnja u istovjetnost sudionika te u postojanje drugih pretpostavki valjanosti javnobilježničke isprave, javni će bilježnik zahtijevati fizičku nazočnost sudionika pri sastavljanju javnobilježničke isprave.[129] Međutim, ako bi se normativno omogućio sastav digitalne oporuke kao valjani oblik oporuke, postavljaju se pitanja vezana uz činjenicu da se oporuka sastavlja samo u jednom primjerku, opoziv fizičkim uništenjem oporuke, proglašenjem oporuke i stavljanjem klauzule o proglašenju s naznakom datuma

119 Hoblaj, H., *op. cit.* (bilj. 109.), str. 85.
120 Bartolini, F.; Patti. F.P., *op. cit.* (bilj. 97.), str. 1193.
121 Čl. 52.a. st.2. Zakona o javnom bilježništvu.
122 Poretti, P., „Digitalizirane javnobilježničke isprave i perspektive digitalizacije javnobilježničke službe", Javni bilježnik br. 50, 2023. str. 12
123 Vidi Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.), str. 137.-148. Valjani oblici oporuka prema hrvatskom su pravu redovite i izvanredne oporuke, javne i privatne te pisane i usmene. Tako razlikujemo javnu oporuku kao redovitu i pisanu koju može sastaviti sudac, sudski savjetnik i javni bilježnik, odnosno u inozemstvu diplomatsko-konzularni predstavnik. Javna oporuka može se sastaviti i kao međunarodna oporuka. Nadalje, privatne redovite i pisane oporuke mogu biti vlastoručne oporuke ili oporuke pisane pred dva svjedoka. Također, hrvatsko zakonodavstvo poznaje izvanrednu oporuku, i to usmenu oporuku.
124 Čl. 32. Zakona o nasljeđivanju.
125 Gavella, N.; Belaj, V., *op. cit.* (bilj. 28.) str. 149.
126 Čl. 29. st. 3. Zakona o nasljeđivanju.
127 Gavella, N.; Belaj, V., *loc. cit.* (bilj 125.).
128 Hoblaj, H.; Grbac, M.; Nikolić, V.; Marković, D.; Marčinko, I.; *op. cit.* (bilj. 111.) str. 42.
129 Čl. 52. st.4. Zakona o javnom bilježništvu.

na izvornik oporuke.[130] Tako je naprimjer u Luksemburgu Zakonom o digitalizaciji[131] omogućeno sastavljanje digitalnih javnobilježničkih isprava putem javnobilježničke platforme, osim sastavljanja oporuke.[132] *A contrario*, i sada su već korisnicima digitalne imovine dostupne *online* platforme koje omogućuju pohranu popisa digitalnih podataka, odnosno digitalnih računa zajedno s lozinkama u svrhu nasljeđivanja nakon korisnikove smrti u obliku posebne usluge koje omogućuju upravljanje digitalnom imovinom, izradom plana i popisa digitalne imovine za slučaj smrti korisnika.[133] Navedeno planiranje i popisivanje digitalne imovine smatra se svojevrsnom digitalnom kvazioporukom koja omogućava korisnicima da za života redovito i lako ažuriraju svoje popise digitalnih podataka s korisničkim imenima i lozinkama, što putem tradicionalnih oblika oporuka nije toliko jednostavno. Međutim u tom slučaju nasljednici opet moraju biti upoznati s činjenicom da je ostavitelj pohranio popis i plan raspodjele digitalne imovine na određenoj platformi. U navedenim slučajevima nasljednici moraju dokazati pružatelju usluga svoj status nasljednika kako bi mogli pristupiti navedenom popisu digitalne imovine, a što je moguće jedino rješenjem o nasljeđivanju.[134]

Javni bilježnici kao izvornu nadležnost također obavljaju poslove javnobilježničkog pologa i stoga bi se *de lege ferenda* svakako mogla razmotriti mogućnost uvođenja digitalnih sefova koje bi vodili javni bilježnici putem svoje aplikacije eNotar[135], a u koje bi stranke mogle pohranjivati digitalne sadržaje, popise digitalne imovine, korisničke podatke, lozinke, tokene i drugo. Budući da se digitalna imovina neprestano mijenja, lozinke i pristupne digitalne ključeve potrebno je učestalo ažurirati i stoga bi za korisnike bilo oportuno imati mogućnost osnivanja digitalnog sefa kojem bi imali isključiv pristup. Kod javnih bilježnika ugovorili bi korištenje digitalnog sefa s posebnom pristupnim podacima putem kojih bi imali pristup sefu. Nakon smrti korisnika, javni bilježnik nasljednicima bi predao podatke o pristupu digitalnu sefu te bi na taj način nasljednici imali pristup svim potrebnim računima, korisničkim imenima i lozinkama, tokenima ili digitalnim ključevima neophodnim za pristup digitalnoj imovini. Nasljednicima je uz nasljeđivanje digitalne imovine sa sentimentalnom osobnom vrijednošću iznimno bitan pristup digitalnoj imovini s ekonomskom vrijednošću i stoga je oportuno da ostavitelj izvrši popis digitalne imovine koja je od ekonomskog interesa za nasljednike jer, ako nasljednici nisu upoznati s navedenom digitalnom imovinom, vrlo će ju teško samostalno pronaći u virtualnom svijetu.

VII. ZAKLJUČAK

U suvremeno doba, kada internet i digitalni uređaji imaju dominantnu ulogu u životima ljudi, pojam digitalna imovina i njezino nasljeđivanje sve je relevantniji u pravnoj zbilji. Digitalna imovina svakodnevno se stvara te svi korisnici svjesno ili nesvjesno ostavljaju digitalne tragove kroz uporabu digitalnih usluga. Time nastaje digitalna imovina koja ima ekonomsku vrijednost, kao i digitalni sadržaji koji imaju osobnu ili emocionalnu vrijednost bez mjerljive ekonomske vrijednosti. Velik broj različitih vrsta digitalnih sadržaja koje korisnici svakodnevno stvaraju očito dovodi do poteškoća u postizanju jednostavnog rješenja koje bi bilo primjenjivo na prenosivost svih vrsta digitalne imovine za slučaj smrti korisnika.

Nasljeđivanje digitalne imovine kao relativno nov i specifičan pravni institut podnormirano je kako na nacionalnoj tako i na međunarodnoj razini jer je samo djelomično uređeno heterogenim pravnim pravilima koja je nužno homogenizirati radi pravne sigurnosti nasljednika i ujednačene pravne prakse. Pravni praktičari moraju navigirati između različitih zakonskih rješenja i uzeti u obzir te primjenjivati različite grane prava kako bi se mogla naslijediti digitalna imovina. U nedostatku pravnih pravila nužno je osvijestiti korisnike digitalne imovine da za svog života pokušaju urediti prema svojim željama za slučaj svoje smrti nasljeđivanje digitalne imovine bilo putem popisa digitalne imovine s korisničkim imenima i lozinkama, bilo putem ponuđenih opcija od strane pružatelja digitalnih usluga na pojedinim paltformama. Korisnici digitalne imovine prilikom otvaranja digitalnih računa prihvaćaju uvjete poslovanja ulazeći u ugovorni odnos s pružateljem digitalnih usluga bez da se stvarno i ozbiljno upoznaju s pravnim posljedicama i učincima tih odredbi na prijenos digitalne imovine nakon njihove smrti. Autonomija svake osobe trebala bi nadživjeti smrt osobe omogućavajući ostavitelju da *post mortem* kontrolira svoju privatnost i zaštitu osobnih podataka, analogno mogućnosti da *post mortem* kontrolira prijenos materijalne imovine putem slobode oporučivanja. Prilikom nasljeđivanja digitalne imovine potrebno je razlikovati digitalne račune od samog sadržaja koji su korisnici pohra-

130 Vidi Hoblaj, H., *op. cit.* (bilj. 39.), str. 72.

131 Zakon o digitalizaciji, Službeni glasnik Luxembourga ((Mémorial A) od 18. srpnja 2023., na snazi od 1. kolovoza 2023.

132 Poretti, P., *op. cit.* (bilj. 122.) str. 15.

133 https://safehaven.io/ (pristupljeno: 29. 2. 2024.)

134 Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., *op. cit.*, (bilj. 29.) str. 741.

135 Grbac, M.; Hoblaj, H.; Marković, D.; Nikolić, V.; *op. cit.* (bilj. 40.) str. 51. – „eNotar je jedinstvena aplikacija za potrebe poslovanja javnih bilježnika s velikom mogućnošću implementacije novih tehnologija koja predstavlja platformu podobnu da udovolji zahtjevima naprednih komunikacijskih tehnologija uz idealnu infrastrukturu za buduću brzu nadogradnju i interoperabilnost baznih digitalnih registara te razvoj sustava elektroničke arhive javnobilježničkih isprava i one-stop-shop usluga."

njivali na tim računima. Digitalni sadržaji koje je stvorio, pohrano ili kupio korisnik mogu biti nasljedivi nakon njegove smrti, dok nasljeđivanje računa ovisi o ugovornom odnosu u koji je korisnik stupio za života.

Uloga je javnih bilježnika kao pravnih praktičara u nasljeđivanju digitalne imovine višestruka, s osnovnim ciljem zajamčenja pravne sigurnosti i omogućavanja prijenosa digitalne imovine nakon smrti korisnika uz ostvarivanje posljednje volje ostavitelja. Sudjelovanje javnih bilježnika u pogledu prijenosa digitalne imovine za slučaj smrti očituje se kroz preventivnu funkciju, savjetujući ostavitelje o nužnosti planiranja i sastava popisa digitalne imovine, računa s korisničkim imenima i lozinkama bilo kroz oporuku ili stavljanje popisa u javnobilježnički polog. Javni bilježnici, poučavajući osobe o nemogućnosti nasljeđivanja digitalne imovine ukoliko ista nije poznata nasljednicima, kao i o nemogućnosti prijenosa neke ekonomski vrijedne digitalne imovine kao što su kriptovalute bez pristupnih podataka, osvještava pojedince o nužnosti planiranja nasljeđivanja digitalne imovine za života. Uz upoznavanje ostavitelja s mogućnošću oporučnog određivanja nasljednika digitalne imovine te deponiranja popisa digitalne imovine zajedno s korisničkim i pristupnim podacima *de lege ferenda* preporučuje se uvođenje digitalnih javnobilježničkih sefova, to jest e-sefova, kao i normiranje digitalne javnobilježničke oporuke.

Problematika nasljeđivanja digitalne imovine očituje se u podvođenju digitalne imovine pod različite pravne okvire. Utvrđivanje pravnih okvira ili grane prava koja je u konkretnom slučaju najprimjerenija za nasljeđivanje digitalne imovine ovisi o vrsti digitalne imovine i o odnosu u koji je ostavitelj stupio za svog života u virtualnom svijetu. Nakon fizičke smrti osobe u digitalnom svijetu ostaje mnogo digitalnih ostataka te život preminulog ne prestaje u virtualnom svijetu. Jednom kada je stvorena i pohranjena, digitalna imovina ostaje u virtualnom svijetu neovisno o fizičkoj smrti stvaratelja. Stoga se postavlja pitanje kako zaštititi privatnost i osobne podatke preminule osobe budući da zaštita osobnih podataka umrlih nije obuhvaćena GDPR-Uredbom. Istovremeno je prilikom nasljeđivanja digitalne imovine i prijenosa digitalnih sadržaja na nasljednike bitno naglasiti da treba uzeti u obzir treće osobe koje su bile u korespondenciji s pokojnim korisnikom i zaštitu njihovih osobnih podataka.

Zbog brzog razvoja tehnologije koji je teško pratiti, a time i stvaranja digitalnih sadržaja koji ostaju u virtualnom svijetu, zakonodavstvima je otežano praćenje i normiranje svih novonastalih digitalnih sadržaja. Zato je neizbježna podnormiranost nasljeđivanja digitalne imovine, što posljedično dovodi do promjene u tradicionalnom pogledu na prijenos imovine za slučaj smrti primjenom načela univerzalne sukcesije. Digitalna imovina, imala ona ekonomsku vrijednost ili ne, svakako ima karakteristiku specifične imovine s prekograničnim elementom. Stoga je, da bi se *de lege ferenda* uspješno normativno uredilo nasljeđivanje digitalne imovine, potrebna sveobuhvatna globalna harmonizacija pravnih pravila koja bi normirala digitalnu imovinu i njezino nasljeđivanje.

Summary

Digitization has been present in all areas of persons' lives for a long time, therefore the question of succession of digital assets after the death of the user and post-mortem privacy protection is becoming more and more common. Practical examples of the succession of digital assets also appear in the work of notaries during succession proceedings and drafting last wills. In legal practice, the question arises as to what constitutes digital assets of the testator and which digital assets of the testator enter the estate, i.e. which digital content is inheritable. Due to the insufficient legal regulation of the institute of succession of digital assets and the ignorance of users of digital assets about the contractual provisions of digital service providers, it is necessary de lege ferenda to establish good legislative frameworks not only on the national but also on the international level so that legal practitioners can make decisions related to the post-mortem transfer of digital assets and harmonize legal practice.

Keywords: inheritance, succession, digital assets, protection of personal data, notary

IZVORI:

Knjige i članci:

- Bartolini, F.; Patti. F.P., „Digital Inheritance and Post Mortem Data Protection: The Italian Reform", European Review of Private Law, Vo. 27, Issue 5, 2019., str. 1181–1194.

- Bodul, D.; Dešić, J.; „Zakonsko reguliranje kriptoimovine – između želje i mogućnosti", Informator br, 6762, Zagreb, 2022., str. 1–11.

- Bilić Paulić, M., „Pravo intelektualnog vlasništva u industriji videoigara", NOTARIUS, 2023., str. 1–6.

- Cummings, R.G., „The Case Against Access to Decedents' E-mail: Password Protection as an Exercise of the Right to Destroy", 2014.

- Edwards, L.; Harbinja, E., 'What Happens to My Facebook Profile When I Die?' : Legal Issues Around Transmission of Digital Assets on Death, 2013., str. 1–22.

- Edwards, L.; Harbinja, E., „Protecting Post-Mortem Privacy: Reconsidering the Privacy Interests of the Deceased in a Digital World", Cardozo Arts & Entertainment Law Journal, Vol. 32. No. 1, 2013., str. 101–147.

- Gavella, N.; Belaj, V., „Nasljedno pravo – III. bitno izmijenjeno i dopunjeno izdanje", Narodne novine d.d., Zagreb, 2008.

- Grbac, M.; Hoblaj, H.; Marković, D.; Nikolić, V.; „Evolucija i digitalizacija javnobilježničke ovrhe na temelju vjerodostojne isprave", Javni bilježnik, br. 49., 2022., str. 35–67.

- Harbinja E., „Digital Inheritance in United Kingdom", Journal of European Consumer and Market Law, Volume 6, Issue 6, 2017., str. 253–256.

- Harbinja, E., „Inheritance of Digital Media", In J. Kramer-Smyth (Ed.), Partners for Preservation: Advancing digital preservation through cross-community collaboration Facet Publishing, 2019.

- Harbinja, E., „Post-Mortem Privacy 2.0: Theory, Law, and Technology", International Review of Law, Computers & Technology, Vol. 31, No. 1, 2017., str. 26–42.

- Hoblaj, H., „Notarji na Hrvaškem kot pooblaščenci sodišča v zapuščinskih postopkih", Pravna praksa, Ljubljana, br.22, 2020. str. 18–20.

- Hoblaj, H., „Pristojnost notarjev v zapuščinskih postopkih na Hrvaškem", Notarski vestnik, Ljubljana, br. 13, 2020., str. 93–107.

- Hoblaj, H., „Javnobilježnički akt s nasljednopravnim učincima u slovenskom i hrvatskom pravu: konceptualne sličnosti i razlike", Javni bilježnik, br. 47., 2020., str. 66–83.

- Hoblaj, H., „Javni bilježnici i usporedna primjena Uredbe br. 650/2012 o nasljeđivanju, Uredbe br. 2016/1103 o bračnoimovinskom režimu i Uredbe br. 2016/1104 o imovini registriranih partnerstava", Javni bilježnik, br. 47., 2020., str. 84–105.

- Hoblaj, H., „Osvrt na Zakon o izvanparničnom postupku i nadležnosti javnih bilježnika u nespornim stvarima", Javni bilježnik, br. 50, 2023., str. 79–95.

- Hoblaj, H.; Grbac, M.; Nikolić, V.; Marković, D.; Marčinko, I.; „Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju", Javni bilježnik, br. 50, 2023., str. 37–67.

- Horton, D., „Tomorrow's Inheritance: The Frontiers of Estate Planning Formalism", 58 Boston College L. REV., 2017., str. 539–598.

- Horvat, M., „Rimsko pravo", Školska knjiga Zagreb, Deveto izdanje, (1977).

- Klarić P.; Vedriš M., „Građansko pravo", Narodne novine d.d., Zagreb, 2008.

- Klasiček, D., „Digital inheritance", Interdisciplinary Management Research XIV, Opatija, 2018., str. 1050–1068.

- Kontrec, D.; Hoblaj, H., „Projekt MAPE-succession – prekogranično nasljeđivanje", Javni bilježnik, br. 48., 2021., str. 75–81.

- Kunda, I.; Matanovac Vučković, R., „Raspolaganje autorskim pravom na računalnom programu – materijalnopravni i kolizijskopravni aspekti", Zbornik Pravnog fakulteta Sveučilišta u Rijeci, Vol. 31 No. 1 Supplement, 2010., str. 85–132.

- Marcelino, G. Veloso III, „ Virtual property rights: A modified usufruct of intangibles", Philippine Law Journal, Vol. 82. No. 4., 2008., str. 37. –78.

- Matanovac Vučković, R.; Kanceljak, I., „Does the right to use digital content affect our digital inheritance?", EU and Comparative Law Issues and Challenges Series (ECLIC), 3, str. 724–746.

- Poretti, P., „Digitalizirane javnobilježničke isprave i prespektive digitalizacije javnobilježničke službe", Javni bilježnik br. 50., 2023. str. 11–20.

- Rački Marinković, A., „Žigovi prijavljeni u zloj vjeri u hrvatskom pravu i u pravu Europske unije", Zbornik Pravnog fakulteta u Zagrebu, Vol. 59 No. 2-3, 2009., str. 307–341.

- Viarengo, I.; Re, J., „Managing Cross-border „Digital Succession" in the digital era: Preliminary remarks on the new challenges for the current legal framework", Special Issue – Law in the age of modern technologies, Vol. 7, 2023., str. 37–52.

- Zorčić, M., „GDPR i preminule osobe", Pravo i porezi, br. 10/22, 2022., str. 30–33.

Pravni propisi:

- Direktiva (EU) 2019/770 Europskog parlamenta i Vijeća od 20. svibnja 2019. o određenim aspektima ugovora o isporuci digitalnog sadržaja i digitalnih usluga SL L 136, 22. 5. 2019.

- Direktiva 2011/83/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 25. listopada 2011. o pravima potrošača, izmjeni Direktive Vijeća 93/13/EEZ i Direktive 1999/44/EZ Europskog parlamenta i Vijeća te o stavljanju izvan snage Direktive Vijeća 85/577/EEZ i Direktive 97/7/EZ Europskog parlamenta i Vijeća Tekst značajan za EGP, Sl. L. 304, 22.11.2011. posebno izdanje za Hrvatsku, Chapter 15 Volume 008 P. 260 – 284.

- Direktiva (EU) 2015/2366 Europskog parlamenta i Vijeća od 25. studenoga 2015. o platnim uslugama na unutarnjem tržištu, o izmjeni direktiva 2002/65/EZ, 2009/110/EZ i 2013/36/EU te Uredbe (EU) br. 1093/2010 i o stavljanju izvan snage Direktive 2007/64/EZ (Tekst značajan za EGP) SL L 337, 23.12.2015, p. 35–127

- Zakon o platnom prometu NN 66/18, 114/22.

- Zakon o zaštiti potrošača NN 19/22, 59/23.

- Zakon o digitalnoj imovini Republike Srbije, Sl. glasnik RS, br. 153/20.

- Zakon o nasljeđivanju NN 48/03, 163/03, 35/05, 127/13, 33/15, 14/19.

- Zakon o obveznim odnosima NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23.

- Zakon o autorskom pravu i srodnim pravima NN 111/21.

- Zakon o žigu NN 14/19.

- Zakon o provedbi Opće uredbe o zaštiti podataka NN 42/18.

- Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima NN 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17.

- Uredba (EU) br. 650/2012 Europskog parlamenta i Vijeća od 4. srpnja 2012. o nadležnosti, mjerodavnom pravu, priznavanju i izvršavanju odluka i prihvaćanju i izvršavanju javnih isprava u nasljednim stvarima i o uspostavi Europske potvrde o nasljeđivanju, Posebno izdanje za Hrvatsku, Poglavlje 19 Volumen 010 str. 296–323.

- US Electronic Communications Privacy Act of 1986.

- The Uniform Fiduciary Access to Digital Assets Act of 2012.

- Bürgerliches Gesetzbuch (BGB) BGBl. I S. 42, 2909.

- Telecommunications Act (TKG) BGBl. I S. 1190.

- Decreto legislativo 10 agosto 2018, n. 101: 'Disposizioni per l'adeguamento della normativa nazionale alle disposizioni del regolamento (UE) 2016/679 del Parlamento europeo e del Consiglio, del 27 aprile 2016, relativo alla protezione delle persone fisiche con riguardo al trattamento dei dati personali, nonché alla libera circolazione di tali dati e che abroga la direttiva 95/46/CE' (regolamento generale sulla protezione dei dati) (GU (Gazzetta ufficiale) Serie Generale n. 205 del 4.9.2018).

- Zakon o javnom bilježništvu NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22.

- Zakon o digitalizaciji, Službeni glasnik Luxembourga ((Mémorial A) od 18. srpnja 2023., na snazi od 1. kolovoza 2023.

- Zakon o izvanparničnom postupku NN 59/23.

Sudska praksa:

- In re Estate of Ellsworth No. 2005-296, 651-DE (Mich. Prob. Ct. May 11, 2005).

- Bundesgerichtshof (BGH) od 12. 07. 2018., III ZR 183/17 - KG68.

- Case C-252/21: Request for a preliminary ruling from the Oberlandesgericht Düsseldorf (Germany) lodged on 22 April 2021 — Facebook Inc. and Others v Bundeskartellamt OJ C 320, 9.8.2021, p. 16–18.

Mrežna vrela:

- https://informator.hr/strucni-clanci/zakonsko-reguliranje-kriptoimovine (pristupljeno: 20. 1. 2024.)

-https://www.researchgate.net/publication/314252623_Post-mortem_privacy_20_theory_law_and_technology (pristupljeno: 25. 1. 2024.)

- https://dashboard.lira.bc.edu/downloads/75d18ac5-ff0b-4e90-ad92-51324bcda4ff (pristupljeno: 27. 1. 2024.)

- https://kb.osu.edu/server/api/core/bitstreams/cec96e75-22ee-5a2d-bfef-227546acd546/content (pristupljeno: 30. 1. 2024.)

- https://www.europeanlawinstitute.eu/news-events/news-contd/news/eli-adopts-a-new-project-on-succession-of-digital-assets-data-and-other-digital-remains/ (pristupljeno: 2. 2. 2024.)

- https://uhra.herts.ac.uk/bitstream/handle/2299/22014/Inheritance_of_Digital_Media_chapter_final_draft_jks_eh_1_.pdf?sequence=1 (pristupljeno: 23. 2. 2024.)

- https://core.ac.uk/download/pdf/76346666.pdf (pristupljeno: 25. 2. 2024.)

- https://bja.ojp.gov/program/it/privacy-civil-liberties/authorities/statutes/1285 (pristupljeno: 25. 2. 2024.)

- https://www.uniformlaws.org/viewdocument/final-act-with-comments-40?CommunityKey=f7237fc4-74c2-4728-81c6-b39a91ecdf22&tab=librarydocuments (pristupljeno: 25. 2. 2024.)

- https://rm.coe.int/16806af19e (pristupljeno: 27. 2. 2024.)

- https://safehaven.io/ (pristupljeno: 29. 2. 2024.)

- https://www.gesetze-im-internet.de/famfg/__352.html (pristupljeno: 29. 2. 2024.)

- https://www.statista.com/statistics/730876/cryptocurrency-maket-value/ (pristupljeno: 2. 3. 2014.)

Hana Hoblaj, dipl. iur., javnobilježnički prisjednik u uredu javnog bilježnika Ruže Hoblaj iz Murskog Središća, hana.hoblaj@gmail.com

UDK 347.961:004.8
Prethodno priopćenje

Umjetna inteligencija u javnobilježničkoj službi: razmatranje koncepcija prednosti i rizika

Hana Hoblaj

Primjena umjetne inteligencije u radu javnih bilježnika predstavlja značajan korak u modernizaciji struke, a istovremeno i rizik koji donosi uporaba novih tehnologija i digitalnih alata. Umjetna inteligencija svakako može pružiti podršku u različitim aspektima javnobilježničke službe, uključujući analizu dokumenata, provjeru valjanosti isprava, identifikaciju stranaka i prevenciju prijevara. Uporaba umjetne inteligencije može poboljšati učinkovitost i preciznost postupaka, smanjujući potrebu za ručnim radom i smanjujući mogućnost ljudske pogreške. Međutim umjetna inteligencija ne može zamijeniti javne bilježnike u efikasnom provođenju pravnih propisa kao nepristranih povjerenika stranaka. Postojeća umjetna inteligencija nije dorasla izazovima koje u pravnom okruženju rješavaju stručnjaci, jer zaključuje putem algoritama temeljenih na statistici, čime se pojavljuje fenomen AI-halucinacija. Unatoč prednostima koje može donijeti uporaba umjetne inteligencije, u radu javnih bilježnika potrebno je pažljivo upravljati rizicima te stvoriti učinkovit i primjenjiv normativni sustav.

Ključne riječi: *umjetna inteligencija, javni bilježnik, javnobilježnička služba, digitalni alati, prednosti, rizici*

I. UVOD

Digitalni alati i nove tehnologije kao što je umjetna inteligencija, kojima se javni bilježnici mogu u svom radu koristiti, imaju sposobnost automatski provjeriti ispravnost dokumenata, identificirati potencijalne nedostatke ili neusklađenost isprava, što može uštedjeti na vremenu i smanjiti rizik pravnih nedostataka i sporova. Međutim iznimno je važno naglasiti da umjetna inteligencija ne može zamijeniti ulogu javnobilježničke struke, već ju podržava i služi joj u radu. Javni bilježnici moraju i dalje zadržati ključnu ulogu u provođenju pravnih poslova, kao nepristrani povjerenici stranaka osiguravajući pravnu sigurnost i zaštitu interesa stranaka jer postojeća umjetna inteligencija ne razlikuje dobro od lošeg. Iako umjetna inteligencija može biti koristan alat koji olakšava rad javnih bilježnika, konačne odluke i odgovornost i nadalje ostaju u rukama javnih bilježnika kao visokokvalificiranih pravnika. Stoga uvođenje umjetne inteligencije u rad javnih bilježnika zahtijeva pažljivo planiranje, pravnu regulaciju i edukaciju kako bi se osiguralo da se tehnologija koristi na odgovoran i transparentan način. Ključno je jamstvo da se umjetna inteligencija koristi u skladu s etičkim načelima i zakonskim propisima te da se pravilno integrira u postojeće procese javnobilježničke službe kako bi se maksimizirale koristi za sve uključene strane.

Javnobilježnička služba temelji se na nepristranosti, jamstvu pravne sigurnosti, vladavini prava, povjerenju stranaka, dostupnosti kvalitetne pravne usluge i zaštiti slabije strane. Međutim stvaranje novih digitalnih alata koji su nepredvidivi i imaju još uvijek mnoge nedostatke zahtijeva postupno i prilagođeno uvođenje njihove uporabe u pojedinu struku. Novostvorene tehnologije mogu kontrolirati rad ljudi, što dovodi u pitanje povredu temeljnih načela struke. Tako umjetna inteligencija predstavlja digitalni alat koji može doprinijeti lakšem radu javnih bilježnika uz osvještavanje rizika koje uporaba umjetne inteligencije donosi. Stoga je nužna sveobuhvatna kvalitetna regulacija uporabe umjetne inteligencije u pravnoj struci.

Ovaj rad istražuje utjecaj primjene umjetne inteli-

gencije u javnobilježničkoj službi, fokusirajući se na percepciju koja oblikuje razumijevanje prednosti i rizika primjene umjetne inteligencije. Analiziraju se prednosti koje umjetna inteligencija može donijeti u radu javnih bilježnika poput poboljšanja efikasnosti u radu, pristupačnosti i provjere podataka te transformacije tradicionalnih procesa pravnih usluga u moderne digitalne procese. Suprotstavljajući se tomu, razmatraju se rizici koje donosi uporaba umjetne inteligencije, kao što su *AI-halucinacije*, kibernetička sigurnost, etičnost postupanja, privatnost podataka, diskriminirajući algoritmi. Dakle nužno je razmotriti različite koncepcije uporabe umjetne inteligencije u radu javnih bilježnika naglašavajući potrebu za uravnoteženim pristupom koji istovremeno promiče inovacije, ali i osigurava pravnu sigurnost i zaštitu svih dionika uz primjenu postojećih i stvaranje novih zakonodavnih okvira koji uređuju primjenu umjetne inteligencije.

Rad je podijeljen u četiri cjeline, uz uvod i zaključak u ovom se radu prikazuju europski pravni okviri koji se moraju uzeti u obzir prilikom praktične primjene umjetne inteligencije u radu javnih bilježnika, određen je pojam umjetne inteligencije kao i razlika između tradicionalne i generativne umjetne inteligencije te primjena AI-akta (Akt o umjetnoj inteligeciji).[1] U trećem dijelu ovog rada razmatraju se koristi koje javni bilježnici mogu imati od umjetne inteligencije, uz istodobnu nužnost osvještavanja rizika koje nosi uporaba umjetne inteligencije s njezinim nedostacima. U trećem dijelu također je obuhvaćeno istraživanje sa zaključcima glede uporabe digitalnih tehnologija u različitim pravnim područjima.

II. REGULACIJA UMJETNE INTELIGENCIJE

1.1. Pojam umjetne inteligencije

Umjetnu inteligenciju možemo definirati kao granu računalne znanosti koja se bavi stvaranjem računalnih sustava sa sposobnošću izvršavanja zadataka koji zahtijevaju ljudsku inteligenciju, poput učenja, zaključivanja, prepoznavanja uzoraka ili rješavanja problema.[2] Stoga je umjetna inteligencija svojstvo stroja da prikaže sposobnosti nalik ljudskima kao što su rasuđivanje, učenje, planiranje i kreativnost, a sustavi umjetne inteligencije sposobni su prilagoditi svoje ponašanje do određenog stupnja analizirajući učinke prethodnih radnji i radeći autonomno.[3] Inteligentnim sustavom može se smatrati svaki računalni sustav koji pokazuje prilagodljivo ponašanje, obradu velike količine podataka, učenje temeljeno na iskustvu te koji uključuje svjesnost i komunikaciju s čovjekom.[4] Međutim u svakodnevnom životu i radu građana pojavljuje se uporaba umjetne inteligencije (ChatGPT, Jasper, MusicLM, Visla) kao pomoć u različitim strukama prilikom pisanja dopisa, članaka, knjiga, komponiranja glazbe, izrade slika, videoigara, filmova i drugih mogućnosti koje će u budućnosti biti bezbrojne. Stoga se također nameće pitanje zaštite autorskih prava u slučaju tako stvorenih digitalnih sadržaja. Kako bi neko djelo imalo karakter autorskog djela, mora se raditi o izvornom kreativnom djelu koje je izradilo ljudsko biće. Hrvatsko pravno uređenje određuje da autorsko pravo pripada fizičkoj osobi koja stvori autorsko djelo.[5] Tako i većina drugih pravnih sustava, uključujući Španjolsku i Njemačku, određuje da samo djela koja je stvorio čovjek mogu biti zaštićena autorskim pravom.[6] Dakle rad stvoren putem umjetne inteligencije nije zaštićen autorskim pravom, no postavlja se pitanje zaštite autorskih prava u slučaju onih sadržaja koje je umjetna inteligencija iskoristila prilikom pretraživanja i stvaranja rada, odnosno svoje obuke (treninga). Zbog sve veće uporabe i involviranja umjetne inteligencije u različitim područjima života građana, Europska unija odlučila je prva u svijetu regulirati uporabu umjetne inteligencije usvajanjem AI[7]-akta.[8] AI-akt predstavlja prvi pravni okvir o umjetnoj inteligenciji koji se primarno bavi upravljanjem rizicima koje predstavlja umjetna inteligencija, dok podredno također uređuje autorska prava.

Prilikom normiranja umjetne inteligencije potrebno je razlikovati tradicionalnu umjetnu inteligenciju od generativne umjetne inteligencije. Tradicionalna umjetna inteligencija odnosi se na sustave dizajnirane da odgovore na određeni skup ulaznih podataka, tzv. *traininga*. Dakle tradicionalna umjetna inteligencija ima sposobnost učenja iz podataka i donošenja odluka ili predviđanja na temelju unesenih podataka. Stoga takva umjetna inteligencija nema sposobnost sama izmišljati nove načine odlučivanja, već odabire rezultate na temelju strategija kojima je programirana, što znači da može donositi pametne odluke unutar određenog skupa pravila. Tradicionalne umjetne inteligencije

1 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_HR.pdf (pristupljeno 2. 5. 2024.)
2 Hajdarović, M., „Umjetna inteligencija, ChatGPT i poučavanje Povijesti", Poučavanje povijesti Vol. 2, No. 1, 2023, str. 52
3 https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200827STO85804/what-is-artificial-intelligence-and-how-is-it-used (pristupljeno 1. 5. 2024.)
4 Prister, V., „Umjetna inteligencija", Mediji, kultura i odnosi s javnostima, Vol. 10 No. 1, 2019., str. 69.
5 Čl. 4. Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima NN 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14, 62/17, 96/18.
6 https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html (pristupljeno 8. 3. 2024.)
7 AI je skraćenica za artificial intelligence što znači umjetna inteligencija.
8 https://artificialintelligenceact.eu/ (pristupljeno 8. 3. 2024.) https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai (pristupljeno 8. 3. 2024.)

obučene su slijediti određena pravila i obavljati određeni posao te taj posao rade dobro, ali ne stvaraju ništa novo i autonomno.[9] S druge strane, generativna umjetna inteligencija može se smatrati sljedećom generacijom umjetne inteligencije koja može stvoriti nešto novo i autonomno koristeći se informacijama koje smo unijeli. Generativna umjetna inteligencija može stvarati ne samo tekstualne izlaze već i slike, glazbu, pa čak i računalni kod.[10] Generativni modeli umjetne inteligencije treniraju se na temelju skupa podataka i uče temeljne obrasce za generiranje novih podataka koji odražavaju skup za obuku.[11] Slijedom navedenog, tradicionalna umjetna inteligencija fokusirana je na analizu povijesnih podataka i stvaranje budućih numeričkih predviđanja, dok generativna umjetna inteligencija omogućuje računalima da proizvedu potpuno nove proizvode koji se često ne mogu razlikovati od sadržaja koji stvaraju ljudi.

1.2. Normativni okviri primjene umjetne inteligencije

Umjetna inteligencija može biti vrlo korisna, ali potrebno je osvijestiti rizike koje ona donosi, jer se pravna struka temelji na povjerenju, pravnoj sigurnosti i transparentnosti. Digitalni alati neprestano se razvijaju i nužno je pravodobno regulirati sve nove tehnologije. Tako je potrebno izraditi skup pravnih pravila temeljenih na riziku koji generira umjetna inteligencija, kao i ujednačiti pravne okvire u cijeloj Europskoj uniji.[12] Normiranje stvaranja i uporabe umjetne inteligencije mora polaziti od zaštite temeljnih ljudskih prava i stoga je zabranjeno da umjetna inteligencija raspoznaje i procjenjuje emocionalno stanje ljudi. Zbog neprestanog uključivanja pametnih inovacija u svakodnevni život ljudi bitno je zaštititi ljudsko dostojanstvo. Posljedično je nužno da ljudi znaju imaju li posla sa strojem ili čovjekom.[13] Da bi se spriječio *deep fake*, potrebno je da se označe sadržaji i slike koje su nastale uz uporabu umjetne inteligencije, odnosno da se koriste za označavanje sadržaja generiranih od umjetne inteligencije tehnikom vodenih žigova.[14] Umjetna inteligencija može predstavljati visoki rizik za sigurnost te je nužna sveobuhvatna kvalitetna regulacija novih tehnologija uspostavom kibernetičke sigurnosti. AI-akt je odgovarajući pravni okvir kako bi se osigurala pravna održivost. Međutim istovremeno je potrebno primjenjivati odredbe o zaštiti osobnih podataka građana prema odredbama Uredbe GDPR[15], odredbe Akta o podacima[16], kao i druge propise koji su usmjereni na zaštitu prilikom uporabe umjetne inteligencije. Pravni okviri dobro su postavljeni i mnogi su pravni propisi usvojeni na području EU, no problem se pojavljuje u njihovoj primjeni, to jest implementaciji u pojedinoj državi članici EU, jer bez primjene, samo je usvajanje bez učinka. Prema Izvješću bivšeg talijanskog premijera Enrica Letta o budućnosti jedinstvenog tržišta Europske unije, potrebno je proširiti popis tehnologija koje predstavljaju visoki rizik, odnosno proširiti opseg pozornosti izvan trenutnih područja fokusa na poluvodiče, umjetnu inteligenciju, kvantno računalstvo i biotehnologiju, a istovremeno je iznesena problematika izvršenja usvojenih propisa Europske unije.[17] Enrico Letta u svom izvješću posebno navodi razmatranje IT-a i telekomunikacijskog sektora kao strateške poluge za konkurentnost, inovacije, dobrobit građana i otpornost Europske unije, posebno u pogledu kibernetičke sigurnosti, kao i nužnost razvoja i ulaganja u nove tehnologije. Pružatelji digitalnih usluga mogu utjecati na dezinformacije s kojima se svakodnevno susreću građani na internetu, kao i s lažnim vijestima i drugim vidovima zlouporabe digitalnih sadržaja, stoga je bitno razmotriti ulaganje u IT-sektor radi buduće sigurnosti i smanjenja rizika.[18] Bitno je razvojem novih tehnologija osigurati tehnološku autonomiju Europske unije.[19] Velik dio trenutačnog istraživanja i inovacija razvija se u digitalnom području te je posljednjih godina Europska unija učinkovito usvojila značajne digitalne propise, međutim sada je potrebno prijeći na njihovu implementaciju.[20] Stoga je u vremenu brzog tehnološkog razvoja nužno kontinuirano ulagati u razvoj novih tehnologija, inovacije i provođenje digitalizacije te ići ukorak s digitalnim razvojem uz istovremeno normiranje radi smanjenja rizika i jamstva pravne sigurnosti u njihovoj primjeni.

Podaci u tablici (Izvor: *Mapping The Number Of AI Startups By Country, Zerohedge.com* [21]) prikazuju

9 https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2023/07/24/the-difference-between-generative-ai-and-traditional-ai-an-easy-explanation-for-anyone/?sh=180966f5508a (pristupljeno 2. 5. 2024.)
10 *Ibid.*
11 *Ibid.*
12 Nikolay, R., „Artificial intelligence: The authenticity factor and the rule of law against the backdrop of growing disinformation", 34.th Conference of European Civil-Law Notaries, 2024. https://ihr-notariat.at/fileadmin/user_upload/Notariatskammer/Informationen/ENT/ENT_2024_Renate_Nikolay.pdf (pristupljeno 6. 5. 2024.)
13 *Ibid.*
14 *Ibid.*

15 Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) (Tekst značajan za EGP) SL L 119, 4. 5. 2016, str. 1–88.
16 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A68%3AFIN (pristupljeno 1. 5. 2024.)
17 https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf (pristupljeno 23. 4. 2024.)
18 *Ibid.*
19 *Ibid.*
20 https://www.digitalsme.eu/letta-report-digital-smes-ready-to-modernise-the-single-market/ (pristupljeno 23. 4. 2024.)
21 https://www.zerohedge.com/technology/mapping-number-ai-startups-country (pristupljeno 7. 5. 2024.)

novoosnovana *startup*-društva koja se odnose na umjetnu inteligenciju u određenim državama svijeta u razdoblju od 2013. do 2023. godine. Razmotrena su samo trgovačka društva koja su primila više od 1,5 milijuna dolara. Iz prikazanih podataka vidljivo je da Sjedinjene Američke Države, Narodna Republika Kina i Ujedinjeno Kraljevstvo prednjače u ulaganju u inovacije vezane uz umjetnu inteligenciju. Što se tiče financiranja, SAD prednjači s privatnim ulaganjima u umjetnu inteligenciju u ukupnom iznosu od 335 milijardi dolara između 2013. i 2023. godine.[22] U Narodnoj Republici Kini u *startup*-društva koja se bave umjetnom inteligencijom uložene su u istom razdoblju 104 milijarde dolara, a u Ujedinjenom Kraljevstvu 22 milijarde dolara. Vidljivo je da se znatna financijska sredstva ulažu u područja inovacija povezanih s umjetnom inteligencijom. Navedeno se podudara s nalazom i mišljenjem Enrica Lette da su nužna veća ulaganja u inovacije na području umjetne inteligencije i općenito u IT-sektor u Europskoj uniji. Slijedom navedenog, nužna su ulaganja u inovacije i nove tehnologije u svim područjima rada, pa tako i u javnom bilježništvu, jer svaka nova tehnologija koja olakšava svakodnevni rad neminovno će ući u masovnu primjenu u svim strukama.

1.3. Akt o umjetnoj inteligenciji (AI-akt)

Europski AI-akt prvi je propis na svijetu koji regulira umjetnu inteligenciju te većina obveza pada na pružatelje (*developere*) visokorizičnih sustava umjetne inteligencije. Dana 13. ožujka 2024. godine Europski parlament službeno je usvojio AI-akt, čija je nit vodilja kod izrade bila zamisao da se umjetna inteligencija koja bi mogla nanijeti štetu društvu regulira primjenom pristupa koji se temelji na visini rizika, po načelu – što je veći rizik, to su stroža pravila.[23] Radi osiguranja visoke razine zaštite javnih interesa kao što su zdravlje, sigurnost i temeljna prava, treba utvrditi zajednička pravila za visokorizične sustave umjetne inteligencije koja bi trebala biti usklađena s Poveljom Europske unije[24], nediskriminirajuća i prilagođena međunarodnim trgovinskim obvezama Europske unije. Pravila i obveze u prvom se redu odnose na osobe koje stavljaju na tržište ili razvijaju i stavljaju u rad visokorizične sustave umjetne inteligencije u Europskoj uniji, neovisno o tome imaju li sjedište u Europskoj uniji ili trećoj državi.

Rang	Zemljopisno područje	Broj novoosnovanih AI-startupova (2013.-2023.)
1	SAD	5.509
2	KINA	1.446
3	UK	727
4	IZRAEL	442
5	KANADA	397
6	FRANCUSKA	391
7	INDIJA	338
8	JAPAN	333
9	NJEMAČKA	319
10	SINGAPUR	193
11	JUŽNA KOREJA	189
12	AUSTRALIJA	147
13	ŠVICARSKA	123
14	ŠVEDSKA	94
15	ŠPANJOLSKA	94

AI-akt definira umjetnu inteligenciju kao skup tehnologija koji se brzo razvija i doprinosi širem spektru gospodarskih, društvenih i okolišnih koristi u nizu industrija i društvenih aktivnosti. Primjena umjetne inteligencije, uz dobra predviđanja, optimalizaciju operacija i dodjelu resursa te personalizaciju digitalnih rješenja dostupnih pojedincima i organizacijama, može trgovačkim društvima omogućiti konkurentske prednosti te poduprijeti društveno-ekološke korisne ishode, naprimjer u zdravstvu, poljoprivredi, sigurnosti hrane, obrazovanju i osposobljavanju, medijima, sportu, kulturi, upravljanju infrastrukturom, energetici, prometu i logistici, javnim uslugama, sigurnosti, pravosuđu, resursnoj i energetskoj učinkovitosti, praćenju stanja okoliša, očuvanju i obnovi bioraznolikosti i ekosustava te ublažavanju klimatskih promjena i

22 https://www.zerohedge.com/technology/mapping-number-ai-startups-country (pristupljeno 7. 5. 2024.)
23 https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2023/12/09/artificial-intelligence-act-council-and-parliament-strike-a-deal-on-the-first-worldwide-rules-for-ai/ (pristupljeno 2. 5. 2024.)
24 https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO (pristupljeno 3. 5. 2024.)

prilagodbi njima.[25] Međutim ovisno o okolnostima specifične primjene, korištenja i razine tehnološkog razvoja, umjetna inteligencija može predstavljati rizike i uzrokovati štetu javnim interesima i temeljnim pravima zajamčenima pravom Europske unije.

AI-akt klasificira umjetnu inteligenciju prema rizicima koje određeni sustav predstavlja, pa tako većina odredbi uređuje visokorizične sustave umjetne inteligencije, dok se manji dio AI-akta bavi umjetnom inteligencijom ograničenog rizika gdje programeri i pružatelji moraju osigurati da krajnji korisnici budu svjesni da su u interakciji s umjetnom inteligencijom, što znači da mora biti transparentno kako je određeni sadržaj generiran umjetnom inteligencijom kako bi korisnici mogli donositi informirane odluke o njegovoj daljnjoj uporabi. Minimalni rizik sustava umjetne inteligencije nije reguliran, uključujući većinu aplikacija umjetne inteligencije trenutno dostupnih na jedinstvenom tržištu Europske unije, kao što su videoigre s omogućenom umjetnom inteligencijom i filteri neželjene elektroničke pošte, a što će se promijeniti uporabom generativne umjetne inteligencije.[26]

Sustavi umjetne inteligencije koji predstavljaju neprihvatljiv rizik u potpunosti su zabranjeni. Prema tome, zabranjeni su sustavi umjetne inteligencije koji koriste subliminarne, manipulativne ili prijevarne tehnike koje iskrivljuju ponašanje ljudi i narušavaju informirano donošenje odluka, čime se uzrokuje znatnija šteta. Dakle, zabranjene su manipulativne tehnike koje bi osobe navele na neželjeno ponašanje ili bi ih se obmanulo tako da ih se potiče na odluke na način kojim se narušava njihova autonomija, slobodna volja u donošenju odluka i slobodan izbor.[27] Također su zabranjeni sustavi umjetne inteligencije koji iskorištavaju ranjive skupine osoba bilo na temelju životne dobi, invaliditeta ili društveno-ekonomskih okolnosti, čime se također dovodi do neželjenog ponašanja ljudi i uzrokuje znatnija šteta.[28] Nadalje su zabranjeni sustavi biometrijske kategorizacije koji zaključuju na temelju osjetljivih svojstava osoba kao što je rasa, političko mišljenje, članstvo u sindikatu, vjersko ili filozofsko uvjerenje, seksualni život ili seksualna orijentacija, osim označavanja ili filtriranja zakonito stečenih biometrijskih skupova podataka ili kada tijela za provođenje zakona kategoriziraju biometrijske podatke.[29] U nekim državama kao što je Narodna Republika Kina koristi se umjetna inteligencija za društveno bodovanje, odnosno ocjenjivanje ili klasificiranje pojedinaca ili grupa na temelju društvenog ponašanja ili osobina pojedinca, što uzrokuje štetan ili nepovoljan društveni tretman tih ljudi i stoga je navedeno Europska unija AI-aktom zabranila.[30] Zabranjeno je korištenje umjetne inteligencije za procjenu rizika hoće li pojedinac počiniti kaznena djela isključivo na temelju profiliranja ili prema osobinama pojedinca, osim kada se koristi za povećanje ili olakšavanje ljudske procjene, i to na temelju objektivnih, provjerljivih činjenica koje su izravno povezane s kriminalnom aktivnošću. Nadalje, zabranjeno je sastavljanje baza podataka za prepoznavanje lica neciljanim pretraživanjem slika lica s interneta ili snimaka, kao i procjena emocionalnog stanja na radnom mjestu ili u obrazovnim ustanovama.[31]

Osim zabranjenih sustava umjetne inteligencije, AI-aktom uređeni su i oni sustavi umjetne inteligencije koji negativno utječu na sigurnost ili temeljna prava te se smatraju visokim rizikom, a podijeljeni su u dvije kategorije. Prva kategorija obuhvaća one sustave umjetne inteligencije koji se koriste u proizvodima koji potpadaju pod zakonodavstvo Europske unije o sigurnosti proizvoda, što uključuje igračke, zrakoplovstvo, automobile, medicinske uređaje i dizala.[32] U drugu kategoriju spadaju sustavi umjetne inteligencije koji se odnose na posebna područja i morat će se registrirati u bazi podataka Europske unije.[33] Ta područja odnose se na upravljanje i rad kritične infrastrukture, obrazovanje i stručno osposobljavanje, zapošljavanje, upravljanje radnicima i pristup samozapošljavanju, pristup bitnim privatnim i javnim uslugama i pogodnostima, provedbu zakona, upravljanje migracijama, azilom i kontrolom granica te pomoć u pravnom tumačenju i primjeni zakona. Svi visokorizični sustavi umjetne inteligencije bit će procijenjeni prije nego što se stave na tržište, kao i tijekom njihova ciklusa uporabe, a ljudi će imati pravo podnijeti pritužbe na sustave umjetne inteligencije određenim nacionalnim tijelima.[34] Pružatelji tih sustava umjetne inteligencije podliježu dodatnim zahtjevima, a u Anexu II i Anexu III AI-akta navedene su liste sektora koji su označeni kao visokorizični, ali javno bilježništvo nije obuhvaćeno tim popisom.

25 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_HR.pdf (pristupljeno 2. 5. 2024.)
26 https://artificialintelligenceact.eu/high-level-summary/ (pristupljeno 2. 5. 2024.)
27 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_HR.pdf (pristupljeno 2. 5. 2024.)
28 *Ibid.*
29 *Ibid.*
30 https://www.netokracija.com/kineski-sustav-drustvenog-rejtinga-gradana-197291 (pristupljeno 29. 5. 2024.)
31 https://artificialintelligenceact.eu/high-level-summary/ (pristupljeno 2. 5. 2024.)
32 *Ibid.*
33 *Ibid.*
34 https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence (pristupljeno 3. 5. 2024.)

Umjetna inteligencija, poput ChatGPT-a, nije bila klasificirana kao visokorizična, no ipak će morati biti usklađena sa zahtjevima transparentnosti i propisima o autorskim pravima, što znači da je potrebno naznačiti da je sadržaj generirala umjetna inteligencija, kao i objaviti sažetke podataka koji se koriste za trening i obuku umjetne inteligencije, a zaštićeni su autorskim pravima.

III. KORISNOSTI I RIZICI UMJETNE INTELIGENCIJE U RADU JAVNIH BILJEŽNIKA

3.1. Praktična primjena umjetne inteligencije u pravosuđu

Umjetna inteligencija može biti vrlo korisna u radu javnih bilježnika te je stoga već u djelomičnoj uporabi u radu na daljinu u Litvi, Latviji i Estoniji.[35] Navedene države provode rad na daljinu sastavljajući javnobilježničke isprave putem videokonferencije. U radu na daljinu može biti otežano identificiranje osoba zbog bojazni od *deepfakea,* stoga se kod identifikacije stranaka mogu koristiti usluge umjetne inteligencije. U Francuskoj umjetna inteligencija u zemljišnim knjigama provjerava jesu li upisi u korespondenciji sa sastavljenim i dostavljenim aktima kao i plaćenim porezima.[36] Već 2008. godine u Francuskoj je uspostavljen sigurni potpis javnobilježničke isprave na elektroničkom mediju, dok je rad na daljinu uspostavljen u listopadu 2018. putem videokonferencije s javnim bilježnicima i njihovim strankama, a danas je više od 90 % javnobilježničkih akata elektronički potpisano.[37] Francuski javni bilježnici kao nepristrani povjerenici stranaka u svrhu pravne sigurnosti sudjeluju u *online* prometu nekretninama i upisu u odgovarajuće registre.

U Sjedinjenim Američkim Državama umjetna inteligencija sudjeluje u izradi sudskih odluka, međutim utvrđeno je da je potrebno pažljivo postupati u uporabi umjetne inteligencije jer ona može biti *halucinogena*, a može se i namjerno zloupotrebljavati. Odvjetnici u SAD-u koriste umjetnu inteligenciju za generiranje referenci sudskih predmeta u postupcima te su naknadno utvrdili da je umjetna inteligencija *halucinirala* slučajeve koji nisu postojali.[38] Halucinacije su jedno od ograničenja jezičnih modela kao što je *ChatGPT* koji povremeno generira rezultate koji su činjenično netočni i ne odgovaraju stvarnim podacima.[39] Umjetna inteligencija u trenutno dostupnim verzijama funkcionira na temelju matematičkih algoritama i statistike, jer obrađuje podatke koji su dostupni *online* prema broju dostupnih informacija, a ne prema stvarnom stanju te stoga može doći do pogrešnih zaključaka, takozvanih halucinacija i nepouzdanih *outputa*. Te se halucinacije događaju jer digitalni alati još uvijek nemaju mogućnosti ljudskog shvaćanja stvarnosti, već samo spajaju sekvence jezičnih oblika koje nađu u golemoj količini prikupljenih podataka prema usvojenim informacijama o tome kako se kombiniraju, ali bez mogućnosti upućivanja na stvarno značenje. Umjetna inteligencija donosi odluke na temelju broja pronađenih članaka na internetu, pa će tako naprimjer, ako je usvojen novi zakon koji drukčije propisuje isti pravni instrument od ranije važećeg zakona, umjetna inteligencija zaključiti da se primjenjuju nevažeće odredbe iz razloga što se *online* nalazi mnogo više tekstova, članaka i referenci prema starom nevažećem zakonu nego prema novom zakonu.[40]

Umjetna inteligencija, odnosno algoritmi ponekad generiraju sustavne i ponavljajuće pogreške koje stvaraju nepravedne zaključke, kao što je proizvoljno davanje prednosti jednoj skupini korisnika u odnosu na druge, što može biti posljedica pristranosti u samom kodiranju ili u podacima koji se koriste za obuku sustava u identificiranju rizika.[41] Istraživanje pristranosti umjetne inteligencije uglavnom se usredotočuje na algoritme koji odražavaju diskriminaciju, a što je riješeno normativnim sustavom Europske unije, odredbama GDPR-uredbe i odredbama AI-akta.

Dakle potrebno je podići svijest kod pravnih stručnjaka o isključivo njihovoj odgovornosti za izrađene odluke ili isprave, a u čijem je sastavu sudjelovala umjetna inteligencija, jer se ne mogu u potpunosti oslanjati na umjetnu inteligenciju i njezine zaključke. Pravni stručnjaci, pa tako i javni bilježnici, dužni su se upoznati s normativnim okvirima koji se odnose na primjenu umjetne inteligencije. AI-akt je novi

35 https://e-estonia.com/estonias-fully-remote-e-notary-service-1st-state-e-service-of-its-kind-in-europe/
https://notarurumai.lt/en/news/notaries-from-baltic-states-exchange-experience-acknowledge-progress-of-electronic-services/641 (pristupljeno 30. 4. 2024.)

36 https://ai-watch.ec.europa.eu/countries/france/france-ai-strategy-report_en (pristupljeno 3. 5. 2024.) https://www.theguardian.com/world/2022/aug/29/french-tax-officials-use-ai-to-spot-20000-undeclared-pools (pristupljeno 3. 5. 2024.)

37 https://www.csn.notaires.fr/en/notary-and-digital (pristupljeno 3. 5. 2024.)

38 https://www.scl.org/uk-litigant-found-to-have-cited-false-judgments-hallucinated-by-ai/ (pristupljeno 30. 4. 2024.)

39 https://www.ibm.com/topics/ai-hallucinations (pristupljeno 1. 5. 2024.)

40 Zankl, W., „On the way to the digital decade: Where is the transformation in Europe leading to ? How does it impact the notarial profesion?“ 34.th Conference of European Civil-Law Notaries, 2024. https://ihr-notariat.at/informationen/aktuelle-infos-veranstaltungen/34-europaeische-notarentage-salzburg-18-19-april-2024/ (pristupljeno 6. 5. 2024.)

41 https://www.oecd.org/migration/mig/EMN-OECD-INFORM-FEB-2022-The-use-of-Digitalisation-and-AI-in-Migration-Management.pdf (pristupljeno 3. 5. 2024.)

pravni okvir koji u prvom redu regulira postupanje pružatelja i kreatora umjetne inteligencije. Istovremeno je potrebno uzeti u obzir zaštitu osobnih podataka i transparentnost prema GDPR-uredbi kao oblik zaštite i sigurnosti kod korištenja umjetne inteligencije. Zaštita prilikom uporabe umjetne inteligencije proizlazi i iz pravnih okvira koji propisuju zabranu svih oblika diskriminacije i štite temeljna ljudska prava. Implementacija autorskog prava također je važna jer se *input*, tj. trening umjetne inteligencije može provoditi uporabom podataka i tekstova koji su zaštićeni autorskim pravom njihova stvaratelja. Stoga prilikom programiranja i stvaranja umjetne inteligencije koja bi služila javnobilježničkoj struci treba svakako imati implementirane iste zaštitne mehanizme koji su određeni za rad javnih bilježnika kao što je nepristranost, nediskriminatornost, tajnost podataka i drugo.

3.2. Prednosti korištenja umjetne inteligencije u javnobilježničkoj službi

U radu javnih bilježnika moguće je koristiti umjetnu inteligenciju u različitim područjima te je prema tome potrebno razlikovati funkcije umjetne inteligencije koje bi mogle biti od koristi za javnobilježničke poslove. Umjetna inteligencija može pretraživati automatizmom pravne okvire uz uvjet da su uneseni podaci kojima se umjetna inteligencija služi valjani i na snazi.[42] Zbog toga je bitno da se trening umjetne inteligencije koji se sastoji od unesenih podataka temelji na važećim pravnim propisima koji su potrebni za rad javnih bilježnika. Umjetna inteligencija također se može koristiti kao pomoć u pronalasku pravne prakse jer može u kratkom vremenu obraditi veliku količinu podataka.[43] Međutim umjetna inteligencija može se u javnobilježničkoj službi koristiti i kao podrška u radu na način da upozorava javnog bilježnika na moguće nedostatke ili prijevare, kao i da provede dubinsku analizu stranke.[44] Slijedom navedenog umjetna inteligencija može poboljšati, pojednostaviti i podržati javnobilježnički rad, a također može kreirati nove digitalne usluge ili alate koji bi koristili javnom bilježniku. Svakako je bitno naglasiti da bi umjetna inteligencija mogla i autonomno donositi odluke, što iz perspektive javnih bilježnika nije uputno jer javni bilježnici moraju biti svjesni svih rizika koje donosi uporaba umjetne inteligencije. Stoga je bitno da javni bilježnici nadgledaju rad umjetne inteligencije i sami donose konačne odluke i isprave, a umjetnu inteligenciju mogu eventualno koristiti kao pomoć u izradi nacrta odluka ili isprava. Zbog pravne sigurnosti potrebno je održati interakciju i osobni kontakt između javnog bilježnika i stranaka prilikom poduzimanja pravnih radnji iz nadležnosti javnih bilježnika.

Nadalje, u javnobilježničkoj službi umjetna inteligencija svakako se može koristiti za preliminarnu provjeru dokumentacije i registara, kao i autentifikaciju putem digitalnih novčanika. Legislativa Europske unije uvodi primjenu digitalnih novčanika u svrhu jednostavnije identifikacije i autorizacije građana i korištenja elektroničkog potpisa.[45] Međutim javni bilježnik na temelju Zakona o javnom bilježništvu[46] prilikom sudjelovanja u sastavljanju i verificiranju elektroničkih isprava i poduzimanja pravnih radnji mora nedvojbeno utvrditi pravu i ozbiljnu volju stranaka, kao i ovlasti, odnosno sposobnosti stranaka za poduzimanje određenog pravnog posla te odsutnost mana volje, što ne može učiniti samo na temelju provjere elektroničkog potpisa.[47]

Slijedom navedenog, umjetna inteligencija može provoditi analizu pravnih dokumenata jer ima mogućnost u kratkom vremenu analizirati velike količine podataka te time identificirati ključne informacije, nedostatke i rizike. Dakle umjetna inteligencija može olakšati istraživanje, kao što je pregled velike količine elektroničke pošte i priprema dokumenata, kao i otkrivanje potencijalnih problema u ugovorima ili drugim ispravama. Istovremeno umjetna inteligencija može u javnobilježničkoj službi obavljati rutinske administrativne zadatke, poput obrade zahtjeva, generiranja dokumenata ili upravljanja evidencijama, te time osloboditi vrijeme javnom bilježniku za složenije pravne radnje. Umjetna inteligencija mogla bi eventualno pružiti pravnu podršku na način da strankama virtualno odgovori na osnovna i često postavljana jednostavna pitanja, pruži informacije o postupcima ili ih uputi na odgovarajuće internetske stranice i registre. U radu javnih bilježnika umjetna inteligencija također bi se mogla koristiti za detekciju i sprječavanje sigurnosnih prijetnji te zaštitu osjetljivih podataka i identificirati potencijalne rizike.[48]

42 Walree, T. F., „On the way to thedigital decade: Where is the transformation in Europe leading to ? How does it impact the notarial profesion?“ 34.th Conference of European Civil-Law Notaries, 2024. https://ihr-notariat.at/fileadmin/user_upload/Notariatskammer/Informationen/ENT/ENT_2024_Panel_2_Tim_Walree_PPT.pdf (pristupljeno 6. 5. 2024.)

43 *Ibid.*

44 *Ibid.*

45 https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0117_EN.html (pristupljeno 9. 3. 2024.)

46 Zakon o javnom bilježništvu NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22

47 Hoblaj, H.; Grbac, M.; Nikolić, V.; Marković, D.; Marčinko, I.; „Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju", Javni bilježnik br. 50, 2023., str 42.

48 Walree, T. F., „On the way to thedigital decade: Where is the transformation in Europe leading to ? How does it impact the notarial profesion?“ 34.th Conference of European Civil-Law Notaries, 2024. https://ihr-notariat.at/fileadmin/user_upload/Notariatskammer/Informationen/ENT/ENT_2024_Panel_2_Tim_Walree_PPT.pdf (pristupljeno 6. 5. 2024.)

3.3. Rizici korištenja umjetne inteligencije u javnobilježničkoj službi

Rizici kojih javni bilježnici moraju biti svjesni, kao što je ranije navedeno u ovome radu, jesu u nedostacima sustava umjetne inteligencije koja može proizvoditi *AI-halucinacije* i time izazvati pogrešne zaključke, a također zbog unosa neprovjerenih podataka i algoritama umjetna inteligencija može generirati diskriminirajuće rezultate. Rizici postoje i u nerazumijevanju i složenosti umjetne inteligencije, kao što su *Black box AI* koji predstavljaju sustave umjetne inteligencije čiji unutarnji rad nije transparentan ili razumljiv za ljude, jer su unutarnje funkcije vidljive samo kroz njihove ulaze (*input*) i izlaze (*output*), a nije jasno kako funkcije točno rade.[49] Javni bilježnici također se u uporabi umjetne inteligencije mogu susresti s pristranim zaključcima i pogrešnim pretpostavkama koje mogu nastati iz algoritma koji sam uči. Sustavi umjetne inteligencije mogu biti skloni pristranosti ako su trenirani na nepotpunim skupovima podataka, što može rezultirati diskriminacijom ili nepravednim tretmanom određenih skupina građana, a što je u suprotnosti s temeljnim načelima na kojima počiva javnobilježnička služba. Takvi pristrani zaključci umjetne inteligencije mogu dovesti do diskriminacije koju javni bilježnik u radu ne može lako uočiti.[50] Zbog navedenog je nužno da javni bilježnici prilikom uporabe umjetne inteligencije i nadalje ostanu ti koji će kontrolirati i nadgledati rad stroja. Dakle u javnobilježničkoj struci ne bi se trebala nikada koristiti potpuno autonomna umjetna inteligencija, jer javni bilježnici moraju provjeravati što je pripremila umjetna inteligencija i koristiti ju isključivo kao pomoć u radu. Javni bilježnici ostaju i nadalje potpuno odgovorni za svaki posao obavljen u njihovoj nadležnosti, svaku odluku i ispravu, bez obzira na to je li pritom korištena pomoć umjetne inteligencije ili nije. Ukoliko se neće unaprijed dobro pripremiti sustav umjetne inteligencije koji će koristiti javni bilježnici, primjena iste može dovesti do potpune ovisnosti javnih bilježnika o umjetnoj inteligenciji. Pretjerana ovisnost o tehnologiji može dovesti do gubitka ljudske interakcije s strankama, a koja je temelj javnobilježničke struke, kao i stručnosti u pružanja pravnih usluga. Umjetna inteligencija ne može zamijeniti osobni kontakt javnih bilježnika sa strankama koji je nužan u nekim pravnim poslovima kako bi se utvrdilo da ne postoje mane volje i ustanovila prava volja stranke, a također je neophodno znanje javnih bilježnika kao vrhunskih pravnih stručnjaka u razumijevanju i rješavanju složenih pravnih pitanja. Rad u javnobilježničkom uredu mora uvijek biti moguć bez uporabe umjetne inteligencije kako ne bi došlo do izrade javnobilježničkih dokumenata utemeljenih na pristranim, odnosno ograničenim informacijama zbog automatizacije koju je donijela uporaba umjetne inteligencije. U primjeni umjetne inteligencije u radu javnih bilježnika postavlja se i pitanje o etičkim i moralnim standardima na kojima bi se trebao temeljiti razvoj i uporaba takvih sustava.

Potencijalni rizik korištenja umjetne inteligencije u javnobilježničkoj službi može se očitovati u nedostatku transparentnosti u donošenju odluka jer sustavi umjetne inteligencije mogu biti složeni i teško razumljivi. Naime ako se ne može jasno razumjeti kako sustav radi, to može ugroziti povjerenje u pravnu valjanost i sigurnost pravnog posla koji je pripremljen uz pomoć umjetne inteligencije. U istraživanju je utvrđeno da ono čega se javni bilježnici i pravni stručnjaci najviše pribojavaju glede korištenja novih digitalnih alata, pa tako i umjetne inteligencije, jesu sigurnosni rizici. Implementacija sustava umjetne inteligencije u rad javnih bilježnika može izložiti osjetljive podatke građana riziku od hakiranja ili zlouporabe. Neprikladna zaštita podataka ili ranjivost sustava mogu rezultirati povredama dužnosti čuvanja javnobilježničke tajne i time gubitka povjerenja javnosti u rad javnih bilježnika. Zbog toga javni bilježnici moraju kontrolirati rad umjetne inteligencije i cjelokupne postupke u svojoj nadležnosti. Zaključno, umjetna inteligencija može pružiti veliku podršku i pomoć u radu javnih bilježnika, međutim potrebno je osvijestiti sve moguće rizike u primjeni te iste unaprijed minimalizirati, odnosno spriječiti.

3.4. Empirijsko istraživanje

Europska komisija dužna je izraditi novu strategiju za obuku i edukaciju u pravosuđu za sljedeće razdoblje, i to najvjerojatnije 2025.–2029. godine, a u tome će razdoblju ključna biti obuka o digitalnoj transformaciji u pravosuđu.[51] Stoga će buduća europska strategija za izobrazbu pravosudnih stručnjaka nastojati poboljšati vještine u korištenju digitalnih alata i infrastrukture, kao i stvoriti poticajno okruženje za digitalizaciju pravosuđa i izgraditi znanje pravosudnih stručnjaka o prilagodbi materijalnog prava Europske unije potrebama digitalnog gospodarstva i društva. Zbog navedenog je u travnju 2024. godine u Bruxellesu održana Europska konferencija o pravosudnoj izobrazbi

49 https://www.techopedia.com/definition/34940/black-box-ai (pristupljeno 4. 5. 2024.)

50 Walree, T. F., „On the way to thedigital decade: Where is the transformation in Europe leading to ? How does it impact the notarial profesion?“ 34.th Conference of European Civil-Law Notaries, 2024. https://ihr-notariat.at/fileadmin/user_upload/Notariatskammer/Informationen/ENT/ENT_2024_Panel_2_Tim_Walree_PPT.pdf (pristupljeno 6. 5. 2024.)

51 Hoblaj, H., „Europska konferencija o pravosudnoj izobrazbi u Briselu „Podrška digitalizaciji pravosuđa““, Izvješće, HJK, 2024.

pod naslovom „Podrška digitalizaciji pravosuđa“ koju su zajednički organizirali Europska komisija i Belgijski institut za obuku pravosuđa (IGO–IFJ).[52]

Cilj interaktivnog rada i vježbi na konferenciji bio je procijeniti potrebe za obukom u digitalizaciji pravosuđa i potrebe za obukom u drugim područjima sa stručnjacima koji predstavljaju sve pravosudne struke, a to su suci, državni odvjetnici, sudsko osoblje, odvjetnici, javni bilježnici, ovršitelji, probacijski službenici i zatvorsko osoblje – ukupno 90 sudionika iz različitih država Europske unije. Radionice su kombinirale nekoliko vježbi i radionica kolektivne inteligencije s različitim dinamičnim okruženjima (individualno, grupe po struci, mješovite grupe) oko jedne odabrane teme, a u fokusu je bila tema umjetne inteligencije i primjena AI-akta. Iz istraživanja i rada na konferenciji vidljivo je da su javni bilježnici pravosudna profesija koja se lakše nosi s novim tehnologijama od ostalih pravnih struka i voljna je predvoditi promjene. Zbog toga je Europska komisija bila posebno pozorna u odnosu na stavove i zahtjeve javnog bilježništva u pogledu obuke o digitalizaciji, kao i na pitanje kako ona utječe na različita područja prava s kojima se obično susreću javni bilježnici.[53] U istraživanju među 90 sudionika na konferenciji je utvrđeno da se pravosudni stručnjaci najviše boje rizika koje donosi uporaba umjetne inteligencije, kao što su pitanja sigurnosti, etičnosti, nepristranosti, zaštite ranjivih odraslih osoba i slično. Tako je u mješovitoj grupi od 11 sudionika iz različitih država članica Europske unije kod 80 % sudionika utvrđen strah od digitalizacije, u prvom redu umjetne inteligencije, dok je kod 85 % utvrđena frustracija u primjeni digitalnih alata zbog tehničkih problema i nefunkcioniranja sustava.[54] Time se zaključuje da je za pravosudne stručnjake najbitnija sigurnost uporabe digitalnih alata te je nužna edukacija radi bolje primjene, a istovremeno je nužna i uspostava dobrih i primjenjivih normativnih okvira kojima se osigurava siguran rad te sigurni i kvalitetni tehnički uvjeti funkcioniranja u pravosuđu.

IV. ZAKLJUČAK

Umjetna inteligencija i svaka nova tehnologija koja olakšava svakodnevni rad nezaustavljivo će ući u masovnu primjenu u različitim strukama, pa tako i u javnom bilježništvu. Pitanja poput sigurnosti, privatnosti osobnih podataka, čuvanja javnobilježničke tajne, pravednosti algoritama i odgovornosti u donošenju odluka postaju sve važnija kada se govori o integraciji umjetne inteligencije u pravne sustave. Potrebno je unaprijed izraditi sigurne tehničke uvjete i primjenjiv normativni sustav kako bi se umjetna inteligencija što jednostavnije i sigurnije integrirala u radno okruženje javnih bilježnika. Javnobilježnička struka, iako je povijesno tradicionalna, uvijek je predvodila primjenu novih tehnologija i digitalizacije u pravosuđu, pa tako i uz sve sigurnosne sustave treba predvoditi u primjeni umjetne inteligencije kao nove tehnologije koja može uvelike pomoći u radu javnih bilježnika.

Europska unija usvojila je AI-akt kako bi regulirala uporabu i razvoj umjetne inteligencije sukladno europskim vrijednostima i načelima. Svrha AI-akta jest osigurati da se umjetna inteligencija razvija na način koji je etičan, transparentan i odgovoran, uz jamčenje sigurnosti, privatnosti podataka, nediskriminacije i odgovornosti prilikom programiranja i korištenja sustava umjetne inteligencije. Pravila propisana novim AI-aktom zabranjuju određene sustave umjetne inteligencije koji ugrožavaju prava građana, uključujući biometrijske sustave kategorizacije temeljene na osjetljivim karakteristikama, odnosno osobinama osoba te neciljano pretraživanje slika lica s interneta ili snimaka s javnih površina radi stvaranja baza podataka za prepoznavanje lica osoba. Također je zabranjeno društveno bodovanje, prepoznavanje emocija na radnom mjestu i u školama, policijski nadzor koji se temelji isključivo na profiliranju osobe ili procjeni njezinih karakteristika, kao i umjetna inteligencija koja manipulira ljudskim ponašanjem ili iskorištava ranjive skupine osoba.

Javni bilježnici kao nositelji pravne sigurnosti i vladavine prava u državi moraju ostati stupovi pravne zaštite građana u moderno doba primjenom digitalnih alata u svim područjima života. Javni bilježnici i nadalje ostaju nepristrani povjerenici stranaka koji preveniraju nastanak sporova dobrim savjetovanjem i izradom javnih isprava sukladno stvarnoj i ozbiljnoj volji stranaka, uz isključivanje svih mogućnosti manipuliranja i sprječavanja sklapanja pravnih poslova pod utjecajem mana volje. Tako i uporabom različitih digitalnih alata, kao i rada na daljinu, javni bilježnici i dalje nužno moraju utvrditi istovjetnost stranaka koje sklapaju pravne poslove, utvrditi njihovu volju i osigurati ispunjenje svrhe sklapanja pravnog posla primjenom ovršnih klauzula kao zajamčenje provedbe istog. Javnobilježnička služba uživa ugled, čast i povjerenje kako države tako i građana, osiguravajući pravnu

52 https://commission.europa.eu/law/cross-border-cases/training-justice-professionals-and-training-practices_en#high-level-eu-conference-european-judicial-training-supporting-the-digitalisation-of-justice-25-26-april-2024 (pristupljeno 4. 5. 2024.)

53 Hoblaj, H., „Europska konferencija o pravosudnoj izobrazbi u Briselu „Podrška digitalizaciji pravosuđa““, Izvješće, HJK, 2024.

54 https://commission.europa.eu/law/cross-border-cases/training-justice-professionals-and-training-practices_en#high-level-eu-conference-european-judicial-training-supporting-the-digitalisation-of-justice-25-26-april-2024 (pristupljeno 4. 5. 2024.)

zaštitu strankama, pa zbog toga i u doba digitalizacije osobni kontakt između javnog bilježnika i stranaka ne smije biti onemogućen, pogotovo osobama iz ranjivih skupina kao što su invalidi i starije osobe kojima je bitna nepristrana savjetodavna funkcija javnih bilježnika, kao i njihova dostupnost u svim dijelovima države. Neovisnost i nepristranost javnih bilježnika te njihova stručnost pomažu u osiguranju pravednosti i poštivanja prava svih stranaka u postupku. Dakle umjetna bi se inteligencija u javnobilježničkoj službi trebala koristiti kao alat za pružanje pomoći u radu, a ne kao alat koji samostalno donosi odluke. Obavljajući širok spektar poslova, bilo izvornih bilo povjerenih, javni bilježnici imaju važnu ulogu u pravosudnom sustavu. Stoga možemo zaključiti da i u moderno doba primjenom novih tehnologija i dalje suci stoje ispred stranaka, odvjetnici stoje iza svojih stranaka, a javni bilježnici kao nepristrane osobe stoje između stranaka. Zbog toga javni bilježnici moraju prednjačiti u primjeni novih tehnologija i unaprijed predložiti svoja gotova rješenja koja se mogu u pravnom sustavu primijeniti i u njega integrirati. Zaključno, javnobilježnička služba trebala bi biti ključni nositelj modernizacije u primjeni umjetne inteligencije i novih tehnologija u pravosuđu, jer javni bilježnici, kao nepristrani povjerenici stranaka, osiguravaju transparentnost, efikasnost i sigurnost postupaka, istovremeno potičući digitalne inovacije koje doprinose stvaranju pristupačnijeg pravosudnog sustava.

Summary

The application of artificial intelligence in the work of notaries represents a significant step in the modernization of the profession, and at the same time, a risk brought by the use of new technologies and digital tools. Artificial intelligence can certainly provide support in various aspects of notary services, including document analysis, document validation, party identification and fraud prevention. The application of artificial intelligence can improve the efficiency and accuracy of procedures, reducing the need for manual work and reducing the possibility of human error. However, artificial intelligence cannot replace notaries in the effective implementation of legal regulations as impartial trustees of the parties. The existing artificial intelligence is not up to the challenges that are solved by experts in the legal environment, because it concludes through algorithms based on statistics, which gives rise to the phenomenon of AI hallucinations. Despite the advantages that can be applied using artificial intelligence in the work of notaries, it is necessary to carefully manage the risks in order to create an effective and applicable normative system.

***Keywords**: artificial intelligence, notary, notary service, digital tools, advantages, risks*

IZVORI:

Članci:

• Hajdarović, M., „Umjetna inteligencija, ChatGPT i poučavanje Povijesti", Poučavanje povijesti Vol. 2, No. 1, 2023, str. 52-65.

• Hoblaj, H.; Grbac, M.; Nikolić, V.; Marković, D.; Marčinko, I.; „Javnobilježnička služba kao jedinstveno provedbeno tijelo u elektroničkom poslovanju", Javni bilježnik br. 50, 2023., str 37-67.

• Prister, V., „Umjetna inteligencija", Mediji, kultura i odnosi s javnostima, Vol. 10 No. 1, 2019., str 67-72.

Pravni propisi:

• Uredba (EU) 2016/679 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. travnja 2016. o zaštiti pojedinaca u vezi s obradom osobnih podataka i o slobodnom kretanju takvih podataka te o stavljanju izvan snage Direktive 95/46/EZ (Opća uredba o zaštiti podataka) (Tekst značajan za EGP) SL L 119, 4.5.2016, str. 1–88

• Zakon o javnom bilježništvu NN 78/93, 29/94, 162/98, 16/07, 75/09, 120/16, 57/22

• Zakona o autorskom pravu i srodnim pravima NN 167/03, 79/07, 80/11, 125/11, 141/13, 127/14, 62/17, 96/18

Konferencije:

• Nikolay, R., „Artificial intelligence: The authenticity factor and the rule of law against the backdrop of growing disinformation", 34.th Conference of European Civil-Law Notaries, 2024.

• Zankl, W., „On the way to thedigital decade: Where is the transformation in Europe leading to ? How does it impact the notarial profesion?“ 34.th Conference of European Civil-Law Notaries, 2024.

• Walree, T. F., „On the way to thedigital decade: Where is the transformation in Europe leading to ? How does it impact the notarial profesion?“ 34.th Conference of European Civil-Law Notaries, 2024.

• Hoblaj, H., „Europska konferencija o pravosudnoj izobrazbi u Briselu „Podrška digitalizaciji pravosuđa““, Izvješće, HJK, 2024.

Mrežna vrela:

• https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0138-FNL-COR01_HR.pdf (pristupljeno 2. 5. 2024.)

• https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20200827STO85804/what-is-artificial-intelligence-and-how-is-it-used (pristupljeno 1. 5. 2024.)

• https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2017/05/article_0003.html (pristupljeno 8. 3. 2024.)

• https://artificialintelligenceact.eu/ (pristupljeno 8. 3. 2024.)

• https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/regulatory-framework-ai (pristupljeno 8. 3. 2024.)

• https://www.forbes.com/sites/bernardmarr/2023/07/24/the-difference-between-generative-ai-and-traditional-ai-an-easy-explanation-for-anyone/?sh=180966f5508a (pristupljeno 2. 5. 2024.)

• https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=COM%3A2022%3A68%3AFIN (pristupljeno 1. 5. 2024.)

• https://www.consilium.europa.eu/media/ny3j24sm/much-more-than-a-market-report-by-enrico-letta.pdf (pristupljeno 23. 4. 2024.)

• https://www.digitalsme.eu/letta-report-digital-smes-ready-to-modernise-the-single-market/ (pristupljeno 23. 4. 2024.)

• https://www.consilium.europa.eu/hr/press/press-releases/2023/12/09/artificial-intelligence-act-council-and-parliament-strike-a-deal-on-the-first-worldwide-rules-for-ai/ (pristupljeno 2. 5. 2024.)

• https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=CELEX:12016P/TXT&from=RO (pristupljeno 3. 5. 2024)

• https://www.netokracija.com/kineski-sustav-drustvenog-rejtinga-gradana-197291 (pristupljeno 29. 5. 2024.)

• https://artificialintelligenceact.eu/high-level-summary/ (pristupljeno 2. 5. 2024.)

• https://www.europarl.europa.eu/topics/en/article/20230601STO93804/eu-ai-act-first-regulation-on-artificial-intelligence (pristupljeno 3. 5. 2024.)

• https://e-estonia.com/estonias-fully-remote-e-notary-service-1st-state-e-service-of-its-kind-in-europe/ (pristupljeno 30. 4. 2024.)

• https://notarurumai.lt/en/news/notaries-from-baltic-states-exchange-experience-acknowledge-progress-of-electronic-services/641 (pristupljeno 30. 4. 2024.)

• https://ai-watch.ec.europa.eu/countries/france/france-ai-strategy-report_en (pristupljeno 3. 5. 2024.)

• https://www.theguardian.com/world/2022/aug/29/french-tax-officials-use-ai-to-spot-20000-undeclared-pools (pristupljeno 3. 5. 2024.)

• https://www.csn.notaires.fr/en/notary-and-digital (pristupljeno 3. 5. 2024.)

• https://www.scl.org/uk-litigant-found-to-have-cited-false-judgments-hallucinated-by-ai/ (pristupljeno 30. 4. 2024.)

• https://www.ibm.com/topics/ai-hallucinations (pristupljeno 1. 5. 2024.)

• https://www.oecd.org/migration/mig/EMN-OECD-INFORM-FEB-2022-The-use-of-Digitalisation-and-AI-in-Migration-Management.pdf (pristupljeno 3. 5. 2024.)

• https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2024-0117_EN.html (pristupljeno 9. 3. 2024.)

• https://commission.europa.eu/law/cross-border-cases/training-justice-professionals-and-training-practices_en#high-level-eu-conference-european-judicial-training-supporting-the-digitalisation-of-justice-25-26-april-2024 (pristupljeno 4. 5. 2024.)

• https://www.techopedia.com/definition/34940/black-box-ai (pristupljeno 4. 5. 2024.)

• https://ihr-notariat.at/informationen/aktuelle-infos-veranstaltungen/34-europaeische-notarentage-salzburg-18-19-april-2024/ (pristupljeno 6. 5. 2024.)

• https://ihr-notariat.at/fileadmin/user_upload/Notariatskammer/Informationen/ENT/ENT_2024_Renate_Nikolay.pdf (pristupljeno 6. 5. 2024.)

• https://ihr-notariat.at/fileadmin/user_upload/Notariatskammer/Informationen/ENT/ENT_2024_Panel_2_Tim_Walree_PPT.pdf (pristupljeno 6. 5. 2024.)

• https://www.zerohedge.com/technology/mapping-number-ai-startups-country (pristupljeno 7. 5. 2024.)

Viktorija Nikolić, mag. iur., javni bilježnik, Zagreb, Milivoja Matošeca 3A, viktorija.nikolic7@gmail.com
Ivan Marčinko, dipl. iur. javnobilježnički prisjednik u Zagrebu, ivan.marcinko@zg.ht.hr
Mira Grbac, mag. iur. univ. spec. polit., javni bilježnik, Vodice, Obala J. I. Cote 27, mira.grbac@gmail.com

UDK 347.65(497.5)
Izvorni znanstveni rad

Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju uz pregled izmjena zakona iz 2023. godine te osvrt na način postupanja javnih bilježnika

SAŽETAK:

Recentne zakonske izmjene iz područja obveznopravnih raspolaganja doživotnog i dosmrtnog uzdržavanja, normativno su uvedene u cilju zaštite primatelja doživotnog i dosmrtnog uzdržavanja. Jamstvo osiguranja tih prava materijalizira se kroz pravozaštitnu ulogu sudjelovanja javnih bilježnika, ali i drugih ovlaštenih sastavljača, odnosno osoba koje potvrđuju sadržaj takvih javnih isprava. S obzirom na uočene manjkavosti prijašnjeg uređenja, zakonodavac je iste percipirao te ih nastojao eliminirati normativno-pravnom regulacijom uz recepciju novih regulativa i elektroničke baze podataka. Unatoč tome, namjeravani cilj ipak je samo djelomično postignut. Dodatni napori trebali bi se uložiti u vidu intenzivnijeg međudjelovanja stručnjaka iz raznih profesionalnih sfera čime bi se postigla veća svijest i informiranost građana o toj vrsti pravnih poslova. Ujedno, obvezujućim označavanjem ovlaštene osobe kao osobe koja je sastavila takvu ispravu iz takvih bi se pravnih poslova u cijelosti eliminirali nadripisari, ali i ovlašteni sastavljači koji izbjegavaju navođenje svojeg imena na takvim ispravama. To bi djelomice, u toj sferi, eliminiralo postojanje sive ekonomije, dok bi država uprihodila dodatna i izdašna sredstva. Ultimativno, kod ovakvih pravnih poslova, recentno normirana i pojačana pojedinačna pravna zaštita slabije ugovorne strane dodatno bi se osigurala i pojačala obvezujućom nominacijom sastavljača isprave. Time bi se osigurala formalno-pravna refleksija i transparentnost takvih raspolaganja te pravna sigurnost na društvenoj razini.

Ključne riječi: ugovor o doživotnom uzdržavanju (uz prijenos imovine nakon smrti), ugovor o dosmrtnom uzdržavanju (uz istodobni prijenos imovine), javni bilježnik, zaštita pozicije slabije ugovorne strane, sastavljač isprave, pravna sigurnost.

Viktorija *Nikolić*

Ivan Marčinko

Mira Grbac

UVOD

U ovom radu, autori će nastojati dati kratki pregled povijesnog razvoja instituta Ugovora o doživotnom te Ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, ukazati na recentne zakonske izmjene, kao i na druge propise koji se na neki način odnose i primjenjuju te reflektiraju na ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju ili su s njima u vezi. S obzirom na opetovano ponavljanje pojmova, te recentne zakonske i podzakonske izmjene u vidu naziva pravnih poslova koji su predmet ovog rada, za potrebe istog autori će koristiti sljedeću terminologiju: „Ugovor o doživotnom uzdržavanju“ za „Ugovor o doživotnom uzdržavanju (uz prijenos imovine nakon smrti)“ te „Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju“ za „Ugovor o dosmrtnom uzdržavanju (uz istodobni prijenos imovine)“.

Izmjenama Zakona o obveznim odnosima (NN

35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, dalje u tekstu: ZOO) iz 2023. godine (NN 155/23) [1] u velikom se opsegu mijenja normativno uređenje Ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, u najvećoj mjeri radi zaštite pozicije primatelja uzdržavanja, ali i nekih drugih normativno-pravnih korekcija te uvođenja elektroničke baze podataka o takvim obveznopravnim raspolaganjima. Tako je normativno propisana obveza suca ili javnog bilježnika da prilikom ovjere ili sastavljanja ugovora ugovarateljima pročita ugovor, da ih detaljno i razumljivo upozori na prava i obveze koje proizlaze iz istog te da se neposrednim pitanjima uvjeri jesu li ugovorne strane razumjele prava i obveze koje za njih proizlaze iz ugovora koji sklapaju. Posebno je naglašena potreba pojašnjenja trenutka prijenosa prava vlasništva, objašnjavanje razlike između ugovora o doživotnom uzdržavanju i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju te ukazivanje na prednost osnivanja osobne služnosti i pridržaja prava stvarnog tereta.

Tematikom ovog rada dominira stavljanje naglaska na potrebu sudjelovanja javnih bilježnika kod predmetnih pravnih poslova na novi način postupanja istih te autori nastoje ukazati na poboljšanja, ali i na neke manjkavosti recentnog uređenja. Ujedno, autori ovog rada pokušat će dati svoje viđenje nekih problema trenutnog uređenja i navesti prijedloge za poboljšanje tog stanja.

Ugovor o doživotnom uzdržavanju nije ugovor o nasljeđivanju, nego obveznopravni ugovor o otuđenju imovine uz naknadu, s time da je njezina predaja davatelju uzdržavanja odgođena do smrti primatelja uzdržavanja.[2] Za razliku od doživotnog uzdržavanja, dosmrtnim se jedna strana ugovora, odnosno primatelj uzdržavanja, obvezuje prenijeti svoju imovinu ili dio imovine već za života. Primatelj uzdržavanja jest ugovorna strana čija je dužnost davanje naknade davatelju uzdržavanja u vidu imovine (nekretnine, pokretnine i prava), dok je davatelj uzdržavanja ugovorna strana koja se u zamjenu za tu naknadu obvezuje doživotno uzdržavati (pružanje smještaja, prehrane, brige oko zdravlja, plaćanje novčane rente i sl.) primatelja uzdržavanja. Do ZOO-a, taj ugovor nije bio uređen u hrvatskom obveznom pravu, ali je njegovo sklapanje bilo moguće prema općim pravilima obveznog prava, ako su za njegovu valjanost bile ispunjene sve potrebne karakteristike. [3]

Ovaj je rad podijeljen na uvodni dio, nakon kojeg slijedi deset poglavlja, odnosno naslova s pripadajućim podnaslovima i zaključnim razmatranjima. Drugi dio ovog rada odnosi se na povijesni prikaz reguliranja ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, dok treći dio obrazlaže razloge recentnih izmjena zakonskih i podzakonskih propisa u tom području. Slijede dijelovi rada koji se odnose na razlikovanje ništetnih i pobojnih pravnih poslova, evaluaciju sudske prakse u dijelu pravnih poslova koji se odnose na takva raspolaganja te statističke pokazatelje o porastu broja takvih ugovora u pravnom prometu.

U skladu s iznesenim, potrebno je navesti kako sudska praksa viših sudova nerijetko odražava negativne karakteristike proizašle iz pravnih poslova doživotnog i dosmrtnog uzdržavanja, bilo da se njima u stvarnosti ne poštuju te ne primjenjuju formalno utvrđena prava i obveze ili da isti zapravo predstavljaju prividna raspolaganja.

Međutim, statistički pokazatelji detektirali su porast sklapanja takvih ugovora, što autori ovog rada smatraju efektivnim pokazateljem rasta obveznopravnog raspolaganja koje rezultira odlučujućim učincima na strani ugovaratelja, ali i veće zaštite njihovih imovinsko-pravnih te osobnih prava[4], koja svoju formalno-pravnu perfekciju stječu u obliku javne isprave. S obzirom na to da javne isprave[5] u pravnom prometu pružaju veću zaštitu prava njihovim potpisnicima jer se predmnijeva istinitost njihova sadržaja, porast broja takvih raspolaganja eklatantno štiti poziciju primatelja uzdržavanja kao slabijih ugovornih strana.

Sedmi dio rada detaljno razmatra normativno-pravnu regulaciju zadnjih izmjena i dopuna ZOO-a, porezne aspekte sklapanja takvih ugovora i eventualne probleme koji mogu nastati u praksi. U skladu s tim, predlažu se rješenja kojima bi se osigurala primjerena projekcija u život ovakvih pravnih poslova. Konstatacija autora ovog rada jest kako je zakonodavac nastojanjem da promijeni normativno-pravnu regulaciju ovakvih ugovora djelomice postigao svoju namjeru, ali bi se dodatne pozitivne posljedice mogle postići nastojanjem izraženim kroz održavanje edukacija i radionica te sveopćim interdisciplinarnim uključivanjem profesionalaca raznih struka, sve radi evaluacije percepcije i sposobnosti shvaćanja i rasuđivanja glede posljedica i smisla pravnih poslova doživotnog i dosmrtnog uzdržavanja.

Teza ovog rada jest da bi, unatoč recentnim zakonskim izmjenama kojima se nastojala ojačati

1 ZOO (NN 155/23) od članka 579. nadalje, zakon se može pronaći na poveznici https://www.zakon.hr/z/75/Zakon-o-obveznim-odnosima (datum pristupa: 19. 8. 2024. g. u 10:23 h).

2 Klarić, M., Vedriš, M., „Građansko pravo", IX. izmijenjeno i dopunjeno izdanje, D. Ugovor o doživotnom uzdržavanju, 2006., str. 511.

3 Ibid., str. 512.

4 O pojedinim pravima vidi više u Ustavu Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14), koji se može pronaći na poveznici https://www.zakon.hr/z/94/Ustav-Republike-Hrvatske (datum pristupa: 21. 8. 2024. u 10:04 h).

5 O javnim ispravama više vidi u radu „Javne isprave i elektronički zemljišnoknjižni upisi" koji se može pronaći na poveznici https://hrcak.srce.hr/file/327233 (datum pristupa: 19. 8. 2024. u 14:39 h).

pozicija primatelja uzdržavanja, bilo potrebno, *de lege ferenda*, osim propisivanja obvezujućeg sadržaja, formalno-pravnog oblika te dodatnih provjera u registru takvih ugovora, propisati i obvezu nominacije sastavljača takve isprave, u svakoj situaciji. Time bi se djelomično stalo na kraj sivoj ekonomiji kroz smanjenje pojavnosti nadripisarstva te bi i odvjetnici kao ovlašteni sastavljači takvih isprava uvijek morali koristiti svoj memorandum, pečat i podatke u sastavljanju istih. Sve navedeno utjecalo bi na jačanje pravne sigurnosti u domeni ovih poslova i na općenitoj zaštiti pojedinaca kao ugovornih strana kod takvih ugovora i društva u cjelini.

1. POVIJESNI PRIKAZ REGULIRANJA UGOVORA O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU

U ovom dijelu nastojat ćemo ukratko predstaviti kako je ugovor o doživotnom uzdržavanju bio reguliran na našim prostorima te kada je u naš pravni poredak i formalno uveden ugovor o dosmrtnom uzdržavanju.

Još je Opći građanski zakonik (dalje u tekstu: OGZ; izvornik – njemački: *Allgemeines Bürgerliches Gesetzbuch*, donesen 1811. godine u Beču) poznavao ono što mi danas zovemo ugovorom o doživotnom uzdržavanju označavajući ga kao „prihod dosmrtni“ te „pogodbu na sreću“.[6]

§ 1284. „Pogodba dosmrtnog prihoda jest ta, kada se obećava kome za novce, ili za stvar procijenjenu u novcu određeno godišnje plaćanje u novcu dok je živa neka osoba.“

§ 1285. „Vrijeme za koje prihod dosmrtni trajati ima, može zavisiti od života jedne ili druge ugovarajuće strane ili od života treće osobe. Kada je dvojba, prihod dosmrtni plaća se 3 mjeseca naprijed; i prestaje u svim slučajevima sa životom osobe, na čiju glavu bijaše postavljen.“

§ 1286. „Ni vjerovnici ni djeca onoga, koji je za se ugovorio prihod dosmrtni, nemaju prava uništiti pogodbe. Ali vjerovnicima slobodno je tražiti, da budu namireni iz dosmrtnih prihoda; a djeci prosto je iskati, da se pohrani suvišni dio prihoda u tu svrhu, da bi na nj osigurali uzdržavanje, koje im pristoji po zakonu.“

Iz navedenih paragrafa OGZ-a može se zaključiti kako je tu riječ o dvostrano obveznom ugovoru kojim se jedna strana obvezuje dati novac ili stvar kojoj je vrijednost procijenjena u novcu drugoj strani, a koja se zauzvrat obvezuje na godišnje davanje u novcu. Spominje se da bi se ugovor mogao sklopiti i isključivo u odnosu na život treće osobe, kao i da se radi o obavezi u novcu. Današnje odredbe ne ograničavaju uzdržavanje na novčana davanja. Zanimljivo je da se izričito navode samo vjerovnici i djeca primatelja uzdržavanja u odnosu na raskid ugovora. Iz navedene odredbe može se zaključiti da i oni imaju određena prava koja proizlaze izravno iz zakonika. Vjerovnici bi mogli tražiti izravnu naplatu svojih potraživanja iz iznosa koje primatelj uzdržavanja prima, kao što bi i njegova djeca mogla tražiti izdvajanje iznosa koji prelaze potrebe primatelja uzdržavanja u korist svog uzdržavanja.

Zakon o nasljeđivanju koji je stupio na snagu 11. 7. 1955. godine u člancima 122. – 127. regulira Ugovor o doživotnom uzdržavanju, s tim da se naglašava da to nije „ugovor o nasljeđivanju, nego ugovor o otuđenju uz naknadu svih nepokretnih stvari koje pripadaju primaocu uzdržavanja u vrijeme zaključenja ugovora, ili određenog dijela tih stvari, čija je predaja davaocu uzdržavanja odgođena do smrti primaoca uzdržavanja“.[7] Navedenim zakonom prvi je put reguliran ugovor o doživotnom uzdržavanju u smislu modernih odredbi, predviđa se upis u javnu knjigu prava davaoca uzdržavanja radi osiguranja njegovog prava, predviđa se pisani oblik te ovjera pred sudom, detaljnije se regulira odnos davatelja i primatelja uzdržavanja, više se ne spominju vjerovnici i potomci primatelja uzdržavanja, već se spominju nasljednici davatelja uzdržavanja, kao i njihove obveze.

Odredbe navedenog zakona zamijenjene su 1. 1. 2006. godine stupanjem na snagu ZOO-a, (NN 35/05), a što potvrđuje narav ugovora o doživotnom uzdržavanju kao obveznopravnog ugovora, a ne ugovora nasljednog prava kod kojeg imovinu, iako prelazi na davatelja uzdržavanja nakon smrti primatelja uzdržavanja, davatelj stječe na temelju dvostranog obveznopravnog odnosa, odnosno na temelju ugovora kao naknada za uzdržavanje.

U odnosu na ugovor o dosmrtnom uzdržavanju, radi se o ugovoru koji do 1. 1. 2006. nije bio imenovani ugovor i za koji je sudska praksa zauzela stav da je valjan ako je sklopljen u bilo kojem obliku te da odredbe Zakona o nasljeđivanju iz 1955. godine o ugovoru o doživotnom uzdržavanju ne isključuju mogućnost sklapanja ugovora kod kojeg imovina odmah prelazi na davatelja uzdržavanja. Jedina iznimka u odnosu na slobodu oblika ugovora o dosmrtnom uzdržavanju bila je u slučaju da se u predmetnom ugovoru radilo o nekretninama, a tada je ugovor morao biti u pisanom obliku i za njegovu valjanost i provedbu morao se ovjeriti potpis primatelja uzdržavanja.

6 Rušnov; Adolfo; TUMAČ OBĆEMU AUSRIJSKOM GRADJANSKOMU ZAKONIKU, KNJIGA II §.531–1502. Zagreb, 1891, TISAK I NAKLADA KNJIŽARE LAV. HARTMANA, stranice 666–668.

7 Zakon o nasljeđivanju čl. 122. st. 1. (List FNRJ 20/1955, 12/1965, 47/1978, Narodne novine 71/1991, 37/1994, dalje u tekstu: ZN).

ZOO iz 2006. godine regulirao je člancima 586. – 589. ugovor o dosmrtnom uzdržavanju i predvidio (kao i za ugovor o doživotnom uzdržavanju) pisani oblik te propisao obvezu da isti mora biti ovjeren od suca nadležnog suda ili potvrđen (solemniziran) po javnom bilježniku, odnosno sastavljen u obliku javnobilježničkog akta. Zakon definira pojam davatelja uzdržavanja kao osobu koja će pružati uzdržavanje, a primatelja uzdržavanja kao drugu stranu ili trećega, koje će davatelj uzdržavanja uzdržavati do njihove smrti.

Odredbe o ugovorima o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju nisu mijenjane od stupanja na snagu zakona iz 2006. godine do 31. prosinca 2023., kada stupaju na snagu izmjene i dopune ZOO-a (NN 155/2023).

2. RAZLOZI RECENTNIH IZMJENA ZAKONODAVNOG UREĐENJA

Iako su ugovori o doživotnom, pa i oni o dosmrtnom uzdržavanju, već dugo prisutni u našem pravnom poretku i primjenjivali su se kroz povijest, možemo reći da je tek u recentnijoj povijesti, uslijed brojnih čimbenika, na našim prostorima u nekoliko posljednjih desetljeća došlo do znatnog povećanja broja sklopljenih ugovora. Razloga za to ima više. Najznačajniji jest to što obitelji više ne žive u velikim zajednicama, gdje su pod „jednim krovom“ živjele tri ili četiri generacije, mahom radeći na poljoprivrednim imanjima u blizini kuće, pa su se po prirodi stvari i neposrednoj blizini mlađi i zdraviji članovi obitelji brinuli o onim bolesnijima i starijima. U današnje, nazovimo ga suvremeno, doba, u pravilu se radi o obiteljima koje čine samo dvije generacije – roditelji i njihova djeca ili samo bračni i izvanbračni drugovi, zatim životni partneri te neformalni životni partneri. Svakako tu treba istaknuti i sve veći broj samačkih domaćinstava u kojima živi samo jedna osoba. Ne treba zaboraviti ni činjenicu da se ljudski vijek zbog poboljšanja uvjeta života i napretka medicine znatno produljio. U današnje vrijeme osobe su, često uslijed bolesti ili životne dobi, prisiljene potražiti nekoga tko će se brinuti o njima i za to mu „platiti“ svojom imovinom. Tomu svakako valja pridodati i činjenicu kako država i jedinice lokalne samouprave nemaju dostatne smještajne kapacitete u domovima za starije i nemoćne osobe čiji su osnivači i koji svojim korisnicima ponekad i sufinanciraju dio troškova smještaja, dok istodobno sam trošak smještaja u domovima za starije i nemoćne osobe koji su u privatnom vlasništvu prosječni hrvatski umirovljenik ne može podmiriti iz iznosa dobivenog na ime mjesečne mirovine. Nadalje, u medijima se ponekad mogu pročitati članci koji ukazuju na nedovoljnu kontrolu takvih ustanova, nepostojanje sustavnog nadzora i kontrole u urednom obavljanju skrbi. Također, ništa manje bitno, činjenica je kako u našoj državi nedostaju smještajni kapaciteti palijativne skrbi za teško bolesne i umiruće osobe, za koje se njihovi najbliži više ne mogu brinuti, jer primjerice moraju ići na posao, a njima je potrebna 24-satna skrb i njega.

Sve to dovelo je do povećanja broja sklopljenih ugovora, uslijed čega je na vidjelo počelo izlaziti kako su oni potencijalno opasni za primatelje uzdržavanja i kako je nužna njihova bolja i jasnija regulacija, zatim jača i bolja kontrola kako njihova sklapanja tako i osiguranja poštivanja i ispunjavanja preuzetih obveza te, konačno, i ubrzanje postupka njihova mijenjanja i raskida.

Kako je problem prepoznat, tako su poduzeti napori da se poboljša položaj ugovornih strana, posebice položaj primatelja uzdržavanja, zatim da se ubrza postupak promjene, raskida te poništavanja i utvrđivanja ništetnim ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, pa su takvi postupci označeni kao hitni. Člankom 4. Zakona o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku[8] koji je objavljen istodobno kad i Zakon o izmjenama i dopunama ZOO-a[9], dana 22. 12. 2023. izmijenjen je članak 292.a Zakona o parničnom postupku (Službeni listi Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije broj 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, i Narodne novine broj 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22 – dalje u tekstu: ZPP) na način da mu je dodan stavak 6. koji propisuje: „Prilikom izrade plana upravljanja postupkom, a osobito pri određivanju rokova i ročišta sud će obraćati osobitu pažnju na potrebu hitnog rješavanja spora u postupcima radi izmjene, raskida, utvrđenja ništetnim i poništenja ugovora o doživotnom uzdržavanju (uz prijenos imovine nakon smrti) i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju (uz istodobni prijenos imovine) te u drugim postupcima za koje je to ovim ili drugim zakonom propisano.“

Ozbiljna namjera poboljšanja položaja starijih i ranjivijih osoba ogleda se primjerice i u odredbi članka 169. Zakona o socijalnoj skrbi [10] koji propisuje kako je Jedinica područne (regionalne) samouprave (odnosno Grad Zagreb) dužna najmanje jednom godišnje obavljati kontrolu ispunjavanja mjerila za pružanje socijalnih usluga pružatelja socijalnih usluga utvrđenih rješenjem te u slučaju osnovane sumnje da su nastupile nepravilnosti o

8 Narodne novine broj 155/23.
9 Narodne novine broj 155/23.
10 Narodne novine broj 18/22, 46/22, 119/22, 71/23, 156/23.

tome obavijestiti nadležno ministarstvo i najmanje jednom godišnje organizirati edukacije stručnih radnika pružatelja usluga za koje je donio rješenje o ispunjavanju mjerila za pružanje socijalnih usluga.

Iz svega navedenog jasna je namjera zakonodavca, a to je da učini nužne i potrebe zakonske izmjene kojima je cilj poboljšanje položaja primatelja uzdržavanja. Nedavne promjene tako i valja tumačiti u tom smislu.

3. OSNOVNA RAZLIKA IZMEĐU UGOVORA O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU

Kada govorimo o osnovnoj razlici između ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, onda je to svakako trenutak prijenosa imovine s primatelja uzdržavanja (osobe koju se uzdržava) na davatelja uzdržavanja[11] (osoba koja daje ili pruža uzdržavanje).

Kod ugovora o doživotnom uzdržavanju trenutak prijenosa imovine odgođen je do trenutka smrti primatelja uzdržavanja, dok se kod ugovora o dosmrtnom[12] uzdržavanju prijenos imovine obavlja odmah nakon sklapanja ugovora i njegova potpisivanja ili potvrđivanja (solemnizacije) kod javnog bilježnika, odnosno njegove ovjere na sudu.

4. NIŠTETNI I POBOJNI UGOVORI

Radi lakšeg praćenja daljnjeg izlaganja, ukratko ćemo prikazati razlike između ništetnih[13] i pobojnih[14] pravnih poslova, u skladu s odredbama ZOO-a.

Svrha svakog pravnog posla jest da proizvede određene pravne učinke koji se tim pravnim poslom žele postići.[15] Da bi pravni posao proizveo pravne učinke, on mora biti valjan, odnosno mora predstavljati očitovanje volje pravno i poslovno sposobnih subjekata koji sklapaju te pravne poslove, a čiji su učinci mogući, dopušteni, odredivi i iskazani u propisanom pravnom obliku. Ništetan[16] ugovor jest ugovor koji je protivan Ustavu Republike Hrvatske, prisilnim propisima ili moralu društva. Posljedica ništetnosti jest da takav ugovor ne proizvodi nikakav pravni učinak i svaka ugovorna strana dužna je vratiti drugoj sve što je primila na temelju takva ugovora, odnosno mora dati odgovarajuću novčanu naknadu. Ukoliko bi se radilo o slučaju da je samo određena odredba ugovora bila ništetna, ostatak ugovora ostat će na snazi, pogotovo ako bi vrijedio i bez te odredbe.

Razlozi su ništetnosti primjerice mane volje, poslovna nesposobnost, nemogućnost, nedopuštenost, neodređenost ili neodredivost činidbe, nedostatak potrebnog oblika i slično. Do mana volje dolazi kada se radi o neskladu između očitovanja i volje stranaka. U skladu s iznesenim, ugovorne strane moraju biti poslovno sposobne da bi svojim očitovanjima mogle proizvoditi pravne učinke.

Ugovor je pobojan kada ga je sklopila ograničeno poslovno sposobna osoba, kad je pri njegovu sklapanju bilo mana volje te kad je to u skladu sa ZOO-om ili posebnim propisom određeno. Kao i kod ništetnosti, strane ugovora dužne su vratiti sve što su primile na temelju takva ugovora, odnosno moraju dati odgovarajuću novčanu naknadu. Razlika u odnosu na ništavan ugovor jest u tome što bi pobojan ugovor proizvodio pravne učinke sve dok ga strana s pravnim interesom ne bi uspješno pobila na sudu.

Pravni poslovi mogu biti i djelomično ništetni. Prema članku 324. ZOO-a ništetnost neke odredbe ugovora ne povlači ništetnost u cijelosti kada se radi o situacijama u kojima taj ugovor može opstati i bez te ništetne odredbe. Međutim, ako je ništetna odredba bila uvjet ili odlučujuća pobuda, ugovor će ipak ostati valjan ako može opstati bez te ništetne odredbe.

5. PRIKAZ NEKIH SUDSKIH ODLUKA U VEZI S UGOVOROM O DOŽIVOTNOM I DOSMTNOM UZDŽRAVANJU

Odlukom Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-2772/87 od 28. prosinca 1989. godine utvrđeno je da Ugovore o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju mogu zaključiti i osobe koje su se dužne međusobno uzdržavati i pomagati, odnosno bračni drugovi.

Odlukom Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-961/2001 od 12. lipnja 2002. g. utvrđeno je da „strana ugovora koja je kriva za poremećene odnose, odnosno ona strana koja svojim ponašanjem namjerno izaziva nepodnošljivost života da postigne raskid ugovora, nema pravo na raskid ugovora“, čime se stavlja ograda na članak 583. st. 2. ZOO-a.

Odlukom Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-847/10-2 od 5. siječnja 2011. godine utvrđeno

11 ZOO, čl. 579 (NN 155/23), Zakon se može pronaći na poveznici: https://www.zakon.hr/z/75/Zakon-o-obveznim-odnosima (datum pristupa: 20. 8. 2024. u 13:39 h).
12 Ibid. članak 586
13 Ibid., članak 322.
14 Ibid., članak 330.
15 https://www.teb.hr/novosti/2017/nistetni-i-pobojni-pravni-poslovi/ (datum pristupa: 20. 8. u 14:00 h).
16 Ibid.

je: „Prema odredbi čl. 26. ZOO-a («Narodne novine», broj 53/91, 73/91, 3/94, 7/96, 112/99 – dalje u tekstu: ZOO) ugovor je sklopljen kad su se ugovorne strane suglasile u bitnim sastojcima ugovora, a prema odredbi čl. 28. st. 1. ZOO volja za sklapanje ugovora može se izjaviti riječima, uobičajenim znacima ili drugim ponašanjem iz kojeg se sa sigurnošću može zaključiti o njezinu postojanju, - dok prema odredbi st. 2. toga članka izjava volje mora biti učinjena slobodno i ozbiljno. Izjava volje da bi bila pravovaljana mora potjecati od osobe sposobne za rasuđivanje, jer osoba nesposobna za rasuđivanje ne može slobodno i ozbiljno izraziti svoju volju u pravnom smislu. Sposobnost, odnosno nesposobnost za rasuđivanje za slučaj spora utvrđuje sud na temelju nalaza i mišljenja medicinskih vještaka, jer je za utvrđenje te činjenice potrebno stručno znanje iz medicinske struke, kojim sudac ne raspolaže u dovoljnoj mjeri. Stoga ocjena suca koji je izvršio ovjeru određenog ugovora o doživotnom uzdržavanju smatrajući da ne postoje zapreke za obavljanje sudske ovjere, ne sprječava sudsko utvrđenje u parničnom postupku da je ugovorna strana ugovora o doživotnom uzdržavanju bila nesposobna za rasuđivanje u vrijeme sklapanja ugovora o doživotnom uzdržavanju, ako se to utvrđenje temelji na nalazu i mišljenju medicinskog vještaka."

Županijski sud u Varaždinu u svojoj odluci (Gž-2305/2011) istaknuo je da "davatelji uzdržavanja ne mogu steći nekretnine koje nisu obuhvaćene pisanim ugovorom o doživotnom uzdržavanju, naknadnim usmenim dogovorom s primateljima uzdržavanja…", što znači da se dodaci ugovoru o doživotnom uzdržavanju moraju sklapati u istom obliku koji je predviđen i za osnovni ugovor o doživotnom uzdržavanju.

Odlukom Ustavnog suda RH br. III-853/1998 navedeno je kako su Sud ili javni bilježnik dužni kod ovjere, sastavljanja ugovora, odnosno solemnizacije (potvrde), strankama ugovor pročitati te ih upozoriti na sve posljedice sklapanja ugovora o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju, a „ako ovlaštena osoba (sud ili javni bilježnik) to propusti učiniti, takav ugovor je nevaljan".

Županijski sud u Varaždinu u svojoj odluci (Gž703/2006) navodi da "postojanje pravno valjanog ugovora o doživotnom uzdržavanju … isključuje raspravljanje o ostavinskoj imovini", što znači da podnošenjem ugovora o doživotnom uzdržavanju na ostavinskoj raspravi nasljednici primatelja uzdržavanja neće naslijediti imovinu navedenu u ugovoru.

Županijski sud u Bjelovaru u svojoj odluci (Gž-3021/2011) navodi da "zabilježba postojanja ugovora služi kao obavijest svima da je navedena nekretnina predmet ugovora i da je vlasnik nekretnine sklopio ugovor o doživotnom uzdržavanju".

Županijski sud u Bjelovaru u svojoj odluci (Gž-1951/97) od 22. siječnja 1998. navodi: "Ispunjenje ugovornih obveza nije preuzela stranka koja je u ugovoru navedena kao davatelj uzdržavanja….., nego je u točki 2 ispunjenje ugovornih obveza preuzela… …kao treća osoba koja nije ugovorna stranka, uslijed čega je ugovor prividan i nema učinaka (čl. 66. st. 1. ZOO-a) jer obvezu ne preuzima ugovorna stranka", što bi značilo da se navedeni ugovori o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju ne bi mogli sklapati po zakonskom zastupniku ili punomoćniku, već stranke tog ugovora moraju nazočiti ovjeri pred nadležnim sudom ili potvrdi ili sastavljanju ugovora pred javnim bilježnikom.

Vrhovni sud Republike Hrvatske u svojoj odluci (Rev 823/2024-2) od 5. 3. 2024. g. navodi kako su nižestupanjski sudovi utvrdili da ugovor o doživotnom uzdržavanju predstavlja prividan pravni posao kojim se prikriva ugovor o darovanju sukladno čl. 66. ZOO-a, kojim su pokojni roditelji predmetnu nekretninu poklonili pokojnom sinu te stoga navedene nekretnine (koje su predmet prividnog ugovora o doživotnom uzdržavanju) darovanjem čine posebnu imovinu pokojnog i ne mogu predstavljati bračnu stečevinu. Stoga o odgovoru na naznačeno pitanje ne ovisi odluka u ovom sporu i pitanje nije važno za osiguranje jedinstvene primjene prava i ravnopravnosti svih aktera u njegovoj primjeni.

Autori ovog rada smatraju kako jedan od značajnijih problema koji se često susreću u praksi u vezi s ugovorima o dosmrtnom i doživotnom uzdržavanju jest simulacija tih pravnih poslova, odnosno sklapanje prividnih ugovora. Naime, smatramo kako motivi za sklapanje takvih ugovora često nisu vezani uz namjeru stvarnog uzdržavanja, već zapravo služe kao način da se raspolaže budućom ostavinom, čime se pojedini nasljednici, iz određenih razloga, isključuju iz nasljeđivanja i ostvarivanja prava na nužni dio. Takvi ugovori često su sastavljeni tako da obveze davatelja uzdržavanja ostaju paušalno navedene te se u praksi rijetko ili nikako ne izvršavaju. Stoga smatramo kako je izuzetno važno da takvi ugovori precizno definiraju primjerice zajednicu života između davatelja i primatelja uzdržavanja. Postavlja se i pitanje može li javni bilježnik sastaviti ili solemnizirati ugovor u kojem je ugovorena zajednica života, dok primatelj i davatelj uzdržavanja imaju različite adrese prebivališta te u stvarnosti ne žive skupa. Takva situacija može jasno ukazivati na postojanje prikrivenog pravnog posla, te bi stranke trebale biti upozorene da takvim načinom ne mogu ostvariti međusobne obveze i prava. Ugovor bi trebao biti logičan, temeljen na stvarnim životnim okolnostima te precizno reguliran odgovarajućim ugovornim odredbama, a prava i obveze regulirane njime trebale bi biti moguće i izvršive.

6. STASTISTIČKI POKAZATELJI

Niže navedeni podaci pokazuju kako je vidljiv trend polaganog, ali kontinuiranog porasta broja sklopljenih ugovora o doživotnom uzdržavanju te nešto manjeg broja sklopljenih ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, a razlozi se, mišljenja smo, dobrim dijelom nalaze u onome što smo prethodno naveli.

Broj sklopljenih ugovora

GODINA	JAVNI BILJEŽNICI	SUDOVI
2018.	5.095	1.897
2019.	5.702	1.917
2020.	5.408	1.754
2021.	6.244	1.824
2022.	6.458	1.790
Ukupno	**28.907**	**9.182**[17]

Godina	Akt ugovora o dosmrtnom uzdržavanju	Solemnizacija ugovora o dosmrtnom uzdržavanju	Akt ugovora o dosmrtnom uzdržavanju	Solemnizacija ugovora o dosmrtnom uzdržavanju
2018.	439	734	1.913	2.009
2019.	545	872	2.209	2.076
2020.	490	910	1.901	2.107
2021.	570	1.012	2.243	2.419
2022.	567	1.037	2.367	2.487
Ukupno	**2.611**	**4.565**	**10.633**	**11.098**[18]

BROJ UGOVORA O UZDRŽAVANJU SKLOPLJENIH 2023. GODINE

	PRED JAVNIM BILJEŽNIKOM	PRED SUDOVIMA
Ugovori o doživotnom uzdržavanju	5.123	1.129
Ugovori o dosmrtnom uzdržavanju	1.542	266
Ukupno	6.665	1.395

SVEUKUPNO **8.060**[19]

Prema podacima Hrvatske javnobilježničke komore, tijekom 2023. godine pred javnim su bilježnicima sklopljena 5.123 ugovora o doživotnom uzdržavanju, od čega 2.677 u formi javnobilježničkog akta, a 2.446 su solemnizirana, odnosno potvrđena po javnom bilježniku. U istom su periodu sklopljena i 1.542 ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, od kojih je 608 sklopljeno u formi javnobilježničkog akta, a 934 solemnizirano, pri čemu je u odnosu na broj ugovora o doživotnom uzdržavanju sklopljenih pred javnim bilježnicima vidljiv višegodišnji trend rasta.

Podaci Ministarstva pravosuđa i uprave za 2023. godinu uključuju i podatke o broju ovjera ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, pa iz navedenih podataka proizlazi kako su sudovi ovjerili 266 ugovora o dosmrtnom uzdržavanju i 1.129 ugovora o doživotnom uzdržavanju, dok je 2022. pred sudovima ovjeren 1.231 ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.[20]

Iz navedenih podataka proizlazi kako je prilikom sklapanja predmetnih ugovora iznimno velik doprinos

17 Podatci preuzeti iz prezentacije pripremljene za edukacije održanu 27.04.2024. u Rovinju na temu Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju (Nakon izmjena i dopuna ZOO-a) Bojana Ruždjaka, javnog bilježnika iz Zagreba

18 Podatci preuzeti iz prezentacije pripremljene za edukacije održanu 27.04.2024. u Rovinju na temu Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju (Nakon izmjena i dopuna ZOO-a) Bojana Ruždjaka, javnog bilježnika iz Zagreba

19 https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2023/#ugovoriouzdrzavanju (vrijeme pristupa: 27. 7. 2024. u 17:30 h).

20 https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2023/#ugovoriouzdrzavanju (vrijeme pristupa: 27. 7. 2024. u 17:30 h).

odvjetnika koji su sastavili značajan broj ugovora koji su potom potvrđeni (solemnizirani) kod javnih bilježnika, odnosno ovjereni na sudovima.

Javni bilježnici ugovore sastavljaju u obliku javnobilježničkog akta[21] i potvrđuju[22] one koje sastavljaju odvjetnici. Kako na privatnim ispravama koje potvrđuju javni bilježnici (za razliku od javnobilježničkog akta) sastavljaju nepoznati sastavljači koji na ispravi nisu navedeni, moguće je da određeni broj ugovora sastavljaju i nadripisari.[23] Dopuštanjem nadripisarima da sastavljaju ovako važne ugovore s vrlo ozbiljnim posljedicama, čime se s jedne strane stvara „siva zona" i država gubi svoj dio prihoda s osnove prava na naplatu poreza na dodanu vrijednost koji odvjetnici i javni bilježnici zaračunavaju kao osobe ovlaštene za sastav, odnosno potvrđivanje ugovora, zatim s osnove poreza na dobit[24] ili dohodak[25] koji oni plaćaju, na nagradu ostvarenu sukladno važećim tarifama[26] i izdanim računima za pružene usluge te državnu pristojbu (javnobilježničku pristojbu) koju, u ime i za račun države i kao direktni stopostotni prihod državnog proračuna, zaračunavaju i naplaćuju, pa potom uplaćuju u korist državnog proračuna, javni bilježnici, sukladno Zakonu o javnobilježničkim pristojbama.[27] S druge strane, izostankom propisivanja obveznog sudjelovanja pravnih stručnjaka prilikom sastavljanja tih ugovora, stranke su uskraćene za to da i prije samog sklapanja ugovora budu dobro informirane, dobiju odgovore na sva pitanja, zatim da dobiju pravnu pomoć i savjete te da, sukladno dobivenim odgovorima i informacijama, donesu odluku o svim detaljima ugovora o kojima slobodno mogu odlučivati i ugovarati, pa da u konačnici izaberu onu vrstu ugovora koja im više odgovara.

Koliku je važnost zakonodavac posvetio tome da se ovaj posao povjeri isključivo pravnicima s više iskustva, vidljivo je i u tome što ugovore na sudu mogu ovjeravati samo suci (članak 580. stavak 3. ZOO), a ne i sudski savjetnici, dok ih u javnobilježničkim uredima mogu sastavljati i potvrđivati samo javni bilježnici i javnobilježnički prisjednici [28](koji uz pravni fakultet imaju i položen pravosudni i javnobilježnički ispit i potrebne godine iskustva), a ne i javnobilježnički savjetnici [29] (koji su također diplomirani pravnici s položenim pravosudnim ispitom). Na isti bi se način trebalo regulirati da se na strani sastavljača ugovora koji nisu javni bilježnici i javnobilježnički prisjednici nađu isključivo odvjetnici, koji su sa svojim svojstvom odvjetnika obvezno naznačeni kao sastavljači na ugovoru.

7. IZMJENE I DOPUNE ZOO-a IZ 2023. U DIJELU KOJIM SE REGULIRAJU UGOVORI O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UDRŽAVANJU

Recentne izmjene ZOO-a, u dijelovima kojima se reguliraju ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, a kojima ćemo se baviti u ovom radu, učinjene su Zakonom o izmjenama i dopunama ZOO-a (dalje u tekstu: ZIDZOO), objavljenim 22. prosinca 2023.[30]

Same spomenute izmjene u najvećem dijelu donose promjene u odnosu na (novo) pravno uređenje Ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

Razloga za izmjene i dopune odredbi koje pravno reguliraju ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju ima više. S jedne strane, svi su ti ugovori pod povećalom svekolike javnosti i predmet su znatnih kritika jer se tijekom godina raspravljalo i u dnevnim i tjednim tiskovinama pisalo o brojnim primjerima prijevarnog postupanja kojima su primatelji uzdržavanja ostajali i bez imovine i bez „obećanog", odnosno ugovorom reguliranog uzdržavanja. S druge se pak strane željelo popraviti pravnu poziciju i povećati sigurnost primatelja uzdržavanja te uvesti dodatne instrumente zaštite primatelja uzdržavanja, u pravilu osoba narušenog zdravlja, nedovoljnog poznavanja pravnih propisa, nerijetko starije životne dobi, ovisnih o tuđoj pomoći.

21 Članak 69. stavak 1. Zakona o javnom bilježništvu (Narodne novine 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009, 120/2016, 57/2022) propisuje kako Javnobilježnički akt mora sadržavati:
1) podatke o javnim bilježnicima koji sudjeluju u sastavljanju akta (prezime i ime, njihovo javnobilježničko svojstvo i sjedište); 2) podatke o sudionicima: o fizičkim osobama (ime i prezime, osobni identifikacijski broj, adresa prebivališta, datum rođenja), a o pravnim osobama (matični broj subjekta – MBS iz sudskog registra ili broj drugog registra, osobni identifikacijski broj i sjedište); 3) naznaku načina na koji je utvrđena istovjetnost sudionika; 4) tekst pravnog posla s naznakom eventualnih punomoći i priloga, 5) napomenu da je javnobilježnički akt sudionicima pročitan ili da su održane one formalnosti koje po ovom zakonu zamjenjuju čitanje akta (članak 66. stavak 2., članak 67. stavak 1., članak 68.); 6) dan, mjesec, godinu i mjesto, a kada to zakon ili sudionici zahtijevaju, i sat kada je isprava sastavljena, 7) potpis sudionika, službeni pečat javnog bilježnika koji je sastavio javnobilježnički akt.

22 Članak 59. Zakona o javnom bilježništvu.

23 O pravnoj sigurnosti pravnog prometa nekretnina u Republici Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na pojavnost nadripisarstva, vidi više u Grbac, M., Grbac, A., „Pravna sigurnost pravnog prometa nekretnina u Republici Hrvatskoj, s posebnim osvrtom na pojavnost nadripisarstva" na poveznici https://hrcak.srce.hr/file/372256 (datum pristupa: 20. 8. 2024. u 14:04 h).

24 Zakon o porezu na dobit (Narodne novine 177/04, 90/05, 57/06, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16, 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, 114/22, 114/23).

25 Zakon o porezu na dohodak (Narodne novine 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, 151/22, 114/23).

26 Tarifa o nagradama i naknadama odvjetnika (Narodne novine 138/2023) i Pravilnik o privremenoj javnobilježničkoj tarifi (Narodne novine Narodne novine 38/1994, 82/1994, 52/1995, 115/2012, 120/2015, 64/2019, 17/2023).

27 Zakon o javnobilježničkim pristojbama (Narodne novine 72/94, 74/95, 87/96, 112/12, 110/15, 10/23).

28 Članak 126. stavak 2. Zakona o javnom bilježništvu.

29 Članak 126. stavak 4. Zakona o javnom bilježništvu.

30 Zakon o izmjenama i dopunama ZOO-a (NN 155/2023).

Na sve te probleme ukazivala je pučka pravobraniteljica u svojem Izvješću za 2023.[31] u dijelu koji govori o pravu starijih osoba. [32] Osim Pučke pravobraniteljice, na brojne probleme ukazivale su različite udruge umirovljenika, umirovljenički sindikat te sami oštećeni primatelji uzdržavanja. ZIDZOO iz 2023.[33], koji ima ukupno 27 članaka, u 12 članaka bavi se promjenom ili dopunom ili novom regulacijom odredbi koje uređuju ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

U kratkim crtama, promjene obuhvaćaju: promjene naziva ugovora; propisivanje obveznog sadržaja ugovora; ograničavanje broja osoba koje jedan primatelj uzdržavanja može uzdržavati; uvođenje Registra ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju; obvezu zabilježbe ugovora u zemljišnim knjigama i drugim javnim upisnicima ako je predmet ugovora pokretnina ili pravo za koje se vodi upisnik; obveznu forma pristanka preuzimanja prava i obveza iz ugovora nasljednika davatelja uzdržavanja; obvezno čitanje i davanje pouke o pravima i obvezama ugovornih strana prilikom sklapanja ugovora; propisivanje zasnivanja služnosti i pridržaja stvarnog tereta. Svaku od tih promjena nastojat ćemo pobliže predstaviti u ovom radu.

7.1. IZMJENE NAZIVA UGOVORA I SPECIFICIRANJE SADRŽAJA UZDRŽAVANJA

Najnovijim zakonskim izmjenama u Zakonu o izmjenama i dopunama ZOO-a[34] nazivi odsjeka 9. i 10. promijenjeni su tako da se iza naziva samog ugovora u zagradi navede trenutak u kojem dolazi do prijenosa imovine. Slijedom navedenih promjena, odsjek 9. iznad članka 579. ZOO-a sada nosi naziv: „UGOVOR O DOŽIVOTNOM UZDRŽAVANJU (UZ PRIJENOS IMOVINE NAKON SMRTI)“, a odsjek 10. iza članka 586. ZOO-a sada nosi naziv „UGOVOR O DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU (UZ ISTODOBNI PRIJENOS IMOVINE)“.

Zakonodavac se tu nije zaustavio, nego je u same definicije ugovora u člancima 579. st. 1. i 586. st. 1. ZOO-a dodao naznaku trenutka prijenosa imovine – uz prijenos nakon smrti, odnosno – uz istodobni prijenos imovine, ovisno o tome radi li se o ugovoru o doživotnom ili, u potonjem slučaju, o ugovoru o dosmrtnom uzdržavanju.

U svim tim izmjenama namjera zakonodavca bila je upravo jasno i nedvojbeno naglasiti koja je temeljna razlika između ta dva ugovora, a to je upravo sam trenutak prijenosa imovine s primatelja uzdržavanja na davatelja uzdržavanja.

Pučka pravobraniteljica u svom je Izvješću za 2022.[35], koje je podnijela Hrvatskom saboru, u dijelu koji govori o pravu starijih osoba[36], među ostalim, ponovno ukazala na nužnost izmjene odredbi ZOO-a u dijelu kojim se reguliraju ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

Pritužbe primatelja doživotnog uzdržavanja prema navedenom Izvješću ukazivale su na zanemarivanje, odnosno neizvršavanje ugovornih obveza od strane davatelja uzdržavanja; na verbalno i fizičko nasilje kojem su primatelji uzdržavanja izloženi nakon sklapanja ugovora, a koje se ponekad intenzivira nakon što odluče podnijeti tužbu radi raskida ugovora; zatim na iskorištavanje starijih osoba koje su sklopile ugovor iako boluju od uznapredovale demencije, ali su formalno poslovno sposobne, kao i na iskorištavanje osoba teško narušenog zdravlja koje su preminule ubrzo nakon sklapanja ugovora.

U izvješću je nadalje istaknula kako su tijekom 2019. proveli istraživanje koje je rezultiralo podatkom da se 63 % ispitanika koji su razmišljali o sklapanju ugovora o dosmrtnom uzdržavanju nikome nije obratilo za dodatne informacije. Istaknula je kako bi bilo dobro o tim ugovorima bolje informirati građane, osobito starije osobe, primjerice ciljanim kampanjama. Pritom je osobito važno detaljnije unaprijed upoznati one koji se odluče na sklapanje ugovora o pravima i obvezama te mogućim posljedicama putem pravne pomoći. Na taj način i dalje je sklapanje na volji osoba koje odlučuju sklopiti ugovor, no osigurava se da te osobe budu u većoj mjeri informirane.

Kako je zakonodavac bio svjestan činjenice da dodavanje razlikovnog elementa u naziv samo po sebi neće moći u većoj mjeri povećati razumijevanje tih ugovora od strane primatelja uzdržavanja, uveo je još neke promjene.

Tako je izrijekom propisano, dodavanjem novog stavka 2. članku 579. ZOO-a, kako će se Ugovorom o doživotnom uzdržavanju odrediti sadržaj uzdržavanja kojim se, među ostalim, određuje mjesto stanovanja primatelja uzdržavanja (u njegovu stambenom prostoru, u stambenom prostoru davatelja uzdržavanja, u specijaliziranoj ustanovi ili u drugom odgovarajućem smještaju), obveza prehrane, njege i brige o zdravlju primatelja uzdržavanja te zadovoljavanja njegovih ostalih osnovnih životnih potreba, kao i snošenje troška režija i pogreba primatelja uzdržavanja. Nadalje, člankom 589. ZOO-a propisana je odgovarajuća primjena odredbi tog zakona na ugovor o dosmrtnom

31 https://www.ombudsman.hr/hr/interaktivno-izvjesce-za-2023/ (vrijeme pristupa: 27. 7. 2024. u 17:00 h).
32 https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2023/ (vrijeme pristupa: 27. 7. 2024. u 17:15 h).
33 Narodne novine broj 155/2023.
34 Narodne novine broj 155/2023.
35 https://www.ombudsman.hr/hr/interaktivno-izvjesce-za-2022/ (vrijeme pristupa: 27. 7. 2024. u 19:15 h).
36 https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2/

uzdržavanju. Takvim propisivanjem osiguralo se da svi ti ugovori kao obvezni, zakonom propisani dio, moraju imati odredbe o navedenom.

Slijedom potrebe da se u najvećoj mogućoj mjeri omogući pomoć i razumijevanje primateljima uzdržavanja kako bi u potpunosti mogli shvatiti smisao, a posebice razlike između ta dva ugovora, posebno je naglašena potreba upozorenja na trenutak prijenosa vlasništva te objašnjavanje razlika između ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju. Zakonodavac je propisao sadržaj pouke ugovarateljima, koju prilikom ovjere, potvrde (solemnizacije) ili sastavljanja tih ugovora mora dati ovlaštena osoba (sudac, javni bilježnik ili javnobilježnički prisjednik).

Nakon definicije ugovora o doživotnom uzdržavanju (čl. 579. st. 1. ZOO-a) koja se, osim opisanog dodavanja trenutka prijenosa, sadržajno nije mijenjala, dodan je stavak 2. kojim je kao obvezan sadržaj ugovora propisano preciziranje sadržaja ugovorenog uzdržavanja. Tako se ugovorom mora odrediti sadržaj uzdržavanja kojim se „među ostalim, određuje mjesto stanovanja primatelja uzdržavanja (u njegovu stambenom prostoru, u stambenom prostoru davatelja uzdržavanja, u specijaliziranoj ustanovi ili u drugom odgovarajućem smještaju), obveza prehrane, njege i brige o zdravlju primatelja uzdržavanja te zadovoljavanja njegovih ostalih osnovnih životnih potreba, snošenje troška režija i pogreba primatelja uzdržavanja." Nakon definicije ugovora o dosmrtnom uzdržavanju u članku 586. ZOO-a nije bilo potrebe dodavati posebnu odredbu, budući da na temelju članka 589. ZOO-a navedeni sadržaj ugovorenog uzdržavanja vrijedi i za te ugovore.

Mišljenja smo kako se o svim bitnim elementima uzdržavanja i u prethodnom razdoblju i te kako vodilo računa, posebno s obzirom na to da je za njihovo valjano sklapanje bilo nužno sudjelovanje sudaca ili javnih bilježnika te da su prema dosadašnjoj praksi ugovori sadržavali veći dio jasno određenih obveza i taksativno navedenih zaduženja davatelja uzdržavanja. Ipak, činjenica jest da do sada nije postojala takva striktna norma i ugovori su mogli sadržavati vrlo pojednostavljeno i nejasno navedene obveze na strani davatelja uzdržavanja (npr. „davatelj uzdržavanja obvezuje se uzdržavati i brinuti za primatelja uzdržavanja" bez navođenja od čega se ta obveza sastoji i što podrazumijeva). Moguće je da su se ugovorne strane usmeno dogovarale o sadržaju i obliku uzdržavanja i skrbi. No isto je tako moguće da samo poimanje uzdržavanja i brige ugovorne strane različito shvaćaju. Također, često se događalo to da ugovorne strane nisu imale istu predodžbu o sadržaju i obimu uzdržavanja.

Stoga je za očekivati da bi preciznije utvrđivanje obveznog sadržaja ugovora i taksativnog nabrajanja obima obveze moglo i trebalo podići razinu poimanja vrste i opsega preuzetih obveza i, nadajmo se, spriječiti moguće buduće nesporazume među ugovornim stranama, ali i postojanje prevelikih i nerealnih očekivanja primatelja uzdržavanja (o vremenu koje očekuju provoditi s primateljima uzdržavanja, razlozima poziva, o nerazumijevanju potrebe prava na odmor i vlastiti život primatelja uzdržavanja i tomu slično). Ujedno, jednako tako, olako preuzimanje obveza od strane davatelja uzdržavanja, u želji za brzim i laganim stjecanjem imovine, bez istinskog angažmana, rada i razumijevanja da se tu radi o dvostrano obvezujućem, naplatnom i, u pravilu, dugotrajnom odnosu.

Iako je u osnovi sadržaj samih ugovora i obveze ugovornih strana stvar njihova međusobnog slobodnog dogovora i sporazuma, mišljenja smo da bi radi zaštite dostojanstva osobe koja je primatelj uzdržavanja trebalo ograničiti odredbe poput onih koje primjerice propisuju kako se davatelj uzdržavanja obvezuje samo podmiriti razliku cijene smještaja u domu za primatelja uzdržavanja od iznosa njegove mirovine do pune cijene, i to samo ako mu iznos mirovine ne bude dostatan.

Ako uzmemo u obzir da se u pravilu naknada (cijena usluge) smještaja u domu plaća trajnim nalogom, za pretpostaviti je da velikom dijelu primatelja uzdržavanja na raspolaganju ne ostane ni najmanji novčani iznos kojim bi mogli slobodno raspolagati, što su nam u praksi posvjedočili brojni korisnici domova za starije i nemoćne, a što u potpunosti srozava dostojanstvo osobe koja je takav ugovor sklopila. To ostavlja otvorenim pitanje postojanja smisla sklapanja takvih ugovora, ako davatelj uzdržavanja možda i neće morati ni na koji način doprinijeti uzdržavanju i skrbi za primatelja uzdržavanja, a dobit će, vrlo izgledno, imovinu značajne vrijednosti.

7.2. OGRANIČENJE BROJA PRIMATELJA UZDRŽAVANJA I OBLIK UGOVORA

Naslov članka 580. ZOO-a sada glasi „Ograničenja i oblik ugovora", a u njega su dodana prva dva stavka kojima je propisano ograničenje broja primatelja uzdržavanja koje davatelj uzdržavanja može istovremeno uzdržavati te ništetnost ugovora sklopljenih suprotno tom ograničenju. „Davatelj uzdržavanja može istodobno imati sklopljene ugovore o doživotnom uzdržavanju i/ili ugovore o dosmrtnom uzdržavanju s najviše tri primatelja uzdržavanja." (čl. 580. stavak 1. ZOO-a). „Ugovor sklopljen suprotno stavku 1. ovoga članka je ništetan." (čl. 580. stavak 2. ZOO-a).

Iz navedenog proizlazi kako jedan davatelj može istovremeno imati obvezu uzdržavati najviše tri primatelja uzdržavanja. Pritom je zakonodavac

ograničio broj primatelja uzdržavanja, a ne broj ugovora, što držimo djelomično opravdanim. Propisivanjem samo broja ugovora, a ne i broja primatelja uzdržavanja, otvorila bi se mogućnost zlouporabe, pa bi primjerice jedna osoba kao davatelj uzdržavanja jednim ugovorom mogla ugovoriti uzdržavanje za pet ili više osoba.

S druge strane, propisano rješenje, iako doneseno s evidentno dobrom namjerom, može imati i svoje nedostatke. Ako primjerice osoba ima strica i strinu, ujaka i ujnu o kojima se brine (ili dva bračna para susjeda) jer nema tko drugi, a oni joj zauzvrat odluče ostaviti svoju imovinu jer nemaju potomke, kao ni druge osobe koje bi se o njima mogla brinuti. U takvom će slučaju osoba morati „izabrati" kojeg od srodnika (ili susjeda) neće uzdržavati.

Nadalje, postoje slučajevi kada roditelji žele osigurati da se netko, osim za njih kad to više ne budu sami u stanju, nakon njihove smrti brine i za njihovu djecu lišenu poslovne sposobnosti zbog razloga koji postoje na strani njihova mentalnog (psihičkog) zdravlja. Ili imaju djecu nesposobnu brinuti se za sebe ili djelomično lišenu poslovne sposobnosti u dijelu raspolaganja imovinom, pa žele osigurati da ne izgube i imovinu i sredstva za život zbog alkoholizma, ovisnosti o drogama, kocki, rastrošnosti ili kojeg drugog razloga.

Sama ideja ograničenja jako je dobra, ali umjesto određivanja ili uz određivanje broja primatelja uzdržavanja trebalo je, po našem mišljenju, predvidjeti neke iznimke, koje nesumnjivo uvijek postoje. Pa makar i uz uvjet pribave prethodne suglasnosti ili odobrenja nadležnog Hrvatskog zavoda za socijalni rad ili nekog drugog državnog tijela.

Ovo ograničenje u praksi će se nedvojbeno tumačiti na različite načine. Zakonom je dopušteno sklopiti ugovor kojim jedna osoba daje imovinu, a primatelj uzdržavanja je neka druga osoba ili neke druge osobe.

Recimo, dijete koje živi u inozemstvu te za svoje roditelje kao primatelje uzdržavanja sklopi ugovor s davateljem uzdržavanja kojem se obvezuje u trenutku njihove smrti prepustiti neku svoju imovinu.

Također, zbog sve većeg broja starijih stanovnika koji žive sami valjalo bi razmisliti o nekom državnom ili institucionalnom „uzdržavanju" u kojem država, jedinice područne samouprave te jedinice lokalne samouprave osnivaju i vode domove za starije, bolesne, nemoćne i nesposobne da se sami brinu o sebi, a koji će za pruženu uslugu jedinici lokalne uprave ostaviti nakon svoje smrti ili odmah uz sklapanje ugovora svoju nekretninu ili više njih, odnosno neku drugu svoju imovinu. Ovo navodimo posebno uzimajući u obzir kako trošak smještaja u dom višestruko premašuje prosječni iznos mirovine u Republici Hrvatskoj, potom zbog sprječavanja gomilanja nekretnina u rukama pojedinaca, stečenih na temelju predmetnih ugovora, te osiguravajući na taj način brigu i smještaj dostojne čovjeka, a s druge strane na strani države i jedinica lokalne samouprave način na koji mogu doći do nekretnina koje pak mogu dati na korištenje socijalno ugroženim osobama, punoljetnim osobama koji izađu iz sustava domova za nezbrinutu djecu, kao smještaj socijalno ugroženim studentima i tomu slično.

Ponovno se otvara pitanje što će biti u slučajevima kada je od zakonskih izmjena do trenutka uspostave registra netko na strani davatelja uzdržavanja sklopio ugovore ili ugovor s više od tri primatelja uzdržavanja. Taj bi se problem, po našem mišljenju, izbjegao da se datum stupanja na snagu te odredbe odgodio do dana uspostave registra tih ugovora.

Nekadašnji st. 1., sada st. 3. članka 580. ZOO-a, koji sadržava pravilo o obliku u kojem ugovor mora biti sklopljen, nije se sadržajno mijenjao. Tako je i dalje propisano kako ugovor mora biti sastavljen u pisanom obliku te ovjeren od suca nadležnog suda ili potvrđen (solemniziran) po javnom bilježniku ili sastavljen u obliku javnobilježničkog akta. Ovlaštene su osobe isključivo sudac, odnosno javni bilježnik ili javnobilježnički prisjednik, a ne savjetnici ili vježbenici na sudovima ili javnobilježničkim uredima. Radi se o formi koja je nužna pretpostavka valjanosti ovoga ugovora. Ako forma i način sastava ugovora nije poštovan, takav je ugovor ništetan. Dodana je obveza ovlaštene osobe da prije ovjere ili sastavljanja ugovora u Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju provjeri broj primatelja uzdržavanja s kojima davatelj ima sklopljene ugovore (čl. 580. stavak 4. ZOO-a). I ta odredba ide u prilog tumačenju da se ograničava broj primatelja uzdržavanja za jednog davatelja uzdržavanja, a ne broj zaključenih ugovora.

Člankom 580. ZOO-a, i to novim stavkom 4., propisana je obveza suca ili javnog bilježnika da prije ovjere ili sastavljanja ugovora provjeri u Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju broj primatelja uzdržavanja s kojima davatelj uzdržavanja ima sklopljene ugovore o doživotnom uzdržavanju i/ili ugovore o dosmrtnom uzdržavanju.

Kako je stavkom 2. članka 580. ZOO-a propisano da bi ugovor sklopljen s četvrtim primateljem uzdržavanja bio ništetan, za očekivati je da bi ovlaštena osoba (sudac ili javni bilježnik), u slučaju da prije ovjere ili sastava ili potvrđivanja (solemnizacije) ugovora uvidom u Registar utvrdi da primatelj uzdržavanja već ima sklopljena 3 ugovora, morala uskratiti ili odbiti traženi posao, upravo zbog činjenice da tako sklopljen ugovor ne bi proizvodio pravne učinke, odnosno da bi bio ništetan.

Slijedom navedenog, proizlazi nužnost promptnog

upisivanja svih tih ugovora u Registar kako bi podaci odgovarali stvarnom stanju. Praksa će pokazati što će se dogoditi sa sastavljenim, potvrđenim i ovjerenim ugovorima koji ne budu odmah upisani, a davatelj uzdržavanja u međuvremenu sklopi još neki ugovor. Kojem će se ugovoru dati prednost, onome ranije sklopljenom ili onome ranije upisanom u registar, odnosno koji će biti ništetan, posebno uzimajući u obzir činjenicu da će sud i javni bilježnik postupati s povjerenjem u istinitost sadržaja registra?

Na strani javnih bilježnika u ovom slučaju možemo ukazati na moguću primjenu odredbe članka 34. stavka 2. Zakona o javnom bilježništvu koja priječi javnom bilježniku poduzimanje bilo kakve službene radnje (konkretno ovdje sastava ili potvrđivanja ugovora o doživotnom, odnosno dosmrtnom uzdržavanju) s osobom za koju zna da je zbog nekog razloga nesposobna poduzeti ili sklopiti određeni pravni posao. Odnosno, da nakon provjere broja primatelja uzdržavanja s kojima davatelj uzdržavanja ima sklopljen ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju uskrati poduzimanje službenih radnji. To ističemo s obzirom na to da je sukladno odredbi članka 34. stavka 1. Zakona o javnom bilježništvu javnom bilježniku izrijekom zabranjeno uskratiti poduzimanje službenih radnji bez valjanog razloga. Činjenica da je ugovor s četvrtim i svakim sljedećim primateljem uzdržavanja ništetan dovoljan je razlog, po našem mišljenju, za uskratu službene radnje sastava ili potvrde ugovora o doživotnom, odnosno dosmrtnom uzdržavanju.

7.3. POUKE UGOVARATELJIMA

Prilikom ovjere ili sastavljanja ugovora, ovlaštena osoba mora „ugovarateljima pročitati ugovor te će ih detaljno i ugovarateljima razumljivim riječima upozoriti na prava i obveze koje proizlaze iz ugovora. Ovlaštena će osoba provjeriti neposrednim pitanjima jesu li ugovorne strane razumjele prava i obveze koje za njih proizlaze iz ugovora.“[37] Do sada je ovlaštena osoba imala obvezu ugovarateljima „pročitati ugovor i upozoriti ih na njegove posljedice“ (tako je propisivao raniji članak 580. st. 2. ZOO-a – Narodne novine 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22).

Detaljno upozoravanje na prava i obveze te provjera njihova razumijevanja nakon čitanja ugovora trebali bi imati jači utjecaj na zaštitu stranaka u odnosu na samo doslovno čitanje ugovora.

Uloga službene osobe pri ovjeri i sastavljanju ugovora dodatnim propisivanjem načina njihova postupanja („detaljno“, „razumljivim riječima“, „neposrednim pitanjima“) striktnije je propisana, iako je i dalje prilično nejasna i podložna raznolikom tumačenju, ali se dodatno naglašava važnost pristupa prilagođenog svakoj pojedinoj ugovornoj strani kako bi se smanjila, ako ne i spriječila, zlouporaba tih ugovora, odnosno izigravanje samih primatelja uzdržavanja, koje zakonodavac prepoznaje kao „slabije“ i one kojima treba jača institucionalna zaštita.

U odnosu na ugovore o dosmrtnom uzdržavanju dodan je novi članak 586.a ZOO-a koji propisuje obvezu suca ili javnog bilježnika da prilikom ovjere ili sastavljanja ugovora ugovarateljima pročita ugovor te da ih detaljno i ugovarateljima razumljivim riječima upozori na prava i obveze koje proizlaze iz ugovora. Dodatno je naglašena potreba pojašnjenja trenutka prijenosa vlasništva, zatim objašnjenje ugovornim stranama razlike između ugovora o doživotnom uzdržavanju i ugovora o dosmrtnom uzdržavanju te ukazivanje na prednosti osnivanja osobne služnosti i pridržaja prava stvarnog tereta. Također je propisana obveza ovlaštenim osobama (sudac, javni bilježnik, javnobilježnički prisjednik) da neposrednim pitanjima provjere jesu li ugovorne strane razumjele prava i obveze koje za njih proizlaze iz ugovora koji sklapaju.

Ovdje svakako držimo potrebnim ukazati na to kako je javni bilježnik (i javnobilježnički prisjednik) prilikom sastavljanja ugovora u obliku javnobilježničkog akta dužan postupati, ne samo sukladno odredbama ZOO-a nego i sukladno odredbama Zakona o javnom bilježništvu[38], koji ima jasne odredbe o načinu postupanja javnih bilježnika kad oni sastavljaju javnobilježnički akt. Tako članak 57. Zakona o javnom bilježništvu propisuje kako prilikom sastavljanja javnobilježničkog akta javni bilježnik mora, ako je to moguće, ispitati jesu li stranke sposobne i ovlaštene za poduzimanje i sklapanje posla, objasniti strankama smisao i posljedice posla i uvjeriti se o njihovoj pravoj i ozbiljnoj volji. Nadalje, isti članak određuje obvezu javnog bilježnika da izjave sudionika potpuno jasno i određeno sastavi u pisanom obliku te potom sam sve napisano pročita strankama, kao i da se dodatno neposrednim pitanjima treba uvjeriti odgovara li sadržaj javnobilježničkog akta volji stranaka. Članak 59. stavak. 2. Zakona o javnom bilježništvu propisuje da i kod potvrđivanja privatne isprave istu ispituje i provjerava na način određen ranije spomenutim člankom 57. Zakona o javnom bilježništvu.

Skrećemo pozornost i na odredbu članka 68. stavka 5. Zakona o javnom bilježništvu koja propisuje obvezu da se u javnobilježničkom aktu stavi napomena da je javnobilježnički akt sudionicima pročitan ili da su održane one formalnosti koje po Zakonu o javnom bilježništvu zamjenjuju čitanje akta, a

37 Članak 580. stavak 5. ZOO-a

38 ZJB, članak 57.

odnose se na situacije kada su sudionici nepismeni, gluhi, nijemi ili ne govore službeni jezik (članak 66. stavak 2., članak 67. stavak 1., članak 68. ZJB-a). Samo stavljanje napomene jasno ukazuje na to da je javni bilježnik i postupio na propisani način, jer bi u protivnom sudionici mogli odbiti potpisivanje ugovora takva sadržaja ako nisu poštovane te obveze i ako pojašnjenje nisu dobile.

7.4. REGISTAR UGOVORA O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU

Uvođenje Registra ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju još je jedna značajna novina u vezi s tim ugovorima, za koju je zakonodavac predvidio da ga osnuje i vodi Hrvatska javnobilježnička komora (čl. 4. ZID ZOO-a).

Zakonom je određeno kako će sadržaj i način vođenja Registra, iznos naknade za upis, pravo na neposredan pristup podacima iz Registra, kao i pravo zahtjeva za izdavanje potvrde o podacima iz Registra, biti propisano pravilnikom koji će donijeti ministar nadležan za poslove pravosuđa (čl. 580.a stavak 7. ZOO-a).

U Registar će se prema odredbi članka 580.a stavka 2. ZOO-a upisivati podaci o sklopljenim ugovorima, njihovim izmjenama, raskidu, pokrenutim postupcima radi njihove izmjene, raskida, utvrđenja ništetnim ili poništenja, načinu pravomoćnog okončanja tih postupaka, prestanku obveza po tim ugovorima (čl. 580.a stavak 2. ZOO-a). Sudac i javni bilježnik moraju po službenoj dužnosti u Registar odmah upisati podatke o sklapanju, izmjeni te o sporazumnom raskidu ugovora o doživotnom uzdržavanju ili ugovora o dosmrtnom uzdržavanju (čl. 580.a stavak 3. ZOO-a). Sud prvog stupnja mora po službenoj dužnosti u Registar odmah upisati podatke o pokrenutom postupku radi izmjene, raskida, utvrđenja ništetnim ili poništenja ugovora o doživotnom uzdržavanju ili ugovora o dosmrtnom uzdržavanju (čl. 580.a stavak 4. ZOO-a). Isti sud u Registar upisuje i podatke o načinu pravomoćnog okončanja navedenih postupaka. Upis prestanka obveza iz ugovora ispunjenjem može javnom bilježniku predložiti davatelj uzdržavanja. Prijedlogu će priložiti ugovor o doživotnom uzdržavanju ili ugovor o dosmrtnom uzdržavanju te ispravu kojom se dokazuje smrt primatelja uzdržavanja, određenu zakonom kojim se uređuju državne matice (čl. 580.a stavak 6. ZOO-a).

Vrijeme će najbolje pokazati pred kojim će se potencijalnim teškoćama naći strane ugovora i ovlaštene osobe za traženje podataka i potvrda iz Registra. Ostaje nam nadati se kako će obveza upisa u registar dovesti do dodatnog poboljšanja položaja primatelja uzdržavanja.

Nastavno dajemo prikaz izgleda Registr

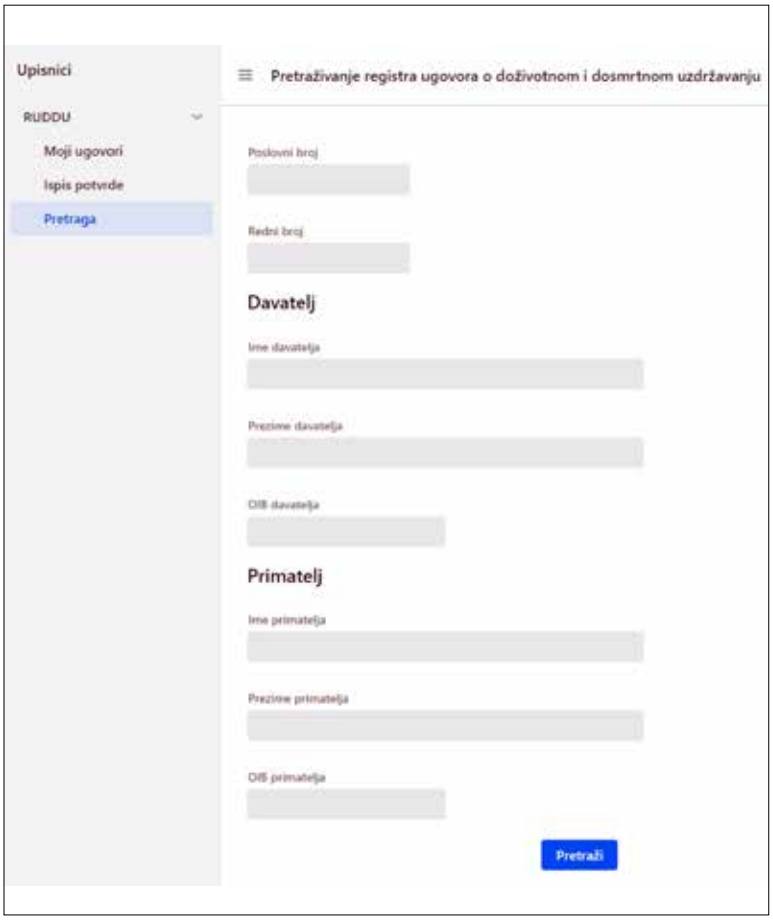

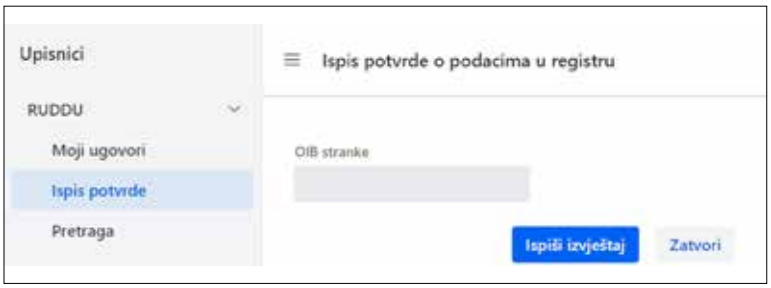

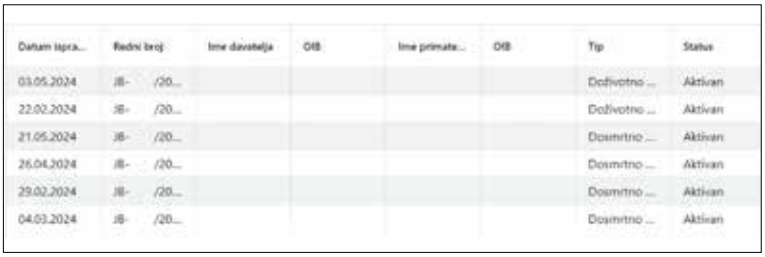

7.5. PRAVILNIK O REGISTRU UGOVORA O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU (RUDDU)

Dana 15. 5. 2024. objavljen je Pravilnik o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju[39] (dalje u tekstu: Pravilnik).

Njime je propisan sadržaj i način njegova vođenja, naknada za upis u njega te pravo na pristup u njemu sadržanim podacima, kao i pravo na izdavanje potvrda o podacima iz Registra[40].

Sam je Registar elektronička baza podataka koja sadrži[41]: osobne podatke o davatelju uzdržavanja i primatelju uzdržavanja koji su sklopili, izmijenili ili raskinuli ugovor o doživotnom uzdržavanju (uz prijenos imovine nakon smrti) ili ugovor o dosmrtnom uzdržavanju (uz istodobni prijenos imovine); podatke o datumu kada je ugovor o doživotnom uzdržavanju ili ugovor o dosmrtnom uzdržavanju sastavljen, potvrđen ili ovjeren, i o poslovnom broju predmeta suda ili javnog bilježnika pred kojim je taj ugovor sastavljen, potvrđen ili ovjeren; podatke o datumu pokretanja postupka, sudu i poslovnom broju predmeta pokrenutog radi izmjene, raskida, utvrđenja ništetnim ili poništenja ugovora o doživotnom uzdržavanju ili ugovora o dosmrtnom uzdržavanju; podatke o datumu i načinu pravomoćnog okončanja postupka radi izmjene, raskida, utvrđenja ništetnim ili poništenja ugovora o doživotnom uzdržavanju ili ugovora o dosmrtnom uzdržavanju; podatke o datumu i prestanku obveza po ugovoru o doživotnom uzdržavanju ili ugovoru o dosmrtnom uzdržavanju ispunjenjem i izmjene navedenih podataka.

Uz navedene podatke, u Registar se mogu upisati podaci o drugim ispravama ili postupcima koji se odnose na sklopljene, izmijenjene ili raskinute ugovore o doživotnom uzdržavanju ili ugovore o dosmrtnom uzdržavanju (ili su u vezi s njima).[42]

Registar u elektroničkom obliku vodi Hrvatska javnobilježnička komora i on nije javan. Pravo uvida (kao ovlaštenih korisnika) u podatke upisane u Registar, a radi osiguravanja mogućnosti provjere broja primatelja uzdržavanja s kojima je davatelj uzdržavanja sklopio ugovore o doživotnom uzdržavanju i ugovore o dosmrtnom uzdržavanju, imaju sudovi, javni bilježnici, Hrvatski zavod za socijalni rad i nadležna državna odvjetništva, dok ostala javnopravna tijela mogu ostvariti pravo uvida u registar na temelju odluke ministra nadležnog za poslove pravosuđa kada im je to potrebno za obavljanje poslova iz njihove nadležnosti, a Ministarstvo nadležno za poslove pravosuđa ima pravo uvida u Registar kada je to potrebno za obavljanje poslova iz nadležnosti ministarstva.[43]

Pristup podacima evidentiranim u Registru ovlašteni korisnici ostvaruju putem svog korisničkog broja i sigurnosne šifre za pristup Registru, koje odobrava i dodjeljuje Hrvatska javnobilježnička komora, a koja o tome vodi evidenciju [44] te se za uvid u podatke iz Registra ne plaća nagrada ni naknada.[45]

Članak 3. Pravilnika propisuje kako podatke u Registar upisuje sudac nadležnog suda, odnosno javni bilježnik. Sudac ili javni bilježnik odmah je, čim sastavi, potvrdi ili ovjeri ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju ili njihove izmjene, dužan podatke elektroničkim putem unijeti u Registar. Isto vrijedi i za slučaj sastava, potvrde ili ovjere sporazuma kojima se raskida ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju.

Stavci 4. i 5. članka 3. Pravilnika propisuju obvezu suda prvog stupnja da odmah po primitku tužbe unese u Registar podatke o pokrenutom postupku radi izmjene, raskida, utvrđenja ništetnim ili poništenja ugovora o doživotnom uzdržavanju ili ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, odnosno obvezu unosa u Registar podataka o pravomoćnom okončanju spomenutih postupaka, i to u roku od 30 dana od pravomoćnosti odluke ako protiv nje nije bio izjavljen pravni lijek, odnosno u roku od 30 dana od dostave pravomoćne odluke višeg suda. Ako sud prvog stupnja odlučuje o izvanrednom pravnom lijeku, dužan je upisati u Registar izmjenu podataka o pokrenutim postupcima u roku od 30 dana od pravomoćnosti odluke o izvanrednom pravnom lijeku.

Sudac nadležnog suda i javni bilježnik ovlašteni su izvršiti naknadnu promjenu podataka upisanih u Registar radi ispravka očite pogreške u pisanju, što se u Registru posebno naznačuje.[46]

Davatelj uzdržavanja može predložiti da javni bilježnik u Registar provede upis prestanka obveza po ugovoru o doživotnom uzdržavanju ili ugovoru o dosmrtnom uzdržavanju ispunjenjem. Prijedlogu će priložiti ugovor o doživotnom uzdržavanju ili ugovor o dosmrtnom uzdržavanju te ispravu kojom se dokazuje smrt primatelja uzdržavanja određenu zakonom kojim se uređuju državne matice.[47]

Zanimljivo je kako nije predviđeno da se davatelj uzdržavanja tim zahtjevom može obratiti sudu, koji

39 Narodne novine 56/2024.

40 Članak 1. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

41 Članak 1. stavak 1. i 2. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

42 Članak 1. stavak 3. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

43 Članak 2. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

44 Članak 4. stavak 4. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

45 Članak 5. stavak 7. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

46 Članak 3. stavak 6. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

47 Članak 3. stavak 6. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

je primjerice i ovjerio i upisao Ugovor u Registar, nego se mora obratiti samo javnom bilježniku.

Člankom 6. stavkom 1. Pravilnika propisano je pravo osobe koja predoči osobnu identifikacijsku ispravu i podnese zahtjev javnom bilježniku, koji je dužan izdati potvrdu (koja mora imati podatke iz članka 1. stavka 2. Pravilnika) o podacima upisanim u Registar koji se odnose na nju i/ili potvrdu o broju primatelja uzdržavanja s kojima ona ima sklopljene ugovore o doživotnom uzdržavanju i/ili ugovore o dosmrtnom uzdržavanju.

Zahtjev za izdavanje potvrde može podnijeti i osoba koja predoči osobnu identifikacijsku ispravu i ispravu kojom dokazuje status nasljednika, a u tom slučaju javni bilježnik dužan je izdati potvrdu o podacima upisanim u Registar koji se odnose na njezina ostavitelja i/ili potvrdu o broju primatelja uzdržavanja s kojima njezin ostavitelj ima sklopljene ugovore o doživotnom uzdržavanju i/ili ugovore o dosmrtnom uzdržavanju.[48]

Potvrda o broju primatelja uzdržavanja mora sadržavati podatak o broju primatelja uzdržavanja s kojima određena osoba ima sklopljene ugovore o doživotnom uzdržavanju i/ili ugovore o dosmrtnom uzdržavanju.[49]

Nagrada za izdavanje potvrda iznosi 10,00 eura, a uvećava se za pripadajući iznos poreza na dodanu vrijednost, dok se javnobilježnička i sudska pristojba ne plaćaju. [50]

Prilično je nespretno ostavljena formulacija obveze prijave i upisa s jedne strane odmah po sklapanju ugovora te nije predviđena odgoda stupanja te odredbe na snagu do uspostave Registra, dok je također vremenski jasno određeno i propisano da će Registar biti osnovan do 1. srpnja 2024., pa se u praksi postavilo pitanje na koji način postupati u međuvremenu jer nije bilo jasno kako će predmetni registar izgledati, koliko će iznositi trošak/naknada za upis te tko bi bio obveznik podmirivanja tih naknada.

Tek kada je objavljen Pravilnik, sudovi i javni bilježnici saznali su tko je obveznik podmirivanja naknade i koliko će ona iznositi, pa tako članak 5. Pravilnika propisuje kako primatelj uzdržavanja plaća naknadu u iznosu od 20,00 eura za upis podataka u registar, a ta se naknada prosljeđuje na račun Hrvatske javnobilježničke komore i namijenjena je za održavanje i unapređivanje Registra.

Zanimljiva je i retroaktivna obveza koja obvezuje sudove i javne bilježnike koji su sastavili, ovjerili ili potvrdili ugovore o doživotnom uzdržavanju i ugovore o dosmrtnom uzdržavanju u razdoblju od 30. prosinca 2023. do 30. lipnja 2024. (odnosno do dana stupanja Pravilnika na snagu i osnivanja Registra) da sve te ugovore moraju upisati u Pravilnik, za što im je ostavljen rok od 60 dana, računajući od dana stupanja Pravilnika na snagu.[51]

Dana 30. kolovoza 2024., prema podacima Hrvatske javnobilježničke komore, u Registar je upisano ukupno 4040 ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, od čega se 1180 upisa odnosi na ugovore koji su sklopljeni i upisani od 1. srpnja 2024. do 30. kolovoza 2024. Prema podacima iz Registra, 2860 ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju sklopljeno je i upisano u razdoblju od 1. siječnja 2024. do 31. lipnja 2024.[52]

Bilo bi zanimljivo vidjeti kakav će pravni status i tretman imati svi oni davatelji uzdržavanja koji su u razdoblju od stupanja na snagu promijenjenih odredbi ZOO-a i uspostave Registra sklopili ugovore s više od 3 primatelja uzdržavanja, odnosno hoće li se kod takvih ugovora moći govoriti o ništetnosti ugovora, kao i kojih ugovora, ako su, hipotetski rečeno, svi sklopljeni ili potvrđeni isti dan kod različitih javnih bilježnika.

7.6. ZABILJEŽBA UGOVORA O DOŽIVOTNOM UZDRŽAVANJU U ZEMLJIŠNU KNJIGU ILI DRUGI UPISNIK

Ako je predmet ugovora o doživotnom uzdržavanju nekretnina, sudac ili javni bilježnik dostavljaju ugovor o doživotnom uzdržavanju zemljišnoknjižnom sudu koji će upisati zabilježbu toga ugovora u zemljišnu knjigu (čl. 5. st. 1. ZID ZOO-a). Ako je predmet ovog ugovora pokretnina ili neko pravo za koje se vodi javni upisnik, sudac ili javni bilježnik dostavljaju ugovor o doživotnom uzdržavanju tijelu koje vodi javni upisnik na upis zabilježbe ili drugog odgovarajućeg upisa u taj javni upisnik (čl. 5. st. 2. ZID ZOO-a).

Osim zemljišnih knjiga, poznato je da su javni podaci u sudskom registru, u dijelu koji govori o članovima društva, ali ne i o njihovim poslovnim udjelima. Koliko nam je poznato, sudski registri nadležnih sudova ne upisuju takve vrste zabilježbi s obzirom na to da one nisu predviđene Pravilnikom o načinu upisa u sudski registar[53], nego se oni mogu dostaviti u nejavni dio sudskog registra.

Zabilježba je zemljišnoknjižni upis kojim se „čine vidljivim mjerodavne okolnosti za koje je zakonom određeno da ih se može zabilježiti u zemljišnim knjigama. Zabilježbom se mogu osnivati određeni

48 Članak 6. stavak 2. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.
49 Članak 6. stavak 4. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.
50 Članak 6. stavci 5., 6. i 7. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.
51 Članak 8. Pravilnika o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.
52 Podaci dobiveni od Hrvatske javnobilježničke komore.
53 Narodne novine 121/2019.

pravni učinci kad je to predviđeno zakonom“ (čl. 34. st. 4. Zakona o zemljišnim knjigama). U periodu u kojem je ugovor o doživotnom uzdržavanju bio reguliran odredbama članaka 116.–121. Zakona o nasljeđivanju (koje su prestale važiti stupanjem na snagu ZOO-a iz 2005., Narodne novine 35/2005), bila je predviđena mogućnost upisa ugovora o doživotnom uzdržavanju u javne knjige, ali tada nije bila zakonom određeno koja je to vrsta upisa. Tek je sudska praksa utvrdila ili ustanovila da se radi o zabilježbi. Što se tiče zakonskog reguliranja, možemo reći kako je tek člankom 581. stavkom 2. ZOO-a iz 2005. izričito propisano da se radi o zabilježbi, koju je ovlašten tražiti davatelj uzdržavanja. Davatelj uzdržavanja istim je člankom bio ovlašten tražiti i zabilježbu ili drugi odgovarajući upis ugovora u javni upisnik ako je predmet ugovora o doživotnom uzdržavanju pokretnina ili neko pravo za koje se vodi javni upisnik. Nakon posljednje izmjene članka 581. ZOO-a određeno je kako ugovor o doživotnom uzdržavanju zemljišnoknjižnom sudu na upis zabilježbe dostavlja ovlaštena osoba (sudac ili javni bilježnik), što vrijedi i za zabilježbu ili drugi odgovarajući upis toga ugovora kad su njegov predmet pokretnine ili druga prava za koja se vode javni upisnici.

Osim što je propisano da se radi o zabilježbi, zanimljivo je kako ZOO nije propisao koji su pravni učinci zabilježbe. Kako nema zakonske odredbe, tako je sudska praksa tijekom vremena generirala različita pravna shvaćanja, a možemo reći da je prevladavajuće shvaćanje ono koje drži zabilježbu takvim upisom koji čini vidljivim samo postojanje ugovora o doživotnom uzdržavanju. Pritom ta zabilježba ne osigurava red prvenstva prava na nekretninu davatelju uzdržavanja niti brani otuđenje ili opterećenje ili bilo kakvo drugo raspolaganje primatelju uzdržavanja. Mislimo da je propuštanjem regulacije zabilježbe u tim posljednjim izmjenama ZOO-a propuštena prilika da se uredi i osnaži samu zabilježbu te učinak koji se njome treba postići. Zato su autori ovog rada mišljenja kako bi u nekim situacijama bilo oportuno da prilikom sklapanja ugovora stranka ugovori i zabilježbu zabrane otuđenja i opterećenja nekretnine koja je predmet ugovora, a koja bi proizvodila namjeravane pravne učinke sve do smrti primatelja uzdržavanja.

Potencijalno velik problem upravo i jest u činjenici kako sama zabilježba ugovora o doživotnom uzdržavanju ne proizvodi snažne pravne učinke, pa tako ne priječi primatelja uzdržavanja da nakon sklapanja ugovora, pa i njegove zabilježbe u zemljišnim knjigama, pravnim poslom, ne otuđi predmetnu nekretninu ili nekretnine, da nekretnina ili nekretnine kojima je raspolagao – doduše s odgodnim učinkom, ali je raspolagao – ne postane predmet ovrhe, čime je pravo poštenog davatelja uzdržavanja dovedeno u pitanje.

U svojoj biti ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju spadaju u aleatorne pravne poslove, s obzirom na to da u trenutku njihova sklapanja nije moguće utvrditi točan iznos i visinu protučinidbe za primljeno uzdržavanje.

Moguće je da netko u kratkom razdoblju prije smrti sklopi ugovor o doživotnom uzdržavanju i da za pruženu uslugu davanja uzdržavanja davatelj bude izdašno nagrađen, a isto je tako moguće da za dano uzdržavanje tijekom više desetljeća davatelj uzdržavanja ne dobije ni približni ekvivalent danog uzdržavanja.

Još se jedno pitanje pojavilo u praksi, a to je treba li podnijeti prijedlog radi zabilježbe ili ga samo dostaviti na zemljišnoknjižni odjel.

Autori su mišljenja kako je člankom 581. stavkom 1. ZOO-a jasno propisana obveza suca ili javnog bilježnika da po sastavu (ovjeri, potvrdi) ugovora o doživotnom uzdržavanju isti dostavi zemljišnoknjižnom sudu i tijelu koje vodi javni upisnik za imovinu obuhvaćenu ugovorom radi njegove zabilježbe.

Sama činjenica da se uz sadašnja programska rješenja eNotara[54] (kojima se u svome radu služe javni bilježnici) dostava zemljišnoknjižnim odjelima može obaviti samo slanjem prijedloga, sukladno odredbama Zakona o zemljišnim knjigama, ne mijenja u bitnom zakonsku obvezu dostave ugovora radi njegove zabilježbe.

Budućim programskim rješenjima može se, po našem mišljenju, urediti dostava ugovora na jednak način na koji se dostavljaju rješenja o nasljeđivanju, što je također obveza javnog bilježnika, neovisno o volji nasljednika.

7.7. OSNIVANJE SLUŽNOSTI I PRIDRŽAJ PRAVA STVARNOG TERETA KOD UGOVORA O DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU

Dosadašnji članak 587., koji je samo propisivao mogućnost osnivanja stvarnog tereta uzdržavanja na nekretnini koja je predmet ugovora o dosmrtnom uzdržavanju na zahtjev primatelja uzdržavanja, promijenjen je i sada glasi:

„(1) Ako primatelj uzdržavanja daje nekretninu, ugovorom će se na njoj u njegovu korist osnovati

54 eNotar je jedinstvena aplikacija za potrebe poslovanja javnih bilježnika s velikom mogućnošću implementacije novih tehnologija i predstavlja platformu koja udovoljava zahtjevima naprednih komunikacijskih tehnologija uz idealnu infrastrukturu za buduću brzu nadgradnju i interoperabilnost baznih digitalnih registara te razvoj sustava elektroničke arhive javnobilježničkih isprava i *one-stop-shop*-usluga.Više o eNotaru vidi u Grbac, M., Hoblaj, H., Marković, D., Nikolić, V., “Evolucija i digitalizacija javnobilježničke ovrhe na temelju vjerodostojne isprave”, Javni bilježnik, br. 49, 2022. str. 51. https://hrcak.srce.hr/file/415228 (datum pristupa 31. 8. 2024. u 13:32).

služnost stanovanja, ako se tomu izričito ne protivi.

(2) Ako primatelj uzdržavanja daje nekretninu, može odrediti da se u njegovu korist na njoj osnuje stvarni teret uzdržavanja.

(3) Istodobno s uknjižbom prava vlasništva na temelju ugovora o dosmrtnom uzdržavanju zemljišnoknjižni sud će po službenoj dužnosti uknjižiti pravo služnosti iz stavka 1. ovoga članka u zemljišnoj knjizi."

S obzirom na značaj tih izmjena, smatramo potrebnim ukazati na neke nedorečenosti citiranog teksta. Služnost stanovanja može se osnovati samo na nekretnini pogodnoj za stanovanje, pa bi svakako bilo preciznije propisati „ako primatelj uzdržavanja daje nekretninu pogodnu za stanovanje." Dio odredbe koji kaže da se služnost „osniva osim ukoliko se tomu izričito ne protivi" odnosi se na protivljenje samog primatelja uzdržavanja. Očita je namjera zaštite primatelja uzdržavanja, pa bi nejasne odredbe u svakom slučaju trebalo tumačiti njemu u korist.

Mišljenja smo kako navedenu odredbu treba tumačiti na način da se po sklapanju svakog ugovora o dosmrtnom uzdržavanju mora uknjižiti pravo osobne služnosti – pravo stanovanja[55], osim ako se radi o nekretnini koja nije pogodna za stanovanje. U potonjem slučaju može se razmisliti o upisu – uknjižbi neke druge služnosti (pravo uporabe, pravo plodouživanja) [56] ovisno o svojstvima nekretnine ili nekretnina koje su predmet ugovora. S obzirom na to da se kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju pravo vlasništva na nekretnini prenosi odmah po sklapanju i ovjeravanju, odnosno potvrđivanju ugovora, vjerujemo kako je namjera zakonodavca bila dodatno zaštiti primatelja uzdržavanja i da u tom smjeru treba tumačiti ovu odredbu.

U odnosu na ugovor o doživotnom uzdržavanju u kojem nekretnina ostaje primateljeva do trenutka njegove smrti, zakonodavac mu je ostavio mogućnost da se, nakon što bude detaljno poučen o prednostima osnivanja tereta, izrijekom usprotivi zasnivanju služnosti stanovanja. To može biti opravdano u slučaju kada su se ugovorne strane sporazumjele o tome da primatelj uzdržavanja preseli u nekretninu davatelja uzdržavanja ili ako primatelj uzdržavanja ima neku drugu nekretninu u kojoj stanuje, a koja nije predmet ugovora.

Za neka buduća zakonska rješenja, mišljenja smo kako bi se moglo razmisliti o modifikaciji te odredbe na način da primatelj uzdržavanja koji nema druge nekretnine obvezno ima na nekoj nekretnini upisano pravo osobne služnosti – stanovanja (svojoj ili nekoj davatelja uzdržavanja) kako bi se spriječilo da primatelj uzdržavanja „ostane bez krova nad glavom".

Ipak ni potonje rješenje nije primjenjivo u svim situacijama, jer će nekad primatelj uzdržavanja živjeti u domu za starije osobe ili na nekom drugom mjestu.

Svakako prilikom sastava ugovora o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju primatelja uzdržavanja treba detaljno upoznati s prednostima zasnivanja neke osobne služnosti, nakon čega je slabo izgledno da bi se osoba izričito usprotivila zasnivanju takvog prava u svoju korist.

Za razliku od osobnih služnosti, članak 246. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima propisuje mogućnost zasnivanja stvarnog tereta, koje svojem korisniku daje stvarno pravo na nekretnini koju opterećuje ovlašćujući ga da mu se na teret njezine vrijednosti ponavljano daju stvari ili čine radnje koje su sadržaj toga stvarnog tereta. Stvarni teret može teretiti svaku nekretninu koja može biti predmetom založnoga prava.[57] Stvarni teret obvezuje svagdašnjeg vlasnika opterećene nekretnine da korisniku tereta ispunjava sadržaj tereta, za što odgovara vrijednošću nekretnine, a obveza je prenosiva samo zajedno s opterećenom nekretninom, dok prelaskom vlasništva nekretnine prelazi i obveza ispunjavanja sadržaja stvarnog tereta, koja ne zastarijeva.

Vrijednim držimo uzimanje tih odredbi u obzir prilikom sastavljanja ugovora o doživotnom uzdržavanju.

Dok je odredbom citiranog članka 587. stavka 3. ZOO-a izrijekom propisano da će zemljišnoknjižni sud istodobno s uknjižbom prava vlasništva, na temelju ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, po službenoj dužnosti uknjižiti pravo služnosti u zemljišnoj knjizi, čime se željela spriječiti uknjižba prava vlasništva davatelja uzdržavanja bez istovremene uknjižbe prava osobne služnosti, dotle za uknjižbu stvarnog tereta nije ništa posebno propisano, pa to treba tumačiti na način da će se on upisati samo ako to bude sadržaj prijedloga korisnika stvarnog tereta.

Iz zakonske odredbe proizlazi da se uknjižba prava vlasništva i pravo služnosti upisuju na temelju ugovora koji dostavlja sud ili javni bilježnik, dok bi za uknjižbu stvarnog tereta bilo potrebno podnijeti poseban prijedlog.

Citirana je odredba u jednom svom dijelu nedorečena i, može se reći, nelogična. Po prirodi stvari osoba može živjeti, odnosno stanovati na jednom mjestu, u jednoj nekretnini. Stoga nije jasno kako

55 Članak 217. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (Narodne novine 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17, dalje u tekstu: ZV).

56 Članci 203. i 212. ZV-a.

57 Članak 247. ZV-a.

će se u slučaju kada je predmet ugovora više nekretnina tumačiti citirana odredba. Sljedeća nejasnoća jest kako postupiti u slučaju kada se radi o nekretnini koja po svojim svojstvima nije takva da bi se u njoj moglo stanovati jer se primjerice radi o voćnjaku, vinogradu ili pašnjaku ili o nekretnini koja je u takvom stanju da nije pogodna za stanovanje.

Iako je jasna i pohvalna namjera zakonodavca da primatelje uzdržavanja, kao u pravilu slabije i ranjivije ugovorne strane, zaštiti na način da ne ostanu bez jedinog mjesta za stanovanje, mišljenja smo da bi se adekvatna zaštita mogla ostvariti na način da im se pruži pomoć u obliku (besplatne ili sufinancirane) pravne pomoći u slučaju potrebe pokretanja raskida ugovora zbog neizvršenja ili nekog drugog razloga, ili određivanje zasnivanja stvarnog tereta.

Nadalje valja dodatno promisliti što napraviti u slučaju kada primatelj uzdržavanja naknadno prelazi u kućanstvo davatelja uzdržavanja (propisati da mu se dodatkom ugovora zasnuje osobna služnost prava stanovanja u domu pružatelja uzdržavanja) ili u dom za starije osobe, a primatelj uzdržavanja planira plaćati medicinsku skrb i smještaj iz sredstava dobivenih prodajom te nekretnine.

Još je jedna potencijalna opasnost, a to je da se nakon obligatornog upisa prava osobne služnosti po sklapanju ugovora primatelj uzdržavanja naknadno ili odmah, neposredno po upisu, može odreći toga prava i tražiti njegovo brisanje iz zemljišne knjige.

Što se tiče same provedbe u zemljišnim knjigama, članak 37. Zakona o zemljišnim knjigama[58] određuje kako se kod služnosti i stvarnih tereta sadržaj i opseg prava moraju što detaljnije upisati, ali nije potrebno navesti njihovu novčanu vrijednost, a ako se želi izvršavanje služnosti ograničiti na određene prostorne granice, te se granice moraju točno odrediti, a smatraju se određenima ako su ucrtane u nacrtu koji je priložen ispravi na temelju koje se zahtijeva upis. Također je propisano da se u slučaju osnivanja prava služnosti ili stvarnog tereta uz ograničenje rokom ili uvjetom to, kao i naknadno, ograničenje bilježi zajedno s upisom sadržaja toga prava.

7.8. UTJECAJ SMRTI DAVATELJA UZDRŽAVANJA

Članak 585. ZOO-a (članak 7. ZIDZOO-a) uređuje utjecaj smrti davatelja uzdržavanja na sam ugovor o doživotnom uzdržavanju te definira kako prava i obveze iz ugovora prelaze na bračnog druga preminulog davatelja uzdržavanja i njegove potomke koji su pozvani na nasljedstvo, ali samo pod uvjetom da oni na to pristanu. Recentnim izmjenama dodan je novi stavak 2. kojim se propisuje forma za davanje pristanka, koja ranije nije bila predviđena. Sada je za taj pristanak na preuzimanje prava i obveza iz ugovora o doživotnom uzdržavanju propisano da on bude dan u pisanom obliku, da ga mora ovjeriti sudac ili potvrditi javni bilježnik ili mora biti sastavljen u obliku javnobilježničkog akta, odnosno dan pred javnim bilježnikom. Time je propisana ista obvezna forma za pristanak i preuzimanje prava i obveza u kojoj mora biti sklopljen i sam ugovor.

Jednako je određeno i kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, u slučaju da davatelj uzdržavanja umre prije primatelja uzdržavanja. Člankom 588. stavkom 2. ZOO-a (članak 10. ZIDZOO-a) određeno je da pristanak bračni drug i potomci davatelja uzdržavanja u ugovoru o dosmrtnom uzdržavanju daju u pisanom obliku koji ovjerava sudac ili potvrđuje javni bilježnik, odnosno koji mora biti dan pred javnim bilježnikom u obliku javnobilježničkog akta. Svakako valja pozdraviti tu promjenu koja regulira potrebu i obvezu da pristanak bude jasan, nedvojben i informiran.

Ovdje treba ponovno ukazati na činjenicu kako je javni bilježnik i prilikom sastavljanja isprave o pristanku na preuzimanje prava i obveza u obliku javnobilježničkog akta dužan postupati ne samo sukladno odredbama ZOO-a nego i sukladno odredbama Zakona o javnom bilježništvu[59], koji ima jasne odredbe o načinu postupanja javnih bilježnika kad oni sastavljaju javnobilježnički akt. Zakon o javnom bilježništvu u članku 57. propisuje kako prilikom sastavljanja javnobilježničkog akta javni bilježnik mora, ako je to moguće, ispitati jesu li stranke sposobne i ovlaštene za poduzimanje i sklapanje posla, objasniti strankama smisao i posljedice posla i uvjeriti se o njihovoj pravoj i ozbiljnoj volji. Nadalje, isti članak određuje obvezu javnog bilježnika da izjave sudionika potpuno jasno i određeno sastavi u pisanom obliku, a potom sam sve napisano pročita strankama te se dodatno, neposrednim pitanjima, uvjeri odgovara li sadržaj javnobilježničkog akta volji stranaka. Članak 59. stavak. 2. Zakona o javnom bilježništvu propisuje da će i kod potvrđivanja privatne isprave istu ispitati i provjeravati na način određen za javnobilježničke akte.

Vrijeme će, a i sudska praksa, pokazati što će se dogoditi u slučajevima kada je nadživjeli bračni drug ili potomak davatelja uzdržavanja voljan dati izjavu o preuzimanju prava i obveze svojeg preminulog bračnog druga ili roditelja i preuzeti obveze uzdržavanja, a već ima sklopljene ugovore s

58 Zakon o zemljišnim knjigama (NN 63/19, 128/22, 155/23, dalje u tekstu: ZZK).

59 ZJB, čl. 57.

tri primatelja uzdržavanja. Posebno stoga što se, sukladno važećim odredbama koje govore da se, ako ne pristanu na produljenje ugovora o doživotnom uzdržavanju, isti raskida, a oni nemaju pravo zahtijevati naknadu za prije dano uzdržavanje (članak 585. stavak 3. ZOO-a), odnosno kod ugovora o dosmrtnom uzdržavanju, u slučaju kada ne pristanu na produljenje ugovora, on se raskida, a oni nemaju pravo zahtijevati naknadu za dano uzdržavanje te su dužni primatelju uzdržavanja vratiti ono što je na temelju tog ugovora stekao davatelj uzdržavanja (članak 588. stavak 3. ZOO-a).

Po našem mišljenju, time su davatelji uzdržavanja, odnosno njihovi nasljednici, dovedeni u neravnopravan položaj, posebno ako se radi o dugogodišnjim ugovorima gdje se uzdržavanje izvršavalo. U želji da se zaštite primatelji uzdržavanja, nije se vodilo računa o poštenim davateljima uzdržavanja i njihovim bračnim drugovima i potomcima.

7.9. PRIJELAZNE I ZAVRŠNE ODREDBE

Iako se izmjene i dopune ZOO-a ne primjenjuju na ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju sklopljene prije njihova stupanja na snagu, svaka ugovorna strana ovlaštena je i može javnom bilježniku podnijeti zahtjev za upis podataka u Registar za ugovore koji su sklopljeni prije njihova stupanja na snagu.[60] Važno je naglasiti kako sama činjenica upisa svih tih, ranije sklopljenih, ugovora ne može utjecati na njihovu valjanost, bez obzira na njihov broj, odnosno broj primatelja uzdržavanja; teorijski, mogla bi spriječiti njihov daljnji rast, ali je s druge strane životno nerealno očekivati da će takvi primatelji uzdržavanja sami zahtijevati taj upis, koji nije obvezujući za njih, i na taj način spriječiti sklapanje ugovora s novim primateljima uzdržavanja.

7.10. ODREDBE O BRAČNOJ STEČEVINI

Vrijednim držimo ovdje spomenuti i pitanje bračne stečevine s gledišta prava raspolaganja imovinom.

Naime Obiteljski zakon[61] u članku 36. stavku 1. propisuje kako je bračna stečevina imovina koju su bračni drugovi stekli radom za vrijeme trajanja bračne zajednice ili potječe iz te imovine. Stavak 3. istog članka propisuje da su bračni drugovi u slučaju kada se nisu drukčije dogovorili suvlasnici bračne stečevine u jednakim dijelovima.

Brak je sukladno odredbi članka 61. Ustava Republike Hrvatske (56/1990, Narodne novine 135/1997, 113/2000, 28/2001, 76/2010, 5/2014) životna zajednica žene i muškarca, dok je člankom 12. Obiteljskog zakona označen kao zakonom uređena životna zajednica žene i muškarca.

Izvanbračna zajednica, sukladno članku 11. stavku 1. Obiteljskog zakona, predstavlja životnu zajednicu neudane žene i neoženjenoga muškarca koja traje najmanje tri godine, a kraće ako je u njoj rođeno zajedničko dijete ili ako je nastavljena sklapanjem braka. Izvanbračna zajednica koja ispunjava navedene pretpostavke stvara osobne i imovinske učinke kao bračna zajednica te se na nju na odgovarajući način primjenjuju odredbe Obiteljskog zakona o osobnim i imovinskim odnosima bračnih drugova, odnosno odredbe drugih zakona kojima se uređuju odnosi u poreznim stvarima, osobni, imovinski i drugi odnosi bračnih drugova. (stavak 2. članka 11. Obiteljskog zakona).

S gledišta ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, svaki je bračni drug ovlašten slobodno raspolagati samo svojim dijelom imovine koja je dio bračne stečevine, bez obzira na to je li upisan kao vlasnik ili nije. Tako se u praksi može dogoditi da netko, postupajući po načelu povjerenja u zemljišne knjige (koje se očituje, kako navodi članak 8. Zakona o zemljišnim knjigama[62], u pretpostavci da zemljišne knjige istinito i potpuno odražavaju činjenično i pravno stanje), s nekim sklopi ugovor o doživotnom uzdržavanju vjerujući kako je primatelj isključivi vlasnik nekretnine, postupajući s povjerenjem u potpunost sadržaja i upisa u zemljišne knjige i ne znajući da je primatelj uzdržavanja vlasnik nekretnine samo u jednom njezinu dijelu. Pritom valja podsjetiti da stjecatelj (ovdje davatelj uzdržavanja) koji postupa u dobroj vjeri stječe nekretninu (uz ispunjenje zakonskih pretpostavki) koja potpuno odražava stanje u pogledu prava vlasništva te stječe nekretninu slobodnu od svih tereta i prava trećih koja tog trena nisu upisana u zemljišnu knjigu. [63]

U praksi se može dogoditi da stjecatelj nekretnine (na temelju ugovora o doživotnom/dosmrtnom uzdržavanju) postupa u dobroj vjeri, no njemu je suprotstavljeno pravo bračnog druga primatelja uzdržavanja na suvlasnički dio nekretnine. Bračni drug kao predmnijevani suvlasnik nekretnine ovlašten je pokrenuti parnicu radi utvrđenja bračne stečevine. U takvim bi slučajevima davatelj uzdržavanja morao voditi zasebne parnične postupke u svrhu dokazivanja svoje dobre vjere, pod prijetnjom gubitka prava vlasništva na suvlasničkom dijelu (neupisanog) bračnog druga.

Mišljenja smo da bi se činjenica predstavlja li nešto bračnu stečevinu ili ne morala jasno navesti u svim ovim ugovorima i trebala bi biti jedna od obveznih odredbi ugovora, a radi izbjegavanja budućih parnica s te osnove.

Još je jedno pitanje vezano uz bračnu stečevinu i tiče se imovine koja je stečena na temelju ugovora

60 Članak 25. stavak 2. ZIDZOO-a.
61 Obiteljski zakon (NN 103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23, dalje ObZ).
62 ZZK, čl. 8.
63 Članak 124. Zakona o vlasništvu i drugim stvarnim pravima.

o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju, a to je predstavlja li ta imovina bračnu stečevinu ili vlastitu imovinu. Prilikom utvrđivanja vodi se, u pravilu, računa o tome tko je u pretežitoj mjeri izvršavao odredbe ugovora, odnosno o tome je li izvor financiranja za potrebe primatelja uzdržavanja potjecao iz bračne stečevine ili vlastite imovine bračnog druga koji je davatelj uzdržavanja.

7.11. ODREDBE O PARTNERSKOJ STEČEVINI

Odredbama Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola[64] regulirana je partnerska stečevina, koja je, sukladno odredbi članka 51. stavka 1. Zakona o životnom partnerstvu osoba istog spola, imovina koju životni partneri steknu radom za vrijeme trajanja životnog partnerstva ili potječe iz te imovine. Stavkom 2. istog članka propisano je kako su *životni partneri u jednakim dijelovima suvlasnici u partnerskoj stečevini, ako se nisu drukčije dogovorili. Životno partnerstvo jest zajednica obiteljskog života dviju osoba istog spola sklopljena pred nadležnim tijelom (članak 2. Zakona o životnom partnerstvu).*

Neformalno životno partnerstvo zajednica je obiteljskog života dviju osoba istog spola, koje nisu sklopile životno partnerstvo pred nadležnim tijelom, ako zajednica traje najmanje tri godine i od početka je udovoljavala pretpostavkama propisanim za valjanost životnog partnerstva (članak 3. stavak 1. Zakona o životnom partnerstvu), koje se dokazuje na isti način i pod istim uvjetima kao i izvanbračna zajednica (stavak 2. članka 3. Zakona o životnom partnerstvu).

Slijedom navedenog, vrijede ista pravila, pitanja i potencijalni problemi kod utvrđivanja partnerske stečevine, kao i kod bračne stečevine.

7.12. POSLOVNA SPOSOBNOST I SPOSOBNOSTI ZA RASUĐIVANJE

Poslovna je sposobnost, sukladno odredbi članka 18. ZOO-a, stvaranje pravnih učinaka određenih zakonom vlastitim očitovanjima volje. Isti članak u stavku 2. propisuje kako fizička osoba poslovnu sposobnost stječe punoljetnošću, a pravna danom nastanka, osim u zakonom drukčije propisanim slučajevima.

Članak 276. stavak 1. ZOO-a propisuje kako je za sklapanje pravovaljanog ugovora potrebno da ugovaratelj ima poslovnu sposobnost koja se zahtijeva za sklapanje toga ugovora, dok stavak 2. istog članka određuje kako ograničeno poslovno sposobna osoba može bez odobrenja svoga zakonskog zastupnika sklapati samo one ugovore čije joj je sklapanje zakonom dopušteno, odnosno sve ugovore čije sklapanje odlukom suda o djelomičnom lišenju poslovne sposobnosti nije zabranjeno, a sukladno stavku 3. istog članka ostali su ugovori tih osoba, ako su sklopljeni bez odobrenja zakonskog zastupnika, pobojni, ali mogu biti osnaženi njegovim naknadnim odobrenjem.

Zakonom o javnom bilježništvu, člankom 34. stavkom 2., izrijekom je zabranjeno javnom bilježniku poduzeti bilo kakvu službenu radnju s osobom za koju zna ili mora znati da je zbog maloljetnosti (vidi se uvidom u osobnu iskaznicu) ili zbog kojeg drugog zakonskog razloga nesposobna za poduzimanje ili sklapanje određenog pravnog posla.

Maloljetnost osobe pokazuje se i prilikom unošenja podataka o strankama u eNotar, pa se i na taj način smanjuje mogućnost slučajnog i nenamjernog previda.

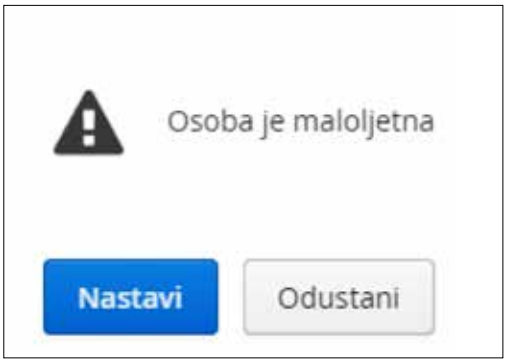

Na taj način dodatno je onemogućeno da maloljetne osobe ili osobe koje su zbog nekog drugog zakonskog razloga nesposobne za poduzimanje ili sklapanje određenog pravnog posla, taj posao i sklope.

Možemo reći kako je problem poslovne sposobnosti stranaka riješen kroz novu mogućnost koju javni bilježnici imaju na raspolaganju, a to je uvid u podatke iz registra skrbništva. Javni bilježnici unošenjem podataka o osobnom identifikacijskom broju (OIB) stranke mogu vrlo jednostavno provjeriti nalazi li se osoba koja pokušava poduzeti određeni posao pod skrbništvom.

Napominjemo da se provjera jesu li stranke sposobne i ovlaštene za poduzimanje i sklapanje posla i uvjeravanje o njihovoj pravoj i ozbiljnoj volji traži za sastav javnobilježničkog akta i potvrde privatne isprave (članak 57. Zakona o javnom bilježništvu), što je kod sastava ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju apsolutno obvezno, sukladno odredbama kako ZOO-a tako i ZJB-a.

Vrijednim držimo i skrenuti pozornost na to kako poznata nam sudska praksa nerijetko obveze provjere sposobnosti i ovlaštenja te utvrđivanje prave i ozbiljne volje očekuje od javnih bilježnika i prilikom ovjere potpisa na privatnim ispravama, što

64 Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola (Narodne novine broj 92/14, 98/19).

DANA: 16.08.2024

IZVJEŠTAJ IZ REGISTRA SKRBNIŠTVA ZA OIB

Nema podataka u registru

nikako nije obveza niti dužnost javnog bilježnika. Članak 77. Zakona o javnom bilježništvu određuje kako javni bilježnik može potvrditi da je stranka u njegovoj nazočnosti vlastoručno potpisala pismeno ili stavila svoj rukoznak na njega ili da je potpis ili rukoznak, koji se već nalazi na pismenu, pred njim priznala kao svoj, utvrđujući pritom samo istovjetnost stranke, na način propisan zakonom, a upoznajući se sa sadržajem pismena samo u onoj mjeri koliko je to potrebno za popunjavanje rubrika upisnika o ovjerama i potvrdama te izričito propisujući kako on nije odgovoran za sadržaj pismena niti je dužan ispitivati jesu li sudionici ovlašteni za dotični posao.

Zanimljivo je da je još Zakonik kanonskog prava[65] u odredbama o ženidbenoj privoli (kanon 1095.) propisao kako su nesposobni za sklapanje ženidbe oni koji nisu dovoljno sposobni služiti se razumom. U istom kanonu spominje se bolovanje od teškog manjka prosuđivanja, kao razlog nesposobnosti za sklapanje braka, te oni koji zbog razloga psihičke naravi ne mogu preuzeti bitne ženidbene obveze.

Naše zakonodavstvo ne daje jasnu definiciju nesposobnosti za rasuđivanje kako to čini kanonsko pravo, jasno ističući kako je nesposoban (poslovno nesposoban u pravnom smislu) onaj tko se nije dovoljno sposoban služiti razumom; zatim onaj koji boluje od teškog manjka prosuđivanja te onaj koji zbog razloga psihičke naravi (psihičke bolesti koje utječu na sposobnost prosuđivanja i služenja razumom) ne mogu preuzeti bitne obveze (ovdje se navode bitne ženidbene obveze).

Više na temu takozvane prirodne poslovne neposobnosti (izraz preuzet iz njemačke literature građanskog prava) može se vidjeti u radu dr. sc. Alde Radolovića, izvanrednog profesora Pravnog fakulteta sveučilišta u Rijeci, koji je bio i zamjenik predsjednice Ustavnog suda Republike Hrvatske. [66]

Tako on u svom radu ukazuje na postojanje nekih životnih situacija koje izazivaju i aktualiziraju problem prirodne poslovne nesposobnosti. Riječ je o očitovanju volje i sklapanju pravnih poslova u slučajevima uznapredovale bolesti, depresije, anksioznom stanju, u slučaju shizofrenije, stresa, uzbuđenja i strasti, u stanju determiniranom specifičnim karakterološkim osobinama, u hipnozi, žudnji za novcem, pod utjecajem alkohola ili droge i akutne teške bolesti i slično.[67] Radović ističe u svome radu kako prirodna poslovna nesposobnost nastupa iz prolaznih razloga, dok pravna poslovna nesposobnost proizlazi iz trajnih razloga. Razlozi za prirodnu poslovnu nesposobnost mogu biti bilo momentalni bilo takvi da traju neko vrijeme, ali moraju imati prolazan, a ne trajan karakter. Prolazan karakter razloga predstavlja bitnu odrednicu pojma "prirodne poslovne nesposobnosti" (koja je, uvjetno i ekstenzivno tumačeno, nesposobnost za rasuđivanje koje spominju neki naši pravni propisi) i odlučujuće dijeli taj pojam od pojma "pravne, odnosno sudske poslovne nesposobnosti".[68]

Dr. Radolović nadalje ističe kako je ništetnost pravnog posla najbliža i najkoherentnija posljedica pravnog posla sklopljenog u stanju prirodne poslovne nesposobnosti. Navodi kako su po važećem hrvatskom građanskom pravu ništetni oni poslovi koje sklopi potpuno poslovno nesposobna osoba, misleći pritom na pravnu poslovnu potpunu nesposobnost (do navršene 14. godine života), odnosno na sudskom odlukom oduzetu poslovnu sposobnost. Dodaje kako tu valja dodati neizbježnu teorijsku konsideraciju – da je prirodna poslovna nesposobnost u osnovi isto što i pravna, odnosno sudska poslovna nesposobnost i mora izazivati istu pravnu posljedicu (ništetnost pravnog posla).[69]

7.13. POREZNI ASPEKT SKLAPANJA UGOVORA O DOŽIVOTNOM I DOSMRTNOM UZDRŽAVANJU

Zakonom o porezu na promet nekretninama[70] (dalje u tekstu ZPPN), kako mu samo ime kaže, regulira se promet nekretninama[71], pri čemu se kao porezna osnovica uzima tržišna vrijednost nekretnine u trenutku nastanka porezne obveze.[72] Porezna uprava prilikom utvrđivanja osnovice poreza na promet nekretninama kao tržišnu vrijednost nekretnine, u pravilu, uz određene iznimke, uzima iznos naveden u ispravi o stjecanju ako je ukupan iznos naknade koju daje ili isplaćuje stjecatelj približno jednak cijenama koje se postižu ili se mogu postići na tržištu. [73]

Porezni obveznik jest osoba koja stječe nekretni-

65 Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću Pape Ivana Pavla II. s izvorima, Glas Koncila, 1996., str. 537.

66 A. Radolović, Prirodna poslovna nesposobnost kao razlog nevaljanosti pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187–220 (2009).

67 Ibid., str 189.

68 Ibid., str. 192.

69 Ibid., str. 197.

70 Zakon o porezu na promet nekretnina (NN 115/2016, 106/2018, dalje ZPPN)

71 Ibid., članak 1. stavak 1.

72 Ibid., članak 9. stavak 1.

73 Ibid., članak 9. stavak 2. i 6.

nu[74], bilo kao kupac, obdarenik, nasljednik, zapisovnik, svaka ugovorna strana u postupku zamjene nekretnina te – za ovaj rad značajan – davatelj uzdržavanja. [75]

Pritom treba istaknuti odredbu članka 8. ZPPN-a koja posebno regulira poreznu obvezu za davatelja uzdržavanja – stjecatelja nekretnina na temelju ugovora o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju, jasno ga označavajući kao obveznika plaćanja poreza na promet nekretninama. Stavak 2. istoga članka određuje umanjenje poreza na promet nekretninama za 5 % za svaku godinu trajanja uzdržavanja. Rok od godine dana teče od dana sklapanja ugovora o doživotnom uzdržavanju, koji je ovjerio sudac nadležnog suda ili potvrdio (solemnizirao) javni bilježnik ili je sastavljen u obliku javnobilježničkog akta, pa sve do smrti uzdržavanog.

I kod određivanja poreza nastalog na temelju ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju zakonodavac je uzeo u obzir osobe koje su u bliskom srodstvu, te tako u dijelu koji propisuje porezna oslobođenja u članku 13. stavku 1. točka 7. ZPPN-a određuje kako porez na promet nekretnina ne plaćaju: bračni drug, potomci i preci koji čine uspravnu liniju te posvojenici i posvojitelji koji su u tom odnosu s primateljem uzdržavanja te od njega stječu nekretnine na temelju ugovora o doživotnom uzdržavanju ili na temelju ugovora o dosmrtnom uzdržavanju.

Time se ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, koji je u svojoj biti dvostrano obvezujući naplatni pravni posao, izjednačio sa stjecanjem nekretnina darovanjem ili nasljeđivanjem, te se člankom 15. stavkom 1. točkom 1. ZPPN-a određuje kako porez na promet nekretnina pri nasljeđivanju, darovanju i drugom stjecanju nekretnina bez naknade ne plaćaju: bračni drug, potomci i preci koji čine uspravnu liniju te posvojenici i posvojitelji koji su u tom odnosu s umrlim ili darovateljem.

Ovakvim zakonskim rješenjem na neki su način, po našem mišljenju, u nepovoljniji položaj stavljeni bračni drug i potomci koji stječu nekretnine darovanjem ili oporukom, s obzirom na odredbe Zakona o nasljeđivanju. Navedeno stoji iz razloga što imovina obuhvaćena ugovorom o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju ne ulazi u sastav ostavine te se na nju, čak ni kad je ugovor sklopljen s bračnim drugom i potomcima, ne primjenjuju pravila o povratu dara ili o uskrati (dijela) prava na nužni dio, s obzirom na to da je ona otuđena za života naplatnim pravnim poslom kao kod bilo koje kupoprodaje. Istodobno se u odnosu na obvezu plaćanja poreza na promet po ugovoru o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, koji su u svojoj biti naplatni pravni poslovi, na takve ugovore između bliskih srodnika primjenjuju pravila o poreznom oslobađanju koja vrijede za besplatne pravne poslove.

8. DODATNA REGULIRANJA I OGRANIČENJA

Osim ograničenja propisanih ZOO-om, ovdje svakako valja skrenuti pažnju na ograničenja propisana odredbama Zakona o socijalnoj skrbi[76] koji u članku 170. stavku 1. propisuje kako pravna ili fizička osoba koja obavlja djelatnost socijalne skrbi i osoba zaposlena u djelatnosti socijalne skrbi ne može s korisnikom sklopiti ugovor kojim se otuđuju ili opterećuju nekretnine korisnika niti ugovor o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju, odnosno prilikom sklapanja ugovora davatelj uzdržavanja obvezno mora izjaviti kako nema zakonske zapreke za sklapanje predmetnog ugovora, odnosno da ne obavlja djelatnost socijalne skrbi niti je zaposlen u djelatnosti socijalne skrbi. Stavak 2. istog članka izrijekom propisuje ništetnost ugovora koji bi pravna ili fizička osoba koja obavlja djelatnost socijalne skrbi i osoba zaposlena u djelatnosti socijalne skrbi sklopila s korisnikom, a kojim se otuđuju ili opterećuju nekretnine korisnika, kao i ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju.

9. EVENTUALNI PROBLEMI U PRAKSI

Prema odredbi članka 276. stavka 1. ZOO-a, za sklapanje pravovaljanog ugovora potrebno je da ugovaratelj ima poslovnu sposobnost koja se traži za zaključenje tog ugovora. Pritom valja naglasiti da, prema ustaljenoj sudskoj praksi, poslovnu sposobnost nema osoba kojoj je ta sposobnost oduzeta odlukom suda, kao i osoba koja u vrijeme sklapanja pravnog posla nije bila sposobna shvatiti značenje svojih postupaka.

Kod sklapanja ugovora o doživotnom uzdržavanju, koje u pravilu sklapaju osobe starije životne dobi, zaštitnim mehanizmima trebalo bi regulirati da se nedvojbeno može utvrditi sposobnost razumijevanja značenja vlastitih postupaka i pravnih posljedica posla koji se namjerava poduzeti.

To bi se *de lege ferenda* moglo odrediti propisivanjem obveznog izdavanja neke potvrde (određenog i jasnog sadržaja i forme) obiteljskog liječnika ili nekog drugog medicinskog stručnjaka u kojoj bi bilo navedeno da osoba ne boluje od nekih psihičkih oboljenja, demencije ili ne uzima terapiju koja bi mogla dovesti do smanjene sposobnosti razumijevanja i slično, kao i propisivanjem obveznog vještačenja neposredno prije sklapanja ugovora.

Kako su autori ovog rada pravnici praktičari koji se u svojem svakodnevnom poslu neposredno susreću s primateljima i davateljima uzdržavanja,

74 Ibid., članak 2. stavak 1.
75 Ibid., članci 6.–8.
76 NN 18/2022, 44/2022, 119/2022, 71/2023, 156/2023.

vrijednim držimo spomenuti i vrlo česte situacije koje se događaju, ali se u javnosti često potpuno drukčije prezentiraju, a poglavito se odnose na ugovore o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju koje sklapaju roditelji sa svojom djecom, odnosno puno češće u situacijama kada je samo jedno od djece davatelj uzdržavanja. Roditelji primatelji uzdržavanja, nakon što drugo ili ostala djeca saznaju za postojanje ugovora, s ciljem da na neki način opravdaju svoj postupak, kao izgovor znaju navoditi kako „nisu znali što su potpisali" i tomu slično, pozivajući se na nesposobnost shvaćanja značenja svojih postupaka u tom trenutku, a što naprosto ne odgovara stvarnom stanju. U želji da izbjegnu sukobe i zamjeranja, pokušavaju svoju aktivnu ulogu prilikom sklapanja ugovora maksimalno umanjiti. Nekad idu do te mjere da višestruko sklapaju i raskidaju ugovore s djecom, ovisno o trenutnoj dinamici obiteljskih odnosa.

Ovdje svakako dodatno valja istaknuti kako nije u potpunosti jasno zbog čega su uopće dopušteni ugovori između bračnih drugova, koji su se sukladno odredbama Obiteljskog zakona [77] dužni međusobno brinuti jedno o drugome i uzdržavati se, kao i između roditelja i djece, koja su također sukladno odredbama Obiteljskog zakona[78] dužna uzdržavati roditelja koji nije sposoban za rad, a nema dovoljno sredstava za život ili ih ne može ostvariti iz svoje imovine. U nekim narednim izmjenama i to bi se pitanje moglo de lege ferenda drukčije regulirati.

Jedan je od najčešćih razloga, po našem mišljenju, pokušaj „lišavanja nasljedstva" ostalih srodnika iz prvog nasljednog reda[79], što je posebno vidljivo u slučajevima kada postoji više brakova, više djece iz različitih brakova, pastorčadi te loših međusobnih obiteljskih i tazbinskih odnosa.

S gledišta ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, važnim nam se čini ukazati još i na odredbu članka 326. stavka 1. ZOO-a, koji određuje kako ništetan ugovor ne postaje valjan kad uzrok ništetnosti naknadno nestane.

Primjerice ako osoba kao davatelj uzdržavanja zaključi ugovor s 4 osobe ili četiri ugovora s po jednom osobom, ne može računati na to kako će u trenutku smrti jednog od primatelja uzdržavanja nestati razlozi nevaljanosti.

To je pak, s druge strane, suprotno odredbi stavka 2. članka 326. ZOO-a, koji određuje kako se ništetnost ne može isticati ako je uzrok ništetnosti bila zabrana manjeg značenja, a ugovor je u cijelosti ispunjen.

Pa bi tako primjerice davatelj uzdražvanja mogao isticati kako je ugovor u cijelosti ispunjen jer je primatelj uzdržavanja preminuo i time je prestala njegova obveza uzdržavanja.

10. ZAKLJUČNA RAZMATRANJA

Osim što pozdravljamo zakonodavčevo prepoznavanje problema i namjeru da se uhvati ukoštac sa zlouporabama do kojih dolazi kod sklapanja ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju te nam se čini kako su predmetne izmjene i dopune ZOO-a usmjerene na veću zaštitu ranjivijih i slabije zaštićenih skupina, držimo da je to samo jedan od neophodnih koraka do ostvarenja toga cilja.

Trenutak prijenosa imovine, zatim jasnijeg propisivanja sadržaja uzdržavanja, ograničenje broja primatelja uzdržavanja na jednog davatelja, dodatno navođenje obveza službenih osoba koje sudjeluju u sklapanju i ovjeravanju, odnosno potvrđivanju ugovora te uspostavljanje registra ugovora, svakako spadaju u vrlo važne i značajne izmjene u uređenju ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, koje pozdravljamo.

Oportuno bi bilo, po našem mišljenju, ustrajati na boljoj informiranosti građana[80] o tim ugovorima, organizirati radionice i brošure te nastaviti s interdisciplinarnim pristupom rješavanju ovog problema, na što je ukazala i pučka pravobraniteljica u Izvješću za 2022. jasno navodeći kako bi bilo dobro o tim ugovorima bolje informirati građane, osobito starije osobe, i to ciljanim kampanjama, ističući kako je pritom osobito važno detaljnije unaprijed upoznati one koji se odluče na sklapanje ugovora o pravima i obvezama te mogućim posljedicama putem pravne pomoći. Na taj način i dalje je sklapanje na volji osoba koje odlučuju sklopiti ugovor, no osigurava se da one u većoj mjeri budu informirane. [81]

Po našem mišljenju, dodatno bi se ojačao položaj ugovornih strana kada bi se propisalo obvezno interdisciplinarno sudjelovanje stručnjaka, u prvom redu pravnika, a potom i medicinara, posebno u dijelu procjenjivanja „sposobnosti za rasuđivanje" i „shvaćanja pravnih posljedica i smisla pravnog posla koji se želi poduzeti".

Pritom bi svakako bilo korisno budućim generacijama pravnika ponuditi kolegije etike, osnova psihologije i komunikologije, kako bi na bolji, etičniji, moralno ispravniji i komunikacijski prihvatljiviji način

77 Članak 31. stavak 2. ObZ-a.

78 Članak 292. stavak 1. ObZ-a.

79 Članak 69. Zakona o nasljeđivanju u red nužnih nasljednika svrstava potomke, posvojčad i njihove potomke te bračnog druga, a roditelje, posvojitelje i ostale pretke samo ako su trajno nesposobni za rad i nemaju nužnih sredstava za život i ako su pozvani na nasljedstvo.

80 https://radio-mreznica.hr/zbog-neinformiranosti-o-ugovoru-o-dozivotnom-i-dosmrtnom-uzdrzavanju-ceste-problematicne-situacije/ (Vrijeme pristupa: 21. 8. 2024. u 12:03).

81 https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2/ (vrijeme pristupa: 28. 7. 2024. u 19:58 h).

pristupili ugovornim stranama kada sudjeluju u sastavu ovako važnih pravnih poslova i ugovora.

Iz navedenih brojki sa sigurnošću možemo znati koji su broj ugovora sastavili javni bilježnici koji, osim sukladno odredbama promijenjenog ZOO-a, prilikom sastava ugovora moraju postupati i sukladno odredbama Zakona o javnom bilježništvu, kako je već ranije u ovom radu pojašnjeno. Pritom stranke više puta u različitim terminima razgovaraju s javnim bilježnikom (kad se raspituju o samom ugovoru i kada traže informacije, kada daju podatke za sastav ugovora te kada pristupaju potpisivanju ugovora) te se u slučaju javnobilježnički sklopljenih ugovora može u razumnoj mjeri minimalizirati mogućnost da takav ugovor sklopi osoba nesposobna za rasuđivanje.

Ponovno ističemo kako smo mišljenja da bi se problem dodatno mogao smanjiti *de lege ferenda* propisujući obveznu naznaku sastavljača ugovora na samom ugovoru (po uzoru na javnobilježničke akte, iz kojih je vidljivo koji je javni bilježnik, pa čak i koji je javnobilježnički prisjednik, uz navođenje njihovih osobnih imena, sudjelovao u sastavljanju ugovora i koji za svoj rad odgovaraju[82]), čime bi se s jedne podignula razina odgovornosti odvjetnika koji sastavljaju ugovore, a s druge strane iz tog važnog procesa eliminiralo nadripisare i davatelje uzdržavanja kao sastavljače ugovora uz pomoć umjetne inteligencije .

Istodobnom izmjenom odredbi Zakona o parničnom postupku kojima su postupci u sporovima u vezi s ugovorima o doživotnom i dosmrtnom uzdžavanju proglašeni hitnima, također se nedvojbeno željelo ojačati i olakšati položaj primatelja uzdržavanja, što držimo dobrim rješenjem.

Navedenim izmjenama željelo se postići da se smanji potencijalna zloupotreba na štetu primatelja uzdržavanja te se nadamo da će one time i rezultirati.

Možda bi, kao jedna od dodatnih sigurnosnih mjera, bilo korisno regulirati da se odluke u vezi s upisom uknjižbe i zabilježbe ugovora o doživotnom uzdržavanju povjere isključivo zemljišnoknjižnim sucima koji su educirani jednako kao i suci koji ovjeravaju ugovore.

Za dugoročno rješavanje problema u vezi sa zlouporabom, kada su u pitanju ranjivije skupine osoba, potrebna je sustavna promjena pristupa informiranja, pouke, upoznavanja sa sadržajem propisa i prije sastavljanja i potvrđivanja, te prije zemljišnoknjižne provedbe svih vrsta ugovora koji dovode do otuđenja i opterećenja, u prvom redu nekretninama kao, u pravilu, najvrjednijim dijelovima imovine osobe, a onda i ostale imovine pojedinaca.

82 Članak 12. ZJB-a.

SUMMARY

Recent legislative amendments in the field of mandatory legal dispositions concerning lifetime and lifelong support have been introduced with the aim of protecting the recipients of such support. The guarantee of securing these rights is materialized through the protective role of the participation of notaries, as well as other authorized drafters or individuals who authenticate the content of such public documents. Given the identified shortcomings in the previous regulations, the legislator has recognized and attempted to eliminate them through normative legal regulation, incorporating new regulations and an electronic database. Despite this, the intended goal has only been partially achieved. Additional efforts should be made in the form of more intensive collaboration among professionals from various fields, which would raise greater awareness and inform citizens about this type of legal transaction. Additionally, by mandating the designation of an authorized individual as the person who drafted such a document, unauthorized practitioners and authorized drafters who avoid stating their name on such documents would be entirely eliminated from these legal transactions. This would partially, in that sphere, eliminate the presence of the grey economy in this area, while the state would gain additional and substantial revenue. Ultimately, in such legal transactions, the recently standardized and strengthened individual legal protection of the weaker contracting party would be further ensured and enhanced by the mandatory nomination of the document's drafter. This would ensure the formal-legal reflection and transparency of such dispositions, as well as legal certainty on a social level.

Keywords: Lifelong Support Agreement (with property transfer upon death), Agreement for Support until Death (with simultaneous property transfer), Notary Public, Protection of the Weaker Contracting Party, Document Drafter, Legal Certainty.

POPIS KORIŠTENE LITERATURE:

ČLANCI I KNJIGE:

1. A. Radolović, Prirodna poslovna nesposobnost kao razlog nevaljanosti pravnog posla, Zb. Prav. fak. Sveuč. Rij. (1991) v. 30, br. 1, 187–220 (2009).
2. Adolfo Rušnov; Tumač obćemu austrijskom gradjanskomu zakoniku, Knjiga II §.531-1502. Zagreb, 1891, tisak i naklada knjižare lav. Hartmana.
3. Bojan Ruždjak, Ugovori o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju (Nakon izmjena i dopuna Zakona o obveznim odnosima), Rovinj, 27. travnja 2024.
4. Bruno Kobali, mag. iur., Problematika poslovne sposobnosti kod osoba s intelektualnim teškoćama u postupcima radi lišenja i vraćanja poslovne sposobnosti, Stručni rad, UDK: 347.155.5-056.26, 347.645-056.26, 364.265:347.155.5.
5. Grbac M., Hoblaj H., Marković D., Nikolić V., "Evolucija i digitalizacija javnobilježničke ovrhe na temelju vjerodostojne isprave" Javni bilježnik, br. 49, 2022.
6. Informator: 6539, Sentence, Sposobnost za rasuđivanje pri sklapanju pravnih poslova, Broj odluke: Gž-1328/16, Datum odluke: 10. 1. 2018., Područje: Obvezno pravo, Sud: Županijski sudovi, Grad: Rijeka.
7. Ivana Milas Klarić, Dr. sc., Reforma skrbničkog zakonodavstva i europski pravni okvir, Godišnjak akademije pravnih znanosti hrvatske, 2013.
8. Jure Brkan, Pravni položaj fizičkih osoba prema sadašnjem zakoniku kanonskog prava, Pregledni rad, Služba Božja : liturgijsko-pastoralna revija, Vol. 33 No. 1, 1993.
9. Klarić M., Vedriš M., „Građansko pravo" IX izmijenjeno i dopunjeno izdanje, D. Ugovor o doživotnom uzdržavanju, 2006, Zagreb: Narodne novine.
10. Marija Butković, Ugovor o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju u sudskoj praksi: prilozi 3/2012 Hrvatske javnobilježničke komore, Tisak: Denona d.o.o., Zagreb, studeni 2012.

PRAVNI PROPISI

1. Obiteljski zakon (NN103/15, 98/19, 47/20, 49/23, 156/23).
2. Pravilnik o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju (NN 56/24).
3. Pravilnikom o načinu upisa u sudski registar (NN 121/19).
4. Tarifa o nagradama i naknadama odvjetnika (Narodne novine 138/2023) i Pravilnik o privremenoj javnobilježničkoj tarifi (Narodne novine Narodne novine 38/1994, 82/1994, 52/1995, 115/2012, 120/2015, 64/2019, 17/2023).
5. Ustav Republike Hrvatske (NN 56/90, 135/97, 08/98, 113/00, 124/00, 28/01, 41/01, 55/01, 76/10, 85/10, 05/14.
6. Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o parničnom postupku (NN 155/23).
7. Zakon o javnobilježničkim pristojbama (Narodne novine 72/94, 74/95, 87/96, 112/12, 110/15, 10/23).
8. Zakon o javnom bilježništvu (Narodne novine 78/1993, 29/1994, 162/1998, 16/2007, 75/2009, 120/2016, 57/2022).
9. Zakon o nasljeđivanju. (List FNRJ 20/1955, 12/1965, 47/1978, Narodne novine 71/1991, 37/1994).
10. Zakon o obveznim odnosima (NN 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23, dalje u tekstu: ZOO).
11. Zakon o parničnom postupku (Službeni listi Socijalističke Federativne Republike Jugoslavije broj 4/77, 36/77, 6/80, 36/80, 43/82, 69/82, 58/84, 74/87, 57/89, 20/90, 27/90, 35/91, i Narodne novine broj 53/91, 91/92, 58/93, 112/99, 88/01, 117/03, 88/05, 02/07, 84/08, 96/08, 123/08, 57/11, 148/11, 25/13, 89/14, 70/19, 80/22, 114/22.
12. Zakon o porezu na dobit, (Narodne novine 177/04, 90/05, 57/06, 146/08, 80/10, 22/12, 148/13, 143/14, 50/16, 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, 114/22, 114/23).
13. Zakon o porezu na dohodak, (Narodne novine 115/16, 106/18, 121/19, 32/20, 138/20, 151/22, 114/23).
14. Zakon o porezu na promet nekretnina (NN 115/2016, 106/2018).
15. Zakon o socijalnoj skrbi NN 18/2022, 44/2022, 119/2022, 71/2023, 156/2023.
16. Zakon o vlasništvu i drugim stvarnim pravima (Narodne novine 91/96, 68/98, 137/99, 22/00, 73/00, 129/00, 114/01, 79/06, 141/06, 146/08, 38/09, 153/09, 143/12, 152/14, 81/15, 94/17).
17. Zakon o zemljišnim knjigama (NN 63/19, 128/22, 155/23).
18. Zakon o životnom partnerstvu osoba istog spola, (Narodne novine broj 92/14, 98/19).
19. Zakonik kanonskog prava proglašen vlašću Pape Ivana Pavla II s izvorima; Glas Koncila, 1996.

SUDSKA PRAKSA

1. Odluka Ustavnog suda RH br. III-853/1998 iz 1998. g.
2. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske u svojoj odluci (Revd 823/2024-2) od 5. 3. 2024. g.
3. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-2772/87 od 28. prosinca 1989. g.
4. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-961/2001 od 12. lipnja 2002. g.
5. Odluka Vrhovnog suda Republike Hrvatske, Rev-847/10-2, od 5. siječnja 2011. g.
6. Odluka Županijskog suda u Varaždinu (Gž-2305/2011) od 2011. g.
7. Odluka Županijskog suda u Varaždinu (Gž703/2006) iz 2006. g.
8. Odluka Županijskog suda u Bjelovaru u svojoj odluci (Gž-3021/2011) iz 2011. g.

MREŽNA VRELA

1. https://hrcak.srce.hr/file/327233
2. https://www.teb.hr/novosti/2017/nistetni-i-pobojni-pravni-poslovi
3. https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2023/#ugovoriouzdrzavanju
4. https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2023/#ugovoriouzdrzavanju
5. https://hrcak.srce.hr/file/372256
6. https://www.ombudsman.hr/hr/interaktivno-izvjesce-za-2023
7. https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2023/
8. https://www.ombudsman.hr/hr/interaktivno-izvjesce-za-2022/
9. https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2/
10. https://radio-mreznica.hr/zbog-neinformiranosti-o-ugovoru-o-dozivotnom-i-dosmrtnom-uzdrzavanju-ceste-problematicne-situacije/
11. https://www.ombudsman.hr/hr/prava-starijih-osoba-2/

Jelena Arambašić, mag. iur.
javnobilježnički prisjednik u javnobilježničkom uredu Boro Arambašić, Vukovar, Ivana Gorana Kovačića 2/I, doktorand doktorskog studija Pravne znanosti Pravnog fakulteta u Zagrebu, smjer Trgovačko pravo i pravo društava, ORCID: 0000-0002-8604-0294, e-pošta: jarambasic1@yahoo.com

(Ne)dopuštenost upisa trgovačke punomoći u sudski registar

Sažetak: Trgovačka je punomoć Zakonom o trgovačkim društvima regulirana punomoć kojom trgovac ovlašćuje radnika ili drugu osobu da vodi čitavo poduzeće ili njegov dio. Ustanovljeno je da, uslijed načela zakonitosti sudskoga registra, upis trgovačke punomoći u isti nije dopušten. Ipak, oportuno bi bilo publicirati trgovačku punomoć zbog sprječavanja koluzije, očuvanja sigurnosti pravnoga prometa te zaštite cilja trgovca. Zbog toga se razjašnjava mogućnost upisa *de lege ferenda*. Razmotrena je i opcija ustroja Registra trgovačkih punomoći u elektroničkom obliku po uzoru na već ustrojeni Registar anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku. Radi donošenja relevantnih zaključaka pobliže je proučena i Labandova teorija o zastupanju. Utvrđuje se kako bi bilo svrsishodno publicirati opću, ali ne i posebnu trgovačku punomoć.

Budući da je intencija rada usredotočiti se na problematiku registarskoga upisa trgovačke punomoći, općenita pitanja u vezi s njome obrađuju se samo u onoj mjeri u kojoj su važna u pogledu njezina upisa u registar. Prije svega, posrijedi je definicija i osnovna konstrukcija trgovačke punomoći. Relevantan je također i njezin odnos s prokurom, čiji je upis u sudski registar predviđen propisom.

Ključne riječi: *trgovačka punomoć, sudski registar, trgovački punomoćnik, osobe ovlaštene za zastupanje, zastupanje, registar trgovačkih punomoći, prokura*

The admissibility of registering a commercial power of attorney in the court register

Summary: *The commercial power of attorney is regulated by the Companies Act, empowering a trader to authorize an employee or another person to manage the entire enterprise or a part thereof. It has been established that, due to the principle of legality of the court register, the registration of commercial power of attorney in it is not permitted. However, publishing the commercial power of attorney would be advisable to prevent collusion, preserve the security of legal transactions, and protect the trader's interests. Therefore, the possibility of registration de lege ferenda is clarified. The option of establishing a Register of Commercial Powers of Attorney in electronic form, following the example of the already established Register of Anticipated Orders and Powers of Attorney in electronic form, has also been considered. In order to draw relevant conclusions, Laband's theory of representation has been examined in more detail. It is determined that it would be expedient to publish general commercial power of attorney, but not specific ones. Since the intention of the paper is to focus on the issue of registering the commercial power of attorney, general problems related to it are addressed only to the extent that they are relevant to its registration in the register. First and foremost, it concerns the definition and basic structure of commercial power of attorney. Its relationship with a proxy is also relevant, as its registration in the court register is provided for by regulation.*

Keywords: *commercial power of attorney, court register, commercial attorney-in-fact, persons authorized to represent, representation, registry of commercial powers of attorney, procuration*

1. Uvodno o prokuri i trgovačkoj punomoći

Trgovačka je punomoć, uz punomoć punomoćniku po zaposlenju, punomoć trgovačkome putniku te prokuru, jedna od četiriju punomoći reguliranih Zakonom o trgovačkim društvima.[1] Punomoć punomoćniku po zaposlenju i punomoć trgovačkome putniku ne pripadaju u kategoriju trgovačke punomoći, stoga se proučavaju zasebno (Jovanović, 1991). Nasuprot tomu, trgovačku punomoć valja usporediti s prokurom jer obje predstavljaju pojavni oblik trgovačke punomoći, a prokura je ujedno i najšira trgovačka punomoć (Barbić, 2008). Obilježava ih i usporedan normativni razvitak i usporedno pravnoteorijsko proučavanje (Gorenc, 1994). Na obje se primjenjuju odredbe ZTD-a, ali je potrebno uzeti u obzir i odredbe Zakona o obveznim odnosima[2] koji općenito uređuje zastupanje (Crnić, 2018).

Prokura se daje na način predviđen izjavom o osnivanju, društvenim ugovorom ili statutom društva (čl. 44. st. 3. ZTD-a) te ju je moguće i dati navedenim aktima (čl. 44. st. 4. ZTD-a). Takva bi odredba predstavljala formalni sastavni dio temeljnoga akta. Posljedično tomu, može se mijenjati kasnijom odlukom organa društva za što nije potrebna izmjena spomenutih akata (Barbić, 2022). Prokurist mora ispunjavati iste uvjete kao i član uprave dioničkoga društva, točnije, istovjetni su razlozi zbog kojih osoba ne može biti prokurist.[3] Konačno, prokura se načelno koristi kako bi osnivači koji ne obavljaju rukovodeće funkcije u društvu za sebe zadržali potpunu kontrolu nad radom društva, a posebice nad raspolaganjem imovinom društva (Trivun, 2008). Ovlasti prokurista i sadržaj ovlasti koje proizlaze iz prokure određeni su ZTD-om te ih se ne može mijenjati. Također, ograničenje ovih ovlasti točno je određeno ZTD-om (Barbić, 2022). Sva ju ova obilježja diferenciraju od trgovačke punomoći za koju nije propisano da se daje temeljnim aktom društva (čl. 55. st. 2. ZTD-a). Davanje i opoziv trgovačke punomoći spadaju među redovne radnje unutar poslovanja poduzeća. Prema tome, trgovačku punomoć mogu dati i opozvati jedino osobe ovlaštene za zastupanje društva: imenovani likvidatori, članovi uprave, privremeni zastupnik, privremeni upravitelj te stečajni upravitelj (Rastovčan, 1958, Barbić, 2008). Nadalje, nisu propisani niti uvjeti koje trgovački punomoćnik društva mora ispunjavati, a ovlasti iz trgovačke punomoći mogu se odrediti u svakome pojedinačnom slučaju. Shodno tome, u pravnoj se književnosti ističe opća trgovačka punomoć temeljem koje je trgovački punomoćnik ovlašten sklapati sve ugovore i poduzimati sve one pravne radnje uobičajene u prometu pri vođenju poduzeća ili koje su za vođenje poduzeća potrebne (Gorenc, 1994). Ona se dalje grana na „veliku“ opću trgovačku punomoć koja se odnosi na vođenje poduzeća u cjelini te na „malu“ opću trgovačku punomoć koja se daje radi vođenja dijela poduzeća (Gorenc, 1994). Značajna je i posebna trgovačka punomoć koja se daje za opterećenje nekretnina, mjenično i čekovno obvezivanje, preuzimanje obveza iz jamstva, uzimanje zajma i vođenje spora (Gorenc, 1994). Ovlaštenjem za zastupanje unutar trgovačke punomoći posebno se određuje njezin opseg, to jest, radi li se o općoj ili posebnoj punomoći (Koenige, Pinner, Bondi, 1926). U vezi s istim, razvidna je eklatantna razlika u odnosu na prokuru, čija su ograničenja i opseg ovlasti izričito propisani zakonom. Osim toga, bez obzira na širinu ovlasti iz trgovačke punomoći, načelno se ne smatra kako trgovački punomoćnik ima kontrolu nad radom društva. Opseg zastupanja utemeljen na trgovačkoj punomoći trgovac može vrlo široko odrediti, međutim, trgovački se punomoćnik ne može, kao što se može prokurist, smatrati *alter egom*, dvojnikom vlastodavca (Thöl, 2018; Gorenc, 1994).

2. O razlozima za upis trgovačke punomoći u sudski registar

U odnosu na ostale punomoći regulirane ZTD-om, samo je za prokuru predviđeno kako se njezina dodjela i opoziv upisuju u sudski registar.[4] Upis prokure deklaratornoga je značaja jer njezina opstojnost ne ovisi o samome upisu; upis u registar nije uvjet njezina nastanka, niti je brisanje uvjet njezina prestanka (Barbić, 2008; Gorenc, 1995; Aleksić, 1989; Novaković, 2001; Rastović, 1989; Doerner, 2018; Stüsser, 1986; Oetker, 1999; För-

1 Od čl. 42. Zakona o trgovačkim društvima (Narodne novine br. 111/93., 34/99., 121/99., 52/00., 118/03., 107/07., 146/08., 137/09., 152/11. - službeni pročišćeni tekst, 111/12., 125/11., 68/13., 110/15., 40/19., 34/22., 114/22., 18/23., 130/23.), dalje u tekstu: ZTD.

2 Odsjek 2. Zastupanje; Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine broj 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22., 155/23.), dalje u tekstu: ZOO.

3 *Arg. ex čl. 45. st. 2. u vezi s čl. 239. st. 2. ZTD-a,* zbog čega prokurist, radi upisa prokure u sudski registar, daje izjavu da nije kažnjen za kazneno djelo pranja novca, financiranja terorizma, zlouporabe povjerenja u gospodarskom poslovanju, prijevare u gospodarskom poslovanju, prouzročenja stečaja, pogodovanja vjerovnika ili povrede obveze vođenja trgovačkih i poslovnih knjiga iz Kaznenog zakona Republike Hrvatske ili ranije važeća kaznena djela zlouporabe stečaja i zlouporabe u postupku stečaja, i to za vrijeme dok traju pravne posljedice osude, kao i kojoj je uvedena međunarodna mjera ograničavanja raspolaganja imovinom, dok je takva mjera na snazi; ili za kazneno djelo neke druge države koje po svojim bitnim obilježjima odgovara navedenim kaznenim djelima, da protiv njega nije izrečena mjera sigurnosti zabrane obavljanja zanimanja koje je u potpunosti ili djelomično obuhvaćeno predmetom poslovanja društva za vrijeme dok traje ta zabrana te da mu u drugoj državi nije zabranjeno obavljanje zanimanja koje je u potpunosti ili djelomično obuhvaćeno predmetom poslovanja društva za vrijeme trajanja zabrane.

4 *Arg. ex* čl. 54. st. 1. ZTD-a. Tako i § 53 njemačkoga Handelsgesetzbuch od 10. 5. 1897. sa zadnjom izmjenom 11. 4. 2024. (BGBl. 2024 I Nr. 120).

ster, 2019; Fischinger, 2023).[5] Deklaratoran upis predstavlja bezuvjetan i konačan upis činjenice (dodjele ili opoziva prokure) koja se dogodila te nije vremenski ograničena (Čović, 2001; Savić, 2001; Barbić, 1984). Ova je vrsta upisa relevantna i u pogledu trgovačke punomoći jer, ako bi se utvrdila mogućnost upisa trgovačke punomoći u sudski registar, načelo deklaratornoga upisa primjenjivalo bi se i na nju.

S obzirom na izostanak zakonske obveze publiciranja trgovačke punomoći upisom u sudski registar, opravdano se postavlja pitanje kako treći mogu znati za opseg ovlaštenja trgovačkoga punomoćnika. Jedino rješenje koje se *de lege lata* nameće jest podastiranje trećemu predmetne trgovačke punomoći (Trivun, 2008; von Spiegel, 1982; Petrović, 2005). Ovakav *prima facie* način dokazivanja ovlaštenja trgovačkoga punomoćnika može se nazvati i pomalo anakronističkom te zaostaje za zaštitom koju pruža u sudski registar upisana prokura (Fischinger, 2023). Stoga je potrebno proučiti je li moguće i trgovačku punomoć upisati u sudski registar te kosi li se isto s dogmatikom trgovačke punomoći i osnovnim obilježjima upisa u sudski registar.

O samome upisu trgovačke punomoći u sudski registar ističu se prijepori pravnih teoretičara koji su se pozabavili predmetnom materijom s oprečnim zaključcima. Poneki autori podržavaju upis punomoći u sudski registar jer trgovačka punomoć uključuje i ovlast za zastupanje čija je publikacija u interesu javnosti (Hübner, 1979; Geitzhaus, 1989; Joussen, 1994; Leiner, 1998; Schroeder, 2007). Prevladavajuće mišljenje ipak ide u smjeru da se trgovačka punomoć kao takva ne može upisati u sudski registar jer je riječ o punomoći za koju upis u sudski registar nije predviđen propisom (Spitzbarth, 1989; Reimer, 2001; Bohnstedt, 1974; Doerner, 2018; von Spiegel, 1982; Thomas, 1906; Heintz, 1899; Biermann, 1900; Balzer, 2012; Teichmann, Körber, 2019; Gierke, 1929; Posener, 1908; Fischinger, 2023; Hübner, 1979; Schneider, 2005; Petrović, 2005; Džidić, 2011; Scrutton, 1911; Burtscher, Spitzer, 2014; Koenige, Pinner, Bondi, 1926).[6] Potonji stav mora se prihvatiti budući da je načelo zakonitosti jedno od temeljnih načela sudskoga registra u koji se upisuju samo podatci koje propisuje zakon. Sudionicima upisa glede toga nije ostavljena nikakva autonomija (Barbić, 2008). U domaćem zakonodavstvu upis trgovačke punomoći nije predviđen niti ZTD-om niti Zakonom o sudskom registru.[7] Sukladno tomu, niti odredba čl. 19. Pravilnika o načinu upisa u sudski registar trgovačke punomoćnike ne podvodi pod sintagmu „osobe ovlaštene za zastupanje“,[8] a njime nije ni propisan upis trgovačke punomoći kao predmeta prijave.

Pri davanju odgovora na pitanje bi li se i na koji način mogao izvršiti upis trgovačke punomoći, mora se voditi računa o osnovnim obilježjima upisa u sudski registar. To posebno uključuje uvjete pod kojima se može izvršiti upis i posljedice povezane s upisom. Potencijalni upis trgovačke punomoći u sudski registar imao bi deklaratoran učinak kojemu je *ratio* skrenuti pozornost na već danu punomoć. Tim upisom trgovačka punomoć publicira se u vidu priopćenja određene pravne činjenice, ali istodobno stječe samostalnu pravnu snagu u granicama *publica fides* registra (Hupka, 1900; Oetker, 1999). Dakle, sam upis trgovačke punomoći u sudski registar nije uvjet njezina važenja (Stüsser, 1986; Zado, 2013). Budući da se trgovačka punomoć može dati samo u pisanom obliku,[9] isto bi predstavljalo jedan od razloga potencijalne podobnosti za upis u sudski registar (Koenige, 1926).

Premda upis u sudski registar nije reguliran ZTD-om, ističu se mnogi razlozi zbog kojih bi isti bio svrsishodan. Razlozi se očituju u spomenutome aspektu zaštite dobre vjere trećih koja proizlazi iz načela javnosti sudskoga registra (Barbić, 2008), kao i zaštiti cilja trgovca koji ju daje. Osim toga, značajno bi bilo i radi sprječavanja koluzije kao zlouporabe ovlasti prilikom zastupanja (von Spiegel, 1982). Također, bitno je i iz razloga potencijalnoga opoziva trgovačke punomoći (Stüsser, 1986; Schroeder, 2007; Joussen, 1994). *De lege lata*, trgovac kao vlastodavac ne može publicirati opoziv iste u sudskome registru, već bi, primjerice, morao pojedinačno obavijestiti sve poslovne partnere o

5 Suprotno: Schneider, 2005: Prihvaćanje deklaratornoga upisa dodjele i opoziva prokure u sudski registar bilo bi rizično za treće koji se pouzdaju u stanje u sudskom registru te se, imajući to u vidu, treba opredijeliti za konstitutivno značenje predmetnoga upisa. Upis davanja i prestanka prokure ima za cilj da upozna treće o činjenicama, a služi i u dokazne svrhe (*ad probationem*). Prihvaćanjem Schneiderove teorije, došlo bi do potpunoga napuštanja kategorije deklaratornoga upisa jer bi se ista teorija *per analogiam* mogla odnositi na sve upise u sudski registar.

6 Istoga je stava i njemačka sudska praksa: Rechtsprechung BayObLG, 15.2.1990 - BReg. 2 Z 10/90 (https://research.wolterskluwer-online.de/document/5851f38a-64ad-4a08-822e-4cdb81f3a688, datum pristupa: 30. 4. 2024.), Rechtsprechung OLG Frankfurt, 18. 3. 1976. - 20 W 141/76 (https://research.owlit.de/document/5b6d55ea-68dd-3a8a-a0fe-5916ea6136f8#, datum pristupa: 30. 4. 2024.) Svoj negativan stav sud u Frankfurtu izveo je iz činjenice da upis trgovačke punomoći nije propisan zakonom.

7 Zakon o sudskom registru (Narodne novine br. 1/95., 57/96., 1/98., 30/99., 45/99., 54/05., 40/07., 91/10., 90/11., 148/13., 93/14., 110/15., 40/19., 34/22., 123/23.), dalje u tekstu: ZSR.

8 Čl. 19. Pravilnika o načinu upisa u sudski registar (Narodne novine br. 121/19., 2/23.), dalje u tekstu: Pravilnik, kao osobe ovlaštene za zastupanje nabraja: članove uprave, izvršne direktore, prokuriste, postavljene privremene upravitelje, osobe određene za zastupanje od suda, povjerenike, likvidatore te privremene ili stečajne upravitelje.

9 Čl. 55. st. 2. ZTD-a. Iako u njemačkoj doktrini postoje izdvojena stajališta da ju je moguće dati usmeno ili konkludentnom radnjom (Schneider, 2005). To u hrvatskom pravnom sustavu nije moguće zbog izričite zakonske odredbe.

opozivu. Nadalje, bez obzira na to što Pravilnik ne kategorizira trgovačkoga punomoćnika kao osobu ovlaštenu za zastupanje, ipak valja uzeti u obzir kako se ovlast za zastupanje temelji na zakonu, prokuri ili punomoći (Barbić, 2008; Vidović-Džidić, 2018). Iz toga se zaključuje da je trgovački punomoćnik doista ovlašten za zastupanje te bi upis trgovačke punomoći u sudski registar bio od interesa javnosti.

Također, ističu se i okolnosti uslijed kojih bi u nekim slučajevima bilo neostvarivo upisati trgovačku punomoć u sudski registar. Tako njezina podjela na opću trgovačku punomoć (veliku i malu), kao i posebnu trgovačku punomoć dovodi do očigledne razlike u odnosu na prokuru. Institut prokure prepoznaje se na način da se treći mogu pouzdati u to što je Zakonom propisano za ovlasti prokurista. Treće osobe mogu biti sigurne u to da prokurist može valjano poduzimati radnje u ime trgovca kojega zastupa ako djeluje u okviru svojih Zakonom propisanih ovlasti (Barbić, 2022). Kod trgovačke punomoći situacija nije u potpunosti takva. Primjerice, ako trgovac da posebnu punomoć, on ju može dati za opterećenje nekretnina, mjenično i čekovno obvezivanje, preuzimanja obveza iz jamstva, uzimanja zajma, nagodbe ili vođenja spora. Stoga se ista ne bi mogla publicirati u sudskom registru na način na koji se publicira prokura, već bi bilo potrebno navesti pojedinačne ovlasti iz punomoći. Ovakvo navođenje ovlasti ne bi bilo u duhu ZSR-a kojim je propisano navođenje osoba ovlaštenih za zastupanje, ali ne i posebna ovlaštenja.

S druge strane, upis velike opće trgovačke punomoći u sudski registar bio bi sukladan upisu prokure jer se sadržaj i opseg ovlasti, koji je određen odredbom čl. 56. st. 1. ZTD-a, ne bi upisivao u sudski registar (Doerner, 2018). To znači da je pravni promet sveobuhvatno zaštićen i s obzirom na sadržaj velike opće trgovačke punomoći, zbog čega je navođenje pojedinačnih ovlasti iz ove punomoći suvišno (Fischinger, 2023), kao i kod prokure.

2.1. Labandova teorija zastupanja

Zakonom propisana ograničenja prokure i velike opće trgovačke punomoći njihov su karakterističan element, uslijed čega im literatura daje značaj apsolutnih punomoći (Gorenc, 1994). Iz istoga se razloga smatraju „apoteozom Labandove teorije zastupanja.“[10] Ova je teorija važan faktor zbog kojega bi se u sudski registar mogla upisati opća velika trgovačka punomoć. Prema Labandovoj teoriji zastupanja, čitav je odnos zastupanja, kako u trgovačkoj punomoći, tako i prokuri, ali i svim ostalim punomoćima, pobliže opisan principom razdvajanja (*das Trennungsprinzip*) na dva posebna odnosa. Oni se dijele na unutrašnji apstraktni odnos punomoći (*die Vollmacht*) te na vanjski odnos; odnos naloga, mandata (*der Auftrag*). Laband je na taj način apstrahirao unutarnji od vanjskoga odnosa punomoći, zbog čega se zaključuje kako je riječ o dva inherentno različita odnosa koji se ipak u mnogim slučajevima poklapaju (Laband, 1866; Doerner, 2018; Schott, 1971; Hamza, 2006; Burtscher, Spitzer, 2014). Labandova teorija zastupanja temelji se na dvojnoj funkcionalnoj strukturi punomoći, budući da određuje punomoć kroz zastupanje i ovlaštenje kao dva neovisna pravna odnosa (Chen, 2023). Zato je propisano da sva ograničenja ovlasti trgovačkoga punomoćnika, osim otuđenja ili opterećenja nekretnina vlastodavca, mjeničnoga ili čekovnoga obvezivanja, preuzimanja obveza iz jamstva, uzimanja zajma za vlastodavca, nagodbe ili vođenja spora, nemaju učinak prema trećim osobama koje za njih nisu znale niti su morale znati. Bez ovoga razdvajanja, vlastodavac bi bio obvezan ispuniti obveze iz ugovora ako je trgovački punomoćnik prekoračio granice iz trgovačke punomoći. Time bi u potpunosti bili zaštićeni interesi trećih, ali ne i vlastodavca, zbog čega bi došlo do narušavanja pravne sigurnosti (Kukuruzović, 2013). *Ratio* odvojenih odnosa očituje se u ovlaštenju prokurista i trgovačkoga punomoćnika u odnosu prema trećima koje je nezavisno od osnovnoga posla na kojemu se temelji to ovlaštenje, sve zbog zaštite dobre vjere trećih (Plavšić, 1988; Holmes, 1974; Müller-Freienfels, 1964; Kukuruzović, 2013). Stoga se mandat odvaja od punomoći, kao i punomoć od mandata (Laband, 1866; Doerner, 2018). Recepcija Labandove teorije o zastupanju uslijedila je u kontinentalnom pravu, kako njemačkom, švicarskom, francuskom, tako i u svim drugim zakonicima koji su stvarani pod njihovim utjecajem (Plavšić, 1988). Posljedično, prihvaćena je i u domaćem zakonodavstvu, što je vidljivo iz odredbe ZOO-a o opozivu punomoći. Istom je odredbom propisano kako opoziv punomoći ili njezino sužavanje nema učinak prema trećoj osobi koja je sklopila ugovor s opunomoćenikom[11] (u ovome slučaju trgovačkim punomoćnikom ili prokuristom) ili obavila neki drugi posao te nije znala niti morala znati za opoziv ili sužavanje punomoći (čl. 317. st. 1. ZOO-a). Također se može uočiti i u spomenutoj odredbi čl. 56. st. 3. ZTD-a o ograničenju ovlasti trgovačkoga punomoćnika.

10 Začetak Labandove teorije o zastupanju pronalazi se u djelu Rudolfa von Jheringa „Geist des römischen Rechts auf den verschiedenen Stufen seiner Entwicklung“ (Breitkopf und Härtel, Leipzig, 1852). Kasnije je razrađena te proširena od strane Paula Labanda u „Die Stellvertretung bei dem Abschluß von Rechtsgeschäften nach dem ADHGB“ (Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht, 10, 1866. (više: Plavšić, 1988; Cigoj, 1975).

11 ZTD i ZOO razlikuju se u pogledu nazivlja za punomoćnika, odnosno opunomoćenika.

Njome je jasno razgraničen odnos između punomoćnika i vlastodavca od odnosa između vlastodavca i trećega. Ova je teorija zbog rješenja koje predviđa poznata i kao teorija o apstraktnoj prirodi punomoći (Kukuruzović, 2013). Upravo zbog svoje apstraktnosti, olakšan je i princip upisa u sudski registar. Primjenjujući Labandovu teoriju o zastupanju na upis trgovačke punomoći u sudski registar, razvidno je kako se u registar ne bi upisivao unutrašnji apstraktni odnos punomoći. Zato se niti ne upisuju pojedinačne manifestacije ovlaštenja koja proizlaze iz prokure, već isključivo činjenica da je određena osoba prokurist.[12] Iz istoga slijedi kako bi se i u kontekstu trgovačke punomoći navedeno moralo uzeti u obzir te bi se upisivao samo vanjski odnos, odnos mandata, točnije, da je neka osoba trgovački punomoćnik. Metodološki Laband taj rezultat postiže generalizacijom pravila o prokuri i trgovačkoj punomoći (Doerner, 2018). Sa stajališta interesa pravnoga prometa, ovakav upis unosi sigurnost i izvjesnost u pogledu izvršenih pravnih radnji prokurista odnosno trgovačkoga punomoćnika. Posljedica Labandove teorije zastupanja povećanje je sigurnosti pravnoga prometa prenošenjem rizika neovlaštenih radnji punomoćnika na osobu vlastodavca (Plavšić, 1988). Dakle, vlastodavac ne može sadržajno proširiti opseg trgovačke punomoći, što predstavlja zakonsko ograničenje privatne autonomije (Dniestrzanski, 1904; Doerner, 2018). Tako je i opseg trgovačke punomoći neovisan o mandatu (Doerner, 2018). Stoga, ako bi posebnom punomoći vlastodavac ovlastio trgovačkoga punomoćnika da otuđi ili optereti vlastodavčeve nekretnine, mjenično i čekovno ga obveže, preuzme obveze iz jamstva, uzme za njega zajam, nagodi se ili vodi spor (čl. 56. st. 2. ZTD-a), isto se ne bi moglo upisati u sudski registar.

Svrha se trgovačke punomoći, a koju vlastodavac ima na umu prilikom davanja punomoći često očituje u pružanju ovlasti trgovačkome punomoćniku da samostalno vodi poslove bez potrebe davanja posebnih naloga. Međutim, ako mu vlastodavac i dâ nalog, on predstavlja samo uputu za čije nepoštivanje trgovački punomoćnik odgovara vlastodavcu, ali bez utjecaja na trećega ako treći za upute i ograničenja nije znao niti morao znati (Laband, 1866). Prema tome, vlastodavčeve upute trebale bi biti učinkovite samo na razini naloga, ali bi opseg trgovačke punomoći trebao ostati nepromijenjen, kako interno tako i eksterno (Doerner, 2018).

Glede samoga upisa u registar, cijeneći sve navode, dolazi se do zaključka kako je isti do te mjere formaliziran izvanparnični postupak, da važeće legislativne odredbe ne dopuštaju nikakav upis osim onoga predviđenoga propisom pa tako niti ZTD-om nije predviđen upis trgovačke punomoći u sudski registar. Iz navedenoga je razvidno kako zakonodavac nije imao u vidu omogućavanje ovoga upisa u sudski registar. Sudski registar, između ostalih, obilježavaju načela javnosti, zakonitosti i istinitosti (Barbić, 2008). Podatci koji se upisuju u sudski registar moraju biti predviđeni zakonom te ne smiju uzrokovati nesporazume pa tako nisu ni omogućeni svojevoljni upisi u isti. Stoga bi, radi upisa trgovačkoga punomoćnika u sudski registar, bilo potrebno revidirati odredbe ZTD-a i ZSR-a kao i podzakonskih propisa. Oportuno bi bilo dopustiti upis samo opće trgovačke punomoći, na način da se, kao i kod upisa prokurista, upiše ime i prezime trgovačkoga punomoćnika, prebivalište, OIB, ograničenje trgovačke punomoći na vođenje poduzeća ili dijela poduzeća te opoziv trgovačke punomoći (čl. 24. a st. 1. ZSR-a). Budući da ZTD poznaje pojedinačnu i skupnu prokuru, ali ne i pojedinačnu i skupnu trgovačku punomoć, ne bi se upisivala vrsta trgovačke punomoći u tome smislu. Bitno je naglasiti da ZTD određuje kako prokurist ne može biti pravna osoba (čl. 45. st. 3. ZTD-a), ali isto tako nije određeno i za trgovačkoga punomoćnika.[13] Zato bi se, u slučaju da se trgovačka punomoć dade pravnoj osobi, umjesto imena i prezimena te prebivališta, upisivao naziv/tvrtka te sjedište trgovačkoga punomoćnika. Posebne trgovačke punomoći iz čl. 56. st. 2. ZTD-a ne bi se upisivale u sudski registar jer se odnose na konkretan pravni posao.

3. Registar trgovačkih punomoći

Radi publiciranja trgovačke punomoći kao alternativa upisu u sudski registar nameće se i mogućnost ustroja Registra trgovačkih punomoći kojemu bi uzor mogao predstavljati postojeći Registar anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku. Potonji je ustrojen Odlukom o ustroju Registra anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku koji je donijet od strane Upravnoga odbora Hrvatske javnobilježničke komore 18. 2. 2017. godine uz prethodnu suglasnost ministra nadležnoga za poslove pravosuđa.[14] Kao jedini registar

12 Suprotno: upis Trgovačkoga suda u Osijeku pod MBS: 030002225, kod Saponije d. d., gdje je kod pojedinačne prokure upisano: „prokurist – imenuje se na vrijeme od 5 godina, zastupa i predstavlja društvo pojedinačno, samostalno i bez ograničenja, osim kod zaključenja pravnih poslova koji se odnose na otuđenje ili opterećenje nekretnina društva, kada prokurist prije zaključenja takvih poslova, mora posjedovati pismenu suglasnost Uprave društva, potvrđenu odlukom Nadzornog odbora društva – imenovan odlukom Nadzornog odbora društva s danom 26. 10. 2023. godine."

13 Čl. 55. st. 1. ZTD-a određuje kako je trgovački punomoćnik „radnik u trgovačkom društvu ili druga osoba", ne opisujući pritom pobliže radi li se o fizičkoj ili pravnoj osobi. Također, čl. 313. st. 3. ZOO-a propisuje kako „opunomoćenik može biti i pravna osoba."

14 Temeljem odredbe članka 7. Pravilnika o načinu vođenja evidencije o obvezujućim izjavama, načinu pohranjivanja, čuvanja i

ustrojen u Republici Hrvatskoj radi publiciranja punomoći, isti može poslužiti kao uzor potencijalnom Registru trgovačkih punomoći.

Registar anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku *ex natura rei* ustrojava i vodi Hrvatska javnobilježnička komora jer je za iste propisan kvalificirani oblik javnobilježničke isprave (za anticipirane naredbe temeljem čl. 116. st. 5. Obiteljskoga zakona), odnosno javnobilježničkoga akta (za obvezujuće izjave temeljem čl. 68. st. 2. Zakona o zaštiti osoba s duševnim smetnjama). ZTD za valjanost trgovačkih punomoći propisuje samo njihov pisani oblik (čl. 55. st. 2. ZTD-a). Ako bi se *de lege ferenda* uredila obveza upisa trgovačkih punomoći radi publikacije u odgovarajući registar, tada bi bilo nužno reividirati i oblik trgovačkih punomoći. Ako bi se za njihovu valjanost predvidio kvalificiran oblik, primjerice, solemnizirane privatne isprave ili javnobilježničke isprave, tada bi isti registar mogla ustrojiti i voditi Hrvatska javnobilježnička komora.

Ipak, kako se radi o ovlaštenju za zastupanje trgovca, potrebno je da uvid u Registar trgovačkih punomoći može ostvariti svaka zainteresirana osoba, za razliku od uvida u Registar anticipiranih naredbi i punomoći u elektroničkom obliku, koji niti ne smije biti javan te u koji pravo uvida imaju općinski sud, centar za socijalnu skrb (sada hrvatski zavod za socijalni rad), liječnik i zakonski zastupnik (čl. 6. st. 1. Pravilnika o načinu vođenja evidencije o obvezujućim izjavama). Potrebno bi bilo i odrediti naknadu koja bi se plaćala za uvid i upis u Registar. Premda bi ustroj i vođenje ovakvoga registra bilo moguće, sukladno navedenome, nameće se zaključak kako nije oportuno osnovati Registar trgovačkih punomoći, već bi se trgovačke punomoći ipak trebalo publicirati u sudskome registru.

4. Zaključak

Dinamika razvoja poslovne prakse prava društava ponekad nadmašuje napredak koji postiže zakonodavstvo. Iz istoga je razloga proučena i mogućnost upisa trgovačkoga punomoćnika u sudski registar, kao relevantne odrednice davanja ovlasti za zastupanje trgovaca. Razvidno je kako *de lege lata* nije dopušteno upisati trgovačkoga punomoćnika u registar budući da ovaj strogo formalni izvanparnični registarski postupak isto ne predviđa, a sukladno jednome od temeljnih načela sudskoga registra – načelu zakonitosti. Pokazuje se da je ipak svrsishodno omogućiti upis trgovačke punomoći u sudski registar. Publiciranje iste pomaže spriječiti zlouporabu ovlasti kod zastupanja – koluziju, upisom se ostvaruje sigurnost pravnoga prometa te pomaže zaštititi cilj trgovca. Naime, potrebno je uzeti u obzir realnu situaciju da trgovački punomoćnik ima u neposrednom posjedu trgovačku punomoć, a trgovac ju je opozvao. Potrebno je da isti opoziv može publicirati.

Zakonsko uređenje trgovačke punomoći pruža adekvatan temelj za upis trgovačkoga punomoćnika u sudski registar. Ta se punomoć daje u pisanome obliku te je ovlast koja proizlazi iz opće trgovačke punomoći propisana odredbama ZTD-a. Time pokazuje komplementarnost s odredbama o prokuri za koju je pak predviđen upis u sudski registar. U nedostatku propisanoga publiciranja trgovačke punomoći, dokazivanje ovlasti za zastupanje koja potječe iz nje vrši se predočenjem izvornika trgovačke punomoći trećemu. Ovakav način utvrđenja ovlasti povlači za sobom potencijalne negativne pravne posljedice budući da ne uzima u obzir mogućnost njezina opoziva. Stoga je svrsishodno trgovačku punomoć upisati u sudski registar, kao i prokuru. Radi upisa bilo bi potrebno izmijeniti ZTD, ZSR i Pravilnik o načinu upisa u sudski registar. Upis trgovačkoga punomoćnika bio bi deklaratorne prirode.

Razmotrena je i mogućnost ustroja Registra trgovačkih punomoći, međutim, ista je odbačena. Premda je tijelo ustroja i vođenja takvoga registra sporno, isto bi se moglo korigirati određivanjem kvalificiranijega oblika trgovačke punomoći; davanjem trgovačke punomoći u obliku solemnizirane privatne isprave ili javnobilježničke isprave. Na taj bi se način Hrvatska javnobilježnička komora mogla odrediti tijelom koje je ovlašteno za ustroj i vođenje registra. Nadalje, potrebno je da takav registar bude javan. Međutim, uzevši u obzir postojanje sudskoga registra te kako se prokura, kao najšira trgovačka punomoć, upisuje u njega, korisno bi bilo slijediti ovaj primjer i s trgovačkom punomoći te novelama pozitivnih propisa omogućiti upis trgovačke punomoći u sudski registar.

Literatura

Knjige i članci

- Aleksić, J., Procura in the Law on Firms, LAW - Theory and Practice, *vol.* 6, br. 3, 1989.

- Balzer, P., Berger, K. P., Emmerich, V. Handelsgesetzbuch Erstes Buch. Einleitung; §§1-104, De Gruyter, Berlin, 2012.

- Barbić, J., OUR u pravnom prometu, Informator, Zagreb, 1984.

- Barbić, J., Pravo društava. Knjiga prva. Opći dio. Organizator, Zagreb, 2008.

ostvarivanja prava pristupa podacima iz obvezujućih izjava (Narodne novine br. 16/15.) i čl. 134. st. 1. t. 6. Zakona o javnom bilježništvu (Narodne novine br. 78/93., 29/94., 162/98., 16/07., 75/09., 120/16., 57/22.).

- Barbić, J., Zakon o izmjenama i dopunama Zakona o trgovačkim društvima, br. 6725, 2022.

- Biermann, J., Zur Lehre von der Vertretung und Vollmacht, Berlin, Boston: De Gruyter, 1900.

- Bohnstedt, E., Prokura, Handlungsvollmacht und Generalvollmacht, MittRhNotK - Mitteilungen der Rheinischen Notarkammer, 1974.

- Burtscher, B., Spitzer, M. Vertretungskonzepte juristischer Personen zwischen Privatautonomie und Verkehrsschutz, Spektrum des Wirtschaftsrechts, 2014.

- Chen, A., Determination of apparent agency responsibility in the dual structure of actual authority and apparent authority. Law Science, *vol.* 2, br. 1, 2023.

- Cigoj, S., Representation in international private law, Foreign Legal Life, *vol.* 4, 1975.

- Crnić, I., Zakon o obveznim odnosima s izmjenama iz 2018. i dodatnom sudskom praksom, Organizator, Zagreb, 2018.

- Čović, S., Registration of Companies, Yearbook of the Law Faculty in Sarajevo, *vol.* 44, 2001.

Dniestrzanski, S., Die Aufträge zugunsten Dritter, A. Deichert, Leipzig, 1904.

- Doerner, R., Die Abstraktheit der Vollmacht. Zur mangelnden Begründbarkeit eines bürgerlichrechtlichen Lehrsatzes Duncker & Humblot, Berlin, 2018.

- Džidić, M., Position of Management in Capital Companies with Special Review of Management Contract. Collection of Papers Actualities of Civil and Commercial Law and Legal Practice, 2011.

- Fischinger, P. S., Prokura und Handlungsvollmacht. U: Grundmann, S., Habersack, M., Schäfer, C., (ur.) Handelsgesetzbuch. Großkommentar, De Gruyter, Berlin, Boston, 2023.

- Förster, C., Handelsregister; Unternehmensregister. U: Horn, N., Balzer, P., Borges, G., Herrmann, H. (ur.), Heymann Handelsgesetzbuch. Kommentar. Erster Band Einleitung, §§ 1 bis 104a, De Gruyter, Berlin, Boston , 2019.

- Geitzhaus, G., Die Generalbevollmächtigung - empfehlenswertes Instrument der Unternehmensführung?, GmbHR - Zeitschrift für Gesellschafts-, Unternehmens- und Steuerrecht, 1989.

Gierke, J., Die Handlungsvollmacht. Handelsrecht und Schiffahrtsrecht, Berlin, Boston: De Gruyter, 1929.

- Gorenc, V., Trgovačka društva. Od zakona do prakse. U: Filipović, V., Gorenc, V., Gverić, A., Mlikotin-Tomić, D., Momčinović, H. (ur.) Trgovačka društva. Od zakona do prakse, Inženjerski biro, Zagreb, 1994.

- Gorenc, V., Trgovačko pravo društava, Školska knjiga, Zagreb, 1995.

- Hamza, G., The classification into branches of modern legal systems and roman law traditions, Revista de Derecho, *vol.* 2, br. 27, 2006.

- Heintz, N., Vergleichende Studien über die Rechtsverhältnisse der Prokuristen, Handlungsbevollmächtigten usw. Diss. Erlangen 1899.

- Hübner, U., Zur Zulässigkeit der Generalvollmacht bei Kapitalgesellschaften, Zeitschrift für das gesamte Handels- und Wirtschaftsrecht, *vol.* 143, 1979.

- Holmes, E. R., Apparent Authority and Undisclosed Principal under German Law, California Western International Law Journal, *vol.* 4, br. 2, 1974.

- Hupka, J., Die Vollmacht. Eine civilistische Untersuchung mit besonderer Berücksichtigung des deutschen Bürgerlichen Gesetzbuchs, Duncker & Humblot, Leipzig, 1900.

- Joussen, E., Die Generalvollmacht im Handels- und Gesellschaftsrecht, Zeitschrift für Wirtschafts- und Bankrecht, 1994.

- Jovanović, V., Representation. LAW Theory and Practice, *vol.* 8, br. 6-7, 1991.

- Koenige, H., Pinner, A., Bondi, F. (ur.) Staub's Kommentar zum Handelsgesetzbuch. Erster Band. §§ 1-177., De Gruyter, Berlin, Leipzig, 1926.

- Kukuruzović D., Institut zastupništva u teoriji i pravu Europske unije, Revija za evropsko pravo, *vol.* 15, br. 2-3, 2013.

- Laband, P., Die Stellvertretung bei dem Abschluß von Rechtsgeschäften nach dem ADHGB, Zeitschrift für das gesamte Handelsrecht, *vol.* 10, 1866.

- Leiner, R., M. Die Generalvollmacht im Recht der Kapital- und Personengesellschaften, Diss. Bielefeld 1998.

- Müller-Freienfels, W., Legal Relations in the Law of Agency: Power of Agency and Commercial Certainty, The American Journal of Comparative Law, *vol.* 13, br. 2, 1964.

- Novaković, S., Representing Companies, LAW - Theory and Practice, *vol.* 18, br. 9, 2001.

- Oetker, H., Handelsrecht. Springer-Lehrbuch. Springer, Berlin, Heidelberg, 1999.

- Petrović, S., Osnove prava društava, Pravni fakultet Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 2005.

- Plavšić, S., Theoretical Starting Points of the Right of Agency in Continental and Anglosaxon Law. Yearbook of the Law Faculty in Sarajevo, *vol.* 36, 1988.

- Posener, P., Prokura und Handlungsvollmacht. Handelsrecht, Berlin, Boston: De Gruyter, 1908.

- Rastovčan, P., Trgovačka društva, glavni nosioci

privrede u kapitalizmu, Tisak Grafičkog zavoda Hrvatske u Zagrebu, Zagreb, 1958.

- Rastović, P., Representing the Firms, LAW - Theory and Practice, *vol.* 6, br. 9, 1989.

- Reimer, S., Die Generalvollmacht im Handels- und Gesellschaftsrecht, Justus-Liebig-Universität Gießen, Diss., 2001.

- Savić, G., Court Registration, LAW - Theory and Practice, *vol.* 18, br. 3, 2001.

- Schneider, A., Vollmachten im Unternehmen Handlungsvollmacht, Generalvollmacht und Prokura, Betriebswirtschaftlicher Verlag Dr. Th. Gabler/GWV Fachverlage GmbH, Wiesbaden, 2005.

- Schott, C., Der Mißbrauch Der Vertretungsmacht, Archiv für die Civilistische Praxis, *vol.* 171, br. 5/6, 1971.

- Schroeder, H.-P., Oppermann, B., Die Eintragungsfähigkeit der kaufmännischen Generalvollmacht in das Handelsregister, JuristenZeitung, *vol.* 62, br. 4, 2007.

- Scrutton, T., Commercial Laws of the World: Comprising the Mercantile, Bills of Exchange, Bankruptcy and Maritime Laws of All Civilised Nations. Boston, Boston Book Co., 1911.

- Spitzbarth, R., Vollmachten im modernen Management: Handlungsvollmacht, Prokura, Generalvollmacht, E. Schmidt, Berlin 1989.

- Stüsser, R., Die Anfechtung der Vollmacht nach bürgerlichem Recht und Handelsrecht, Duncker & Humblot, Berlin, 1986.

- Teichmann, C., Prokura und Handlungsvollmacht. U: Horn, N., Balzer, P., Borges, G., Herrmann, H., Heymann Handelsgesetzbuch. Kommentar. Erster Band Einleitung, §§ 1 bis 104a, De Gruyter, Berlin, Boston, 2019.

- Thöl, H., Das Handelsrecht, FB&C LTD, London, 2018.

- Thomas, W., Die Vollmacht des Prokuristen, Berlin, Boston: De Gruyter, 1906.

Trivun, V., Zastupanje i predstavljanje privrednih društava, Godišnjak Pravnog fakulteta u Sarajevu, LI – 2008.

- Vidović-Džidić, N., Zastupanje u trgovačkom društvu (društvu s ograničenom odgovornošću i dioničkom društvu), Informator, br. 6534-6535, 2018.

- von Spiegel, R. F., Vertretung — Vollmacht. U: Bankrecht. Bankwirtschaft. Gabler Verlag, Wiesbaden, 1982.

- Zado, J., Privatisierung der Justiz Zur Bedeutung und verfassungsrechtlichen Zulässigkeit von Privatisierungen in Rechtsprechung, Strafvollzug, Zwangsvollstreckung und Handelsregister, Duncker & Humblot, Berlin, 2013.

Propisi

- Zakon o trgovačkim društvima (Narodne novine br. 111/93., 34/99., 121/99., 52/00., 118/03., 107/07., 146/08., 137/09., 152/11. - službeni pročišćeni tekst, 111/12., 125/11., 68/13., 110/15., 40/19., 34/22., 114/22., 18/23., 130/23.)

- Zakon o sudskom registru (Narodne novine br. 1/95., 57/96., 1/98., 30/99., 45/99., 54/05., 40/07., 91/10., 90/11., 148/13., 93/14., 110/15., 40/19., 34/22., 123/23.)

- Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine br. 35/05., 41/08., 125/11., 78/15., 29/18., 126/21., 114/22., 156/22., 155/23.)

- Zakon o javnom bilježništvu (Narodne novine br. 78/93., 29/94., 162/98., 16/07., 75/09., 120/16., 57/22.)

- Obiteljski zakon (Narodne novine br. 103/15., 98/19., 47/20., 49/23., 156/23.)

- Pravilnik o načinu upisa u sudski registar (Narodne novine br. 121/19., 2/23.)

- Pravilnik o načinu vođenja evidencije o obvezujućim izjavama, načinu pohranjivanja, čuvanja i ostvarivanja prava pristupa podacima iz obvezujućih izjava (Narodne novine br. 16/15.)

- Handelsgesetzbuch od 10. 5. 1897. s posljednjom izmjenom 11. 4. 2024. (BGBl. 2024 I Nr. 120)

Sudska praksa

- Rechtsprechung BayObLG, 15.2.1990 - BReg. 2 Z 10/90 (https://research.wolterskluwer-online.de/document/5851f38a-64ad-4a08-822e-4cdb81f3a688, datum pristupa: 30. 4. 2024.)

- Rechtsprechung OLG Frankfurt, 18. 3. 1976. - 20 W 141/76 (https://research.owlit.de/document/5b6d55ea-68dd-3a8a-a0fe-5916ea6136f8#, datum pristupa: 30. 4. 2024.)

Dr. sc. Ivan Jurić, javni bilježnik u Zagrebu

Rad je prethodno objavljen u časopisu "Pravo i gospodarstvo" broj 4/2023 (Šifra rada je UDK 347.72.03(4) EU.)

Pravni status i perspektiva izvješćivanja o održivosti

*U radu se daje prikaz točki prijepora između dvije različite pravne teorije korporativnog upravljanja. Jedne koja prednost daje financijskim interesima dioničara (*shareholders*) i druge koja zagovara zaštitu različitih interesnih skupina (*stakeholders*) koje se nalaze u permanentnoj interakciji s trgovačkim društvima. Iznose se relevantna EU pravila o izvješćivanju o održivosti putem kojih se u sustav korporativnog upravljanja uključuju ESG čimbenici. Ističe se uravnoteženo stajalište hrvatskog prava društava o mogućnostima redefiniranja svrhe trgovačkih društava. Ključ balansa između različitih pogleda na to pitanje čini autonomna odluka osnivača trgovačkog društva. Na kraju se objašnjavaju važni tehnički razlozi zbog kojih društveno odgovorne korporativne politike još ne mogu, bar ne u zamišljenoj mjeri, doprinijeti ostvarenju pretpostavljenih interesa svih stakeholdera.*

Ključne riječi: izvješćivanje, održivost, korporativno upravljanje, stakeholderi

1. UVOD

Još početkom prošlog stoljeća u Sjedinjenim Američkim Državama (dalje u tekstu: SAD) otvorena je rasprava o fiducijarnim dužnostima uprave prema dioničarima američkih korporacija. Američki sudovi i zagovornici klasičnog *shareholder* modela korporativnog upravljanja tvrdili su da je svrha trgovačkih društava dobit dioničara[1], a njihovi oponenti da jedina svrha trgovačkih društava ne može biti samo ispunjenje financijskih interesa dioničara već i nefinancijskih interesa svih zainteresiranih aktera koji su pod utjecajem poslovanja trgovačkog društva (engl. *stakeholders*, dalje u tekstu: stakeholderi).[2] Meritum te pravne rasprave i danas izaziva brojne prijepore[3], a primjetno je da se ona intenzivira nakon okončanja najvećih svjetskih kriza.[4] Isti *post festum* pristup ponavlja

1 V. Berle, A. Corporate Powers as Powers of Trust, Harvard Law Review, 44, 1931., str. 1049.

V. i Berle, A. For Whom are corporate managers trustees: A note, Harvard Law Review, 45, 1932., str. 1365, dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.

V. i prvu presudu donesenu o tome u sporu *Dodge v. Ford Motor Co.*, 170 N.W. 668, 684, Michigan, SAD, 1919., dostupno na https://casetext.com/case/dodge-v-ford-motor-co. Bila je riječ o sporu u kojem su manjinski dioničari Ford Motor Companyja zahtijevali isplatu dividende jer je društvo već imalo zadržanu dobit od 112 mil. $ i ostvarenu dobit od dodatnih 60 mil. $. Uprava društva pristala je isplatiti samo najniži iznos dividende, što je Vrhovni sud Michigana ocijenio kao nedopušteno i arbitrarno postupanje uprave suprotno interesima dioničara. U presudi je odlučeno da je dobit dioničara primaran cilj uprave, a u obrazloženju navedene presude stajalo je, između ostalog, i ovo: *"A business corporation is organized and carried on primarily for the profit of the stockholders. The powers of the directors are to be employed for that end. The discretion of directors is to be exercised in the choice of means to attain that end, and does not extend to a change in the end itself, to the reduction of profits, or to the non-distribution of profits among stockholders in order to devote them to other purposes."*

2 V. Dodd, E. M. For Whom are corporate managers trustees?, Harvard Law Review, 45, 1932., str. 1145, dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.

V. i Tipurić, D. Nadzorni odbor i korporativno upravljanje, Zagreb, Sinergija, 2006., str. 22, gdje su *stakeholders* (na hrvatskom jeziku prihvaćen strani termin stakeholderi) definirani kao interesno-utjecajne skupine u poduzeću i oko njega koje mogu biti pojedinci, grupe i organizacije te koalicije pojedinaca, grupa i organizacija, unutar poduzeća i izvan njega, koje imaju neka prava, zahtjeve i interese od poduzeća. To su npr. većinski i manjinski dioničari, članovi uprave, članovi nadzornog odbora, zaposlenici, dobavljači, pružatelji usluga, kupci, korisnici usluga koje pruža društvo, financijeri kao što su banke i razni fondovi, osiguratelji, vjerovnici i dužnici po svim osnovama, okružje u kome društvo djeluje i dr.

3 V. Weber-Elżanowska, A. M. Sustainability vs. Corporate purpose: Will transforming values shift the paradigm? Intereulaweast, vol. VII (2), 2020., Varšava, str. 55 i 56, dostupno na https://hrcak.srce.hr// gdje se ta rasprava više ne stavlja u kontekst pravnih alternativa, već u strogi okvir „konsenzualno utvrđenih puteva održivog razvoja čitavog planeta".

4 V. Schwab, K. Stakeholder capitalism, A Global Economy that Works for Progress, People and Planet, Wiley, SAD, 2021., str. 13, 174 i dalje, gdje se gospodarski uzlet zapadne Europe poslije Drugog svjetskog rata pripisuje ponajprije društveno uključivom

se i nakon COVID-19 pandemije, pa se ponovno pristupa pronalaženju adekvatnijeg modela upravljanja trgovačkim društvima.[5] Takvo cirkularno obnavljanje[6] iste *shareholder – stakeholder* rasprave nalaže da i ovaj rad promotri temeljna obilježja obje, izvorno američke, konkurirajuće teorije korporativnog upravljanja.

Svrha izvješćivanja o održivosti, instituta nastalog pod okriljem prostakeholder inicijativa, redefiniranje je svrhe trgovačkih društava tako da osim ili umjesto stjecanja dobiti trgovačka društva ostvaruju šire društvene i ekološke ciljeve.[7] Međutim, kada se pristupi tom zadatku, nailazi se na ozbiljne, prije svega, pravne prepreke. Nemoguće je eksternom zakonodavnom intervencijom izmijeniti osnivački ugovor dioničara kojim su oni odredili zašto su se udružili u trgovačko društvo. Međutim, itekako je moguće, pa i poželjno, zakonodavnom intervencijom propisivati standarde korporativnog upravljanja i izvješćivanja trgovačkih društava u određenim područjima, osobito kada je to nužno radi zaštite vrednota iz sfere javnog interesa poput zdravlja ljudi, očuvanja okoliša i dr. U Europskoj uniji (dalje u tekstu: EU) izvješćivanje o održivosti propisano je kao obvezatno. Zato će se u radu iznijeti bitan sadržaj direktiva koje čine europski i hrvatski regulativni okvir izvješćivanja o održivosti. To su direktive EU-a o nefinancijskom izvješćivanju iz 2014. (dalje u tekstu: NFRD)[8], Direktiva Europske unije o korporativnom izvješćivanju o održivosti (dalje u tekstu: CSRD)[9] i Prijedlog EU Direktive o dužnoj pozornosti za održivo poslovanje i izmjeni Direktive 2019/1937 (dalje u tekstu: CSDD).[10] Kao

kapitalističkom modelu upravljanja trgovačkim društvima koji nije vodio samo računa o dobiti dioničara, nego prije svega o društvenoj dobrobiti. Zajednički doprinos vlasnika trgovačkih društava i radničke snage ocijenjen je ključnim za oporavak Europe od posljedica razaranja u Drugom svjetskom ratu. Nakon oporavka Schwab konstatira da su najsnažnije europske države poput Njemačke, Švedske, Danske, Finske, Nizozemske i Belgije prihvatile model *stakeholder* kapitalizma koji je bio kompatibilan njihovim socijalnim demokracijama. U istom izvoru na str. 18 i 19 želja za što bržim gospodarskim rastom denuncira se kao razlog velike gospodarske krize iz 2008. i proglašava nepoželjnim indikatorom društvenog progresa. Uz ostala kataklizmička predviđanja, navodi se da je 1969. bila posljednja godina kada je globalno gospodarstvo trošilo prihvatljive količine prirodnih resursa koje omogućuju revitalizaciju i opstanak planeta.

V. Čulinović-Herc, E. Navigating the corporate sustainability challenge - Proposal for a Directive on corporate sustainability due diligence in the EU regulatory arena, Rijeka, 2023., Young Universities for the Future of Europe (YUFE) Law Conference Proceedings No. 01/2022, dostupno na https://ssrn.com/abstract=4421152 ili http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4421152, str. 4, gdje se navodi da je korporativno upravljanje trgovačkim društvima vođeno ponajprije kratkoročnim ciljem stjecanja što brže i što veće dobiti u EU-u ocijenjeno glavnim uzročnikom globalne financijske krize. Dodatno produbljivanje financijske krize iz 2008. navelo je EU na promjenu pristupa regulaciji prava društava tako da se ponovno razmotri aktivniji pristup korporativnom upravljanju temeljen na promociji dugoročnih ciljeva trgovačkih društava. Još uvijek aktualne posljedice COVID-19 krize, klimatske promjene, rat u Ukrajini ocijenjeni su, na osnovi relevantnih izvješća Ujedinjenih naroda, generatorima nestabilnog poslovnog okružja i nove globalne krize.

V. Horak, H., Poljanec, K. Recent developments in european company law: A way forward to more social Europe? Intereulaweast, vol. V (2), Zagreb, 2018., dostupno na https://www.researchgate.net/publication/329836701_RECENT_DEVELOPMENTS_IN_EUROPEAN_COMPANY_LAW_A_WAY_FORWARD_TO_MORE_SOCIAL_EUROPE gdje se na str. 152 objašnjava da je posljednja financijska kriza pokazala da se trgovačka društva ne mogu više promatrati kao obični gospodarski subjekti izvan konteksta njihova društvenog okružja. Prevladavajući model *shareholder* upravljanja trgovačkim društvima nalazi se u krizi i nužan je alternativni model koji će uzeti u obzir interese svih stakeholdera.

5 V. Schwab, K., *op. cit.* u bilj. 4, str. 247, koji, između ostalog, navodi da je jedino dobro u krizi izazvanoj COVID-om bilo to što su smanjene emisije CO2 i da nakon te krize *stakeholder* put u budućnosti nema alternativu jer se sebičan, kratkovidan i sirov *shareholder* kapitalizam pokazao opasnim za čovječanstvo.

V. Karmel, R. S. Implications of the Stakeholder Model, 61 GEO. Wash. L. REV. 1156, 1993., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr koji još 1993. kada je objavljen započinje ovom rečenicom: *"The corporate law paradigm that shareholders are the owners of a corporation who elect directors to manage the corporation on the shareholders' behalf is an old-fashioned legal fiction."*

V. i Sommer, A. A. Jr. Whom Should the Corporation Serve? The Berle-Dodd Debate Revisited Sixty Years Later 16 DEL.J. CORP. L. 33, 1991., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr gdje je na str. 33 navedeno da dramatični događaji najčešće iniciraju *shareholder – stakeholder* raspravu, i to u pravilu od onih koji su sudjelovali u tim događajima i koji imaju određene interese da promijene pravila po kojima se takvi događaju ocjenjuju. Oni drugi u pravilu nastoje očuvati pravila po kojima su se adresati pravnih normi oduvijek ravnali u identičnim situacijama.

V. o tome i izvatke iz Korten, D. C. When Corporations Rule The World, 2015., Berrett-Koehler Publishers, UK, Excerpts from Third, 20th Anniversary Edition, dostupno na https://davidkorten.org/wcrw/ gdje se navodi npr.: *"This is a crisis of governance born of a convergence of ideological, political, and technological forces behind a process of economic globalization that is shifting power away from governments responsible for the public good and toward a handful of corporations and financial institutions driven by a single imperative – the quest for short-term financial gain."* Zatim: *„The task ahead is to transform a world ruled by corporations dedicated to the love of money to a world ruled by people dedicated to the love of life."*

6 V. i Sheehy, B. Scrooge - The Reluctant Stakeholder: Theoretical Problems in the Shareholder-Stakeholder Debate, 14 U. MIAMI Bus. L. REV. 193, SAD, 2005., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr gdje se na str. 200 višedimenzionalni karakter rasprave opisuje ovako: *"The stakeholder debate is multi-faceted, multi-disciplinary, interconnected and in some aspects it is circular"*

7 V. LoPucki, L. M. Repurposing the Corporate through Stakeholder Markets. UC Davis Law Review, vol. 55, no. 3, o promjeni svrhe trgovačkih društava kroz opće prihvaćanje nefinancijskog izvješćivanja ili izvješćivanja o održivosti (*repurposing of corporations)* SAD, 2022., str. 1477, dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.

8 Direktiva 2014/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o izmjeni Direktive 2013/34/EU u pogledu objavljivanja nefinancijskih informacija i informacija o raznolikosti određenih velikih poduzeća i grupa, Službeni list EU-a, svezak 57. od 15. studenoga 2014., dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/.

9 Direktiva EU 2022/2464 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. prosinca 2022. o izmjeni Uredbe (EU) br. 537/2014, Direktive 2004/109/EZ, Direktive 2006/43/EZ i Direktive 2013/34/EU u pogledu korporativnog izvješćivanja o održivosti, Službeni list EU-a, svezak 322. od 16. prosinca 2022., dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/.

10 Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o dužnoj pozornosti za održivo poslovanje i izmjeni Direktive 2019/1937, Službeni list EU-a, svezak 71. od 23. veljače 2022., dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/. Taj prijedlog do danas je već pretrpio znatne izmjene pa v. o tome na 129 stranica kritike i komentare prijedloga direktive u okviru Council general approach on the directive on corporate sustainability due diligence, Council of the European Union, (15024/1/22), 30 November

orijentacija pravnoj struci u RH prikazat će se i kako su navedene direktive EU-a utjecale na poredbeno njemačko pravo društava.

Hrvatska pravna znanost aktivno se uključila u razmatranje učinaka CSRD-a i CSDD-a. U genetskom kodu hrvatskog prava društava stjecanje dobiti upisano je kao primaran cilj trgovačkih društava.[11] Početak nove pravne epohe izvješćivanja u RH obilježen je dobro obrazloženim stavovima zašto, zbog uključivanja EU normi iz CSRD-a i CSDD-a u pravni poredak RH, neće doći do redefiniranja svrhe trgovačkog društva[12] i zašto će ostati otvorena vrata primjeni prostakeholder trendova iz CSRD-a i CSDD-a.[13] Rad će objasniti da je svrha trgovačkog društva manifestacija njegova privatnopravnog karaktera i zato ona ne može biti propisana, eksterno zadana, ali ni nepromjenjiva kategorija. Svrha trgovačkog društva fleksibilan je izraz autonomne volje osnivača trgovačkog društva pa se može prilagođavati poslovnom okružju i interesima trgovačkog društva.

Ovaj rad progovorit će i o važnim tehničkim zaprekama koje stoje na putu redefiniranja svrhe trgovačkih društava putem obveznog izvješćivanja o održivosti. Ako izvješća o održivosti trebaju biti ključni izvor informacija na temelju kojih će stakeholderi donositi određene (npr. potrošačke) odluke i tako utjecati na redefiniranje svrhe trgovačkih društava, onda sva izvješća moraju biti standardizirana, usporediva i rangirana po jednakim kriterijima. Problematično je što još ne postoji jedinstvena metrika kojom bi se vrednovala sva izvješća o održivosti i ne postoji jedinstveni globalni informacijski sustav koji bi svim stakeholderima u svakom trenutku pružio informacije o *rankingu* svih trgovačkih društava na jedinstvenoj rang-listi održivosti. Dok se god takav unificirani informacijski sustav ne uspostavi, izvješća o održivosti bit će još jedna obveza korporativnog izvješćivanja i potencijalna osnova stakeholderima za buduće zahvate u smjeru redefiniranja svrhe trgovačkih društava.

2. SHAREHOLDER – STAKEHOLDER RASPRAVA

2.1. Polazne točke *shareholder – stakeholder* rasprave

Svaka epizoda *shareholder – stakeholder* rasprave počinje navođenjem teza M. Friedman koji je stjecanje dobiti smatrao krajnjom svrhom trgovačkih društava, a oponirajuće *stakeholder* doktrine korporativno-društvene odgovornosti trgovačkih društava kritizirao kao subverzivne i suprotne temeljima američkog korporativnog prava.[14] Upravu trgovačkog društva Friedman je smatrao povjerenikom dioničara koja se ne bi smjela iscrpljivati ni trošiti sredstva društva na postizanje izvankorporativnih (općih društvenih) ciljeva.[15] Po Friedmanu nikakav izvanjski utjecaj na trgovačko društvo i njegove organe ne bi se trebao dopustiti osim, dakako, pravnih pravila koja za sva trgovačka društva propisuje zakonodavna vlast.[16] Brojni suvremeni pravni autori podupiru iznesene Friedmanove teze s tim da u analizi korporativnog upravljanja težište uglavnom stavljaju samo na proučavanje, izvorno Friedmanova fenomena,

2022, dostupno na https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15024-2022-REV-1/en/pdf.

11 V. čl. 2. Zakona o trgovačkim društvima, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 111/12, 125/11, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23, po kojem je svako trgovačko društvo trgovac neovisno o tome obavlja li gospodarsku ili neku drugu djelatnost, a propisani je cilj djelovanja trgovca ostvarivanje dobiti.

V. i Barbić, J. Pravo društava, Knjiga prva, Opći dio, treće izmijenjeno izdanje, Organizator, Zagreb, 2008., str. 133 i 148, koji *ab ovo* eksplicitno navodi tri kumulativne pretpostavke postojanja trgovačkog društva, tj. udruženje osoba kao pravna zajednica, pravni posao kao temelj udruživanja i usmjerenost prema postizanju zajedničkog cilja. Sve tvorevine koje ne ispunjavaju te pretpostavke ne smatraju se trgovačkim društvom. U biti se tvrdi da cilj trgovačkog društva određuju osnivači svojim osnivačkim ugovorom i on se ne može mijenjati zakonodavnom intervencijom. Sasvim je drukčiji pravni status npr. gospodarskog interesnog udruženja koje jest trgovačko društvo, ali koje nema za primarni cilj stjecanje dobiti, već olakšavanje i promicanje obavljanja gospodarskih djelatnosti svojih članova.

V i. Barbić, J. Pravo društava, Knjiga druga, Društva kapitala, svezak I., Dioničko društvo, peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Organizator, Zagreb, 2020., str. 3 i str. 13–14, gdje se precizno navodi da su zbog svoje naravi trgovačka društva u pravilu, iako ne isključivo, usmjerena na stjecanje dobiti.

12 V. Tepeš, N., Bilić, A. The purpose of a company, Intereulaweast, vol. IX (2), Zagreb, 2022., dostupno na https://hrcak.srce.hr/293340 gdje se na str. 228 objašnjava da dioničko društvo osnivaju i održavaju na životu dioničari a da se bilo gdje ne spominju stakeholderi ili društvo u smislu zajednice u kojoj dioničko društvo posluje ili direktori kao inače relevantan čimbenik za život dioničkog društva. Principijelno se potvrđuje pristup prof. Barbića da su trgovačka društva privatnopravne zajednice osoba koje nastaju sklapanjem ugovora s ciljem ostvarenja dobiti koji je primarna svrha trgovačkog društva.

13 V. Zubović, A. Corporate Sustainability Reporting - Who, When an How?, Companies at a Crossroad - A Way Forward, Opatija, 2023., str. 7, gdje se navodi da se izvješćivanje o održivosti interpretira kao kanal komunikacije prema svim stakeholderima koji doprinosi tomu da ciljna trgovačka društva, kao važni sudionici društvene zajednice, uključivanjem pitanja održivosti u svoje poslovne strategije promoviraju društvenu dobrobit i „environmentalnu pravdu“.

14 V. Friedman, M. Capitalism and Freedom, University of Chicago Press, 1962., str. 112, dostupno na https://ctheory.sitehost.iu.edu/resources/fall2020/Friedman_Capitalism_and_Freedom.pdf gdje se navodi ovako: *“There is one and only one social responsibility of business to use its resources and engage in activities designed to increase its profits so long as it stays within the rules of the game, which is to say, engages in open and free competition without deception or fraud”*. Izvadci iz navedene knjige dostupni su u poznatom članku objavljenom u New York Times 13. 9. 1970. pod nazivom *The Social Responsibility of Business is to Increase Its Profits*, str. 32, dostupno na https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html.

15 *Ibid.* U suprotnom, Friedman je tvrdio, uprave snažnih trgovačkih društava pokazat će iznimnu privrženost ispunjavanju društvenih ciljeva, što će dovesti do stvaranja nove društveno angažirane menadžerske klase itd.

16 *Ibid.*

nove menadžerske klase.[17]

Oni s druge strane spektra nerijetko iznose ocjene da je u novim okolnostima, kada su se izmijenile uloge snažnih i globalno rasprostranjenih trgovačkih društava, Friedmanova doktrina posve irelevantna, tj. da je mrtva.[18] U bitnome prostakeholderisti tvrde da ne postoji nijedan aspekt života bilo kojeg pojedinca na ovom umreženom planetu koji nije pod utjecajem najsnažnijih trgovačkih društava. Zbog svog snažnog utjecaja na sve sastavnice trgovačkih i društvenih odnosa trgovačka društva sada su se dužna aktivirati na rješavanju svih globalnih ekoloških i društvenih problema. Pritom, umjesto primarno o financijskim interesima svojih dioničara, uprave trgovačkih društava dužne su voditi računa o interesima svih stakeholdera koji se nalaze pod utjecajem trgovačkih društava.

Davno prije Friedmana, tridesetih godina prošlog stoljeća u SAD-u, sveobuhvatnu teorijsku podlogu proshareholder stavovima ponudio je A. Berle i to nasuprot mišljenjima koje je tada iznosio njegov prostakeholder antipod E. M. Dodd.[19] Rasprava te dvojice američkih profesora prava anticipirala je budući razvoj događaja i samu bit spora koji će do danas ostati nerazriješen između zagovornika tih dvaju modela korporativnog upravljanja. Njihova rasprava upućuje na zaključak da je pedeset godina poslije Friedman, u *stakeholder* pristupu, ispravno detektirao problem potencijalnog izolacionizma upravljačkih struktura trgovačkih društava u odnosu na ostale organe trgovačkog društva (prije svega, glavnu skupštinu kao mjesto odlučivanja dioničara). To ipak nije dovoljno da bi se potpuno razumjeli odlučujući razlozi *shareholder – stakeholder* rasprave. Ovdje se zato vraćamo na sam početak, ponovno u SAD, prije Friedmana, u spomenute tridesete godine prošlog stoljeća kada je *shareholder –stakeholder* rasprava započela.

2.2. Berle – Dodd rasprava

Berle je bio jedan od članova trusta mozgova američkog predsjednika F. D. Roosevelta koji su osmislili zakonodavnu reformu bankarskog sektora, tržišta kapitala, stečaja trgovačkih društava i propisa o upravljanju željeznicom SAD-a (tzv. *New Deal*). Berle je bio oštar kritičar već tada izraženih inicijativa da se promijene svrha i način upravljanja američkim korporacijama tako da se više povede skrb o svim društvenim akterima (stakeholderima) koji su pod utjecajem poslovanja američkih korporacija. Iako se primarno nije bavio obranom nekog specifičnog proshareholder stava, barem ne poput Friedmana nekoliko desetljeća poslije, Berle je jasno artikulirao svoje mišljenje da bi zadavanje društvenih zadataka ionako snažnim američkim korporacijama priskrbilo dominantnu poziciju u društvu, čak i u odnosu na državnu administraciju.[20] U slučaju isprepletanja poslovne i društvene sfere, tvrdio je, najveće američke korporacije vrlo će lako uskladiti svoja djelovanja sa zajedničkim ciljem stjecanja društvenog utjecaja i moći, što nije njihova primarna svrha. Ako do toga dođe, smatrao je Berle, kartel najsnažnijih, društveno odgovornih američkih korporacija ozbiljno će konkurirati demokratski izabranoj državnoj vlasti koja će teško očuvati monopol odlučivanja o reguliranju i upravljanju društvenim procesima.[21]

Dodd je zastupao suprotno, prostakeholder mišljenje da je javno mnijenje (osobito ističe radnike u trgovačkim društvima kao najvažnije stakeholdere) najbolji zakonodavac čije su odluke relevantne za sve velike korporacije.[22] On je na strani javnosti koja, kako Dodd navodi, smatra da su američke korporacije ekonomske institucije koje imaju važnu društvenu ulogu i nisu samo ograničene na stjecanje dobiti.[23] Američke korporacije po njemu služe zadovoljenju širih društvenih ciljeva i interesa, a ne samo financijskih ciljeva njihovih dioničara ili direktora. Držao je da je uskogrudno poimati ame-

17 Nepregledan opseg dostupne pravne literature o tim pitanjima sugerira da nijedan detalj te rasprave, bez obzira na to je li s prostakeholder ili proshareholder stajališta, nije ostao neobrađen. Ako se samo u njemački preglednik pravnog portala Beck-On line unese ključna riječ *stakeholder*, može se pregledati do 7000 različitih pravnih izvora, uglavnom članaka, presuda i pravnih propisa. Golema većina tih pravnih izvora inspirirana je stogodišnjom doktrinarnom polemikom koja korijenje vuče iz pravnog sustava SAD-a.

V. Lind, M. The New Class War, American Affairs Journal, SAD, 2017., dostupno na https://americanaffairsjournal.org/author/michael-lind/ gdje se navodi da će nova menadžerska klasa u svojim rukama ujediniti financijsku i društvenu moć i da će takva koncentracija biti provedena na štetu dioničara i društva u cjelini. To se vidi po lateralnoj mobilnosti menadžerske klase pa tako državni birokrati postaju investicijski bankari, investicijski bankari postaju veleposlanici, generali sjede u upravnim odborima, a članovi uprava sjede u odborima neprofitnih organizacija, čime su se izbrisale sve granice između javnog, privatnog i neprofitnog sektora. Pripadnici nove menadžerske klase baštine aureolu društveno poželjnih vrlina zbog čega se njezini pripadnici samo izmjenjuju na najodgovornijim pozicijama u društvu.

V. i Tyler, C. Milton Friedman Is More Relevant Than Ever, Bloomberg, SAD, 2021., dostupno na https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-11-18/milton-friedman-is-more-relevant-than-ever.

V. i Schoenmaker, D., Schramade, W., & Winter, J. Corporate Governance Beyond the Shareholder and Stakeholder Model 16 Erasmus L. REV. 27, SAD, 2023., str. 27, dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.

V. i Zingales, L. Friedman's Legacy: From Doctrine to Theorem u Zingales, L., Kasperkevic, J. & Schechter, A. (eds.), Milton Friedman 50 Years Later, 2020., str. 4, dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.

18 V. Čulinović Herc, E., *op. cit.* u bilj. 4, str. 6, i tamo navedeni Mayer, C., Strine, L. E., Winter, J., 50 years later, Milton Friedman's shareholder doctrine is dead in: Fortune Magazine, 2020., dostupno na https://fortune.com/2020/09/13/milton-friedman-anniversary-business-purpose/.

19 V. Schoenmaker, D., Schramade, W., & Winter, J., *op. cit* u bilj. 17, str. 27.

20 V. Berle, A., About A. Berle, str. 1, dostupno na https://law.seattleu.edu/centers-and-institutes/berle-center/about-adolf-a-berle/.

21 *Ibid.*

22 V. Dodd, E. M., *op. cit.* u bilj. 2, str. 1148.

23 *Ibid.*

ričke korporacije samo kao alat za stjecanje dobiti i da je takav pristup već osporen u američkoj pravnoj teoriji, ali i u praksi jer je glad korporacija za dobiti proglašena uzrokom velike gospodarske krize koja se dvadesetih godina prošlog stoljeća iz SAD-a proširila na cijeli svijet.[24]

Unatoč laviranju od jedne do druge pravne pozicije, 1954. Berle se izjasnio da javna mišljenja idu u prilog Doddovu *stakeholder* modelu korporativnog upravljanja i da će njegova pravna shvaćanja vjerojatno biti općeprihvaćena u korporativnom životu SAD-a.[25] Unatoč tom priznanju Berle je smatrao da je takvo promišljanje života američkih korporacija neutemeljeno i da će se takav pristup s vremenom pokazati kao velika pogreška.[26] Nekoliko godina poslije Berle je konstatirao da se američke korporacije, radi kontrole koju ostvaruju nad golemim brojem radnika i društvene moći koju imaju u odnosu na društvenu zajednicu, više ne mogu smatrati samo gospodarskim subjektima nego i političkim institucijama.[27]

2.3. Suvremeni pogledi na *shareholder* i *stakeholder* doktrine

Uzroci globalne gospodarske krize iz 2008. potvrdili su da više nije dovoljno, u Friedmanovu kontekstu, ograničiti se na problem razmatranja načina izvršavanja fiducijarnih dužnosti uprave prema dioničarima trgovačkih društava. Upravo Friedmanovi zagovaratelji detektirali su manjkavosti zbog kojih njegova proshareholder doktrina više ne može držati korak s vremenom.[28] Moglo bi se reći da je Friedman postao nedostatan za nošenje sa sve argumentiranijim prostakeholder stajalištima.

Friedman je tek djelomično uočio štetnost posljedica za društvo u kojem, međusobno usklađenim djelovanjem, trgovačka društva ostvaruju izvankorporativne (opće društvene ciljeve) i tako priskrbljuju sebi društvenu moć. Njihovo prodiranje u javnu sferu potencira njihovu „neregulabilnost" o čemu Friedman nije vodio računa kada je kritizirao prostakeholder stavove raspravljajući primarno o otuđenju menadžerske klase od dioničara. Taj rizik itekako je realan jer jedan od razloga društvene snage, ocijenjeno je u kritikama Friedmanove doktrine, leži u asimetriji informacija i utjecaja koje međusobno razmjenjuju iznimno financijski snažne korporacije i državne administracije.[29]

Friedman je shvaćao da se snažne američke korporacije mogu međusobno povezati i udruženo djelovati nasuprot javnim vlastima, ali o mogućnosti da korporacije preuzmu funkcije državnih administracija Friedman nikada nije govorio. U njegovo vrijeme nezamislivo je bilo da npr. privatna iznimno snažna i globalno utjecajna društvena platforma slijedi upute državnih institucija i selektivno ograničava (*shadowbanning*) ustavnim amandmanima zajamčenu slobodu govora u SAD-u.[30] O riziku da se određeni nepopularni zadatci umjesto pravno-politički odgovornim državnim institucijama prenesu na snažna i društveno utjecajna trgovačka društva danas ne govore ni najžustriji zagovornici redefiniranja svrhe trgovačkih društava po *stakeholder* načelima. Jedva da će se u manifestima *World Economic Forum* (dalje u tekstu: WEF), Liptonovim paradigmama ili studijama EU-a, koji čine teorijsku osnovu za EU direktive o održivom poslovanju trgovačkih društava, pronaći motrište o štetnim posljedicama dokidanja jasnih granica između privatnopravne sfere trgovačkih društava i javnopravne sfere djelovanja javnih vlasti.[31]

---

24 V. Schoenmaker, D., Schramade, W., & Winter, J., *op. cit.* u bilj. 17, str. 27.

25 V. Sheehy, B., *op. cit.* u bilj. 6, str. 197.

26 V. Berle, A. Foreword to the Corporation in Modern Society, at xii (E. Mason ed. 1960), uvod u knjigu koju je napisao Berle dostupan je na https://www.jstor.org/stable/41854192. Berle je konstatirao da je *stakeholder* model upravljanja američkim korporacijama nadvladao klasični *shareholder* model uz opasku da je posve siguran kako rezultati takve promjene paradigme neće u konačnici biti pozitivni za dioničare i njihova trgovačka društva, a osobito za američku demokraciju i društvo.

27 *Ibid.* Berle dodaje i da trgovačka društva, shvaćena kao *sui generis* političke institucije, nikome politički ne odgovaraju za svoja javna djelovanja.

28 V. Ramaswamy, V. Woke Inc. SAD, Center Street, 2021., str. 70, gdje se navodi da je Friedman pogrešno predvidio da je svrha uprave ograničena samo na preuzimanje rizika radi povećanja dobiti dioničarima.

29 V. Schoenmaker, D., Schramade, W., & Winter, J., *op. cit.* u bilj. 17, str. 27.

V. konkretan primjer u Shapira, R., Zingales, L. 'Is Pollution Value-Maximizing? The Dupont Case', CEPR Discussion Paper No. 12323, 2017., str. 26 i dalje, gdje se detaljno objašnjava kako je američka korporacija DuPont kontrolirala vlastite objave u kojima je neistinito prikazivala podatke o svojem poslovanju te kako su mehanizmi javne kontrole, slučajno ili ne, zakazali baš kada su trebali spriječiti i sankcionirati takvo nezakonito postupanje DuPonta. Dostupno na www.nber.org/papers.

30 V. Twitter case, Hearing on the Weaponization of the Federal Government on the Twitter Files, SAD, 2023., izvješća Kongresa SAD-a, dostupno na https://judiciary.house.gov/committee-activity/hearings/hearing-weaponization-federal-government-twitter-files.

31 V. npr. The Davos Manifesto, World Economic Forum, 1973., dostupno na https://www.weforum.org/the-davos-manifesto/home/ i u knjizi Schwab, K., *op. cit.* u bilj. 4, str. 13 i 14. Primjetno je da manifest WEF-a, koji je i danas aktualan, primarnu svrhu *stakeholder* modela vidi u služenju uprava trgovačkih društava klijentima, dioničarima, radnicima, društvenoj zajednici, tj. svim stakeholderima. Zvuči preoptimistično kada se u manifestu zagovara dužnost da uprave trgovačkih društava usklade različite interese svih stakeholdera kako bi svi oni ostvarili najpovoljniju vrijednost svojeg *stakeholder* položaja u odnosu na trgovačko društvo.

V. Lipton, M. The Broadening Bassis for Business Judgement, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, SAD, 2020., dostupno na https://corpgov.law.harvard.edu/2020/09/28/the-broadening-basis-for-business-judgment/ gdje na str. 2 potvrđuje postojanje konsenzusa između relevantnih aktera u SAD-u da je *stakeholder* model upravljanja, ovdje konkretno navodi ESG izvješćivanje, oportunije prihvatiti u okviru diskrecijske odluke direktora tako da direktori autonomno balansiraju između interesa stakeholdera i shareholdera nego propisati dužnost takva izvješćivanja od EU-a ili državnog zakonodavca. Iako članak izrazito pledira za *stakeholder* pristup, u njemu je ipak izrečeno da bi zakonodavno nametanje ESG izvješćivanja trgovačkim društvima, o čemu je tada EU tek intenzivno razmišljao, moglo voditi k inačici državnog korporativizma.

Zašto bi se trgovačka društva trebala upletati u opće društvene odnose koji ne pripadaju u okvir njihovih poslovnih djelatnosti, konkurirati ili pomagati javnim vlastima ili promijeniti svoju svrhu tako da djeluju u korist općih društvenih ciljeva umjesto, primarno, u korist svojih dioničara? [32] Zašto više nije dovoljno da trgovačka društva poštuju važeće propise kada obavljaju svoju poslovnu djelatnost, osobito kada imamo u vidu trend hipernormiranja svih aspekata poslovanja trgovačkih društava?

Odgovor je obrnuto proporcionalan tezi o rizicima prodora američkih korporacija u javnu sferu koju je zastupao A. A. Berle još prije stotinjak godina. Najeminentniji suvremeni pobornici *stakeholder* modela korporativnog upravljanja i kritičari Friedmana ovako su obrazložili ključni razlog zašto trgovačka društva moraju postati prostakeholder orijentirani društveni entiteti: „Povijesno gledano mi znamo da su trgovačka društva nastala kao javne institucije kojima je (osnivačima) država dala specijalnu privilegiju ograničene odgovornosti. Danas se također mora priznati da je njihova osobna ograničena odgovornost izvanredna privilegija koja sa sobom nosi i odre***đene odgovornosti.“***[33] Dakle, nastanak prvih trgovačkih društava i dodjeljivanje dioničarima privilegija osobne neodgovornosti ishod je donesenih odluka državnih administracija još u 19. st., pa su danas trgovačka društva dužna uzvratiti istom mjerom vlastima i društvenoj zajednici (svim stakeholderima) koristeći se svojim utjecajem radi ispunjenja određenih društvenih zadaća koje javne vlasti ne mogu samostalno ispuniti.[34] U prostakeholder kontekstu to je bitan sadržaj društvenog ugovora koji je implicitno postignut između prvih trgovačkih društava i javnih vlasti da bi trgovačka društva uopće mogla nastati.

Trgovačka društva ovdje se tretiraju kao produkt suverene odluke javne vlasti, a ne kao oživotvorenje privatnopravne poduzetničke inicijative njihovih osnivača. Baš zbog tako jednostrano dodijeljenih privilegija osobne neodgovornosti dioničari trgovačkih društava i njihove upravljačke strukture dužni su voditi računa o svim stakeholderima, u biti otplaćivati transgeneracijski naslijeđeni dug prema društvenoj zajednici.[35] Glavni protagonisti suvremenog stakeholderizma iz WEF-a to isto stajalište izražavaju ovako: „Korporacije su dužne svakodnevno potvrđivati svoju posvećenost ispunjenju uvjeta iz društvenog ugovora (koncesije) koju im je dala državna vlast“.[36] Navedena simplificirana objašnjenja problematična su zato što su se trgovačka društva razvijala postupno i u konkretnim povijesnim okolnostima o kojima ipak treba voditi računa.[37]

U bitnome, sustav oktroiranog nastanka prvih trgovačkih društava još u 19. st. zamijenjen je sustavom državnih koncesija, pa je državna administracija svojim *charterima* odobravala ugovore dioničara o osnivanju trgovačkih društava i dodjeljivala im svojstvo pravne osobe uz uvjet da se bave ostvarenjem ciljeva koji su navedeni u *charteru*.[38] Sigur-

V. Lipton, M., Rosenblum, S. A., Niles, S. V., Lewis, S. J., Watanabe, K. Drexler. The New Paradigm A Roadmap for an Implicit Corporate Governance Partnership Between Corporations and Investors to Achieve Sustainable Long-Term Investment and Growth, World Economic Forum, 2016., dostupno na https://www.wlrk.com/webdocs/wlrknew/AttorneyPubs/WLRK.25960.16.pdf gdje se zagovara voluntarističko shvaćanje *stakeholder* modela upravljanja trgovačkim društvima. Ovdje se smatra da je nova paradigma prostakeholder korporativnog upravljanja, koja je osmišljena u okviru World Economic Foruma, testament globalnim nastojanjima da se ponovno uspostavi dugoročna održivost trgovačkih društava.

V. EU Study on directors' duties and sustainable corporate governance, Final Report, Ernst & Young for European Commission DG Justice and Consumers, 2020., dostupno na https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e47928a2-d20b-11ea-adf7-01aa75ed71a1/language-en gdje se ističe da bi direktori trgovačkih društava trebali balansirati interese svih stakeholdera s ciljem ostvarenja dugoročnog (5 do 10 godina) interesa trgovačkog društva. Studija preporučuje da upravljački organi trgovačkih društava integriraju aspekte održivosti (rizike, prilike, učinke) u svoju poslovnu strategiju i sugerira promoviranje korporativnih načela koji će u domenu pravnog pojma dužne pozornosti direktora uvrstiti i njihovu odgovornosti za identifikaciju i umanjivanje rizika održivosti trgovačkog društva.

32 Prodor javnopravne u privatnopravnu sferu kao jedna od nužnih pretpostavki ostvarenja *stakeholder* ideala trgovačkog društva konstatiran je kao fakt na međunarodnom znanstvenom skupu održanom u Opatiji 10. 11. 2023. pod nazivom *Companies at a Crossroad – A Way Forward* (*Trgovačka društva na prekretnici – pogled unaprijed*) u čijem je radu sudjelovao i autor ovoga rada. Na pitanje autora o rizicima takva ispreplетanja odgovoreno je da su društveni ciljevi poput otpornosti na klimatske promjene, postizanje društvene pravde ili rodne ravnopravnosti toliko važni da se i trgovačka društva moraju uključiti u društvenu akciju radi njihova ostvarivanja.

33 V. Coy, P. Revisiting Milton Friedman's Critique of Stakeholderism, Bloomberg, SAD, 2020., dostupno na www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-11/milton-friedman-s-attacked-stakeholder-capitalism-before-it-was-popular.

34 Primjetno je da navedena teza oživljava davno napušteni sustav oktroiranog nastanka trgovačkih društava, što se baš i ne može smatrati sasvim točnim. V. o tome u Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 65 i dalje.

35 V. Hood, J. Do Corporations Have Social Responsibilities?, Foundation for Economic Education, SAD, 1998., str. 2, dostupno na https://fee.org/articles/do-corporations-have-social-responsibilities/ gdje se, uz ostalo, navodi sljedeće: *"Corporate social-responsibility advocates note that since corporations are "fictitious persons", created by law and sustained by government grants of limited liability for individual shareholders, they have obligations to society that surpass those of sole proprietorships or partnerships. One such scholar, business professor Thomas M. Jones of the University of Washington in Seattle, explained that "the corporation which acts in a responsible manner may simply be paying society back for the social costs of doing business, costs for which the firms rarely receive an invoice."*

36 Tako navodi Fink, L. CEO BlackRock i član Board of Trustees WEF u članku Sorkin, A. R. A Free Market Manifesto That Changed The World, Reconsidered, The New York Times, SAD, 2020., dostupno na https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html.

37 V. Ramaswamy, V., *op. cit.* u bilj. 28, str. 74, gdje se objašnjava kako se državne vlasti u 17. st. nisu mogle nositi s izrazito moćnim kompanijama toga vremena i zato je primarni cilj državne intervencije bio ograničavanje i kanaliziranje njihove koporativne moći unutar sfere trgovine.

38 V. Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, koji na str. 65 objašnjava da je oktroirani nastanak trgovačkih društava izraz feudalnog sustava koji je u zapadnoeuropskim državama

no trgovačka društva od javnih vlasti nisu dobila na poklon neke supermoći koje su im zajamčile veliko bogatstvo i uspjeh. Upravo suprotno, ograničena odgovornost dioničara trgovačkih društava poslužila je kao efikasno sredstvo osmišljeno, ne samo radi oslobađanja kreativnog potencijala nositelja poslovne aktivnosti u privatnopravnoj sferi trgovačkih društava, nego primarno radi sprječavanja širenja korporativne moći trgovačkih društava u javnu sferu društva.[39] Državna administracija oštro je razdvojila javnu sferu, za koju ona odgovara, od slobodnih tržišnih odnosa trgovačkih društava. Izdavanjem *chartera* trgovačka društva bila su ograničena tako da smiju djelovati isključivo na tržištu roba i usluga, odnosno u poslovima kojima se inače bave. Na taj način dioničari trgovačkih društava pridržali su privilegij osobne ograničene odgovornosti sve dok je njihova korporativna moć ostala u granicama poslovnih aktivnosti trgovačkih društava. To su činjenice koje treba imati u vidu, pa inzistiranje suvremenih stakeholderista na moralnom imperativu otplate društvenog duga svih trgovačkih društava njihovim dužnim djelovanjem izvan sfere trgovačkih odnosa ne može biti dovoljno opravdanje da bi se sada remetila ravnoteža društvenog utjecaja koja je davno uspostavljena između javnih vlasti i trgovačkih društava.[40]

3. EUROPSKI REGULATORNI OKVIR ZA CSR

3.1. Korporativno nefinancijsko izvješćivanje

Društveno odgovorno poslovanje (*Corporate Social Responsibility* ili CSR) regulativni je konstrukt koji omogućuje uzimanje u obzir različitih čimbenika pri donošenju poslovodnih odluka poput društvenih, ekoloških, etičkih, zatim čimbenika koji uzimaju u obzir ljudska prava, radna prava i sva ostala opća društvena pitanja prema kojima društvo slijedi svoju korporativnu strategiju.[41] Taj konstrukt pravno je uobličen u strategiji društveno odgovornog poslovanja trgovačkih društava EU-a 2011. – 2014. pod nazivom *A renewed EU strategy 2011 - 2014 for Corporate Social Responsibility*.[42] Nigdje se u toj strategiji EU-a izrijekom ne navodi da je dobrobit dioničara trgovačkog društva sekundarna u odnosu na dobrobit društva u cjelini, ali strategija obvezuje trgovačka društva na uključivanje u rješavanje problema društvenih zajednica u kojima obavljaju svoju poslovnu djelatnost. To je svrha uvođenja nefinancijskog izvješćivanja trgovačkih društava u EU-u zbog čega je i najavljen predan rad svih zainteresiranih aktera radi skorog ukidanja dobrovoljne komponente i uvođenja obveznog nefinancijskog izvješćivanja. Dakle, u EU-u je već 2011. jasno bila deklarirana namjera da će nefinancijsko izvješćivanje postati obvezatno za sva trgovačka društva, bilo je samo pitanje vremena i metodologije kako će se ta strategija provesti u djelo.

Navedena strategija EU-a implementirana je 2014. kada je stupila na snagu Direktiva o nefinancijskom izvješćivanju – NFRD.[43] NFRD se primjenjivao na trgovačka društva koja su „velika i od javnog interesa", odnosno na trgovačka društva koja zapošljavaju više od 500 radnika ili imaju ukupnu bilancu od najmanje 20 milijuna EUR i netopromet od 40 milijuna EUR, bez obzira na to jesu li dionice takvih trgovačkih društava kotirale na burzi jedne od država članica EU-a.[44] NFRD je predviđao snažniju kontrolu i nadzor društvene odgovornosti trgovačkih društava koja su bila kvalificirana kao društva od javnog interesa pa se zato smatralo da imaju obvezu dodatnog nefinancijskog izvješćivanja. Ciljna trgovačka društva iz NFRD-a dužna su bila, u svom nefinancijskom izvješću, objaviti svoje napore i mjere poduzete s ciljem unaprjeđenja utjecaja trgovačkog društva na društvo, okoliš, socijalna i radna pitanja, poštivanje ljudskih prava i borbu protiv korupcije i mita.[45] Npr. nefinancijska izvješća morala su sadržavati informacije o stakleničkim plinovima, potrošnji vode, onečišćenju zraka, mjere koje uprave ciljnih društava poduzimaju radi postizanja ravnopravnosti spolova, opis poslovnog modela, korporativnih koncepata i politika itd.[46] Takvo nefinancijsko izvješće svake godine

napušten još u 17. stoljeću. Poslije, u 19. stoljeću trgovačka društva postaju zajednice privatnog prava na koje se primjenjuju načela privatne autonomije i privatnog vlasništva. Svaki građanin slobodni je poduzetnik ovlašten osnovati trgovačko društvo, ali da bi to trgovačko društvo steklo svojstvo pravne osobe, mora dobiti odobrenje države. Dakle, još u 19. stoljeću oktorirani sustav zamijenjen je sustavom državne koncesije.

39 V. Ramaswamy, *op. cit.* u bilj. 28, str. 74 do 79. U američkom pravu, u skladu s primjenjivom *ultra vires* doktrinom, već je otvorena rasprava o tome smiju li dioničari korporacija uživati privilegije osobne neodgovornosti ako njihove uprave koriste trgovačko društvo za postizanje ciljeva određenih društvenih skupina koji ne pripadaju u domenu poslovne djelatnosti trgovačkog društva (npr. smanjenje karbonskog otiska, rodna ravnopravnost, borba protiv sistemskog rasizma itd.) koji nisu primarni ciljevi dioničara ni njihova trgovačkog društva, a dioničari takvo upravljanje društvom podupiru ili barem toleriraju.

40 V. bilj. 169, kako Međunarodni monetarni fond isprepletanje institucija državnih vlasti i trgovačkih društava ocjenjuje jednim od najvažnijih čimbenika zbog kojeg se događaju zloupotrebe korporativne moći u zemljama u razvoju. Zašto se onda baš taj model promovira kao recept za rješavanje najvećih globalnih problema?

41 V. Spindler, G. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz, Band 2, 6. Auflage, München, 2023., C. H. Beck, § 76., Rn. 97.

42 V. Communication from the Commission to the European parliament, the Council, the European Economic and Social commitee and the commitee of the regions A renewed EU strategy 2011 - 2014 for Corporate Social Responsibility Brussels, 25.10.2011., COM(2011) 681 final dostupno na https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0681_/com_com(2011)0681_en.pdf.

43 V. NFRD, *op. cit.* u bilj. 8.

44 V. čl. 13., st. 4. i čl. 19. NFRD-a.

45 V. čl. 19.a NFRD-a.

46 V. kako NFRD u čl. 19.a predvida da su adresati te odredbe dužni u svoje izvješće poslovodstva uključiti nefinancijsko izvješće koje sadržava informacije u mjeri nužnoj za razumijevanje razvo-

morao je provjeriti ovlašteni revizor.[47]

NFRD je bio izraz težnji za promjenom paradigme u smjeru ekološki i društveno odgovornog poslovanja trgovačkih društava, a poduzete mjere trgovačkih društava u tom smjeru trebalo je prikazati u godišnjem nefinancijskom izvješću.[48] Što se tiče uključivanja nefinancijskih ili CSR čimbenika u gospodarstvo RH, 2021. donesena je Nacionalna razvojna strategija do 2030. po kojoj su se, u idućih 10 godina alocirana sredstva iz europskih fondova, trebala usmjeriti u promoviranje održivog gospodarstva i društva, jačanje otpornosti RH na krize, zelenu i digitalnu tranziciju i uravnoteženi regionalni razvoj.[49] Osim tako načelno izražene spremnosti da se RH posveti implementaciji NFRD-a u domaće zakonodavstvo, transpozicija nefinancijskog izvješćivanja u hrvatsko zakonodavstvo provedena je putem Zakona o računovodstvu koji propisuje dužnost nefinancijskog izvješćivanja za velike poduzetnike koji su subjekti od javnog interesa i koji na datum bilance prelaze kriterij prosječnog broja od 500 radnika tijekom prethodne poslovne godine.[50]

U poredbenom njemačkom pravu NFRD je implementiran posebnim zakonom koji je imao za cilj osnaživanje nefinancijskog izvješćivanja u upravljanju trgovačkim društvima i društvima koncernima čime je prihvaćena kategorizacija ciljnih trgovačkih društava iz NFRD-a, a odgovornost za nefinancijsko izvješćivanje pripisana upravama uz dužnost provjere nefinancijskih izvješća od nadzornih odbora.[51] Međutim, ciljna trgovačka društva u Njemačkoj nisu imala dužnost primjenjivati pravila nefinancijskog izvješćivanja jer se smatralo da svako trgovačko društvo ima pravo, ali ne i obvezu, uzeti u obzir CSR čimbenike ako ocijeni da je to u interesu trgovačkog društva.[52]

Nefinancijsko izvješćivanje bilo je predmet diskrecijske ocjene uprava njemačkih trgovačkih društava koje su svoje odluke nastavile donositi, u prvom redu, vodeći računa o dobrobiti dioničara. To je bilo u skladu s važećim propisima i prosharehold-der doktrinom koja se u njemačkom pravu naziva *Shareholder-Value-Prinzip*. U njemačkoj pravnoj literaturi maksimiziranje vrijednosti (dionica) društva određeno je kao cilj, dok se suprotan, prostakeholder pojam korporativnog upravljanja kvalificira tek kao operativna tehnika upravljanja društvom prema kojoj društvo čine različiti stakeholderi ili zainteresirani akteri koji daju određeni doprinos operativnom učinku društva i stoga svi oni moraju sudjelovati u upravljanju društvom.[53] U okviru ograničene reforme njemačkog prava društava, koja je 1998. rezultirala donošenjem posebnog zakona o nadzoru i transparentnosti iz područja korporativnog upravljanja (dalje u tekstu: KonTraG), dobrobit dioničara bila je eksplicitno propisana kao korporativni cilj poslovanja trgovačkih društava.[54] Ciljevi KonTraG-a bili su usklađivanje poslovanja njemačkih društava s potrebama i očekivanjima međunarodnih financijskih tržišta tako da se njemačka društva i njihove uprave što više orijentiraju prema dugoročnom povećanju vrijednosti dionica njihovih dioničara.[55] Interes dioničara društva za povećanjem vrijednosti njihovih dioni-

ja, poslovnih rezultata i položaja poduzeća te učinka njegovih aktivnosti koje se odnose barem na okolišna, socijalna i kadrovska pitanja, poštovanje ljudskih prava, borbu protiv korupcije i pitanja u vezi s podmićivanjem, uključujući: (a) kratak opis poslovnog modela poduzeća; (b) opis politika poduzeća u vezi s tim pitanjima, uključujući postupke temeljite analize koji se provode; (c) rezultate tih mjera; (d) osnovne rizike povezane s tim pitanjima koji se odnose na poslovanje poduzeća, uključujući kad je to relevantno i razmjerno, njegove poslovne odnose, proizvode ili usluge koji mogu prouzročiti negativne učinke na tim područjima te način na koji poduzeće upravlja tim rizicima; (e) nefinancijske ključne pokazatelje uspješnosti važne za određeno poslovanje.

47 V. čl. 19.a, st. 5. NFRD-a.

48 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, § 76, Rn 101., gdje se navodi da u nefinancijskom izvješću financijski rezultati ciljnih društava više nisu ključne poslovne informacije.

49 V. Nacionalnu strategiju RH 2030, dostupno na https://hrvatska2030.hr/.

50 V. čl. 21.a Zakona o računovodstvu, Narodne novine, br. 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, 42/20, 47/20, 114/22, 82/23.

51 V. § 78 i § 171 njemačkog Gesetz zur Stärkung der nichtfinanziellen Berichterstattung der Unternehmen in ihren Lage- und Konzernlageberichten (CSR-Richtlinie-Umsetzungsgesetz), BGBl. 2017 Teil I Nr. 20, dostupno na www.bundesanzeiger-verlag.de.
V. i § 331 njemačkog Handelsgesetzbuch (HGB), BGBl. 2023. Teil I Nr. 154 koji za netočnu izradu ili prikrivanje podataka u nefinancijskom izvješću propisuje novčane kazne za članove uprave i nadzornog odbora, dostupno na https://www.gesetze-im-internet.de/.

52 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, § 76, Rn 98., gdje se dodatno navodi kako centralno planiranje poslovnih strategija trgovačkih društava u Njemačkoj nije inherentno njemačkom pravu društava. U povijesti njemačkog prava društava postojala je mogućnost da državna vlast naloži društvima određeno postupanje čak i ako to nije propisano zakonom. Npr. prema § 77, Para 3. AktG-a iz 1937., državni odvjetnik mogao je intervenirati ako primanja članova uprave dioničkog društva nisu bila u razmjernom odnosu prema troškovima društva, a sud je bio ovlašten raspustiti dioničko društvo na zahtjev ministra gospodarstva ako je opće dobro bilo ugroženo (§ 288 AktG-a iz 1937.). Takva prava državne intervencije ograničila su (iako prilično teoretski) autonomiju poduzeća i učinila upravu koja je morala ispunjavati svoje dužnosti izvršnog tijela djelomično javnim tijelom. Bila je u biti riječ o izravnom zadiranju državne vlasti (III. Reicha) u slobodno poduzetništvo nametanjem kontrole dioničkih društava. Prema današnjem shvaćanju dioničko društvo može se raspustiti samo presudom regionalnog suda ako je javni interes ugrožen nezakonitim ponašanjem njegovih upravnih tijela u skladu s § 396 AktG-a i to na zahtjev odgovornog najvišeg državnog tijela u kojem tvrtka ima sjedište. Međutim, prijetnja općem dobru koja se ne temelji na protuzakonitom ponašanju ne može opravdati prestanak društva, a posebice ne povreda gospodarskih ili načela socijalne politike ako to također ne predstavlja kršenje zakona.

53 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, § 76, Rn. 26., gdje se kaže da je prostakeholder način upravljanja razvijen u teoriji menadžmenta i više čini ekonomsku kategoriju nego prosharehold-er model koji je zasnovan na načelima njemačkog prava društava.

54 V. Gesetz zur Kontrolle und Transparenz im Unternehmensbereich (KonTraG), BGBl. 1998. Teil I Nr. 786 dostupno na www.bundesanzeiger-verlag.de.

55 V. načela KonTraG u Seibert, U. Control and Transparency in Business (KonTraG) Corporate Governance Reform in Germany, European Business Law Review, volume 10, Issue 1/2 (1999) pp. 70–75, dostupno na https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Business+Law+Review/10.1/EULR1999007.

ca i dobiti KonTraG je snažno gurnuo u prvi plan i predstavio kao prioritetni cilj trgovačkih društava i njihovih organa.

Korporativno upravljanje upravljeno prema maksimiziranju dobiti dioničara u njemačkom pravu društava prevladavalo je i nakon stupanja na snagu NFRD-a. Dapače, prema njemačkim procjenama NFRD nije ostvario znatniji učinak na nacionalna prava društava u EU-u jer se, u državama članicama EU-a, primjenjivao tek na približno 6000 ciljnih dioničkih društava i društava s ograničenom odgovornošću.[56] Na razini EU-a analiza sastavljena 2019. pokazala je da je tek 60 % ciljnih trgovačkih društava integriralo CSR čimbenike u svoja godišnja nefinancijska izvješća, što čini približno 11.700 ciljnih trgovačkih društava u EU-u, dok se 40 % opredijelilo za izdvojena nefinancijska izvješća.[57] U navedenoj analizi potvrđeno je njemačko shvaćanje da je relativno slab odaziv ciljnih trgovačkih društava posljedica fleksibilna pristupa NFRD-u koji nije striktno obvezivao ciljna trgovačka društva da uključe CSR čimbenike u svoja nefinancijska godišnja izvješća.[58]

3.2. Korporativno izvješćivanje o održivosti

Direktiva EU-a o korporativnom izvješćivanju o održivosti – CSRD[59] stupila je na snagu 5. siječnja 2023., a donesena je kao dio sveobuhvatnog regulativnog okvira koji čine i kompatibilne direktive EU-a o računovodstvu (RL 2013/34/EU), transparentnosti (RL 2004/109/EZ) i revizorima (RL 2006/43/EZ). Tom direktivom opseg nefinancijskog izvješćivanja proširen je na pitanja održivosti koja obuhvaćaju razne CSR čimbenike, tj. okolišne i socijalne čimbenike, čimbenike u području ljudskih prava, upravljačke čimbenike, čimbenike koji se odnose na radne odnose te antikorupcijsko djelovanje.[60] Glavni je cilj CSRD-a i navedenih direktiva EU-a o računovodstvu, transparentnosti i revizorima ojačati aspekte održivosti i zaštite klime, pa je cijeli taj paket direktiva EU-a kolokvijalno prozvan EU *Green Deal*.[61]

CSRD je nadogradio NFRD tako što je dodatno pooštrio obvezu nefinancijskog izvješćivanja, uz ostalo, promijenivši mu i naziv u izvješćivanje o održivosti.[62] Osim promjene naziva nefinancijsko izvješćivanje u izvješćivanje o održivosti, CSRD uvodi i stroža pravila izvješćivanja o ekološkim, društvenim i upravljačkim čimbenicima (*environmental, social and governance* ili ESG) koji trebaju činiti osnovu održivog i društveno odgovornog trgovačkog društva.[63] CSRD naglasak stavlja na korporativno upravljanje u skladu s ESG čimbenicima neovisno o tome čime se određeno trgovačko društvo bavi, pa su sva ciljna trgovačka društva dužna redovito objavljivati svoja izvješća o održivosti na ujednačen način.[64]

Obveza izvješćivanja o održivosti zahvaća ista ona trgovačka društva koja su kao ciljna određena u NFRD-u, a od 1. siječnja 2026. i trgovačka društva s manje od 500 zaposlenih, tj. mala i srednja trgovačka društva sa sjedištem u EU-u i izvan EU-a, ako obavljaju poslovnu djelatnost u EU-u.[65] Još je jedna inovacija CSRD-a u odnosu na NFRD da se primjenjuje i na ciljna trgovačka društva sa sjedištem izvan EU-a koja unutar EU-a ostvaruju netopromet veći od 150 milijuna EUR i imaju registrirano društvo ili podružnicu u EU-u koji ostvaruju veće netoprihode od 40 milijuna EUR.[66] Osim proširenja polja primjene, CSRD je uveo i načelo dvostruke materijalnosti objavljivanja ESG informacija po kojem su ciljna trgovačka društva dužna objavljivati informacije o utjecaju čimbenika održivosti na ciljno trgovačko društvo (*the outside-in perspective*) i obratno, tj. o utjecaju ciljnih trgovačkih društava na zajednicu i okoliš (*the inside-out perspective*).[67] ESG informacije ciljnih društava trebale bi biti sastavni dio redovitih godišnjih izvješća uprave o održivosti koja moraju biti usklađena, usporediva i zasnovana na unificiranim indikatorima te konkluzivnim znanstvenim osnovama iz Europskih standarda izvješćivanja o održivosti (dalje u tekstu: ESRS).[68]

56 V. detaljnije o tome u Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, § 76, Rn 102.

57 V. 2019. Research Report, An analysis of the sustainability reports of 1000 companies pursuant to the EU Non-Financial Reporting Directive, Alliance for Corporate Transparency, 2019., str. 11, dostupno na https://www.sustentia.com/wp-content/uploads/2020/07/2019-Research-Report-Alliance-for-Corporate-Transparency_compressed.pdf.

58 *Ibid.*

59 V. CSRD, *op. cit.* u bilj. 9.

60 V. čl. 1., st. 2.b, t. 17. CSRD-a i tamo navedenu poveznicu na čimbenike definirane u čl. 2., t. 24. stare Uredbe (EU) 2019/2088 Europskog parlamenta i Vijeća od 27. studenoga 2019. o objavama povezanim s održivosti u sektoru financijskih usluga.

61 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, § 76, Rn 103.

62 V. uvodnu točku 8. CSRD-a u kojoj je promjena terminologije objašnjena ovako: „Mnogi dionici smatraju da je izraz 'nefinancijski' netočan, posebno zato što implicira da dotične informacije nemaju financijsku važnost. Takve su informacije, međutim, financijski sve relevantnije. Mnoge organizacije, inicijative i stručnjaci u području izvješćivanja o održivosti upućuju na 'informacije o održivosti'. Stoga je umjesto 'nefinancijske informacije' poželjnije koristiti pojam 'informacije o održivosti'. Direktivu 2013/34/EU stoga bi trebalo izmijeniti kako bi se uzela u obzir ta terminološka promjena."

63 Tako i Zubović, A. Corporate Sustainability Reporting - Who, When an How?, Companies at a Crossroad - A Way Forward , Opatija, 2023., str. 6.

64 V. čl. 29.d CSRD-a o jedinstvenom elektroničkom formatu za ESG izvješćivanje.

65 V. čl. 19.a CSRD-a.

66 V. čl. 40.a, st. 1. CSRD-a.

67 V. uvodnu točku 29. CSRD-a.

68 V. Zubović, A., *op. cit.* u bilj. 13, str. 7.

V. ESRS – Prilog Delegiranoj uredbi Komisije (EU) .../...o dopuni Direktive 2013/34/EU Europskog parlamenta i Vijeća u pogledu standarda izvještavanja o održivosti, Bruxelles, 31.7.2023.C (2023) 5303 final, dostupno na https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12481-2023-ADD-1/hr/pdf.

CSRD propisuje da će prva ciljna trgovačka društva biti dužna podnijeti svoja izvješća o održivosti već 1. siječnja 2025. za prethodnu 2024.[69] Procijenjeno je da će CSRD proširiti domet i na ona trgovačka društva koja prije uopće nisu bila dužna podnositi nefinancijska izvješća prema NFRD-u i da će njome biti zahvaćeno približno 50.000 ciljnih društava u EU-u s jasnim ciljem proširenja standardiziranog izvješćivanja o održivosti.[70] Stupanje na snagu CSRD-a znači da je načelo dobrovoljnosti u području društveno odgovornog korporativnog upravljanja oslabljeno u korist obveznog izvješćivanja o održivosti. Čini se da nakon stupanja na snagu CSRD-a uprave ciljnih društava u EU-u preuzimaju dodatnu obvezu usklađivati svoje odluke s eksternim kriterijima koji nisu nužno povezani s ugovorenom svrhom i ciljem društva, ali se prema ESG čimbenicima smatraju relevantnim za širu društvenu ulogu koja je pripisana trgovačkom društvu i svim njegovim stakeholderima.

Nakon što je desetljećima nama najinteresantnije poredbeno njemačko pravo društava počivalo na načelu dobrobiti dioničara, u najnovijoj njemačkoj pravnoj literaturi primjetno je relativiziranje učinkovitosti, pa i sasvim konkretno odstupanje od toga načela uz obrazloženje da ono u novim tržišnim okolnostima više ne može činiti pouzdanu osnovu za dugoročnu održivost i profitabilnost trgovačkih društava.[71] Znakovita je njemačka tvrdnja da upravama trgovačkih društava treba dopustiti stvaranje određenih vanjskih izdataka (eksternalizacija troška) iako ti izdatci ne rezultiraju maksimiziranjem dobiti za trgovačko društvo, ali samo ako se tim izdatcima postiže socijalno korisna „dobit" za širu društvenu zajednicu.[72] Tvrdi se da orijentacija trgovačkog društva isključivo prema ostvarivanju financijskih interesa dioničara dovodi do zanemarivanja interesa stakeholdera koje, osim dioničara, čine i radnici, direktori na svim razinama odlučivanja u društvu, vjerovnici, potrošači, javnost itd. Čini se da su se uprave njemačkih društava, nakon donošenja CSRD-a, našle u raskoraku kada su nastojale istodobno zadovoljiti interese dioničara i interese stakeholdera koji se smatraju priznatim i relevantnim čimbenikom u upravljanju poslovima trgovačkih društava.

Izlaz je pronađen u tvrdnji da europski i nacionalni zakonodavci, čak i nakon stupanja na snagu CSRD-a, ne propisuju dužnost vođenja poslova u interesu dioničara ili stakeholdera, već samo dužnost izvješćivanja o održivosti.[73] Cilj dobrog korporativnog upravljanja u njemačkom pravu, nakon donošenja CSRD-a, definira se kao upravljanje za dobrobit društva u skladu s načelima socijalnog tržišnog gospodarstva, uzimajući pritom u obzir interese stakeholdera.[74] Dobrobit društva sveobuhvatan je i generički termin koji, osim profitabilnosti, rasta vrijednosti dionica, isplate stabilne ili povećane dividende itd. konzumira i interese stakeholdera te je proglašen legitimnim ciljem uprava njemačkih trgovačkih društava. U tom smislu uprave njemačkih trgovačkih društava, nakon stupanja na snagu CSRD-a, dužne su primarno voditi računa o dobrobiti svojih društava, a ne više isključivo o vrijednosti dionica dioničara u skladu sa starom *Shareholder-Value-Prinzip*.[75]

3.3. Prijedlog Direktive EU-a o dužnoj pozornosti za održivo poslovanje

Direktiva o dužnoj pozornosti za održivo poslovanje – CSDD[76] treća je važna direktiva EU-a o održivosti trgovačkih društava. Iako CSDD još nije stupio na snagu, već je njegov prijedlog izazvao brojne kontroverzije. Osobite kritike znanstvenih krugova priskrbile su si studije vanjskih eksperata, i to E & Y studija o dužnostima uprave u pogledu održivog korporativnog upravljanja[77] i DDSC studija o zahtjevima dužne pozornosti u lancima opskrbe[78] koje su izrađene na zahtjev EU-a i činile su teorijsku podlogu prijedlogu CSDD-a.[79]

U izradi prijedloga CSDD-a najviše prijepora izazvali su članci 25., 26. i 15. CSDD-a. Predloženi članci 25. i 26. CSDD-a trebali su u pravni okvir instituta dužne pozornosti uprave trgovačkog društva ugraditi i dužnost skrbljenja o pitanjima održivosti te propisati način nadzora rada uprave u odnosu na pitanja ljudskih prava i zaštite okoliša.[80] Zbog nejasno definiranog koncepta interesa trgovačkog društva u CSDD-u otvoreno je staro sporno pitanje jesu li uprave trgovačkih društava

69 V. čl. 4. i 7. CSRD-a.

70 V. detaljnije o ciljevima CSRD-ove Direktive na službenoj internetskoj stranici EU-a, https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en.

71 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, Rn. 90.

72 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, Rn. 99.

73 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, Rn.100., Rn. 105., Rn. 108. i Rn. 113.

74 V. Böcking/BundleHopt/Binder/Böcking,Corporate Governance von Banken, Handbuch Corporate Governance von Banken und Versicherungen 2. Auflage 2020., C. H. Beck, Rn. 10.

75 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, Rn. 91.

76 V. CSDD, *op. cit.* u bilj. 10.

77 V. E & Y studiju; Study on directors' duties and sustainable corporate governance: final report, Publications Office, 2020., dostupno na https://data.europa.eu/doi/10.2838/47290.

78 V. DDSC studiju; Torres-Cortes-Salinier-Deringer i dr., Study on due diligence requirements through the supply chain: final report, Publications Office, 2020., dostupno na https://data.europa.eu/doi/10.2838/39830.

79 V. detaljno o primjedbama na prijedlog CSDD-a u Čulinović-Herc, E., *op. cit.* u bilj. 4, str. 14 i 15, osobito na str. 15, gdje je navedeno kako je akademska zajednica EU-a i SAD-a „konstruktivno osporila znanstvenu vrijednost" E & Y studije iz 2020. o dužnostima uprave u pogledu održivog korporativnog upravljanja i DDSC studiju iz 2020. o zahtjevima dužne pozornosti u lancima opskrbe.

80 *Ibid.*, str. 21 do 23.

dužne primarno se skrbiti o interesima dioničara ili stakeholdera, odnosno koja je svrha trgovačkog društva, stjecanje dobiti ili ostvarenje širih društvenih ciljeva? Zbog različitih pristupa država članica tom pitanju navedeni članci izbrisani su iz prijedloga CSDD-a.[81]

Članak 15. prijedloga CSDD-a pod naslovom *Borba protiv klimatskih promjena* (*Combating climate change*) predviđao je: (i) dužnost uprava ciljnih trgovačkih društava da prihvate klimatski plan po kojem će se njihova poslovna djelatnost uskladiti sa zahtjevima Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama[82] radi održivog gospodarenja i ograničavanja globalnog zagrijavanja na 1,5 °C[83]; (ii) pravo izravne intervencije države članice EU-a u klimatski plan trgovačkog društva kada vladino nadzorno tijelo ocijeni da djelatnost trgovačkog društva predstavlja povećani rizik za okoliš, a sve s ciljem uključivanja dodatnih mjera smanjenja štetnih emisija u klimatski plan trgovačkog društva; (iii) varijabilne naknade članovima uprave razmjerno njihovu doprinosu u ostvarenju klimatskog plana trgovačkog društva, odnosno održivog gospodarenja i ograničavanja globalnog zagrijavanja na 1,5 °C. Sve tri točke prijedloga čl. 15. CSDD-a izbrisane su iz prijedloga ove direktive uz obrazloženje da bi ciljna trgovačka društva trebala snositi veći teret „borbe protiv klimatskih promjena" nego države koje su potpisnice Pariškog sporazuma o klimatskim promjenama, što je ocijenjeno neprihvatljivim. Slobodno poduzetništvo, kao ustavna kategorija država članica EU-a, treba ostati nadređeno izvanrednom pravu država da interveniraju u interne poslovodne odluke trgovačkih društava, taman i ako je riječ o pitanjima zaštite klime.[84] Nakon navedenih supstancijalnih intervencija u prijedlog CSDD-a čini se da će CSDD umjerenije obvezivati ciljna trgovačka društva na uspostavu novih prostakeholder pravila korporativnog upravljanja. U dužnu pozornost uprave uključit će se ograničeni krug propisanih čimbenika održivosti, a državama članicama EU-a omogućit će se nadzor i sankcioniranje trgovačkih društava koja se u svom poslovanju ne pridržavaju tih pravila uz uvjet da ne ograničavaju poduzetničko poslovodstvo trgovačkih društava.[85]

CSDD će se primjenjivati na trgovačka društva sa sjedištem u EU-u koja zapošljavaju više od 500 radnika i ostvaruju više od 150 milijuna EUR ukupnog prometa u posljednjoj financijskoj godini za koju se pripremaju izvješća.[86] Navedeni su pragovi promjenjivi jer je za primjenu CSDD-a dovoljno prekoračiti niži prag od npr. 250 zaposlenih radnika i 40 milijuna EUR godišnjeg prihoda ako je riječ o visokorizičnim djelatnostima za radnike i okoliš.[87] CSDD će se, poput CRSD-a, primjenjivati i na trgovačka društva sa sjedištem izvan EU-a te na njihova povezana društva, odnosno podružnice koje posluju u EU-u.[88] Važna je novina da je primjena CSDD-a, odnosno obveza primjene dužne pozornosti u poslovanju ciljnih trgovačkih društava, proširena i na povezana društva te na društva s kojima je uspostavljena izravna i neizravna poslovna suradnja u sklopu tzv. lanca vrijednosti.[89]

Nakon stupanja na snagu CSDD-a ciljna trgovačka društva s dužnom će pozornosti pristupati standardiziranim vrijednostima iz područja ljudskih prava i zaštite okoliša tako da integriraju odgovarajuće politike u svoje korporativno upravljanje koje će unaprijediti zaštitu tih vrijednosti i umanjiti rizike koji dovode do njihova kršenja.[90] Te standardizirane vrijednosti koje su ciljna trgovačka društva dužna poštivati i unaprjeđivati taksativno su navedene u Prilogu I. CSDD-a. Npr. u okvir dužne pozornosti uprave ciljnog trgovačkog društva ulazi dužnost primjene pravila (obveza i zabrana) iz međunarodnih konvencija o ljudskim pravima i međunarodno priznatih ciljeva i zabrana uključenih u konvencije o okolišu.[91] Ciljna trgovačka društva bit će dužna uspostaviti interne procedure prijavljivanja nepra-

81 *Ibid.*

82 V. Paris Agreement, OJ L 282, 19.10.2016, str. 4–18, dostupno na https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=hr.

83 V. Čulinović- Herc, E., *op. cit.* u bilj. 4, str. 24.

84 V. detaljnije o tome Čulinović-Herc, E., *op. cit.* u bilj. 4, str. 25 i tamo naveden komentar ECLE Group, Why Article 15 (combating climate change) should be taken out of the CSDD in: ECGI blog, 2 August 2022 , dostupno na https://www.ecgi.global/blog/why-article-15-combating-climate-change-should-be-taken-out-csdd.

85 V. Čulinović-Herc, E., *op. cit.* u bilj. 4, str. 15.

86 V. čl. 2., st. 1.a CSDD-a.

87 V. čl. 2., st. 1.b CSDD-a.

88 V. uvodnu točku 5.60. CSDD-a.

89 V. toč. 15. CSDD-a.

90 V. čl. 4. do čl. 7. CSDD-a.

91 V. Prilog 1. CSDD-a, *op. cit.* u bilj.13 pod Dio I, npr. 1. Kršenja prava i zabrana iz međunarodnih sporazuma o ljudskim pravima, 1. kršenje prava naroda na raspolaganje prirodnim resursima zemljišta i na to da im se ne uskraćuju sredstva za uzdržavanje u skladu s člankom 1. Međunarodnog pakta o građanskim i političkim pravima; 2. kršenje prava na život i sigurnost u skladu s člankom 3. Opće deklaracije o ljudskim pravima; 3. kršenje zabrane mučenja, okrutnog, nečovječnog ili ponižavajućeg postupanja u skladu s člankom 5. Opće deklaracije o ljudskim pravima; 4. kršenje prava na slobodu i sigurnost u skladu s člankom 9. Opće deklaracije o ljudskim pravima; 5. kršenje zabrane proizvoljnog ili nezakonitog zadiranja u privatnost, obitelj, dom ili korespondenciju osobe te napade na njezin ugled, u skladu s člankom 17. Opće deklaracije o ljudskim pravima itd. ili pod Dio II – Kršenja međunarodno priznatih ciljeva i zabrana uključenih u konvencije o okolišu: 1. kršenje obveze poduzimanja potrebnih mjera povezanih s uporabom bioloških resursa kako bi se izbjegli ili smanjili negativni učinci na bioraznolikost, u skladu s člankom 10., točkom (b) Konvencije o biološkoj raznolikosti iz 1992. i [uzimajući u obzir moguće izmjene Konvencije UN-a o biološkoj raznolikosti nakon 2020.], uključujući obveze iz Kartagenskog protokola o razvoju, rukovanju, prijevozu, uporabi, prijenosu i oslobađanju modificiranih živih organizama i Protokola iz Nagoye o pristupu genetskim resursima te pravednoj i ujednačenoj podjeli prednosti koje proizlaze iz njihova korištenja uz Konvenciju o biološkoj raznolikosti od 12. listopada 2014. itd.

vilnosti, nadzirati učinkovitost svojih politika te jedanput godišnje ocijeniti rezultate svojih politika i svoje rezultate objaviti u svom godišnjem izvješću o održivosti.[92]

OECD[93] je još 2016. procijenio da su troškovi implementacije NFRD-a po svakom velikom trgovačkom društvu iznosili između 155.000 EUR i 604.000 EUR, a po svakom srednjem i malom trgovačkom društvu između 8000 EUR i 25.000 EUR.[94] Izvjesno je da će i primjena CSDD-a prouzročiti znatne troškove za ciljna trgovačka društva i za društva u njihovu lancu vrijednosti.[95] Zagovornici prostakeholder korporativnog upravljanja ne dvoje da će CSDD kratkoročno povećati troškove ciljnih trgovačkih društava, ali tvrde da su ti trenutačni troškovi investicija u vlastito poslovanje trgovačkih društava koji će se dugoročno sigurno isplatiti.[96] Osim troškova, predviđa se i da će ciljna trgovačka društva, bez obzira na to na kojim su položajima unutar lanca vrijednosti, pretrpjeti određene financijske gubitke kada dođe npr. do raskida ugovora o isporuci robe jer isporučitelj unutar lanca vrijednosti ne ispunjava CSDD kriterije.[97] Vrijedilo bi razmisliti koji su sve mogući krajnji ishodi odgovornosti ciljnih trgovačkih društava na vrhu u odnosu na ona trgovačka društva koja se u lancu vrijednosti nalaze ispod njih. Hoće li velika trgovačka društva, koja mogu podnijeti troškove usklađenja s CSDD kriterijima, biti prinuđena isključiti iz tržišta srednja i mala trgovačka društva koja se, iz bilo kojeg razloga, nisu uskladila s CSDD kriterijima? Mogu li navedena trgovačka društva uopće financijski izdržati zahtjeve koje će pred njih, nakon stupanja na snagu CSDD-a, postaviti njihovi senior poslovni partneri iz lanca vrijednosti? Opravdano je pretpostaviti da će se mali dobavljači povući s tržišta određenih roba i usluga ako ne budu u stanju ispuniti kriterije koje pred njih stavlja CSDD posredstvom ciljnih trgovačkih društava s viših pozicija u hijerarhiji odnosa unutar istog lanca vrijednosti.

U bitnome, dužnost izvješćivanja o održivosti predviđena u CSRD-u ostaje i dalje na snazi, a CSDD uspostavlja nove elemente dužne pozornosti uprava ciljnih trgovačkih društava (i za sva trgovačka društva u njihovu lancu vrijednosti) radi zaštite ljudskih prava i okoliša. Iako se može reći da su ekološki i društveni aspekti uneseni u pravni okvir dužne pozornosti uprava ciljnih trgovačkih društava, CSDD ipak nije unificirao pravni institut dužne pozornosti na razini EU-a koji i dalje ostaje u isključivoj nadležnosti država članica EU-a. Ključno će dakle biti da države članice, na razini trgovačkih društava, uspostave ravnotežu između općenito važnih društvenih i ekoloških ciljeva s jedne i slobodnog poduzetnički orijentiranog poslovodstva s druge strane.

Njemačka pravna teorija CSDD već je proglasila opravdanim razlogom za očekivanje određenih konkretnih promjena u njemačkom pravu društava.[98] Već se razmatra da se § 76 njemačkog zakona o dionicama (dalje u tekstu: AktG) dopuni tako da uprava upravlja dioničkim društvom u skladu s dugoročnim interesima društva, vodeći računa o ciljevima održivosti, ali se čini da odbori u kojima raspravlja o tim promjenama nisu postigli konsenzus o tome što se podrazumijeva pod pojmom ciljevi održivosti.[99] U § 93 i § 116 AktG-a razmatra se o unošenju odredbe o tome da se zaštita koju pruža pravilo o slobodnoj poslovnoj prosudbi (*business judgement rule*) primjenjuje samo nakon što uprava provede odgovarajuće identifikacije i dužne procjene svih relevantnih rizika uključujući ekološke i socijalne rizike održivosti za društvo.[100] Osobit naglasak stavljen je na nužnost promjena poslovnih modela i načina poslovodstva trgovačkih društava u koje se moraju uvrstiti već propisani ESG čimbenici poput ograničenih imisija ili rodnih kvota pri zapošljavanju itd.[101] Koliko će ESG čim-

92 V. čl. 7. do 11. CSDD-a.

93 V. pobliže o Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) na https://www.oecd.org/about/.

94 Tako i Čulinović- Herc, E., *op. cit.* u bilj. 4, str. 19.

V. o tome i izvješće Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) pod nazivom Quantifying the Costs, Benefits and Risks of Due Diligence for Responsible Business Conduct Framework and Assessment Tool for Companies, 2016., str. 22, dostupno na https://mneguidelines.oecd.org/Quantifying-the-Cost-Benefits-Risks-of-Due-Diligence-for-RBC.pdf.

95 Na međunarodnoj znanstvenoj konferenciji održanoj u Opatiji 10. 11. 2023. pod nazivom *Companies at a Crossroad – A Way Forward* (*Trgovačka društva na prekretnici – pogled unaprijed*), iznesen je podatak da trošak izrade i revizije godišnjeg izvješća o održivosti velikog dioničkog društva u RH doseže iznos od 500.000 EUR.

96 V. LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1477.

V. Masconale, S. & Sepe, S. M. Activist Capitalism and Democracy 17, 33–35 (Eur. Corp. Governance Inst., Working Paper No. 568/2021), 2021., dostupno na https://wustllawreview.org/wp-content/uploads/2022/12/Citizen-Corp-Corporate-Activism-and-Democracy.pdf gdje se na str. 33–35 navodi sljedeće: ..*"noting that CSR initiatives are a means toward long-term returns even though they have short-term costs."*

97 Tako i Čulinović-Herc, E., *op. cit.* u bilj. 4, str. 20.

98 V. Altmeppen, H. GmbHG, § 43 Haftung der Geschäftsführer, 11. Auflage, München, 2023., C. H. Beck, Rn. 7. i najavu konkretnh promjena u njemačkim propisima koji reguliraju dužnu pozornost uprava društava unutar lanaca vrijednosti, npr. Gesetz über die unternehmerischen Sorgfaltspflichten in Lieferketten iz 2021.

99 V. rasprave koje se vode u savjetodavnom odboru njemačkog zakonodavca u V. Creutzmann/Gleißner: ESG-Dashboards als Basis für Business Judgement-Entscheidungen ESG, 2023., C. H. Beck, Rn. 35., gdje se navodi da nema objašnjenja kako bi se uprava trebala ponašati kada postoje sukobljeni ciljevi, tj. kada bi ciljevi održivosti i povezane promjene u poslovnom modelu doveli do trajnog pogoršanja profitabilnosti ili odnosa povrata i rizika, a time i vrijednosti društva.

100 *Ibid.*

101 *Ibid.* Rn 36. Primjeri već pravno obvezujućih ESG zahtjeva o kojima uprave u Njemačkoj moraju voditi računa jesu Savezni zakon o kontroli imisije (okoliš), Zakon o minimalnoj plaći i Zakon o skrbi u opskrbnom lancu (socijalno), kao i obvezujuće rodne kvote (§ 76 Para 3a alineja 1, § 96 Para 2 AktG-a), ciljne kvote za žene (§ 111 Para 5, § 76 Para 4 AktG-a) (upravljanje). U tom smislu, nespornim se smatra da uprave već moraju uzimati u obzir postojeće zakonske zahtjeve ESG-a pri donošenju svih

benici biti bitni za donošenje poslovodnih odluka uprava dioničkih društava u Njemačkoj, govore i preporuke zakonodavnih odbora da se u svakom društvu relevantni ESG čimbenici ujedine u strukturiranu kompilaciju svih internih i javno dostupnih informacija o dosljednosti ESG strategija s financijskim planiranjem i strateškim ciljevima društva ili na tzv. ESG nadzornoj ploči.[102] Suzuje li se na taj način sfera slobodne poslovne prosudbe uprave, odnosno poduzetničko djelovanje trgovačkih društava jer se svaka odluka uprave uvjetuje uvažavanjem ESG informacija, ostaje još vidjeti. Zasad je sigurno da će sve odluke uprava trgovačkih društava u Njemačkoj morati u sebi konzumirati obvezatne ESG čimbenike koje će tako (in)direktno krojiti poslovne strategije njemačkih trgovačkih društava.

4. PRIVATNOPRAVNE OSNOVE ODREĐENJA SVRHE TRGOVAČKOG DRUŠTVA U RH

Ovdje će se progovoriti o tome zašto se može očekivati da centralno, direktivama EU-a propisani načini društveno odgovornog korporativnog upravljanja neće znatnije utjecati na određivanje svrhe i ciljeva trgovačkih društava u RH. Pretpostavka je ovog rada da će način korporativnog upravljanja primarno ostati manifestacija poduzetničke ideje osnivača trgovačkih društava koja je izražena u osnivačkom ugovoru trgovačkih društava i u poslovodnim odlukama zasnovanim na normalnoj poslovnoj prosudbi. To nikako ne znači da će trgovačka društva biti separirana od različitih stakeholderskih skupina koje se s društvima nalaze u međusobnoj interesnoj interakciji. Ideja zaštite radničkih prava, okoliša i dosljedna primjena svih propisa koji reguliraju određenu poslovnu djelatnost duboko je inkorporirana u fenomen poslovnog uspjeha svakog trgovačkog društva. Poslovni uspjeh ne treba tretirati izolacionistički tako da se pripisuje samo osnivačima ili direktorima jer bez široka spektra interesno povezanih sudionika taj uspjeh nije ostvariv. Isto vrijedi i obratno, bez obzira na to koliko važne bile interesne skupine koje potpomažu ostvarenje svrhe trgovačkog društva (npr. kreditori), bez inicijalne poduzetničke ideje poduprte temeljnim kapitalom osnivača, trgovačkog društva i uz njega povezanih interesnih skupina ne bi ni bilo.[103]

4.1 Odnos ugovora o osnivanju i svrhe trgovačkog društva

Pravo društava u našoj pravnoj teoriji definirano je kao pravo privatnopravnog udruživanja osoba nastalo pravnim poslom radi postizanja nekog točno određenog zajedničkog cilja.[104] U svojoj biti pravo društava specijalizirano je obvezno pravo jer se ono sa svim svojim posebnostima razvilo iz općeg obveznog prava.[105] Odnos prava društava i obveznog prava bitan je uvijek kada se razmatra određenje svrhe trgovačkih društava jer je jedna od pretpostavki za to da je riječ o trgovačkom društvu da je ono nastalo pravnim poslom, odnosno ugovorom.[106] Ugovor osnivača trgovačkog

svojih odluka.

102 *Ibid.* Rn 40., gdje se nabrajaju koraci koje treba poduzeti u strukturiranju ESG nadzorne ploče na temelju koje uprave trebaju donosi svoje odluke tako da one budu usklađene s propisanim ESG čimbenicima. Koraci su sljedeći: 1. Automatizirano očitavanje. ESG nadzorna ploča predvida da se gotovo sve kvalitativne i kvantitativne informacije iz izvješća o održivosti, poslovanja i rizika uvoze automatski. To čini tehničku osnovu ESG nadzorne ploče visokih performansi. 2. Mapiranje. Podatci i informacije prikupljaju se u obliku baze podataka kako bi se postigla skalabilnost u smislu broja analiziranih društava u određenom sektoru. Ovdje se moraju obaviti važni pripremni radovi koji se sastoje od toga da se kvalitativne i kvantitativne podatke učini međusobno usporedivima, tzv. „mapiranje" podataka i informacija. To znači da se svaka pojava podataka dodjeljuje jedinstvenoj kategoriji podataka, čime se podatci prikupljaju u istoj dosljednoj strukturi. Tek tada podatci i informacije iz različitih društava iz istih sektora mogu biti usporedivi. Stvaranje mapiranja koje vodi do pouzdanih rezultata analize zahtijeva dubinsko poznavanje ESG izvješćivanja i računovodstva. 3. Rangiranje pokretača vrijednosti. Središnji cilj s obzirom na nalaze analize s ESG nadzorne ploče je identifikacija pokretača materijalne vrijednosti. Transparentnim predstavljanjem (ESG) pokretača vrijednosti društava unutar iste grupe ESG nadzorna ploča trebala bi omogućiti primatelju da razumije koji su pokretači vrijednosti ključni za strategiju i procjenu rizika ili imaju visoku razinu osjetljivosti u odnosu na središnje kontrolne parametre društva, kao što su održivi novčani tokovi. 4. ESG *benchmarking*. Na ESG nadzornoj ploči društva mogu vizualno procijeniti svoju ESG strategiju s onima usporedivih društava tvrtki (*peer group*). Kombiniranje informacija, na primjer matrice materijalnosti (također poznate kao matrica materijalnosti) iz dviju ili više društava, pruža bitne uvide što se tiče sličnosti i razlika i često otkriva prve nedosljednosti. 5. Analiza i evaluacija ESG strategije. Fokus je analize ESG strategije stvaranje transparentnosti u vezi s dosljednosti ESG strategije s financijskim planiranjem i strateškim ciljevima. To se radi kao dio holističkog pristupa analizi, uzimajući u obzir pokretače vrijednosti i s obzirom na vrijednost društva koji služi kao pokazatelj profila povrata i rizika.

103 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, § 76, Rn 28., gdje se objašnjava da osnivači preuzimaju mnogo veći rizik od ostalih referentnih skupina stakeholdera jer kao sudionici u poduzetničkom pothvatu oni dobivaju samo ono što postignu poslovnom aktivnosti, a njihova dužnost pokrivanja fiksnih troškova ostaje. Nasuprot tome, npr. vjerovnici, zaposlenici i dobavljači svi su sudionici s fiksnim udjelima u pothvatu koji daju svoje doprinose u zamjenu za obećanu naknadu, taman i ako društvo posluje neuspješno. Interesi tih ostalih interesnih aktera već su uzeti u obzir kroz odredbe radnog i socijalnog prava, pravila o prikupljanju i održavanju kapitala, zakone o zaštiti potrošača ili propise o zaštiti okoliša. Što se tiče direktora, javni pritisak interesno povezanih skupina stakeholdera pojačava kontrolu nad radom direktora velikih javnih poduzeća, ali i istodobno sužava slobodan prostor za njihovo poduzetničko djelovanje. Znakovito je da njemačko pravo prostakeholder korporativni model upravljanja ovdje tretira kao model bez jasne ciljne funkcije koji nerijetko postaje formula za opravdanje gotovo svake akcije direktora.

104 V. Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 5.

105 *Ibid.,* str. 35.

106 *Ibid.,* str. 37–38, gdje se obrazlaže da je daljnja posljedica zajedničke ugovorne osnove prava društava i obveznog prava u tome da, ako u pravu društava za neko pitanje nema odgovarajućeg pravila, najprije treba posegnuti za odredbama obveznog prava. Daljnji odnos trgovačkog prava i prava društava određen je ovako: „Trgovačko pravo je pravo kojim se uređuju odnosi društva i drugog trgovca koje ono ostvaruje svojim podu-

društva smatra se pravnom osnovom i ključnim trenutkom nastanka trgovačkog (pred)društva.[107] ZTD prihvaća normativni sustav osnivanja trgovačkih društava u kojem je sud dužan upisati osnivanje trgovačkog društva u sudski registar ako su za to ispunjene zakonske pretpostavke.[108] Dakle, upisom u sudski registar trgovačko društvo samo stječe pravnu osobnost, ali ono je prije već nastalo sklapanjem ugovora njegovih osnivača.[109] Pravni institut ugovora primarno je zajedničko područje interesa obveznog prava i prava društava jer bez privatnopravne zajednice koja nastaje ugovorom, kojim osnivači slobodno uređuju svoje odnose i ono što žele postići svojim trgovačkim društvom, nema ni nastanka trgovačkog društva.[110] Takva u našem obveznom pravu propisana sloboda ugovaranja organizacijsko-korporativnih obilježja budućeg trgovačkog društva temelj je privatnopravnog određenja cilja i svrhe svakog trgovačkog društva u RH.

Osim što osnivački ugovor čini temelj njihova nastanka, trgovačka društva (dioničko društvo, društvo s ograničenom odgovornošću, javno trgovačko društvo, komanditno društvo, gospodarsko interesno udruženje) uvijek su trgovci, tj. pravne osobe koje samostalno i trajno obavljaju gospodarsku djelatnost radi ostvarivanja dobiti proizvodnjom, prometom robe ili pružanjem usluga na tržištu.[111] Središnji element tih trgovačkih društava, kao trgovaca, čini gospodarska djelatnost, dok se svi ostali elementi definicije mogu shvatiti kao njezina deskripcija (gospodarska djelatnost mora biti samostalna, trajna i s namjerom ostvarivanja dobiti i drugih gospodarski procjenjivih koristi) ili pak kao najučestaliji primjeri (proizvodnja, promet robe i pružanje usluga).[112] Nakon što je 2019. iz ZTD-a[113] izbrisan trgovac pojedinac, uz trgovačka društva, jedini trgovac fizička osoba ostao je obrtnik.[114] Obrtnik je fizička osoba koja, uz određene pretpostavke, samostalno i trajno obavlja dopuštene gospodarske djelatnosti sa svrhom postizanja dohotka ili dobiti koja se ostvaruje proizvodnjom, prometom ili pružanjem usluga na tržištu.[115] Zakon o trgovini na sličan način definira pravni pojam trgovine i to kao gospodarske djelatnosti radi ostvarivanja dobiti ili drugog gospodarskog učinka.[116]

Trgovac je, bez obzira na to bio on obrtnik ili trgovačko društvo, po zakonskoj definiciji uvijek osoba koja ima za cilj stjecanje financijske koristi, odnosno dobiti ili dohotka.[117] Svrha trgovačkog društva ona je zajednička ideja koja je povezala njegove osnivače, a uspjeh mjeren financijskom koristi prvi je cilj kojemu oni teže. Cilj i svrha trgovačkog društva komplementarni su pojmovi jer bez ispunjenja ugovorenih ciljeva trgovačko društvo ne može ispunjavati baš nikakvu svrhu. Nakon ostvarenja cilja financijske stabilnosti trgovačkog društva dolaze u obzir drugi ciljevi koji nisu nužno povezani s financijskom koristi.

U poredbenom njemačkom pravu društava smatra se da cilj trgovačkog društva treba navesti u osnivačkom ugovoru, a ako se cilj mijenja, potrebno je pribaviti suglasnost svih članova trgovačkog društva.[118] U hrvatskom pravu društava svako trgovačko društvo može biti nositelj prava i obveza unutar ili izvan okvira ugovorenog cilja trgovačkog društva.[119] Međutim, cilj trgovačkog društva, izričito ugovoren ili ne, ne smije biti protivan prisilnim propisima, Ustavu RH i moralu društva, tj. cilj trgovačkog društva mora biti dopušten.[120] Ako cilj

zećem s drugima i kada se to smatra trgovačkim poslom, dok se pravo društava bavi privatnim udruženjima koja nastaju radi ostvarenja određenog cilja stvaranjem pravne osobe ili na temelju čistih obveznih odnosa među članovima društva prema kojima oni djeluju prema trećima kao cjelina iako nisu stvorili poseban pravni subjekt."

107 *Ibid.,* str. 170, 175 i dalje.

108 V. Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 105. Sud dakle ne ispituje oportunost osnivanja trgovačkog društva, a samo iznimno, kada je to izričito propisano, sud traži odobrenje zakonom propisanog državnog organa. U tim iznimnim slučajevima u hrvatskom pravu društava i dalje se primjenjuje sustav koncesije.

109 *Ibid.*, str. 195 do 198.

110 V. čl. 2. Zakona o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 1 55/23 (dalje u tekstu: ZOO), o slobodi uređivanja obveznih odnosa koja je, kada je riječ o trgovačkim društvima, donekle ograničena upućivanjem na prisilne propise ZTD-a o nužnim sastojcima statuta ili društvenog ugovora.

111 V. čl. 3. ZTD-a.

112 V. Bilić, A., Trgovac, poduzetnik i trgovački ugovori, Zbornik PFZ, 72, (1-2), 641–672, 2022., Zagreb.

113 V. novelu ZTD-a, Narodne novine, br. 40/19.

114 V. Bilić, A., *op. cit.* u bilj. 112, str. 649.

115 V. čl. 2. u vezi s čl. 4. Zakona o obrtu, Narodne novine, br. 143/13, 127/19, 41/20.

116 V. čl. 3. i 4. Zakona o trgovini, Narodne novine, br. 87/08, 96/08, 116/08, 76/09, 114/11, 68/13, 30/14, 32/19, 98/19, 32/20.

117 V. Bilić, A., *op. cit.* u bilj. 112, str. 649–652, gdje se navode i ostale zakonske definicije trgovca sadržane u drugim propisima koje se u navedenom radu ocjenjuju neoptimalnima ili zastarjelima.

V. i Horak, H., Dumančić, K. Pravilo poslovne prosudbe u Hrvatskom i pravu SAD-a 976, Zbornik PFR, vol. 29, br. 2, 975–1008, 2008., Rijeka, str. 993, gdje se navodi da je dobrobit trgovačkog društva maksimiziranje tržišne vrijednosti društva i njegove imovine.

V. i Barbić, Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 148, gdje se relativizira, pa i otvoreno osporava shvaćanje proizišlo iz definicije pravnog pojma trgovca, uz obrazloženje da ZTD nigdje eksplicitno ne propisuje da je ostvarenje dobiti cilj određenog trgovačkog društva bez obzira na to je li riječ o dioničkom društvu, društvu s ograničenom odgovornošću ili nekog drugog pravnog oblika. Upravo suprotno, tvrdi se da društvo može imati svaki dopušteni cilj i da ograničenje cilja trgovačkog društva samo na stjecanje dobiti ne bi odgovaralo stvarnosti. Tvrdi se da su trgovačka društva osobito prikladna za stjecanje dobiti i najčešće ih se zbog toga i osniva, ali to nije njihovo obilježje bez kojega ona ne bih mogla postojati.

118 V. Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 150 i tamo citirane njemačke autore koji pravo društava definiraju kao privatnopravno udruživanje i apostrofiraju da to udruživanje nastaje radi ostvarenja cilja i kooperacijskih ugovornih odnosa.

119 Tako i Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 151. U RH se doktrina *ultra vires* ne primjenjuje.

120 V. čl. 322., st. 1. ZOO-a.

i nije ugovoren, svako trgovačko društvo mora u svom osnivačkom ugovoru imati navedene poslovne djelatnosti kojima se namjerava baviti. Poslovne djelatnosti konkretizacija su cilja trgovačkog društva jer trgovačko društvo mora poslovati unutar okvira određenog registriranim djelatnostima. Posljedica djelovanja izvan tog okvira nema učinaka na valjanost sklopljenog ugovora, ali može prouzročiti odgovornost za prekršaj ili eventualnu odgovornost članova uprave koji su sklopili takve poslove prema trgovačkom društvu.[121] Ako je cilj društva nedopušten, onda će i pravni posao, iako sklopljen unutar pravnog okvira dopuštenih i registriranih poslovnih djelatnosti trgovačkog društva, biti ništetan.[122]

Dakle, cilj trgovačkog društva ne treba promatrati kao neki tek formalni sastojak osnivačkog ugovora trgovačkog društva jer on to i nije.[123] Cilj trgovačkog društva uvijek je izraz slobodne ugovorne volje njegovih osnivača, ali nije ga moguće ostvariti ako trgovačko društvo u svim svojim elementima ne funkcionira skladno. Dobit osnivača nije samo njihov partikularan cilj koji isključuje sve druge ciljeve, već cilj koji konzumira sve ostale ciljeve svih sudionika u određenom poduzetničkom pothvatu.[124] Zato je cilj trgovačkog društva prilagodljiv okolnostima u kojima trgovačko društvo posluje. Nema ostvarenja cilja trgovačkog društva bez jasne vizije njegovih osnivača, bez sposobna direktora, njemu subordiniranog odgovornog srednjeg menadžerskog sloja, zadovoljnih radnika, krajnjeg korisnika proizvoda toga trgovačkog društva i društvene zajednice u kojoj to društvo djeluje. Financijska korist osnivača trgovačkog društva nije samo izraz tržišnog uspjeha trgovačkog društva, nego, moglo bi se reći prije svega, rezultat skladno ustrojenog poduzetničkog organizma koji djeluje ne samo u korist svojih osnivača nego i čitave zajednice (koju čine razne interesne skupine stakeholdera) u kojoj to trgovačko društvo egzistira.[125]

Iako odredbe osnivačkog ugovora, osmišljene u granicama propisane slobode ugovaranja, čine temelj trgovačkog društva, korporativno upravljanje ne može biti ograničeno samo na zadovoljenje interesa kapitala (trajno rentabilno poslovanje, povećanje imovine društva, povećanje vrijednosti dionica, stjecanje dobiti, isplata dividende) već i na osiguranje primjerenih uvjeta rada (sigurnost zaposlenja, dobri radni uvjeti, primjerene plaće, sudjelovanje u upravljanju) te ne smije prijeći granice koje postavlja potreba da se ne ugrozi opće dobro.[126] Takvo je korporativno upravljanje održivo i svrhovito jer slijedi fundamentalna načela iz osnivačkog ugovora, ali to uvijek čini poštujući pravni okvir u kojem djeluje.

Odnos osnivačkog ugovora i svrhe trgovačkog društva refleksija je odnosa poduzetničke inicijative osnivača trgovačkog društva i načina njegova korporativnog upravljanja. Trgovačko društvo koje razmišlja kratkoročno na način da samo što prije ispuni ugovorene ciljeve svojih osnivača i poslije zanemari sve ono dobro što ga je dovelo u poziciju profitabilna poduzetnika nema budućnosti. Takvo trgovačko društvo, po svoj prilici, ostat će bez najkvalitetnijih radnika i one pokretačke snage koja je omogućila ostvarenje ciljeva koji su si postavili (ugovorili) osnivači pri osnivanju trgovačkog društva. Konačan ishod takva lošeg korporativnog upravljanja trgovačkim društvom, bez obzira na to kako je ugovoren njegov cilj, bit će smanjenje dobiti ili poslovanje s gubitkom te u konačnici prestanak trgovačkog društva.

4.2. Normalna poslovna prosudba

Oživljavanje prava društava devedesetih godina u RH značilo je stupanje na snagu ne samo novog zakonskog propisa o trgovačkim društvima već i jedne sasvim nove opće društveno prihvaćene paradigme u kojoj su se svi gospodarski subjekti, umjesto logikom centralno (državno) dirigiranog ustroja, započeli ravnati prema logici normalne poslovne prosudbe.[127] Upravo spomenuti termin

121 Tako i Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 152.

122 Tako to obrazlaže Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 152–153.

123 V. obvezne sastojke Statuta dioničkog društva i društvenog ugovora društva s ograničenom odgovornošću u čl. 173., st. 3. i čl. 388. ZTD-a.

124 V. Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, Rn 27., gdje se objašnjava da su sve prostakeholder primjedbe o dužnosti korporativnog upravljanja orijentiranog na društvene vrijednosti, istraživanje, razvoj ili ljudski kapital već uzete u obzir u sustavu vrijednosti za dioničare (proshareholder model korporativnog upravljanja) koji je stoga dugoročno orijentiran.

125 V. Barbić, J. Odgovornost članova nadzornog odbora za štetu počinjenu dioničkom društvu, Zbornik PFZ, 72, (1-2), 11–80, 2022., Zagreb, str. 22, dostupno na https://hrcak.srce.hr// gdje se navodi da dioničko društvo treba voditi tako da se zadovolje legitimni interesi tih interesnih skupina, a da s obzirom na ulogu u društvu i oko njega te opravdani domet interesa nitko ne bude zakinut. Pritom ne smije biti isključivi interes stvaranje dobiti iako je dobit za društvo primaran zbog njegova učinka na održivost društva.

126 V. Barbić, J. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 618–622, gdje se navodi da čl. 621., st. 1. ZTD-a propisuje mogućnost ukidanja društva koje ugrožava opće dobro. Ugrozi li društvo protuzakonitim postupanjem nekoga njegova organa ili člana toga organa opće dobro, a nadležni organ društva ne opozove osobe koje su to učinile, sud mora po tužbi Vlade RH donijeti presudu o ukidanju društva. Nadzorni je odbor dužan u nadzoru uprave paziti je li ona nekom svojom radnjom ili propustom ugrozila opće dobro, primjerice propustom primjene zaštitnih mjera prouzročila oštećenje okoliša ili ga ugrozila, i ako je u mogućnosti, djelujući preventivno, to spriječiti. Ako bi do toga ipak došlo, dužna je opozvati imenovanje odgovornih članova uprave i zahtijevati od uprave da opozove osobe postupanjem kojih je došlo do tih posljedica. Ne postupi li tako, članovi nadzornog odbora odgovarali bi društvu u likvidaciji za štetu odnosno dioničarima počinjenu ukidanjem društva.

127 *Ibid.,* str. 83, gdje se iznosi odgovarajuća suprotna argumentacija za protutržišno centralno dirigirano djelovanje samoupravnih organizacija udruženog rada od 1973. do 1989.

normalna poslovna prosudba, uz osnivački ugovor koji određuje cilj trgovačkog društva, pravni su pojmovi koji bi trebali biti u epicentru svake *shareholder – stakeholder* rasprave, pa tako i kada je posrijedi pravo društava u RH. Ako je ugovor osnivača statička komponenta koja pobliže određuje cilj kojemu teži trgovačko društvo, onda je poslovna prosudba izraz dinamičkih odnosa osnivača i osnova svih odluka koje se donose radi ostvarenja svrhe trgovačkog društva.

Normalna i slobodna poslovna prosudba duboko je individualna kategorija koja motivira osnivače da se upuste u poslovni pothvat i osnuju trgovačko društvo, a direktore da donose poslovodne odluke koje su dobre za trgovačko društvo i njegovu svrhu. Poslovna prosudba ključna je za svladavanje poslovnog rizika koji je inherentan slobodnom tržištu, ali ona je i ishodište poslovodstva koje može imati pozitivne ili negativne ishode. Sloboda poslovne prosudbe gospodarskih subjekata donijela je sa sobom nadu poslovnog uspjeha, ali i rizik poslovnog neuspjeha, pa i propasti. Usredotočenost na uspjeh gospodarskih subjekata, bez obzira na to je li riječ o poslovnoj odluci fizičke osobe trgovca obrtnika koji ima malu radnju ili o trgovačkom društvu kojim upravlja višečlana uprava ili upravni odbor, značila je da svaki poslovni pothvat, čijem ostvarenju u pravilu služi određeni pravni oblik trgovačkog društva, ima jasno određenu svrhu.

U hrvatskom pravu društava nema nikakvih dilema o tome da: i) trgovačko društvo nastaje ugovorom koji sklapaju njegovi osnivači, ii) da osnivači trgovačkog društva određuju svrhu trgovačkog društva i iii) da uprava trgovačkog društva donosi poslovodne odluke radi ostvarenja dobiti i povećanja vrijednosti dionica osnivača trgovačkog društva.[128] Ovaj rad smatra da se ta temeljna obilježja trgovačkih društava u hrvatskom pravu društava neće smatrati izmijenjenima ni nakon stupanja na snagu nedavno predstavljenog prijedloga CSDD-a kojim se proširuju obveze izvješćivanja o održivosti ciljnih trgovačkih društava. Iako se CSDD tumači kao povod za redefiniranje svrhe trgovačkih društava jer npr. kršenje tamo propisane obveze izvješćivanja o održivosti trgovačkih društava može ugroziti početni ulog osnivača i spriječiti kasnije investicije u to društvo[129], CSDD u RH ipak, prije svega, donosi još jednu dužnost korporativnog izvješćivanja. Poduzetničke odluke koje uprave trgovačkih društava budu donosile i dalje će se temeljiti na tržišno orijentiranim mehanizmima tako da one budu korisne, prije svega, dioničarima, a onda i zainteresiranim stakeholderima.[130]

CSRD i CSDD nedvojbeno će imati snažan utjecaj na načine poslovanja velikih hrvatskih trgovačkih društava tako da će neka od njih doista i redefinirati svoje ciljeve te se uključiti u određene djelatnosti od javnog interesa koje možda nisu usko vezane za djelatnosti kojima se to društvo primarno bavi.[131] Taj javni interes, međutim, nikada ne bi smio izazivati društvene prijepore, koketirati s nečijim privatnim interesom ili izlaziti izvan okvira ugovorenog cilja, svrhe ili interesa trgovačkog društva, o čemu se naša pravna znanost već odredila na sljedeći način: „Smatra se primjerenim da trgovačko društvo, radi poboljšanja dojma o sebi ima pravo na izdatke radi financiranja znanosti, umjetnosti, kulture, sporta, pomaganje u slučaju prirodnih nepogoda i nesreća, sponzoriranje raznih događanja, ali samo ako je to i u okviru interesa trgovačkog društva, a ne u nečijem od društva odvojenom privatnom interesu.[132]

Budući da određivanje svrhe trgovačkih društava CSDD-om nije izuzeto iz nadležnosti RH[133], i dalje će isključivo dioničari, odnosno članovi trgovačkih društava biti ovlašteni odrediti cilj, svrhu ili hijerarhiju privatnih i javnih interesa svojeg trgovačkog

128 V. Pravo društava, Opći dio, *op. cit.* u bilj. 11, str. 133 i dalje gdje se govori o pojmu društva, osobito str. 148 gdje se govori o usmjerenosti društva na ostvarenje dopuštenih interesa članova društva, ali zaključuje da su, u pravilu, trgovačka društva usmjerena prema ostvarivanju dobiti.

129 V. Čulinović Herc, E., *op. cit.* u bilj. 4, str. 28.

130 V. Brnabić, R., Ivkošić, M. Odgovornost članova upravljačke strukture za porezni dug trgovačkih društava kapitala, ZRPF Split, god. 55, 1/2018. gdje se na str. 170 objašnjava da članovi uprave imaju poduzetničku inicijativu i ovlast za donošenje poduzetničkih odluka, pa su dužni izvršavati, u doktrini prava društava utvrđene izvorne upravljačke funkcije, i to: poduzetničko planiranje, koordinaciju, nadzor i utvrđivanje vodećih položaja u poduzeću. Mjere koje oni poduzimaju moraju, u pravilu, biti usmjerene na dugoročnu održivost poduzeća, održanje njegove trajne rentabilnosti u poslovanju i povećanje njegove vrijednosti. Uprava ne smije voditi poduzeće kao da ono postoji samo za sebe, već se mora skrbiti o interesima članova društva, njegovih zaposlenika i vjerovnika kao i o javnom interesu.

131 To je jedan od zaključaka s međunarodnog znanstvenog skupa održanog u Opatiji 10. 11. 2023. pod nazivom *Companies at a Crossroad – A Way Forward* (*Trgovačka društva na prekretnici – pogled unaprijed*) u čijem je radu sudjelovao i autor ovoga rada. Npr. društveni ciljevi poput otpornosti na klimatske promjene, postizanje društvene pravde ili rodne ravnopravnosti toliko su ocijenjeni važnima da se i trgovačka društva moraju uključiti u društvenu akciju radi njihova ostvarivanja.

V. i Spindler, G., *op. cit.* u bilj. 41, Rn 31., gdje se navodi da primarna dioničarska orijentacija trgovačkih društava ne znači da ostali problemi ostaju potpuno zanemareni. Društva mogu uzeti u obzir interese stakehodlera ako se time ispunjavaju društvena očekivanja i održava reputacija društva. Takav umjereni prioritet interesa dioničara u Njemačkoj se naziva konceptom umjerene dioničarske vrijednosti, dok se u UK-u govori o prosvijećenom ili naprednom modelu dioničarske vrijednosti.

132 V. Barbić, J., Odgovornost članova nadzornog odbora za štetu počinjenu dioničkom društvu, *op. cit.* u bilj. 125 i tamo navedenu poveznicu na odgovarajući izvor njemačkog prava gdje se navodi da se veza između općeg interesa i interesa trgovačkog društva ne mora sastojati u povećanju dobiti ili poboljšanju položaja društva u tržišnoj utakmici, dovoljno je da povoljno utječe na dojam o društvu, što posredno djeluje na njegovo poslovanje, društvenu klimu koja ga okružuje i postizanje socijalnog mira u njegovu okružju, pa posredno i boljim poslovnim rezultatima. Ne bi bili dopušteni izdatci društva koji bi prelazili taj okvir.

133 V. Tepeš, N., Bilić, A. The purpose of a company, *op. cit.* u bilj. 12, str. 230.

društva.[134] U tom kontekstu iznesena teoretska *shareholder – stakeholder* rasprava bitna je samo za razumijevanje teorijske podloge trendovskih prostakeholder tendencija, ali ona je manje relevantna za buduće normiranje hrvatskog prava društava. Trgovačkim društvima u RH nisu dane nikakve privilegije zbog kojih bi ona imala moralnu obvezu društveno se angažirati u aktivnostima koje su izvan okvira njihovih poslovnih interesa. Poduzetnička i tržišna sloboda trebaju ostati i dalje temelji gospodarskog ustroja RH jer se svrha privatnopravnog udruživanja u trgovačko društvo ne može odredivati zakonom ni direktivom, već isključivo na najnižoj razini odlučivanja, tj. u okviru normalne (slobodne) poslovne prosudbe osnivača trgovačkog društva.[135] Dakako da u domeni slobode poslovne prosudbe ostaje pozicionirano i pravo osnivača trgovačkih društava da izmijene svoje ugovorene ciljeve, posvete se humanitarnom ili filantropskom radu, pa tako i da, u propisanim granicama slobode ugovaranja, redefiniraju svrhu svog trgovačkog društva. Sasvim je legitimno i opravdano očekivati da do toga dođe pod utjecajem različitih stakeholderskih skupina.

5. SVRHA IZVJEŠĆIVANJA O ODRŽIVOSTI

CSR koncept korporativnog upravljanja zasnovan je na apstraktnoj ideji da trgovačka društva imaju moralnu obvezu dobrovoljno integrirati okolišna, društvena i upravljačka (*environmental, social and governance* ili ESG) poboljšanja u svoje poslovne operacije ostvarujući tako korist za svoje dioničare, stakeholdere, društvenu zajednicu i okoliš.[136] Integracija navedenih ESG čimbenika uvjet je skladne održivosti trgovačkih društava i društvene zajednice u kojoj trgovačka društva obavljaju svoju poslovnu djelatnost. Prihvaćanje ideje CSR-a podrazumijeva dužnost trgovačkih društava voditi računa o očuvanju vrijednosti interesa stakeholdera, a ESG tu služi kao arsenal mjera koje primjenjuju trgovačka društva i na temelju kojih se, u konačnici, ocjenjuje CSR korporativna politika određenog trgovačkog društva.[137] U tom su smislu ESG mjere praktična implementacija utvrđene CSR politike trgovačkog društva koje se moraju navesti u godišnjem izvješću trgovačkog društva o održivosti koja se nerijetko nazivaju i ESG ili CSR izvješća.

Međutim, ovdje se postavlja logično pitanje koja je svrha objavljivanja izvješća o održivosti i mogu li se učinci CSR politika, odnosno ESG mjera trgovačkih društava kvantificirati, kvalitativno vrednovati, pa možda i komparirati kada je riječ o usporedivim trgovačkim društvima? Je li možda već uspostavljen unificirani informacijski sustav koji će kontinuirano mjeriti i izvješćivati javnost o CSR politikama i ESG mjerama trgovačkih društava? Ne treba posebno isticati da se bez svim stakeholderima javno dostupnih standardiziranih izvješća o održivosti svrha korporativnih politika zasnovanih na ESG čimbenicima (društvenim i ekološkim) teško može ostvariti.

Po shvaćanju ovoga rada, svrha je korporativnih politika zasnovanih na ESG čimbenicima da objavljena izvješća o održivosti budu ocijenjena i rangirana po standardiziranim ESG čimbenicima koji će se jednako uzimati u obzir za usporediva trgovačka društva. Rang-liste vrednovanih trgovačkih društava trebale bi biti dostupne svim stakeholderima koji će na toj osnovi donositi svoje poslovne, komercijalne, potrošačke i dr. odluke, tj. odlučivat će hoće li s tim trgovačkim društvima sklapati ugovore o nabavi roba i usluga, zapošljavati se u tim društvima, kupovati njihove dionice, udjele, davati kredite i sl. Veća posvećenost ESG čimbenicima značila bi za trgovačko društvo višu ocjenu i preferencijalnu poziciju na CSR rang-listi trgovačkih društava, tj. jasnu preporuku stakeholderima da je riječ o društveno i klimatski prihvatljivu trgovačkom društvu za stupanje s njim u određenu vrstu poslovnog odnosa.[138] Bez obzira na to je li riječ o kupnji npr. tenisica visokokotirajućeg proizvođača tenisica na CSR rang-listi ili o multimilijunskoj akviziciji takva trgovačkog društva, CSR informacijski sustav usklađenosti trebao bi jamčiti da kupac tenisica ili stjecatelj dionica donosi ispravnu poslovnu odluku koja ima dalekosežan utjecaj na redefiniranje svrhe trgovačkog društva i ostvarivanje pozitivnih učinaka na čitavu društvenu zajednicu.[139]

134 *Ibid.*, str. 231.

135 V. čl. 49. Ustava RH, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10, 5/14.

136 V. bilj. 41 za definiciju CSR-a u njemačkom pravu. Za detaljnije objašnjenje pravnog pojma CSR-a v. Dahlsrud, A. How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. Corporate social responsibility and environmental management, 2008., str. 1–13, dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.

V. za etimologiju CSR u Moutinho, B., International Corporate Social Responsibilities: How Do Subsidiaries Operating in Developing Countries Develop Their Corporate Social Responsibility Programmes, 95 Economic and Social Development, International Scientific Conference on Economic and Social Development, 2023., str. 66, dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr. gdje se navodi da je CSR ideja prvi put predstavljena nakon Drugog svjetskog rata u SAD-u s ciljem da individualno poduzetništvo, kao centralni element svakog gospodarstva, doprinosi općoj društvenoj dobrobiti, a osobiti zamah CSR ideja dobila je porastom društvenog utjecaja pokreta koji su šezdesetih i sedamdesetih godina u SAD-u i Europi zagovarali programe zaštite ljudskih prava.

137 V. LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1445–1512.

138 V. Schwab, K., *op. cit.* u bilj. 4, str. 181 i dalje gdje objašnjava načelo supsidijarnosti po kojem bi odluke stakeholdera (npr. o kupnji određenog proizvoda), donesene na temelju javno dostupnog ESG *rankinga*, trebale biti odlučujući poticaj trgovačkim društvima na prilagođavanje poslovanja ESG zahtjevima i na redefiniranje svrhe u smjeru opće dobrobiti.

139 V. LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1501 gdje se objašnjava da svaka komercijalna odluka stakeholdera utječe na pozitivnu promjenu u društvu, pa se tako razlikuju dobre i loše

5.1. Neujednačeni CSR informacijski sustavi

Krajnja svrha izvješćivanja o održivosti ne može se ostvariti bez jedinstvenog CSR informacijskog sustava izvješćivanja koji će svim stakeholderima, dakle na globalnoj razini, komunicirati standardizirane i uravnotežene informacije o *rankingu* koji je određeno trgovačko društvo ostvarilo s naslova svojih izvješća. Zato je ovdje važno iznijeti što se na tom planu dosad učinilo i kakve su perspektive da će se globalno zacrtani društveni i ekološki ciljevi, posredstvom izvješća o održivosti i posljedično očekivanog redefiniranja svrhe trgovačkih društava, moći ostvariti.

Vodeći su svjetski promotori izvješćivanja o održivosti i projektanti CSR informacijskih sustava *Global Reporting Initiative* (dalje u tekstu: GRI) i *Sustainability Accounting Standards Board* (dalje u tekstu: SASB).[140] GRI i SASB neprofitne su organizacije čiji je cilj uspostava jedinstvenog informacijskog sustava koji će sva izvješća o održivosti trgovačkih društava učiniti dostupnim svim stakeholderima bez obzira na to u kojem se dijelu svijeta nalaze. GRI je više orijentiran na trgovačka društva iz EU-a, a SASB na američke korporacije. GRI se smatra najrazvijenijim globalnim informacijskim sustavom putem kojeg se objavljuje većina svjetskih izvješća.[141] Nakon podnošenja u GRI informacijski sustav izvješće se objavljuje na internetskim stranicama GRI-a pod nazivom *Sustainability Disclosure Database* gdje se prema odabranim kriterijima mogu pretraživati sva objavljena izvješća o održivosti trgovačkih društava.[142]

Prema pravilima GRI-a, objavljena izvješća o održivosti trgovačkih društava moraju revidirati, ocijeniti i rangirati neovisne organizacije (revizori) tako da svi stakeholderi, tj. krajnji korisnici GRI informacijskog sustava, mogu svoje odluke donositi uvijek i u svakom trenutku pristupajući CSR informacijskom sustavu GRI.[143] Javno proklamirani cilj GRI informacijskog CSR sustava nije samo da svi stakeholderi donose svoje odluke na osnovi standardiziranih, revidiranih i rangiranih izvješća, nego da njihove odluke o zasnivanju poslovnog odnosa s određenim trgovačkim društvima ostvare i povratne učinke u obliku redefiniranja načina poslovanja trgovačkih društava prema preferencijama stakeholdera.[144]

Uz GRI i SASB, stotine drugih organizacija i agencija ocjenjuju i rangiraju izvješća o održivosti trgovačkih društava, ali velikim nedostatkom svih tih partikularnih informacijskih sustava smatra se nedostatak jedinstvene metrike i standarda izvješćivanja.[145] Neke su od tih brojnih *rating* agencija: Bloomberg ESG Data Service, the Dow Jones Sustainability Index, MSCI ESG Research, Greenpeace, the Business and Human Rights Resource Center, Newsweek Magazine (Green Ranking), Sustainalytics Company ESG Reports, Thomson Reuters ESG Research Data itd. Sve one bave se vrednovanjem i usporedbama izvješća o održivosti, ali nijedan od njihovih informacijskih sustava mjerenja održivosti trgovačkih društava nema prevladavajući utjecaj na tržište, a objavljeni podatci tih agencija smatraju se međusobno nekomparabilnima.[146] Jednim *rating* agencijama najvažniji su ekološki kriteriji, drugima različitost radnika, trećima politika primitaka direktora i radnika, četvrtima sigurnost korištenja proizvoda ili sprječavanje rada djece u opskrbnom lancu itd.[147]

komercijalne odluke ovisno o tome kupuju li se proizvodi od ESG usklađenih ili neusklađenih trgovačkih društava. Krajnji cilj uspostave jedinstvenog informacijskog sustava zasnovanog na ESG mjerilima opisan je ovako: *"An effective ESG information system will shift corporate control from the narrow group of controlling shareholders, directors and managers to millions of Potential Stakeholders. Thus it would, in its overall effect,be democratic."*

140 V. GRI, Our Mission and History, 2023., dostupno na https://www.globalreporting.org/aboutgri/ gdje se, između ostalog, navodi da je GRI osnovan 1997. i sada već više od 10.000 trgovačkih društava u više od 100 država putem GRI-a objavljuje svoja ESG izvješća, čime se omogućuje stakeholderima poput drugih trgovačkih društava, investitorima, zakonodavcima, civilnom društvu da se koriste objavljenim informacijama i na takvu pouzdanom temelju donose svoje odluke koje podupiru održiv globalni razvoj.

Za SASB v. https://sasb.org/ i https://sasb.org/about/governance-archive/ gdje se navodi da je SASB osnovan 2011., ali SASB nema tako širok stakeholder pristup kao GRI i ima manji broj registriranih trgovačkih društava koja se koriste njihovom platformom.

141 V. KPMG, The Time Has Come: The KPMG Survey Of Sustainability Reporting, 2020., str. 20, dostupno na https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2020/11/the-time-has-come.pdf gdje se navodi: *"GRI remains the most commonly used reporting standard or framework, used by around two-thirds of [the one-hundred largest] reporters and around three-quarters of [the 250 largest] reporters"*

142 V. za Sustainability Disclosure Database, GRI, na https://database.globalreporting.org/.

143 V. LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1450.

V. i studiju Wong, C. & Petroy, E. Sustainability, Rate the Raters 2020: Investor Survey And Interview Results 6, 2020., dostupno na https://www.sustainability.com/globalassets/sustainability.com/thinking/pdfs/sustainabihty-ratetheraters2020-report.pdf.

144 V. GRI Foundation 14, (2016), dostupno na https://www.globalreporting.org/standards/media/1036/gri-.101-foundation-2016.pdf gdje se navodi sljedeće: *"Comparability is necessary for evaluating performance. It is important that stakeholders are able to compare information on the organization's current economic, environmental, and social performance against the organization's past performance, its objectives, and, to the degree possible, against the performance of other organizations."*

145 V. LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1451.

146 V. Fisch, J. E. Making Sustainability Disclosure Sustainable, 107 GEO. L.J. 924, SAD, 2019., str. 946, dostupno na https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3000&context=faculty_scholarship.

V. i Chatterji, A. K., Durand, R., Levine, D. I., Touboul, S. Do Ratings of Firms Converge? Implications for Managers, Investors and Strategy Researchers, 37 STRATEGIC MGMT. J. 1597, 2016., str. 1609, dostupno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2524861 gdje se navodi sljedeće: *"There is not enough overlap among the raters themselves in terms of how to measure CSR ... . Hence, [socially responsible investment] ratings will have a limited impact on driving rated firms toward any particular shared behaviors."*

147 V. detaljnije o tome u LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7,

Osim problematične fragmentiranosti i neusklađenosti kriterija izvješćivanja na globalnoj razini, ni izvješća o održivosti trgovačkih društava koja dolaze iz iste države često nisu standardizirana ni pravno relevantna za širok krug zainteresiranih stakeholdera. U SAD-u ne postoji propisana obveza ESG izvješćivanja, a korporativno pravo pod snažnim je utjecajem presedanskih judikata donesenih na sudovima savezne države Delaware, koji beziznimno brane tradicionalni proshareholder pristup korporativnom upravljanju.[148] U tom kontekstu treba promatrati i tvrdokorna stajališta američke *Security and Exchange Commission* (dalje u tekstu: SEC) koja uporno odbija ESG informacije priznati kao obvezni sastojak godišnjih financijskih izvješća američkih korporacija.[149] Pravila SEC-a o objavljivanju relevantnih materijalnih činjenica u SAD-u ne pružaju dostatnu zaštitu korisnicima ESG izvješća u SAD-u jer ona, po pravilima SEC-a, ne moraju biti skalabilna, tj. američke korporacije usporedive veličine nisu dužne objavljivati usporedive ESG informacije.[150] Neprimjenjivost pravila SEC-a na ESG izvješćivanje nije jedini razlog zašto se ESG izvješća američkih korporacija redovito kvalificiraju kao nepouzdana. ESG izvješća ne sastavljaju uprave niti ih pregledavaju ovlašteni revizori, nego odjeli zaduženi za marketing i odnose s javnošću koji nastoje stanje u društvu prikazati u što boljem svjetlu.[151] Unatoč svim tim razlozima koji govore protiv ESG izvješćivanja, američke korporacije u velikoj mjeri pristale su uz prostakeholder model korporativnog upravljanja i prihvatile ESG izvješćivanje kao svoju dužnost pridržavajući pritom diskrecijsko pravo donijeti i drukčiju odluku.[152]

To je posljedica činjenice da najveći institucijski investitori iz SAD-a redovito provjeravaju ESG rizike za sva trgovačka društva u kojima stječu udjele[153] ili koja financiraju.[154] U 2018. procijenjeno je da je 26 % imovine investicijskih društava u SAD-u, vrijednosti približno 12 trilijuna američkih dolara, a 2021. već 33 % imovine, odnosno 51,4 trilijuna američkih dolara stečeno po osnovi prethodno analiziranih društveno odgovornih investicijskih strategija.[155] Unatoč znatnu porastu investicija temeljenih na

str. 1465 i 1484, gdje se, osim različitih kriterija o kojima agencije vode računa, eksplicitno navodi i to da sve te agencije čine sve da se zainteresiranoj javnosti i potencijalnim stakeholderima trgovačka društva koja ne podnose CSR izvješća predstave u što lošijem svjetlu.

148 V. Strine, L. The Dangers od Denial: The Need for a Clear-Eyed Understanding of the Power and Accountability Structure Established by the Delaware General Corporation Law, Wake Forest Law Review, vol. 50, str. 761, SAD, Delaware, 2015., dostupno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2576389. U navedenom članku predsjednik Vrhovnog suda Delaware (*Chief Justice Delaware Supreme Court*) Leo Strine navodi da je Delaware savezna država u kojoj je najveći broj trgovačkih društva osnovan i da je prema pravu države Delawarea jedini zadatak (ili krajnji cilj) uprava tih trgovačkih društava ostvarivanje dobrobiti dioničara. Doslovno predsjednik suda Strine navodi ovako: *"...directors must make stockholder welfare their sole end."*

V. i presudu u sporu *eBay Domestic Holdings, Inc. v. Newmark*, *eBay Domestic Holdings, Inc. v. Newmark*, 16 A.3d 1, 34, Del. Ch. 2010., dostupno na https://casetext.com/case/ebay-domestic-holdings-v-newmark u kojoj je the Court of Chancery of Delaware potvrdio proshareholder stajališta iz sto godina stare presude *Dodge v. Ford* uz sljedeće obrazloženje: *"The corporate form . . . is not an appropriate vehicle for purely philanthropic ends, at least not when there are other stockholders interested in realizing a return on their investment. Jim and Craig opted to form craigslist, Inc. as a for-profit Delaware corporation and voluntarily accepted millions of dollars from eBay as part of a transaction whereby eBay became a stockholder. Having chosen a for-profit corporate form, the craigslist directors are bound by the fiduciary duties and standards that accompany that form. Those standards include acting to promote the value of the corporation for the benefit of its stockholders. The "Inc." after the company name has to mean at least that."*

149 *Ibid.*, str. 923, gdje se doslovno navodi ovako: *"The Securities and Exchange Commission (SEC)'s longstanding policy that sustainability is not properly part of financial disclosure has contributed to the current regime. Although the SEC has solicited comment on whether to reverse this policy and require expanded sustainability disclosures in issuers' periodic financial reporting, and investors have communicated broad-based support for such expanded disclosures, the SEC to date still has not required general sustainability disclosure."*

150 *Ibid.*, str. 927, gdje se objašnjava sljedeći primjer. Američki General Motors u svojem CSR izvješću za 2019. objavio je da će do 2023. proizvesti i pustiti na tržište određeni broj električnih vozila koja će prijeći određen broj milja isključivo na električni pogon, a njegov najveći domaći konkurent Ford za tu je istu godinu objavio podatke o broju električnih i hibridnih vozila koje namjerava pustiti na tržište do 2022., iznos investiran u razvoj električnih vozila i status ugovora sklopljenih s međunarodnim partnerima s ciljem unaprjeđenja razvoja električnih automobila.

151 V. Fisch, J. E. Making Sustainability Disclosure Sustainable, *op. cit.* u bilj. 146, str. 950, gdje se navodi sljedeće: *"Finally, sustainability reporting is not reliable. As noted, such reporting mostly occurs in standalone reports that are not integrated with the issuer's securities filings. These reports are often prepared by public relations or marketing personnel and, as a result, contain disclosures that do not meet the standards applied to securities filings. Furthermore, they are not routinely prepared or reviewed by disclosure lawyers, reviewed or certified by the CEO or board of directors, or subject to the oversight of third-party auditors."*

152 V. Lipton, M. The Broadening Bassis for Business Judgement, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, *op. cit.* u bilj. 31, str. 2, gdje se potvrđuje postojanje konsenzusa između relevantnih aktera u SAD-u da je *stakeholder* model upravljanja, ovdje konkretno navodi ESG izvješćivanje, oportunije prihvatiti u okviru diskrecijske odluke direktora tako da direktori autonomno balansiraju između interesa stakeholdera i shareholdera nego propisati dužnost takva izvješćivanja od državnog zakonodavca. Iako članak izrazito pledira u prilog *stakeholder* pristupu korporativnom upravljanju, u njemu je izrečeno da bi zakonodavno nametanje ESG izvješćivanja trgovačkim društvima, o čemu je tada EU tek intenzivno razmišljao, moglo voditi k inačici državnog korporativizma.

153 V. LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1482.

154 Macey, J. R. Efficient Capital Markets, Corporate Disclosure and Enron, 89 CORNELL L. REV. 394, SAD, 2004., str. 411, dostupno na https://journals.sagepub.com/ gdje se navodi sljedeće: *"High-quality corporations seeking to attract capital have strong incentives to distinguish themselves from rivals because investors that cannot distinguish high- from low-quality issuers will not pay more for securities from high-quality issuers. In other words, inadequate disclosure will force issuing corporations to pay higher capital costs."*

155 V. U.S. SIF FOUND., Report On US Sustainable, Reponsible And Impact Investing Trends, 2018., dostupno na https://www.ussif.org/files/2018%20_TrendsjOnePager_Overview(2).pdf/.

V. za istu analizu u 2021. U.S. SIF FOUND., Report On US Sustainable, Reponsible And Impact Investing Trends, 2021., dostupno na www.ussif.org/store_product.asp?prodid=42.

ESG čimbenicima i jasno uočljivom trendu porasta važnosti ESG izvješćivanja, američke korporacije koje objavljuju ESG izvješća još su u manjini. Ipak, baš njih američke *rating* agencije svrstavaju u klub prestižnih korporacija koje „prihvaćaju opće usvojene društvene vrijednosti, zalažu se za očuvanje planeta i okoliša, fer tretman potrošača, radnika, dobavljača roba i usluga, zaštitu ljudskih prava".[156] Na osnovi ESG izvješća diferenciraju se dobre i loše korporacije i na tim novoformiranim osnovama stvara se jedna posve nova hijerarhija američkih korporacija koje bi na sebe, i to se sada u SAD-u otvoreno govori, trebale preuzeti konkretne opće društveno korisne zadatke koje državna administracija nije sposobna ostvariti.[157]

U siječnju 2020. pokrenuta je privatna inicijativa za ujedinjavanje svih ESG izvješća u jedinstveni informacijski sustav pod kapom SASB-a. Direktori najvećih svjetskih institucijskih investicijskih fondova BlackRock i State Street javno su pozvali sve direktore u trgovačkim društvima, koja ti fondovi kontroliraju, da usklade svoje poslovne politike s ESG čimbenicima i uključe svoja društva u informacijski sustav SASB. Konzekventno tome, broj se uvrštenih trgovačkih društava u SASB učetverostručio.[158] Potom su u SAD-u izražene i inicijative za propisivanje obvezatnog podnošenja revidiranih ESG izvješća zbog potrebe izjednačavanja pozicija korporacija koje objavljuju i onih koja ne objavljuju ESG izvješća te radi poticanja snažnijeg društvenog angažmana svih korporacija na ostvarenju ESG ciljeva od globalnog značenja.[159] Međutim, i dalje budućnost ESG izvješćivanja u SAD-u ovisi o tome hoće li se sva ESG izvješća američkih korporacija uspjeti ujediniti u jedinstveni američki informacijski sustav i hoće li se u taj sustav uključiti što širi krug stakeholdera. Tu se primarno misli na potrošače koji u SAD-u generiraju više od 68 % bruto domaćeg proizvoda (dalje u tekstu: BDP) i smatraju se ključnim čimbenikom ostvarenja ESG ciljeva.[160] Na temelju iskustava SAD-a može se zaključiti da budućnost ESG izvješćivanja ovisi o tome hoće li se na globalnoj razini postići masovno uključenje svih stakeholdera u jedinstveni CSR informacijski sustav koji će po skalabilnim ESG standardima ocjenjivati i rangirati sva trgovačka društva.

5.2. Razlozi neujednačenosti CSR informacijskih sustava

Brojni već uspostavljeni informacijski sustavi koji obrađuju izvješća o održivosti smatraju se nedovršenima i međusobno nekompatibilnima. Postavlja se pitanje može li se metodologijom obveznog izvješćivanja o održivosti, dok god ne postoji jedan unificirani CSR informacijski sustav, uspostaviti ujednačeni *stakeholder* orijentirani model korporativnog upravljanja i to za sva trgovačka društva neovisno o tome što egzistiraju u različitim pravnim sustavima. U dostupnoj literaturi najčešće se navode sljedeći razlozi zbog kojih to još nije moguće.

Prvo, još ne postoji unificirani set primjenjivih standarda po kojima bi se procjenjivalo koji bi se relevantni podatci o trgovačkim društvima trebali prikupljati. GRI i SASB promoviraju različite standarde ESG izvješćivanja namijenjene različitom auditoriju. GRI je više orijentiran prema što širem krugu stakeholdera, a SASB je primarno fokusiran na pružanje informacija potencijalnim financijskim investitorima.[161] Iako su uloženi golemi napori da se način ESG izvješćivanja putem GRI-a i SASB-a standardizira i njihove baze podataka ujedine, to dosad još nije učinjeno.[162] Drugo, iako je u SAD-

156 V. Moutinho, B., International Corporate Social Responsibilities: How Do Subsidiaries Operating in Developing Countries Develop Their Corporate Social Responsibility Programmes, *op. cit.* u bilj. 136, str. 68.

157 V. LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1494 i 1501, gdje se navodi da ESG izvješćivanje u SAD-u čini razliku između korporacija koje treba smtrati *good guys* od onih drugih koji su *bad guys*. Društvena odgovornost postaje sveobuhvatni kriterij po kojem se trgovačka društva ocjenjuju, ali i ključan čimbenik odmicanja kontrole nad društvom dalje od organa društva prema neograničenom broju stakeholdera. Tu novu hijerarhiju društveno korektnih trgovačkih društava kojima su namijenjene visoke kotacije na rang-listi budućeg jedinstvenog CSR informacijskog sustava već sada taj pomak objašnjavaju kao napredak k demokratičnijem načinu upravljanja trgovačkim društvima, pa se ocjenjuje da će uspostava *stakeholder* pristupa korporativnom upravljanju biti u stanju provesti reforme koje politički sustav dosad nije bio u stanju provesti.

158 V. Letter Taraporevala, C. President & CEO, State St. Glob. Advisors, to Board Members 2020., dostupno na https://www.ssga.com/library-content/pdfs/insights/CEOs-letteron-SSGA-2020-proxy-voting-agenda.pdf/ gdje se navodi: *"Beginning this proxy season, we will take appropriate voting action against board members at companies [in certain indexes] that are laggards based on their [SASB-standards-based CSR] scores and that cannot articulate how they plan to improve their score."*

V. i Letter Fink, L., CEO Black Rock, Member of the Board of Trustees WEF to CEOs: A Fundamental Reshaping of Finance, 2020., dostupno na https://www.blackrock.com/corporate/investorrelations/2020-larry-fink-ceo-letter/ gdje se navodi: *"Given the groundwork we have already laid engaging on disclosure, and the growing investment risks surrounding sustainability, we will be increasingly disposed to vote against management and board directors when companies are not making sufficient progress on sustainability-related disclosures and the business practices and plans underlying them."*

V. i LoPucki, Lynn, M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1452.

V. bilj. 155. Pritisak privatnih investicijskih fondova najvažniji je razlog znatna porasta ESG izvješćivanja koji je u SAD-u zabilježen između 2018. i 2021.

159 V. Strine, L. Restoration: The Role Stakeholder Governance Must Play in Recreating a Fair and Sustainable American Economy: A Reply to Professor Rock, Business Lawyer, vol. 76, Issue 2, 2021., str. 397–436, dostupno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3749654.

160 V. U.S. Bureau of Econ. Analysis, Shares of Gross Domestic Product: Personal Consumption Expenditures, FED. RSRV. ECON. DATA, 2021., dostupno na https://fred.stlouisfed.org/series/DPCEREIQ156NBEA//.

161 V. LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 14, str. 1467.

162 V. više o *Better Alignment Project* GRI i SASB kroz koji je pokušana standardizacija ESG izvješćivanja u ta dva najveća informacijska sustava u LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str.

u zabilježen znatan porast broja korporacija koje podnose svoja ESG izvješća u GRI i SASB informacijske sustave, općenito se smatra da je taj broj u SAD-u još uvijek premalen, pa se na temelju tako nepotpunih informacija ne može producirati mjerodavna evaluacija, komparacija i rangiranje uključenih korporacija. EU ne može ostati usamljen u provođenju svojih mandatnih CSR korporativnih politika, pa je važno promotriti što još treba učiniti da najveće svjetske korporacije masovnije prihvate ESG izvješćivanje. Nekoliko čimbenika smatra se ključnima za povećanje broja trgovačkih društava koja podnose ESG izvješća.

Prije svega, tu je pritisak najvećih institucijskih investitora koji uvjetuju produženje mandata svojim direktorima, u svim korporacijama koje kontroliraju, dosljednom primjenom praksi ESG izvješćivanja.[163] Drugi je važan čimbenik da američki SEC prihvati praksu da sve korporacije u SAD-u javno objavljuju ESG izvješća kao općeprihvaćene materijalne činjenice koje se tiču njihova poslovanja.[164] Budući da je smisao prostakeholder modela korporativnog upravljanja da se svim stakeholderima (osobito potrošačima na prodajnom mjestu određene robe ili usluge) omogući pristup ESG informacijama, tu su opet identificirana dva dodatna važna razloga koja otežavaju kreiranje jedinstvenog globalnog CSR informacijskog sustava.

Prvi je razlog tzv. preklapanje lanaca vrijednosti različitih trgovačkih društava koja se u svojim izvješćima koriste različitim CSR evaluacijama, a sve one sudjeluju u izradi i puštanju na tržište istog proizvoda. Često se u literaturi navodi sljedeći primjer.[165] Amazon prodaje čokoladu proizvedenu u tvornici Godiva od zrna kakaa različitih uzgajivača iz Gane i Obale Bjelokosti od kojih neki koriste dječji rad i prekomjerno krče šume. Krajnje je nepraktično za trgovačka društva Godiva ili Amazon pružiti krajnjem kupcu čokolade mjerodavne informacije o trgovačkim društvima koja se nalaze u njihovu lancu vrijednosti. Možda su neka trgovačka društva sasvim usklađena sa svim zakonskim zahtjevima, dok druga nisu, ali kutija čokolade kupljena na Amazonu ne može biti identificirana kao proizvod samo jednog uzgajivača ili proizvođača u istom lancu vrijednosti. Postavlja se pitanje bi li kupci trebali prestati sasvim kupovati na Amazonu jer se na toj platformi prodaje čokolada koja je proizvedena uz korištenje dječjeg rada? Odgovor ovisi o tome primjenjuju li se GRI ili SASB standardi CSR izvješćivanja. Prema GRI standardima tražilo bi se od trgovačkih društava iz lanca vrijednosti da prijave rizik od korištenja rada djece u njihovu lancu vrijednosti jer su trgovačka društva na kraju lanca odgovorna za sva niže rangirana trgovačka društva u lancu vrijednosti, pa tako i za uzgajivače zrna kakaa. Drugim riječima, prema GRI standardima ESG izvješćivanja, koji inkliniraju prema EU standardima iz CSRD-a, svi uzgajivači ili proizvođači koji nisu usklađeni s tim standardima morali bi biti uklonjeni iz Amazonova lanca vrijednosti. S druge strane, američki SASB ne bi uopće zahtijevao od Amazona nikakve dodatne informacije o trgovačkim društvima iz lanca vrijednosti jer ih ne tretira kao materijalno važne.[166]

Drugi važan razlog koji otežava kreiranje jedinstvenog CSR informacijskog sustava tiče se robnih marki i žigova trgovačkih društava. Mnoga trgovačka društva na tržištu prodaju svoje proizvode pod nazivima koji ne sadržavaju tvrtku toga trgovačkog društva – proizvođača. Zato je često nemoguće povezati prodajne marke proizvoda na tržištu s tvrtkama proizvođača i to na prodajnom mjestu gdje bi kupci (stakeholderi) trebali dobiti jasnu informaciju o tome tko je proizvođač određene robne marke, je li to npr. trgovačko društvo koje posluje pod tvrtkom te robne marke ili neko drugo trgovačko društvo koje posluje pod drugom tvrtkom, proizvodi li taj proizvod u svojim tvornicama ili u tvornicama svojih kooperanata, plasira li ga na tržište samostalno ili putem nekog svog povezanog društva pod drugom robnom markom itd.[167] Zasad za taj problem nijedan CSR informacijski sustav nije ponudio nikakvo rješenje.

Moguće je rješenje tih problema da sva trgovačka društva u istom lancu vrijednosti prijavljuju sve nepravilnosti, odnosno odstupanja od CSR zahtjeva na jednak način. To je možda zlatni standard koji je EU prihvatio kada je u CSRD ugradio

1468–1469.

163 V. pismo u bilj. 158, Fink, L. u kojem je navedeno sljedeće: *"This year, we are asking the companies that we invest in on behalf of our clients to: (1) publish a disclosure in line with industry-specific SASB guidelines by year-end ... or disclose a similar set of data in a way that is relevant to your particular business; and (2) disclose climate-related risks in line with the [the Task Force on Climate-related Financial Disclosure's] recommendations ...."* i *„Last year BlackRock voted against or withheld votes from 4,800 directors at 2,700 different companies. Where we feel companies and boards are not producing effective sustainability disclosures or implementing frameworks for managing these issues, we will hold board members accountable."*

164 V. U.S. Securities and Exchange Commission, Recommendations for ESG 7, 2021., dostupno na https://www.sec.gov/files/amac-recommendations-esg-subcommittee-070721.pdf.

165 V. detaljnije za niski ESG *ranking* Godiva proizvođača čokolade i šire za taj primjer Chocolate Company Scorecard, GREEN AM., https://www.greenamerica.org/ chocolate-scorecard stanje u 2021. ili na internetskim stranicama GRI-a pod odsjekom GLOB. REPORTING INITIATIVE, GRI 408: CHILD LABOR 6, 2016., ili na LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1473.

166 SASB Materiality Map, SUSTAINABILITY AccT. STANDARDS BD., dostupno na https://www.sasb.org/standards/materiality-map/ ili vidi detaljnije objašnjenje tog SASB standarda na LoPucki, Lynn M., *op. cit.* u bilj. 7, str. 1474.

167 V. više o tome u LoPucki, L. M. Toward a Trademark-Based Liability System, 49 UCLA L. REV. 1099, SAD, 2002., str. 1100, dostupno na https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2143&context=facultypub.

odgovornost ciljnih trgovačkih društava za poslovanje svih trgovačkih društava koja su pozicionirana ispod njih u istom lancu vrijednosti. Najnovija istraživanja govore tome u prilog, ali samo se u razvijenim državama stakeholderi tretiraju kao utjecajni čimbenici koji imaju pravo zahtijevati korporativno-društvenu odgovornost svih trgovačkih društava, bez obzira na to na kojem se položaju u lancu vrijednosti nalaze. Od 2018. do 2023. utvrđeno je da u razvijenim državama 84 % potrošača smatra da njihove individualne potrošačke navike imaju globalni učinak, 80 % *mainstream* investitora uvažava ESG čimbenike, 70 % radnika ne bi željelo raditi za poslodavca koji nema jasno određenu društvenu misiju, 80 % radnika spremno je primati nižu plaću ako je zaposleno kod društveno odgovornog poslodavca, a čak 90 % radnika više je motivirano, inspirirano i lojalno poslodavcu koji provodi društveno odgovorne korporativne politike.[168]

S druge strane, analize Međunarodnog monetarnog fonda (dalje u tekstu: MMF) govore da države u razvoju, među koje je svrstao i RH, proizvode čak 40 % svjetskog BDP-a i da su ulaganja u te države vrlo rizična zbog niske kulture i etike korporativnog upravljanja njihovim najvećim trgovačkim društvima.[169] ESG čimbenici ni CSR izvješća ovdje se ne spominju kao kriterij vrednovanja korporativnog upravljanja trgovačkih društava. Problem u državama u razvoju sasvim je bazične naravi jer MMF smatra da trgovačka društva koja dolaze iz tih država karakteriziraju određene korporativne i društvene devijacije koje je razvrstao u sljedeće četiri skupine: „(i) selektivna primjena zakona; (ii) povezanost velikih korporacija s državom; (iii) neprofesionalan i najčešće obiteljski *management* u kojem se ne razlikuje upravljačka od vlasničke strukture i (iv) izostanak kvalitetnog regulatornog nadzora".[170] Te četiri skupine karakteristika korporativnog upravljanja MMF je proglasio osnovnim razlozima zbog kojih se u državama u razvoju događaju zloupotrebe korporativne i društvene moći.[171]

6. ZAKLJUČAK

U striktno pravnom smislu može se zaključiti da je ESG izvješćivanje u svim državama članicama EU-a, pa tako i u RH, postala obveza najvećih trgovačkih društava. Ta dodatna obveza izvješćivanja neće utjecati na određenje svrhe trgovačkih društava u RH jer o tome autonomno odlučuju dioničari, odnosno članovi trgovačkih društava. Utjecaj relevantnih direktiva EU-a na hrvatska trgovačka društva, kao i u njemačkom poredbenom pravu, vjerojatno će otvoriti rasprave o načinima redefiniranja dobrog korporativnog upravljanja. Umjesto da uprave nastave primarno voditi računa o povećanju vrijednosti dionica svojih dioničara, vjerojatno će se i u RH predlagati rješenja da uprave vode poslove za dobrobit društva uzimajući pritom u obzir različite interesne skupine (stakeholdere). Propisivanje *de lege ferenda* tzv. rodnih kvota, kada je riječ o sastavu uprave, također ne treba isključiti.

Stakeholder pristup korporativnom upravljanju podrazumijeva da trgovačka društva nadilaze svrhu i cilj svojeg osnivanja te u općem interesu djeluju usklađeno s državnim institucijama. Trgovačka društva nisu shvaćena samo kao poželjna materijalizacija poduzetničke imaginacije, već kao sudionici sveobuhvatnih društvenih odnosa, pa

168 V. Moutinho, B., International Corporate Social Responsibilities: How Do Subsidiaries Operating in Developing Countries Develop Their Corporate Social Responsibility Programmes, *op. cit.* u bilj. 136, str. 66.

169 *Ibid.* U tom istraživanju navodi se i to da je u državama u razvoju detektiran jasan problem manjka svijesti i interesa za CSR politike. Razlog je izoliranost tih država, odnosno manjak investicija trgovačkih društava koja provode CSR politike u tim državama, nerazvijenost državnih i javnih institucija te nizak stupanj razvoja CSR legislative. Takvo stanje u nerazvijenim državama pogoduje snažnim trgovačkim društvima koja mogu bez ikakvih sankcija zloupotrebljavati svoju financijsku snagu i tržišni položaj uplećući se u javne politike bez ikakve pravne i društvene odgovornosti.

V. i Ogutu, E. O. Corporate Failure and the Role of Governence, The Parmalat Scandal, International Journal of Management and Information Technology, vol. 11, br. 3, SAD, New York, 2016., str. 2747, gdje se objašnjavaju istraživanja na 495 korporacija iz 25 država koja pripadaju u tržišta u nastajanju iz 2001. Istraživanja su provodili 2001. Credit Lyonnais Securities Asia (CLSA) i 2011. američki znanstvenici za MMF, a rezultati su objavljeni u Dallas, G. (2011) Corporate governance in emerging markets, Harvard Law School Forum on Corporate Governance and Financial Regulation, dostupno na https://corpgov.law.harvard.edu/2011/08/24/corporate-governance-in-emerging-markets. Jedna od teza te studije o najvećim trgovačkim društvima u tzv. *emerging markets* jest da opstanak nijednog društva na slobodnom tržištu nije moguć a da nisu ispunjena tri uvjeta koja se u biti svode na etičko korporativno upravljanje. Konkretno se navodi sljedeće: *"No organization whatever its size, or the industry in which it operates or how qualified its management is, can survive without three very strong pillars: „ (1) a strong and effective governance structure and process; (2) a robust and sustained ethical climate; and (3) effective internal control system built upon a sound control environment."*

170 *Ibid.*, str. 2751 gdje se navodi: *"There are several factors that have proven to be essentially critical in shaping organizations' governance principles and choices in the emerging economies and markets. Some of these factors include; (1) the quality of governance in the public sector determines the level of law enforcement which, in turn, affects the extent of bribery and corruption; (2) In countries where government is heavily involved in corporate ownership and control, the quality and competency of government officials and regulators heavily influences corporate behavior; (3) Financial market development is often negatively impacted by weak legal foundations, unethical practices and insider deals. For instance, Chase Bank in Kenya was recently placed under statutory management due to mismanagement. One of the governance problems that was unearthed was of one of the board members had loaned himself $79 million which is against the law and Central Bank of Kenya regulations (Irungu, 2016); (4) Ownership structures help determine the nature and difference between the board and management and performance. In many emerging economies, controlling shareholders are mostly family members who also occupy top management positions and succession planning is often implemented with a focus on family members and not on professionalism (Dallas, 2011)."*

171 V. ažuriranu analizu primjene ESG izvješćivanja u razvijenim i nerazvijenim državama u Weber-Elżanowska, A. M, *op. cit.* u bilj. 3, str. 68 do 71.

što trgovačko društvo ima veću financijsku snagu, ono treba snositi i veću odgovornost za širi raspon društvenih odnosa. Nejasno je zašto baš upravljačke strukture najsnažnijih svjetskih korporacija izvan EU-a zagovaraju preuzimanje takve prekomjerne odgovornosti. Sigurno bi poželjno bilo izbjeći redukcionistički pristup koji bi trgovačka društva transformirao u izvršitelje globalnih ekoloških i društvenih politika ili ovlaštene centre odlučivanja o tim pitanjima izmjestio izvan pravno-politički odgovornih institucija.

Iako prostakeholder programi promoviraju načelo supsidijarnosti korporativnog odlučivanja, u primjeni tog načela primjetan je određeni korporativno-demokratski deficit. Umjesto da svi stakeholderi informiranim i slobodnim odlukama „od dolje" utječu na redefiniranje svrhe trgovačkih društava, zbog nepostojanja standardizirane ESG metrike i jednog globalnog CSR informatičkog sustava, dogada se obratni fenomen. CSRD i CSDD direktive EU-a „od gore" nameću prostakeholder forme korporativnog upravljanja, čime se dokida mogućnost da stakeholderi svojim slobodnim odabirima utječu, a zašto ne, i redefiniraju svrhu i način korporativnog upravljanja trgovačkih društava. Unatoč svemu tome ključni čimbenik korporativnog upravljanja i dalje ostaju uprave trgovačkih društava kojima, ni nakon preuzimanja dužnosti izvješćivanja o održivosti, ne bi trebala biti uskraćena ovlast donošenja poduzetničkih odluka po njihovoj slobodnoj poslovnoj prosudbi.

Literatura

1. Altmeppen, H. GmbHG, § 43 Haftung der Geschäftsführer, 11. Auflage, München, 2023., C. H. Beck.
2. Barbić, J. Pravo društava, Knjiga prva, Opći dio, treće izmijenjeno izdanje, Organizator, Zagreb, 2008.
3. Barbić, J. Pravo društava, Knjiga druga, Društva kapitala, Svezak I., Dioničko društvo, peto izmijenjeno i dopunjeno izdanje, Organizator, Zagreb, 2020.
4. Barbić J. Odgovornost članova nadzornog odbora za štetu počinjenu dioničkom društvu, Zbornik PFZ, 72, (1-2), 11–80, Zagreb, 2022.
5. Berle, A. Corporate Powers as Powers of Trust, Harvard Law Review, 44, SAD, 1931., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
6. Berle, A. For Whom are corporate managers trustees: A note, Harvard Law Review, 45, SAD, 1932., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
7. Berle, A., About A. Berle, str. 1, dostupno na https://law.seattleu.edu/centers-and-institutes/berle-center/about-adolf-a-berle/.
8. Berle, A., Foreword to the Corporation in Modern Society, at xii (E. Mason ed. 1960), uvod u ovu knjigu dostupan je na https://www.jstor.org/stable/41854192.
9. Bilić, A., Trgovac, poduzetnik i trgovački ugovori, Zbornik PFZ, 72, (1-2), 641–672, Zagreb, 2022.
10. Book of Abstracts, International Scientific Conference, Companies at a Crossroad - A Way Forward, Opatija, Croatia, November 10, 2023.
11. Brnabić, R., Ivkošić, M. Odgovornost članova upravljačke strukture za porezni dug trgovačkih društava kapitala, ZRPF Split, god. 55, 1/2018.
12. Böcking/BundleHopt/Binder/Böcking, Corporate Governance von Banken, Handbuch Corporate Governance von Banken und Versicherungen 2. Auflage, 2020., C. H. Beck.
13. Chatterji, A. K., Durand, R., Levine, D. I., Touboul, S. Do Ratings of Firms Converge? Implications for Managers, Investors and Strategy Researchers, 37 STRATEGIC MGMT. J. 1597, SAD, 2016., str. 1609, dostupno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2524861.
14. Coy, P. Revisiting Milton Friedman's Critique of Stakeholderism, Bloomberg, SAD, 2020., dostupno na www.bloomberg.com/news/articles/2020-09-11/milton-friedman-s-attacked-stakeholder-capitalism-before-it-was-popular.
15. Creutzmann/Gleißner: ESG-Dashboards als Basis für Business Judgement-Entscheidungen ESG, 2023., C. H. Beck.
16. Čulinović-Herc, E. Navigating the corporate sustainability challenge - Proposal for a Directive on corporate sustainability due diligence in the EU regulatory arena, Rijeka, 2023., Young Universities for the Future of Europe (YUFE) Law Conference Proceedings No. 01/2022, dostupno na https://ssrn.com/abstract=4421152 ili http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.4421152.
17. Dahlsrud, A. How corporate social responsibility is defined: an analysis of 37 definitions. Corporate social responsibility and environmental management, 2008., str. 1–13, dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
18. Dodd, E. M. For Whom are corporate managers trustees?, Harvard Law Review, 45, SAD, 1932., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
19. Fisch, J. E. Making Sustainability Disclosure Sustainable, 107 GEO. L.J. 924, SAD, 2019., dostupno na https://scholarship.law.upenn.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3000&context=faculty_scholarship.
20. Friedman, M. Capitalism and Freedom, University of Chicago Press, SAD, 1962., dostupno na https://ctheory.sitehost.iu.edu/resources/fall2020/Friedman_Capitalism_and_Freedom.pdf i izvadci iz knjige objavljeni u New York Times 13. 9. 1970. pod nazivom The Social Responsibility of Business is to Increase Its Profits, dostupno na https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html.
21. Horak, H., Dumančić, K. Pravilo poslovne prosudbe u hrvatskom i pravu SAD 976, Zbornik PFR, vol. 29, br. 2, 975–1008, Rijeka, 2008.

22. Horak, H., Poljanec, K. Recent developments in european company law: A way forward to more social Europe ? Intereulaweast, vol. V (2), Zagreb, 2018., dostupno na https://www.researchgate.net/publication/329836701_RECENT_DEVELOPMENTS_IN_EUROPEAN_COMPANY_LAW_A_WAY_FORWARD_TO_MORE_SOCIAL_EUROPE.
23. Hood, J. Do Corporations Have Social Responsibilities?, Foundation for Economic Education, SAD, 1998., dostupno na https://fee.org/articles/do-corporations-have-social-responsibilities/.
24. Karmel, R. S. Implications of the Stakeholder Model, 61 GEO. Wash. L. REV. 1156, 1993., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
25. Korten, D. C. When Corporations Rule The World, 2015., Berrett-Koehler Publishers, UK, Excerpts from Third 20th Anniversary Edition, dostupno na https://davidkorten.org/wcrw/.
26. Lind, M. The New Class War, American Affairs Journal, SAD, 2017., dostupno na https://americanaffairsjournal.org/author/michael-lind/.
27. Lipton, M. The Broadening Bassis for Business Judgement, Harvard Law School Forum on Corporate Governance, SAD, 2020., dostupno na https://corpgov.law.harvard.edu/2020/09/28/the-broadening-basis-for-business-judgment/.
28. Lipton, M., Rosenblum, S. A., Niles, S. V., Lewis, S. J., Watanabe, K. Drexler. The New Paradigm A Roadmap for an Implicit Corporate Governance Partnership Between Corporations and Investors to Achieve Sustainable Long-Term Investment and Growth, World Economic Forum, 2016., dostupno na https://www.wlrk.com/webdocs/wlrknew/AttorneyPubs/WLRK.25960.16.pdf.
29. LoPucki, L. M. Repurposing the Corporate through Stakeholder Markets. UC Davis Law Review, vol. 55, no. 3, SAD, 2022., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
30. LoPucki, L. M. Toward a Trademark-Based Liability System, 49 UCLA L. REV. 1099, SAD, 2002. dostupno na https://scholarship.law.ufl.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=2143&context=facultypub.
31. Macey, J. R. Efficient Capital Markets, Corporate Disclosure and Enron, 89 CORNELL L. REV. 394, SAD, 2004., dostupno na https://journals.sagepub.com/.
32. Masconale, S. & Sepe, S. M. Activist Capitalism and Democracy 17, 33–35 (Eur. Corp. Governance Inst., Working Paper No. 568/2021), 2021., dostupno na https://wustllawreview.org/wp-content/uploads/2022/12/Citizen-Corp-Corporate-Activism-and-Democracy.pdf.
33. Mayer, C., Strine, L. E., Winter, J. 50 years later Milton Friedman's shareholder doctrine is dead in, Fortune Magazine, SAD, 2020., dostupno na https://fortune.com/2020/09/13/milton-friedman-anniversary-business-purpose/.
34. Moutinho, B. International Corporate Social Responsibilities: How Do Subsidiaries Operating in Developing Countries Develop Their Corporate Social Responsibility Programmes, 95 Economic and Social Development, International Scientific Conference on Economic and Social Development, 2023., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
35. Ogutu, E. O., Corporate Failure and the Role of Governence, The Parmalat Scandal, International Journal of Management and Information Technology, vol. 11, br. 3, SAD, New York, 2016., dostupno na https://corpgov.law.harvard.edu/2011/08/24/corporate-governance-in-emerging-markets.
36. Ramaswamy, V. Woke Inc., SAD, Center Street, 2021.
37. Schoenmaker, D., Schramade, W., & Winter, J. Corporate Governance Beyond the Shareholder and Stakeholder Model 16 Erasmus L. REV. 27, SAD, 2023., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
38. Seibert, U. Control and Transparency in Business (KonTraG) Corporate Governance Reform in Germany, European Business Law Review, volume 10, Issue 1/2 (1999), pp. 70–75, dostupno na https://kluwerlawonline.com/journalarticle/European+Business+Law+Review/10.1/EULR1999007.
39. Schwab, K. Stakeholder capitalism, A Global Economy that Works for Progress, People and Planet, Wiley, SAD, 2021.
40. Shapira, R., Zingales, L. 'Is Pollution Value-Maximizing? The Dupont Case', CEPR Discussion Paper No. 12323, SAD, 2017., dostupno na www.nber.org/papers.
41. Sheehy, B. Scrooge - The Reluctant Stakeholder: Theoretical Problems in the Shareholder-Stakeholder Debate, 14 U. MIAMI Bus. L. REV. 193, SAD, 2005., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
42. Sommer, A. A. Jr. Whom Should the Corporation Serve? The Berle-Dodd Debate Revisited Sixty Years Later 16 DEL.J. CORP. L. 33, SAD, 1991., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
43. Sorkin, A. R. A Free Market Manifesto That Changed The World, Reconsidered, The New York Times, SAD, 2020., dostupno na https://www.nytimes.com/1970/09/13/archives/a-friedman-doctrine-the-social-responsibility-of-business-is-to.html.
44. Spindler, G. Münchener Kommentar zum Aktiengesetz, München, Band 2, 6. Auflage, München, 2023., C. H. Beck, § 76.
45. Strine, L. The Dangers od Denial The Need for a Clear-Eyed Understanding of the Power and Accountability Structure Established by the Delaware General Corporation Law, Wake Forest Law Review, vol. 50, str. 761, SAD, Delaware, 2015., dostupno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2576389.
46. Strine, L. Restoration, The Role Stakeholder Governance Must Play in Recreating a Fair and Sustainable American Economy: A Reply to Professor Rock, Business Lawyer, vol. 76, Issue 2, str. 397–436, SAD, Delaware, 2021., dostupno na https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3749654.
47. Tepeš, N., Bilić, A. The purpose of a company, Intereulaweast, vol. IX (2), Zagreb, 2022., dostupno na https://hrcak.srce.hr/293340.
48. Tipurić, D. Nadzorni odbor i korporativno upravljanje, Sinergija, Zagreb, 2006.
49. Tyler, C. Milton Friedman Is More Relevant Than Ever, Bloomberg, SAD, 2021., dostupno na https://www.bloomberg.com/opinion/articles/2021-11-18/milton-friedman-is-more-relevant-than-ever.
50. Weber-Elżanowska A. M. Sustainability vs. Corporate purpose: Will transforming values shift the paradigm? Intereulaweast, vol. VII (2), 2020., Varšava, dostupno na https://hrcak.srce.hr//.
51. Zingales, L. Friedman's Legacy From Doctrine to Theorem u Zingales, L., Kasperkevic, J. & Schechter, A. (eds.), Milton Friedman 50 Years Later, SAD, 2020., dostupno na https://heinonline-org.baze.pravo.hr.
52. Zubović, A. Corporate Sustainability Reporting - Who, When an How?, Companies at a Crossroad - A Way Forward, Znanstveni skup Opatija, 2023.

Propisi

1. Gesetz zur Kontrolle und Transparenz im Unternehmensbereich (KonTraG), BGBl. 1998. I Nr. 786 dostupno na www.bundesanzeiger-verlag.de
2. Gesetz zur Stärkung der nichtfinanziellen Berichterstattung der Unternehmen in ihren Lage - und Konzernlageberichten (CSR-Richtlinie-Umsetzungsgesetz), BGBl. 2017. I, Nr. 20, dostupno na www.bundesanzeiger-verlag.de
3. Handelsgesetzbuch (HGB), BGBl. 2023. I Nr. 154, dostupno na https://www.gesetze-im-internet.de/
4. Direktiva 2014/95/EU Europskog parlamenta i Vijeća od 22. listopada 2014. o izmjeni Direktive 2013/34/EU u pogledu objavljivanja nefinancijskih informacija i informacija o raznolikosti određenih velikih poduzeća i grupa, Službeni list EU-a, svezak 57. od 15. studenoga 2014., dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/
5. Direktiva EU 2022/2464 Europskog parlamenta i Vijeća od 14. prosinca 2022. o izmjeni Uredbe (EU) br. 537/2014, Direktive 2004/109/EZ, Direktive 2006/43/EZ i Direktive 2013/34/EU u pogledu korporativnog izvješćivanja o održivosti, Službeni list EU-a, svezak 322. od 16. prosinca 2022., dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/
6. Prijedlog Direktive Europskog parlamenta i Vijeća o dužnoj pozornosti za održivo poslovanje i izmjeni Direktive 2019/1937, Službeni list EU-a, svezak 71. od 23. veljače 2022., dostupno na https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/ i komentari u okviru Council general approach on the directive on corporate sustainability due diligence, Council of the European Union, (15024/1/22), 30 November 2022, dostupno na https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-15024-2022-REV-1/en/pdf
7. Ustav RH, Narodne novine, br. 56/90, 135/97, 113/00, 28/01, 76/10, 5/14
8. Zakon o obrtu, Narodne novine, br. 143/13, 127/19, 41/20
9. Zakon o obveznim odnosima, Narodne novine, br. 35/05, 41/08, 125/11, 78/15, 29/18, 126/21, 114/22, 156/22, 155/23
10. Zakon o računovodstvu, Narodne novine, br. 78/15, 134/15, 120/16, 116/18, 42/20, 47/20, 114/22, 82/23
11. Zakon o trgovačkim društvima, Narodne novine, br. 111/93, 34/99, 121/99, 52/00, 118/03, 107/07, 146/08, 137/09, 111/12, 125/11, 68/13, 110/15, 40/19, 34/22, 114/22, 18/23
12. Zakon o trgovini, Narodne novine, br. 87/08, 96/08, 116/08, 76/09, 114/11, 68/13, 30/14, 32/19, 98/19, 32/20

Razni internetski izvori

1. The Davos Manifesto, World Economic Forum, 1973., dostupno na https://www.weforum.org/the-davos-manifesto/home/
2. Study on due diligence requirements through the supply chain, Final report, Torres-Cortes-Salinier-Deringer i dr., Publications Office, 2020., dostupno na https://data.europa.eu/doi/10.2838/39830
3. ESRS – Prilog Delegiranoj uredbi Komisije (EU) .../...o dopuni Direktive 2013/34/EU Europskog parlamenta i Vijeća u pogledu standarda izvještavanja o održivosti, Bruxelles, 31.7.2023.C (2023) 5303 final, dostupno na https://data.consilium.europa.eu/doc/document/ST-12481-2023-ADD-1/hr/pdf
4. EU Study on directors' duties and sustainable corporate governance, Final Report, Ernst & Young for European Commission DG Justice and Consumers, 2020., dostupno na https://op.europa.eu/en/publication-detail/-/publication/e47928a2-d20b-11ea-adf7-01aa-75ed71a1/language-en
5. E & Y Study on directors' duties and sustainable corporate governance: final report, Publications Office, 2020., dostupno na https://data.europa.eu/doi/10.2838/47290
6. Global Reporting Initiative, Our Mission and History, 2023., dostupno na https://www.globalreporting.org/aboutgri/
7. Global Reporting Initiative Foundation 14, 2016., dostupno na https://www.globalreporting.org/standards/media/1036/gri-.101-foundation-2016.pdf
8. Izvješće EU-a o ciljevima CSRD direktive, dostupno na https://finance.ec.europa.eu/capital-markets-union-and-financial-markets/company-reporting-and-auditing/company-reporting/corporate-sustainability-reporting_en
9. Izvješće Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) pod nazivom Quantifying the Costs, Benefits and Risks of Due Diligence for Responsible Business Conduct Framework and Assessment Tool for Companies iz 2016., str. 22, dostupno na https://mneguidelines.oecd.org/Quantifying-the-Cost-Benefits-Risks-of-Due-Diligence-for-RBC.pdf
10. KPMG, The Time Has Come: The KPMG Survey Of Sustainability Reporting, 2020., dostupno na https://assets.kpmg/content/dam/kpmg/xx/pdf/2020/11/the-time-has-come.pdf
11. Letter Taraporevala, C. President & CEO, State St. Glob. Advisors, to Board Members, 2020., dostupno na https://www.ssga.com/library-content/pdfs/insights/CEOs-letteron-SSGA-2020-proxy-voting-agenda.pdf/
12. Letter Fink, L. CEO Black Rock i Member of the Board of Trustees WEF-a to CEOs: A Fundamental Reshaping of Finance, 2020., dostupno na https://www.blackrock.com/corporate/investorrelations/2020-larry-fink-ceo-letter/
13. Nacionalna strategija RH do 2030., dostupno na https://hrvatska2030.hr/
14. Paris Agreement, OJ L 282, 19.10.2016, str. 4–18, dostupno na https://eur-lex.europa.eu/content/paris-agreement/paris-agreement.html?locale=hr
15. Presuda *Dodge v. Ford Motor Co.*, 170 N.W. 668, 684, Michigan, SAD, 1919., presuda dostupna na https://casetext.com/case/dodge-v-ford-motor-co
16. Presuda *eBay Domestic Holdings, Inc. v. Newmark, eBay Domestic Holdings, Inc. v. Newmark*, 16 A.3d 1, 34, Del. Ch. 2010., presuda dostupna na https://casetext.com/case/ebay-domestic-holdings-v-newmark
17. Research Report 2019, An analysis of the sustainability reports of 1000 companies pursuant to the EU Non-Financial Reporting Directive, Alliance for Corporate Transparency, 2019., str. 11, dostupno na https://www.sustentia.com/wp-content/uploads/2020/07/2019-Research-Report-Alliance-for-Corporate-Transparency_compressed.pdf
18. A renewed EU strategy 2011 - 2014 for Corporate Social Responsibility Brussels, 25.10.2011., COM(2011) 681 final, dostupno na https://www.europarl.europa.eu/meetdocs/2009_2014/documents/com/com_com(2011)0681_/com_com(2011)0681_en.pdf
19. Sustainability Accounting Standards Board, 2023., dostupno na https://sasb.org/ i https://sasb.org/about/governance-archive/
20. SASB Materiality Map, SUSTAINABILITY AccT. STANDARDS BD., dostupno na https://www.sasb.org/standards/materiality-map/

21. Study Wong, C. & Petroy, E. Sustainability, Rate the Raters 2020: Investor Survey And Interview Results 6, 2020., dostupno na https://www.sustainability.com/globalassets/sustainability.com/thinking/pdfs/sustainabihty-ratetheraters2020-report.pdf
22. Twitter case, Hearing on the Weaponization of the Federal Government on the Twitter Files, SAD, 2023., izvješća Kongresa SAD-a, dostupno na https://judiciary.house.gov/committee-activity/hearings/hearing-weaponization-federal-government-twitter-files
23. U.S. Bureau of Econ. Analysis, Shares of Gross Domestic Product: Personal Consumption Expenditures, FED. RSRV. ECON. DATA, 2021., dostupno na https://fred.stlouisfed.org/series/DPCEREIQ156NBEA//
24. U.S. Securities and Exchange Commission, Recommendations for ESG 7, 2021., dostupno na https://www.sec.gov/files/amac-recommendations-esg-subcommittee-070721.pdf
25. U.S. SIF FOUND., Report On US Sustainable, Reponsible And Impact Investing Trends, 2018., dostupno na https://www.ussif.org/files/2018%20_TrendsjOnePager_Overview(2).pdf/
26. U.S. SIF FOUND., Report On US Sustainable, Reponsible And Impact Investing Trends, 2021., dostupno na www.ussif.org/store_product asp?prodid=42

LEGAL STATUS AND PERSPECTIVE ON SUSTAINABILITY REPORTING

Summary

The paper presents a point of contention between two different legal theories of corporate governance: one that prioritizes the financial interests of shareholders and the other that advocates the protection of various interest groups (stakeholders) that are in permanent interaction with companies. The relevant EU rules on sustainability reporting are presented, through which ESG factors are included in the corporate governance system. The balanced point of view of Croatian company law on the possibility of redefining the purpose of commercial companies is emphasized. The key to the balance between different views on this issue is the autonomous decision of the incorporators of the company. Finally, the important technical reasons why socially responsible corporate policies still cannot, at least not to the extent imagined, contribute to the realization of the assumed interests of all stakeholders are explained.

Keywords: reporting, sustainability, corporate governance, stakeholders

Ana-Marija Dujmović, javnobilježnički prisjednik u uredu javnog bilježnika Bojana Ruždjaka u Zagrebu

Bojan Ruždjak, javni bilježnik u Zagrebu

Obavijest javnog bilježnika ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu

Uvod

Suvremeno pravosuđe teži učinkovitijem, transparentnijem i pravičnijem procesu. U tom je smislu i ovršni postupak u Hrvatskoj prošao kroz značajne promjene uvođenjem obavijesti javnog bilježnika ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu. Ova promjena, koja je stupila na snagu 28. studenoga 2020. godine kroz izmjene i dopune Ovršnog zakona (NN 131/20), ima za cilj jačanje zaštite ovršenika i smanjenje troškova ovršnog postupka. U ovom eseju analizirat ćemo razloge uvođenja obavijesti, postupak dostave, mogućnosti prigovora te učinke ove zakonske izmjene

Općenito o Obavijesti te razlozima i svrsi njezina uvođenja

Izmjene Ovršnog zakona (dalje: OZ) stupile su na snagu 28. studenoga 2020. godine, kada je članak 281. izmijenjen kako bi uključio obavezu javnog bilježnika da obavijesti ovršenika o podnesenom prijedlogu za ovrhu. Tako članak 281. OZ sada glasi (u dijelu koji se odnosi na obavijest ovršeniku):

(1) Ako javni bilježnik ocijeni da je prijedlog za ovrhu dopušten i uredan, poslat će prijedlog za ovrhu ovršeniku te ga obavijestiti da može u roku od 15 dana ispuniti svoju obvezu prema ovrhovoditelju.

(2) U obavijesti iz stavka 1. ovoga članka javni bilježnik će:

- *1. upozoriti ovršenika da će protiv njega izdati rješenje o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave ako u zakonskom roku ne izvrši obvezu iz prijedloga za ovrhu,*
- *2. uputiti ovršenika da protiv rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave ima pravo izjaviti prigovor u skladu s ovim Zakonom, u kojem će slučaju sud ukinuti rješenje o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave u dijelu u kojem je određena ovrha i postupak nastaviti u parnici,*
- *3. uputiti ovršenika da spor s ovrhovoditeljem pokuša riješiti izvansudskim putem.*

(3) Obavijest iz stavka 1. ovog članka otpremit će na adresu iz članka 8. ovoga Zakona, osim u slučaju iz članka 8. stavka 9. ovog Zakona.

Dakle, obavijest ovršeniku sadrži ključne informacije za ovršenika: upozorenje o mogućem izdanju rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave, upozorenje ovršeniku na mogućnost prigovora na rješenje o ovrsi i na mogućnost izvansudskog rješavanja spora.

Svrha uvođenja obavijesti javnog bilježnika ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu prema obrazloženju zakonodavca bila je sljedeća:

U prijedlogu zakona o izmjenama i dopunama Ovršnog zakona s konačnim prijedloga Zakona navodi se da se *radi jačanja zaštite ovršenika ovim Zakonom predlaže rješenje u kojem će javni bilježnik kada zaprimi uredan prijedlog ovrhovoditelja poslati prijedlog za ovrhu i pozvati ovršenika da ispuni svoj dug ili da se u tom roku očituje osporava li i u kojem dijelu ovrhovoditeljevu tražbinu. Ako u roku od 15 dana javni bilježnik ne zaprimi očitovanja ovrhovoditelja, odnosno, ovršenika ili ako ovršenik ospori ili prizna zahtjev ili ali zatraži odgodu ovrhe, javni bilježnik će donijeti rješenje o ovrsi te isto dostaviti strankama.*

Prvenstveno se uvođenjem ovih odredbi željelo postići da prije samog postupka ovrhe potraživanje bude podmireno i da ovršenik bude uredno

obaviješten o potraživanju te da se, ako postoji spor, isti riješi izvansudskim putem prije nego što se donese rješenje o ovrsi. Ovo rješenje također ima za cilj smanjenje troškova ovršnog postupka i uvođenje načela kontradiktornosti u postupku pred javnim bilježnikom, što omogućuje ovršeniku da se očituje o zahtjevu prije donošenja rješenja.

Postojali su i prigovori na predloženo rješenje zakonodavca koji su istaknuti pri donošenju izmjena i dopuna Ovršnog zakona, a usmjereni su na sljedeće aspekte koji se mogu otvoriti takvim uređenjem obavijesti o podnesenom prijedlogu za ovrhu u hrvatskom zakonodavstvu. Prvenstveno, uvođenjem faze obavijesti u ovršni postupak, isti će se nepotrebno otežati i produljiti, a ujedno će i poskupjeti troškovi ovršenika s obzirom na to da produljenje postupka automatski povlači za sobom i povećanje troškova. Kritičari takve izmjene također su upozoravali da bi se time mogao povećati broj koraka u postupku, što bi rezultiralo dodatnim administrativnim i vremenskim opterećenjem kako za sudove, odnosno javne bilježnike kao povjerenike suda, tako i za stranke uključene u postupak. Nadalje, to rješenje može biti nepovoljno i za dužnika, budući da mu zatezna kamata traje 15 dana dulje, i za vjerovnika, jer najmanje 15 dana dulje ne može naplatiti svoju tražbinu. Iako zagovornici izmjena mogu tvrditi da faza obavijesti potiče izvansudsko rješavanje sporova, postoji argument da samo rješenje o ovrsi već predstavlja priliku za mirno rješavanje spora. Naime, postupak se ne smatra spornim sve do trenutka kad ovršenik eventualno podnese prigovor. Stoga neki smatraju da prethodna obavijest nije nužna jer ne doprinosi značajno mirnom rješavanju spora.

Postupak dostave Obavijesti

Uvođenjem Obavijesti o podnesenom prijedlogu za ovrhu u praksi se postavilo pitanje na koji se način ista treba dostaviti ovršeniku, odnosno radi li se o osobnoj dostavi koja je propisana za dostavu rješenja o ovrsi ili na neki drugi način.

Prema čl. 281. stavku 1. OZ-a, javni bilježnik dužan je, nakon što utvrdi da je prijedlog za ovrhu dopušten i uredan, poslati taj prijedlog ovršeniku te ga obavijestiti da u roku od 15 dana može ispuniti svoju obvezu prema ovrhovoditelju. Također, čl. 281. st. 3. OZ-a propisano je da će se obavijest otpremiti na adresu prebivališta, odnosno boravišta ovršenika, dok je stavkom 4. propisano da se rok od 15 dana za donošenje rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave računa od otpreme obavijesti ovršeniku. Iz navedenog proizlazi da se u čl. 281. OZ-a ne nalazi nijedna odredba koja izrijekom propisuje dostavu obavijesti ovršeniku, već se koriste termini „poslati“ i „otpremiti“. Budući da čl. 281. OZ-a jasno ne propisuje vrstu dostave obavijesti, odgovor je potrebno pronaći u ostalim odredbama OZ-a. Tako je Čl. 8. st. 7. OZ-a propisano da će se obavijest o danu isticanja pismena (rješenja o ovrsi ili obustavi) na mrežnoj stranici *e-oglasna ploča sudova* dostaviti ubacivanjem u poštanski sandučić, odnosno običnom poštom. Budući da su obavijest javnog bilježnika ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu i obavijest ovršeniku o isticanju pismena na mrežnoj stranici *e-oglasna ploča sudova* odluke istog procesnog značaja, jedni je logičan zaključak da se one trebaju dostavljati ovršeniku na jednak način.

Stoga, kada se odredbe čl. 281. st. 1. do st. 4. i čl. 8. st. 7. OZ-a sagledaju u njihovoj ukupnosti, jedini je logičan i na zakonu utemeljen zaključak da se obavijest ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu dostavlja običnom poštom na adresu ovršenika, a i rok od 15 dana za donošenje rješenja o ovrsi počinje teći od trenutka slanja obavijesti neovisno o tome je li ovršenik tu obavijest primio ili ne.

Međutim, u sudskoj je praksi dolazilo do nedoumica oko načina dostave obavijesti ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu.

Za primjer, Rješenjem Općinskog suda u Bjelovaru, Stalna služba u Daruvaru Povrv-148/2022 od 4. siječnja 2023. g., odbačen je prijedlog tužitelja (ovrhovoditelja) i ukinut platni nalog sadržan u rješenju o ovrsi s obrazloženjem:

„Uvidom u spis javnog bilježnika broj Ovrv-6042/2022 utvrđeno je da javni bilježnik nije povodom prijedloga za ovrhu ovrhovoditelja postupio u skladu sa čl. 281.st. 1-4. Ovršnog zakona odnosno utvrđeno je da u spisu predmeta javnog bilježnika ne postoji dostavnica ili bilo koji drugi dokaz o tome da je javni bilježnik uručio ovršeniku obavijest sa prijedlogom o ovrsi (list 27).“

Ovaj primjer naveden je radi isticanja problema s dokazivanjem dostave obavijesti ovršeniku s obzirom na to da su isti česti i mogu značajno utjecati na ocjenu zakonitosti postupka. U konkretnom primjeru sud je zauzeo stajalište da je dostava obavijesti ne samo nužna pretpostavka za zakonito donošenje rješenja o ovrsi već i da treba postojati dokaz o dostavi, odnosno da se obavijest javnog bilježnika o podnesenom prijedlogu za ovrhu ovršeniku mora dostaviti na isti način kao i rješenje o ovrsi iako, kako je prethodno navedeno i obrazloženo, ta obveza ne proizlazi iz odredbi čl. 281. st.1. do st. 4. OZ-a. Kada bi se prihvatilo navedeno tumačenje suda i kada bi se doista obavijest ovršeniku dostavljala po postupku koji je propisan za rješenje o ovrsi sukladno čl. 8. OZ-a, onda bi se ovršni postupak na temelju vjerodostojne isprave produljio za barem još nekoliko mjeseci u odno-

su na sadašnji postupak, što ne samo da nije bila namjera zakonodavca već bi bilo i suprotno svrsi ovršnog postupka na temelju vjerodostojne isprave koji je u svojoj biti sumaran.

Prigovori protiv obavijesti

Na temelju odredbe članka 282. stavka 1. Ovršnog zakona, ovršenici imaju pravo podnijeti prigovor protiv rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave, no postavlja se pitanje može li se uložiti prigovor protiv obavijesti, odnosno može li se podnijeti prigovor u roku od 15 dana od slanja obavijesti ovršeniku do donošenja rješenja. Stav i preporuka Hrvatske javnobilježničke komore jesu sljedeći:

„Ako javni bilježnik zaprimi prigovor ovršenika u periodu od 15 dana od slanja obavijesti ovršeniku, a prije dana kada je trebalo donijeti rješenje istekom tog roka, donijet će rješenje o ovrsi i dostaviti ga ovršeniku, a ako ne zaprimi drugi prigovor nakon donošenja rješenja i njegove dostave, već ranije izjavljeni prigovor (protiv obavijesti) će smatrati prigovorom protiv rješenja i dostaviti predmet nadležnom sudu sukladno članku 282. stavak 3. Ovršnog zakona."

S obzirom na to da se ovo pitanje često pojavljuje u radu javnih bilježnika, smatramo da je smisleno nabrojati neke slučajeve iz sudske prakse iz razloga što su pokazali različite pristupe u tretiranju prigovora, od odbacivanja prigovora kao nedopuštenih do njihova priznavanja kao valjanih. Odluke sudova često se oslanjaju na to je li prigovor podnesen prije ili nakon donošenja rješenja o ovrsi.

Slučajevi kada je prvostupanjski sud odbacio prigovor ovršenika kao nedopušten jer je isti izjavljen nakon slanja obavijesti, a prije donošenja rješenja:

- Rješenje Županijskog suda u Varaždinu Gž Ovr-743/2021 od 8. prosinca 2021. g.

„…. U konkretnom slučaju ovrhovoditelj podnio 24. lipnja 2021. javnoj bilježnici E. N. B. iz V. prijedlog za ovrhu protiv ovršenice, da je navedena javna bilježnica dostavila ovršenici Obavijest od 30. lipnja 2021…. da je ovršenica neposredno 14. srpnja 2021. dostavila javnoj bilježnici podnesak naznačen kao „prigovor", u kojem je osporila tražbinu ovrhovoditelja, dok je ista javna bilježnica povodom prijedloga za ovrhu ovrhovoditelja donijela rješenje o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave posl.br Ovrv-1048/2021 od 16. srpnja 2021.g., koje je dostavila ovršenici putem oglasne ploče Općinskog suda u Virovitici i nakon čega je predmet dostavila tom sudu, koji je donio pobijano rješenje kojim je odbačen kao nedopušteni podnesak ovršenice naslovljen kao „prigovor".

„…Prema tome, kako je ovršenici uz Obavijest javne bilježnice dostavljen i prijedlog za ovrhu ovrhovoditelja, a iz podneska naslovljenog kao „prigovor" podnesenog neposredno istoj javnoj bilježnici je razvidno da ovršenica osporava tražbinu ovrhovoditelja iz prijedloga za ovrhu, odnosno da je ovršenica, u najvećoj mogućoj mjeri, svoje zahtjeve iznijela jasno, nedvosmisleno i u razumno strukturiranom obliku, to je navedeni podnesak naslovljen kao prigovor, iako je podnesen javnoj bilježnici prije nego je doneseno rješenje o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave posl.br Ovrv-1048/2021 od 16. srpnja 2021. valjalo tretirati kao prigovor iz čl. 282. st. 1 OZ i temeljem tog prigovora postupiti u smislu odredbe čl. 58. st. 3. OZ kojim je propisano da u slučaju kada se rješenje o ovrsi pobija u cijelosti ili samo u dijelu kojim je ovršeniku naloženo da namiri tražbinu, sud kojem je prigovor podnesen stavit će izvan snage rješenje o ovrsi u dijelu kojim je određena ovrha i ukinuti provedene radnje, a postupak će nastaviti kao u povodu prigovora protiv platnog naloga.

- Rješenje Županijskog suda u Varaždinu Gž Ovr-88/2022 od 15. veljače 2022. g.

-„…postupanje prvostupanjskog suda kad odbacuje kao nedopušten prigovor protiv rješenja o ovrsi prije nego što je isto rješenje donijeto u konkretnom slučaju predstavlja pretjerani formalizam od strane suda prvog stupnja s obzirom da i ovaj sud smatra da se takvim postupanjem nedvojbeno ne jača zaštita ovršenice. Takav stav iznijet je i u odluci Ustavnog suda Republike Hrvatske broj U-III-456/2018 od 23. veljače 2021. u kojoj se navodi da je u svojoj praksi navedeni sud već iznio stajalište da pretjerani formalizam u odlučivanju tj. suđenju postoji onda kada su pravna stajališta proizvod „mehaničke" primjene pozitivnog prava, bez uzimanja u obzir konteksta i bez sagledavanja pravnog problema kao jedinstvene cjeline.

„…Kako je ovršenici uz obavijest javne bilježnice dostavljen i prijedlog za ovrhu ovrhovoditelja, dok se iz podneska ovršenice naslovljenog kao odgovor na opomenu podnesenog istoj javnoj bilježnici jasno može iščitati da ista osporava tražbinu ovrhovoditelja iz prijedloga za ovrhu, to je prema mišljenju ovoga suda navedeni podnesak, iako je podnesen javnoj bilježnici prije nego što je doneseno rješenje o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave, u konkretnoj pravnoj stvari valjalo tretirati kao prigovor iz čl. 282. st. 1. OZ i temeljem tog prigovora postupiti u smislu odredbe čl. 58. st. 3. OZ-a, a ne isti podnesak odbaciti kao nedopušten."

Također navodimo slučaj iz sudske prakse u kojem

je izjavljen prigovor u razdoblju od 15 dana od otpreme obavijesti, a gdje javni bilježnik nije donio rješenje o ovrsi, već je spis proslijedio sudu na daljnji postupak.

Rješenje Županijskog suda u Bjelovaru Gž Ovr-211/2023 od 25. listopada 2023. g.

-„Iz sadržaja i smisla navedene odredbe članka 281. stavak 1., 2. i 4. OZ-a, može se zaključiti da je javni bilježnik i u konkretnom slučaju, neovisno o podnesku ovršenika, a imajući u vidu da isti taj podnesak nije naslovio kao prigovor protiv obavijesti, niti je tražio njeno stavljanje izvan snage, kao i da ovrhovoditelj nije povukao prijedlog za ovrhu, bio dužan donijeti rješenje o ovrsi i dostaviti ga strankama, te da je shodno tomu i sud prvog stupnja trebao vratiti spis javnom bilježniku radi donošenja rješenja o ovrsi s obzirom da nije bilo mjesta ocjeni da se radi o nedopuštenom prigovoru protiv obavijesti i posljedično tome donošenju pobijanja rješenja o odbacivanju očitovanja ovršenika jer se zapravo niti ne radi o prigovoru protiv obavijesti, već o očitovanju na obavijest.

Navedeni primjeri zorno prikazuju kakvu je konfuziju uvođenje obavijesti ovršeniku proizvelo ne samo među ovršenicima koji su prigovorima reagirali prije nego je samo rješenje o ovrsi doneseno već i među sudovima, uglavnom prvostupanjskim, koji su zauzeli jedan kruti, formalistički stav kod donošenja odluka o dopuštenosti i/ili pravovremenosti izjavljenih prigovora već povodom obavijesti o podnesenom prijedlogu i prije donošenja rješenja. Također, iz citiranih odluka županijskih sudova mogu se donijeti određeni zaključci. Prvenstveno, stav i preporuka HJK u vezi s postupanjem javnih bilježnika povodom prigovora koji je izjavljen nakon otpreme obavijesti, a prije donošenja rješenja, bili su ispravni. Svaki prigovor, pa i onaj koji je izjavljen protiv obavijesti, treba tretirati kao da je izjavljen prigovor protiv rješenja. Također, iz citiranih odluka proizlazi i tumačenje da je javni bilježnik uvijek dužan donijeti rješenje o ovrsi i dostaviti ga strankama. Međutim, ako je javni bilježnik uvijek dužan donijeti rješenje o ovrsi i izvršiti dostavu istoga, pa i u slučajevima kada je ovršenik prigovorom osporio tražbinu ovrhovoditelja tijekom roka iz čl. 281. st. 4. OZ-a, a ovrhovoditelj nije povukao prijedlog, postavlja se pitanje koji je onda u tim slučajevima smisao obavijesti te koji su se ciljevi njome htjeli postići.

Učinci uvođenja obavijesti

Kao jedan od glavnih razloga za uvođenje obavijesti ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu isticane su tvrdnje ovršenika i raznih građanskih udruga koje zastupaju njihove interese da bi velik dio osoba, što fizičkih, a što pravnih, dragovoljno podmirio svoja dugovanja koja imaju prema svojim vjerovnicima kada bi ih se samo o tome pravovremeno i jasno obavijestilo te da je uvijek bilo nepošteno da prvu obavijest o svome dugovanju dobiju tek kada je protiv njih doneseno rješenje o ovrsi i imaju relativno kratak rok od 8 dana da se o istom dugovanju očituju u obliku prigovora, odnosno da isto dugovanje podmire. Taj argument bio je ozbiljno prihvaćen od strane zakonodavca te su očekivanja bila kako će rezultat uvođenja obavijesti ovršeniku o podnesenom prijedlogu za ovrhu biti upravo taj da će znatan dio ovršnih postupaka na temelju vjerodostojne isprave završiti na način da će ovršenik podmiriti svoje dugovanje i da će ovrhovoditelj povući prijedlog za ovrhu unutar roka od 15 dana od otpreme obavijesti te da do donošenja rješenja o ovrsi neće ni doći. Međutim, stvarnost nije opravdala ta očekivanja.

Statistički podaci pokazuju da uvođenje obavijesti javnog bilježnika nije polučilo željeni rezultat, odnosno dovelo do znatnog broja obustava ovršnih postupaka prije donošenja rješenja. Naprimjer, u 2022. godini zabilježena je 13 971 obustava prije donošenja rješenja, što predstavlja 2,97 % obustavljenih predmeta prije donošenja rješenja u odnosu na ukupan broj, dok je u 2023. godini broj obustava iznosio 13 719, odnosno 3,28 % od ukupnog broja, što predstavlja određeno povećanje postotka obustava, ali se to povećanje ne može ocijeniti kao znatno, dok je podatak o ukupnom broju obustava prije donošenja rješenja od oko 3 %, najblaže rečeno, porazan. Čak i kada se postotak obustava ne bi računao u odnosu na ukupan

GODINA	UKUPAN BROJ PRIJEDLOGA ZA OVRHU	BROJ OBUSTAVA PRIJE DONOŠENJA RJEŠENJA	POSTOTAK
2022.	469 967	13 971	2,97 %
2023.	418 224	13 719	3,28 %

broj podnesenih prijedloga, već samo u odnosu na one u kojima se i obavijest otpremala ovršeniku (jer su neki predmeti dostavljeni sudu na postupanje zbog stvarne nenadležnosti obustavljeni zbog smrti ili prestanka ovršenika, po kojima se nije postupalo radi neurednosti ili nedopuštenosti prijedloga i drugih razloga), prema našem mišljenju, utemeljenom na višegodišnjem iskustvu, navedeni postoci ne bi se ni udvostručili. Budući da u zadnje dvije godine broj obustava prije donošenja rješenja o ovrsi nije dostigao ni 10 %, a čini se da neće ni u doglednoj budućnosti, s vrlo velikom sigurnošću možemo zaključiti kako je uvođenje obavijesti ovršeniku s ciljem da ovrhovoditelj i ovršenik riješe svoj spor izvansudskim putem prije nego što se donese rješenje o ovrsi promašeno.

Još jedan bitan argument zakonodavca za uvođenje obavijesti bilo je i smanjenje troškova postupka jer se, kako vidimo neopravdano, smatralo da će značajan broj obustava postupka prije donošenja rješenja rezultirati znatnim smanjenjem troškova postupka za ovršenike, a osobito troškova javnih bilježnika. Ukupni trošak javnog bilježnika u postupku donošenja rješenja o ovrsi na temelju vjerodostojne isprave, ako visina postavljenog zahtjeva iznosi do 6.600,00 EUR, uvijek iznosi 20,00 EUR uvećano za PDV, a sastoji se od dvije stavke, odnosno 10,00 EUR + PDV za obavijest (predujam) i 10,00 EUR + PDV za donošenje rješenja. Valja napomenuti da je postotak predmeta gdje visina postavljenog zahtjeva iznosi do 6.600,00 EUR na godišnjoj razini od 84 % do 86 %. Ostali troškovi koje ovrhovoditelj može imati u vezi s podnošenjem prijedloga, kao što su trošak odvjetnika za sastav prijedloga, pribava dokumentacije, prijevod ili drugi troškovi koji su nužni za vođenje postupka, nastaju već kod samog podnošenja prijedloga i ovršenik je uvijek dužan ovrhovoditelju nadoknaditi te troškove, neovisno o činjenici je li doneseno rješenje o ovrsi ili ne. Stoga i u ovom dijelu cilj smanjenja troškova ovršnog postupka za ovršenika nije sasvim uspio. Iako su ovršenici koji su izvršili svoju obavezu prema ovrhovoditelju odmah nakon obavijesti doista bili pošteđeni javnobilježničkog troška donošenja rješenja o ovrsi, isti je u premoćnom broju slučajeva iznosio točno 12,50 EUR, što se teško može ocijeniti kao značajno smanjenje.

Rezultati:

Uvođenje obavijesti imalo je negativan učinak na načelo ekonomičnosti postupka jer je trajanje postupka nominalno produljeno za 15 dana, a realno još i više. Troši se ogromna količina vremena i materijala jer se *de facto* isti prijedlog s prilozima ispisuje i šalje dva puta. Ujedno se opterećuje rad javnih bilježnika i ovrhovoditelja jer se za premoćnu većinu predmeta izdaju barem dva odvojena računa, a dodatno se opteretilo i sudove koji se moraju više baviti procesnim pitanjima (dostava obavijesti i prigovor protiv obavijesti) umjesto meritumom. Došlo je i do konfuzije među ovršenicima koji ne razumiju koliko točno trebaju platiti ovrhovoditelju i kada da ulože prigovor. Nadalje, ovršenici ne reagiraju na obavijest uopće ili barem ne pravovremeno, a ne reagiraju ni ovrhovoditelji, osim u 3 % slučajeva. U slučajevima kada su i ovršenik i ovrhovoditelj pravovremeno reagirali na obavijest, odnosno postupanje ovršenika po istoj, troškovi su gotovo uvijek manji za točno 12,50 eura.

Zaključak

Iako je uvođenje obavijesti javnog bilježnika o podnesenom prijedlogu za ovrhu zamišljeno od strane zakonodavca kao faza ovršnog postupka kojom će se ovršeniku omogućiti da pravovremeno ispuni svoje potraživanje ili isto ospori, u praksi se pokazalo da implementaciju te zakonske reforme prate razni izazovi koji dovode u pitanje njezinu svrsishodnost. Dosadašnja analiza statističkih podataka ukazuje na to da broj obustava prije donošenja rješenja o ovrsi nije dostigao niti 10 %, što je relativno zanemariv broj da bi opravdao uvođenje obavijesti u ovršni postupak budući da su se troškovi postupka za sve strane povećali, provođenje se ovrhe usporilo te su se pojavile razne nedorečenosti u pogledu dostave i prigovora protiv obavijesti. Sudska je praksa neujednačena te su potrebna dodatna pojašnjenja i usklađivanje prakse. S obzirom na to da uvođenjem obavijesti o podnesenom prijedlogu za ovrhu nije ostvarena namjera zakonodavca da pojača zaštitu ovršenika i smanji troškove ovršnog postupka, prilagodba zakonskog okvira bit će ključna za daljnje unapređenje tog postupka.

ZAKONODAVNA ZBIVANJA – kronologija izmjene propisa u 2023./2024.

Pregled donosi kronologiju izmjene propisa (zakonskih te podzakonskih akata) koji su od značaja za javnobilježničku službu, odnosno kojima se bitno mijenja materija koja je od utjecaja na funkcioniranje javnobilježničke službe i rad javnih bilježnika.

Pregled izradila: Martina Plastić, javni bilježnik u Zagrebu

	Naziv prijedloga zakona / podzakonskog propisa; broj objave; dan stupanja na snagu	Bitne novine
	IZMJENE I DOPUNE SUDSKOG POSLOVNIKA (Narodne novine br. 122/23.) Na snazi: od 20.10. 2023., s odgodom stupanja na snagu pojedinih odredbi do dana donošenja odluke o ispunjenju tehničkih uvjeta.	Određuje da se oglasna ploča vodi u elektroničkom obliku. Dostavnica može biti i u elektroničkom obliku izrađena na odgovarajućem tehničkom uređaju. Uređuju se posebne odredbe za druge izvanparnične postupke.
	Zakon o sudskom registru ("Narodne novine" br. 123/23.) Na snazi: od 31.10. 2023., a određene odredbe stupaju na snagu 1. 1. 2024.	Uređuju se pitanja prekograničnog pripajanja. Mijenja se članak 40.a te se uvodi drugo uređenje koje kaže da je Ministarstvo financija, Porezna uprava, dužno na zahtjev Registarskog suda elektroničkim putem dostaviti potvrdu o osobama koje imaju nepodmirenih dugovanja na osnovi javnih davanja u smislu općeg poreznog propisa za čiju je naplatu nadležna Porezna uprava. Potvrda se odnosi na tražbine koje su dospjele na dan izdavanja potvrde, a za koje nije nastupila zastara.
	Zakon o trgovačkim društvima (Narodne novine 130/23) Na snazi: od 10. 11. 2023.	Uvodi se zabrana osnivanja društva te zabrana imenovanja za članove uprave i izvršne direktore u društvima za osobe s nepodmirenim dugovanjima; uređuje pitanje dodjele prokure odmah prilikom osnivanja; uređuje pitanje prekograničnih pripajanja, definira poslove s povezanim osobama i druge izmjene.
	Zakon o mjerama ograničavanja (Narodne novine 133/2023) Na snazi: od 15.11. 2023.	Uređuje primjenu, provođenje i nadzor nad primjenom mjera ograničavanja koje se u Republici Hrvatskoj provode na temelju obvezujućih pravnih akata Europske unije, Ujedinjenih naroda i drugih međunarodnih organizacija te mjera ograničavanja koje donosi Vlada Republike Hrvatske. Obveznici zakona dužni su donijeti pisane politike, kontrole i postupke za provođenje međunarodnih mjera ograničavanja, provoditi ih u praksi te ih najmanje jednom godišnje ažurirati, a za nepoštivanje odredbi Zakon uvodi prekršajne sankcije.
	Zakon o obveznim odnosima (Narodne novine 155/23) Na snazi: od 30. 12. 2023.	Mijenja se uređenje stope zatezne kamate, a najvažnija izmjena tiče se Ugovora o doživotnom uzdržavanju (uz prijenos imovine nakon smrti) te Ugovora o dosmrtnom uzdržavanju (uz istodobni prijenos imovine), uvodi se Registar Ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju te se uvode odredbe kojima se dodatno štiti interes stranaka.
	Zakon o parničnom postupku (Narodne novine 155/23) Na snazi: od 30. 12. 2023.	Mijenja se čl. 186.d i 186.e, koji uređuju pitanje medijacije, dodaje se novi stavak u članku 292.a, koji nalaže sudu da obrati osobitu pažnju na potrebu hitnog rješavanja prilikom izrade plana upravljanja postupkom.

	Pravila o programu i načinu provedbe stručnog usavršavanja javnih bilježnika (Narodne novine 18/24) Na snazi: od 1. 1. 2024.	Formalizira dužnost javnih bilježnika da se stručno usavršavaju, propisujući trajanje, svrhu, načela te aktivnosti stalnog stručnog usavršavanja, kao i sadržaj, način i obveznike usavršavanja.
	Zakon o načinu izvršenja presuda ES-LJP-a u skupini predmeta Statileo protiv Hrvatske, broj zahtjeva: 12027/10 i dr.) i Odluke Ustavnog suda Republike Hrvatske broj: U-I-3242/2018 i dr. (Narodne novine 36/2024) Stupa na snagu: 2. 4. 2024.	Navodi obveze javnog bilježnika u postupcima solemnizacije izjave o prihvatu ponude temeljem ovog Zakona te provođenju programskih mjera temeljem Zakona, kao i obveznu prisutnost javnog bilježnika kod iseljenja i predaje stana u posjed, uz dužnost sastava zapisnika o posvjedočenju činjenica.
	Zakon o dostavi sudskih pismena (Narodne novine 36/24) Stupa na snagu: 1. 1. 2025.	Uređuje pravila dostave sudskih pismena u sudskim postupcima i primjenjuje se u svim sudskim postupcima, osim ako je odredbama posebnih zakona drukčije propisano. **Člankom 6. propisuje**, između ostalih, i javne bilježnike kao obveznike elektroničke dostave.
	Zakon o lobiranju (Narodne novine 36/204) Stupa na snagu: 1. 10. 2024.	Uređuje lobiranje kao svaki oblik usmene ili pisane komunikacije prema lobiranoj osobi kao dio strukturiranog i organiziranog promicanja, zagovaranja ili zastupanja određenih interesa ili prenošenja informacija u vezi s javnim odlučivanjem radi ostvarivanja interesa korisnika lobiranja; uvodi Registar lobista te navodi da se lobiranjem mogu obavljati fizičke ili pravne osobe (zanimljivo s aspekta osnivanja društava koja će moći obavljati ovu djelatnost).
	Javnobilježnički poslovnik (Narodne novine 53/24) Stupa na snagu: 14. 5. 2024.	Uvode se Upisnici povjerenih poslova: UPP/OS-O, UPP/OS-Ovrv, UPP/OS-ZK, UPP/OS-IPP, UPP/OS-PN-EU i UPP te određuje njihov sadržaj, a mijenja se i članak 42. koji se odnosi na potvrdu privatnih isprava, a koji navodi da, ako javni bilježnik u potvrdu iz stavka 1. ovoga članka upiše napomenu ili upozorenje koji nisu sadržani u Obrascu broj 16, tu potvrdu potpisuju i prisutne stranke i drugi sudionici iznad potpisa i pečata javnog bilježnika. Nažalost, nisu obuhvaćene sve željene i potrebne izmjene koje su nužne za svakodnevni rad.
	Pravilnik o Registru ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju (Narodne novine 56/24) Stupa na snagu: 1. 7. 2024.	Propisuje sadržaj i način vođenja Registra ugovora o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, koji vodi Hrvatska javnobilježnička komora. Registar je elektronička baza podataka koja će sadržavati sve propisane podatke i omogućiti provjeru broja primatelja uzdržavanja s kojima je davatelj uzdržavanja sklopio ugovore o doživotnom ili dosmrtnom uzdržavanju. Pravilnik uređuje i koja tijela imaju pravo uvida u Registar te ostale uvjete upisa i vođenja podataka.

DOGAĐANJA

Budimpešta - seminar Digitalna imovina

Sjednica Skupštine HJK

Studijsko putovanje u Rim

Alpe-Adria seminar o nasljeđivanju

EL@N II PROJEKT

30. Obljetnica CNUE

Sastanak Hexagonale

Sjednica CAE Barcelona

34. kolokvij srednjoeuropskih notarijata u Budimpešti

Izvješće

Dana 17. i 18. studenog 2023. godine održan je 34. kolokvij srednjoeuropskih notarijata s glavnom temom „Nasljeđivanje podataka i digitalne imovine". Kolokvij se svake godine održava u organizaciji Mađarske javnobilježničke komore MOKK.

Na kolokviju su kao predstavnici Hrvatske javnobilježničke komore sudjelovali predsjednica Hrvatske javnobilježničke komore Zvijezdana Rauš-Klier, predsjednica Povjerenstva za međunarodnu suradnju Tihana Sudar, član Povjerenstva za međunarodnu suradnju Biserka Čmrlec-Kišić i član Povjerenstva za međunarodnu suradnju Hana Hoblaj. Mađarska javnobilježnička komora svake godine prilikom održavanja Kolokvija poziva goste iz europskih država na sudjelovanje na njemu. Stoga smo na poseban poziv Mađarske javnobilježničke komore, koja je u cijelosti financirala sudjelovanje pozvanih gostiju, na Kolokviju sudjelovale predsjednica Hrvatske javnobilježničke komore Zvijezdana Rauš-Klier i ja, Hana Hoblaj, članica Povjerenstva za međunarodnu suradnju, iz razloga što sam na njihovu zamolbu napisala stručni rad koji je objavljen u mađarskom javnobilježničkom časopisu *Közjegyzők Közlönye* pod naslovom „Novonormirano izvanparnično procesno pravo u Republici Hrvatskoj s posebnim osvrtom na nadležnosti javnih bilježnika u nespornim stvarima".

Dana 17. studenoga 2023. godine:

10:00 - 11:30: Govori dobrodošlice i otvaranje kolokvija

Dr. Adam Toth, predsjednik Mađarske javnobilježničke komore

Dr. Lionel Galliez, predsjednik Međunarodne unije latinskog notarijata

Dr. Tamas Parti, podpredsjednik Mađarske javnobilježničke komore, Voditelj instituta za istraživanje podataka

Dr. Attila Manyhard, odvjetnik i profesor na sveučilištu, ELTE AJK

Pozdravne govore i zahvalu za velik odaziv javnih bilježnika i gostiju iz cijele Europe uputili su predsjednik Mađarske javnobilježničke komore g. Adam Toth i predsjednik Međunarodne unije latinskog notarijata g. Lionel Galliez. U uvodnom dijelu istaknuto je kako je digitalizacija već dugo prisutna u svim područjima života građana. Problematika normativnog uređenja digitalnih podataka i njihova prijenosa na nasljednike nakon smrti, kojoj su zakonodavci pridavali premalo pažnje, očituje se u sve više praktičnih primjera u radu javnih bilježnika. Stoga je nužno uspostaviti dobre zakonodavne okvire ne samo na nacionalnom već i na globalnom području. Kako bi pravni praktičari mogli donositi odluke vezane uz digitalnu imovinu općenito, nužno je što hitnije zakonodavno uređenje. G. Attila Menyhard iznio je kako se pitanje digitalne imovine pojavljuje u različitim pravnim i ekonomskim područjima. Postavlja se pitanje koja je digitalna imovina prenosiva, a koja nije te koje pravno područje to uređuje ili bi trebalo uređivati, što se smatra digitalnom imovinom i koje je pravo mjerodavno za uređenje određene digitalne imovine, može li se digitalna imovina nasljeđivati, može li se ona založiti i biti sredstvo osiguranja te kako provesti ovrhu nad digitalnom imovinom.

11:30 – 13:00: Komparativni prikaz uređenja u drugim državama

Prof. Dr. Martin Ebers, Profesor na Sveučilištu u Tartu u Estoniji, Predsjednik društva za rovbotiku i AI pravo

Prof. Dr. Maxime Julienne, Profesor na Sveučilištu Pariz-Saclay, Francuska

Dr. Edina Harbinja, Izvanredni profesor na Sveučilištu Aston u Birminghamu, Velika Britanija

U ovom dijelu izlagači su predstavili uređenja i pravnu praksu u različitim državama. U svome izlaganju g. Martin Ebers predstavio je digitalno nasljeđivanje u Njemačkoj. U njemačkom pravnom sustavu primjenjuje se načelo univerzalne sukce-

sije te se u odluci o nasljeđivanju ne popisuje pojedina imovina, pa tako ni digitalna imovina. Predstavio je Facebookov predmet koji je bio pokrenut pred njemačkim sudovima 2012. godine, a vezano uz nasljeđivanje Facebook-računa nakon smrti djevojke čiji su roditelji pokrenuli postupak radi pristupa računu. Uz nasljeđivanje digitalne imovine potrebno je urediti mnoga pitanja, od definiranja pojma do pitanja zaštite osobnih podataka, GDPR-a i drugoga. S izlaganjem je nastavio g. Maxime Julienne, koji je predstavio francuski pravni sustav glede nasljeđivanja digitalne imovine. Iznio je kako je problematika u Francuskoj vidljiva jer nema posebne zakonodavne regulative te se primjenjuje građansko pravo u najširem značenju. Međutim, svakako je prilikom nasljeđivanja digitalne imovine potrebno razlikovati osobna prava prema GDPR-u i različitih oblika digitalne imovine, jer se na svu digitalnu imovinu ne mogu primjenjivati ista pravila. U Francuskoj čak 10 % građana posjeduje neki oblik kriptovalute koja bi se nakon smrti trebala naslijediti, međutim otvorena su mnoga pitanja vezana uz pristup podacima koji su potrebni za prijenos imovine, npr. komu su i kada, odnosno jesu li uopće, dostupni. Nastavila je gđa Edina Harbinja koja je prezentirala nasljeđivanje digitalnih podataka prema pravnom sustavu Velike Britanije. Iako nema zakonodavnih okvira, postoji pravna praksa, odnosno odluke sudova koje se primjenjuju u praksi. Postavlja se pitanje potpada li uređenje digitalne imovine pod obvezno (ugovorno) pravo, osobno pravo pojedinca, s obzirom na to da se GDPR ne primjenjuje na pokojne osobe, a svakako bi prilikom nasljeđivanja imovine trebalo vidjeti kakve su odredbe ugovora koji je pokojni sklopio s pružateljem određene usluge vezane uz digitalnu imovinu. Nasljednik ne može stupiti u jednak položaj koji je imao ostavitelj u odnosu na korištenje nekog *online* računa (Instagram ili Facebook), već se može naslijediti sam sadržaj tih računa. Zbog podnormiranosti navedenih problematika i pravnih instituta svakako je nužna pravna reforma u Velikoj Britaniji i šire.

14:00 – 16:00: Primjena digitalnih alata u javnom bilježništvu

Octavian Rogojanu, Javni bilježnik iz Rumunjske i Predsjednik ARERT-a

Fracois-Xavier Bary, Zamjenik generalnog direktora za Europu i međunarodne odnose kod ADSN

Ian Ostrowski-Rogers, Scrivener javni bilježnik iz Velike Britanije

Jean-Pierre Prohaszka, Javni bilježnik iz Francuske

U poslijepodnevnom dijelu kolokvija g. Octavian

Rogojanu kao predsjednik ARERT-a, zajedno sa g. Fracois-Xavierom Baryem, predstavio je rad Europske mreže registara oporuka (ARERT) koji povezuje digitalne registre oporuka koji se vode u različitim državama članicama EU. Neke države također imaju uspostavljene digitalne registre izdanih europskih potvrda o nasljeđivanju prema Uredbi o nasljeđivanju 650/2012. Potiče se da se što više država uključi u uporabu i pristupi ARERT, kao i da se uspostave registri izdanih europskih potvrda o nasljeđivanju kako bi se izbjeglo dvostruko vođenje ostavinskih postupaka za istog ostavitelja, što je prema Uredbi o nasljeđivanju 650/2012 zabranjeno već od 2015. godine nadalje. Nakon završenog izlaganja o povezivanju registara oporuka, prezentaciju je održao *scrivener* javni bilježnik Ian Ostrowski-Rogers, koji je predstavio rad javnih bilježnika u elektroničkom obliku u Velikoj Britaniji. U svom izlaganju predstavio je elektronički javnobilježnički akt u Velikoj Britaniji i Irskoj kao izdavanje elektroničke apostile. Završno je izlagao Jean-Pierre Prohaszka, javni bilježnik iz Francuske. Prikazao je postupanje javnih bilježnika u prijenosu digitalne imovine u Francuskoj.

16:00-17:00: Predstavljanje knjige

Dr. Tomas Balog: Stručnjak za međunarodna pitanja u ostavinskim postupcima u Pravnom instituta MOKK

Na završnom dijelu prvog dana kolokvija Dr. Tomas Balog prezentirao je novoizdanu knjigu dr. Tibora Szocsa, čelnika Pravnog instituta MOKK, koja na svojih 360 stranica i u sažecima od po 23 stranice na njemačkom i engleskom jeziku predstavlja pravnu strukturu prekograničnog nasljeđivanja i primjene Uredbe o nasljeđivanju, kao i praksu Europskog suda u odnosu na ostavinske predmete s prekograničnim elementom te druge vezane sudske predmete.

Dana 18. studenoga 2023. godine:

10:00-12:00: Digitalni podaci i imovina

Dr. Tamas Parti, podpredsjednik Mađarske javnobilježničke komore, Voditelj instituta za istraživanje podataka

Dr. Tamas Sajben, Direktor međunarodnih poslova u MOKK-u

Drugog dana kolokvija održane su prezentacije na temu digitalnih podataka i imovine. Kolokvije je nastavio g. Tamas Parti, koji je prikazao i razradio pitanje u kojem se smislu i obimu digitalni podaci smatraju ili ne smatraju imovinom te mogu li se naslijediti. Prilikom nasljeđivanja digitalne imovine potrebno je najprije utvrditi što sve spada u digitalnu imovinu, stoga bi javni bilježnici u ostavinskim predmetima najprije morali utvrditi koja sve digitalni podaci postoje po pokojnom, koji su nasljedivi, što je potrebno da bi se naslijedili, kako su uređeni ugovornim odnosima, primjenjuje li se GDPR u odnosu na ostavitelja ili druge osobe koje su obuhvaćene digitalnim podacima. Tek kada javni bilježnik utvrdi navedeno te popiše svu digitalnu imovinu, može rješenjem obuhvatiti isto. Nastavio je g. Tamas Sajbem, koji je izlagao na temu intelektualnog vlasništva u odnosu na digitalnu imovinu. Svakako je potrebno razlikovati i uzeti u obzir intelektualno vlasništvo digitalne imovine i prilikom provođenja ostavinskog postupka, iako je nužno razlikovati prava koja za nasljednike eventualno proizlaze iz intelektualnog vlasništva pokojne osobe od nasljeđivanja digitalne imovine. Nasljeđivanje digitalne imovine ne mora biti vezano uz monetarnu vrijednost, ona se nasljeđuje bez obzira na to ima li neku vrijednost ili ne. Kod intelektualnog vlasništva, autorskih prava i patenata postoji monetarna vrijednost te se stoga pritom nasljeđuju prava koja proizlaze iz intelektualnog vlasništva. Nakon ovih izlaganja, pozdravnim govorom završen je 34. kolokvij srednjoeuropskih notarijata.

Izvješće pripremila:
U Varaždinu 20. 11.2023.
Hana Hoblaj, javnobilježnički prisjednik iz
Murskog Središća v.r.

19. prosinca 2023.

Blagdanski domjenak

U restoranu Mamica u Pušćinama, uoči nadolazećih božićnih i novogodišnjih blagdana, održan je prigodni domjenak Javnobilježničkog zbora Varaždinske županije, Međimurske županije i Koprivničko-križevačke županije.

Članovi Zbora na prigodan su način ispratili u zasluženu mirovinu gđu Melaniju Duić, javnog bilježnika iz Varaždina, koja je javnobilježničku službu obavljala od 1995. godine.

Europska konferencija o pravosudnoj izobrazbi u Bruxellesu

„Podrška digitalizaciji pravosuđa“

Izvješće

Dana 25. i 26. travnja 2024. godine u Bruxellesu je održana Europska konferencija o pravosudnoj izobrazbi pod naslovom „Podrška digitalizaciji pravosuđa“ koju su zajednički organizirali Europska komisija i Belgijski institut za obuku pravosuđa (IGO-IFJ). Konferencija je okupila 90 sudionika iz različitih država EU koji su uključeni u edukacije i izobrazbu na području pravosuđa kako na razini EU tako i na nacionalnim razinama, kao i drugi stručnjaci u pravosuđu. Iz notarijata je na konferenciju bilo pozvano ukupno 9 sudionika, među kojima i ja, Hana Hoblaj, javnobilježnički prisjednik iz Murskog Središća, kao voditeljica radne skupine „Prekogranično izvršenje autentičnih isprava” na projektu EL@N II, s time da je ukupni trošak puta i smještaja bio pokriven od strane Europske komisije. Stoga je delegacija predvođena CNUE-om brojila 8 sudionika, i to predstavnika iz Njemačke, Češke, Španjolske, Belgije, Litve, Italije, Austrije, Hrvatske, uz predstavnika CNUE-a. Konferencija je vođena na engleskom jeziku od 9 do 17 sati, a tijekom konferencije vodile su se rasprave na plenarnim sjednicama, kao i u manjim radnim skupinama, takozvanim *wokshopovima*, u kojima je uz koordinatora pojedinačnim interaktivnim radom sudjelovalo do 9 predstavnika.

Izobrazba u pravosuđu uglavnom je nacionalna aktivnost koja se usredotočuje na obuku nacionalnih pravosudnih stručnjaka o nacionalnom pravu. Međutim, postoji dimenzija edukacija EU za cjelokupni pravosudni sustav svih država članica EU. Europska komisija dužna je izraditi strategiju za izobrazbu i edukaciju u pravosuđu za sljedeće razdoblje, i to najvjerojatnije 2025.–2029. godine, a u tome će razdoblju ključna biti edukacija o digitalnoj transformaciji. Europska konferencija o izobrazbi sudaca 2024. godine ima za cilj raspravljati o elementima buduće Europske strategije za izobrazbu sudaca koja će poboljšati vještine u korištenju digitalnih alata i infrastrukture, stvoriti poticajno okruženje za digitalizaciju pravosuđa i izgraditi znanje pravosudnih stručnjaka o prilagodbi materijalnog prava EU potrebama digitalnog gospodarstva i društva.

Pravosudna obuka poduprijet će cjelokupni proces digitalizacije nacionalnih pravosudnih sustava i pomoći će u stvaranju potrebnih vještina pravosudnih stručnjaka za provedbu nedavno dogovorene Uredbe o digitalizaciji. Također će poduprijeti prilagodbu materijalnog prava EU i nacionalnog prava potrebama digitalnog gospodarstva i društva.

Cilj ovog interaktivnog rada i vježbi bio je procijeniti potrebe za obukom u digitalizaciji pravosuđa i potrebe za obukom u drugim područjima sa stručnjacima koji predstavljaju sve pravosudne struke (suci, državni odvjetnici, sudsko osoblje, odvjetnici, javni bilježnici, ovršitelji, probacijski službenici, zatvorsko osoblje). Važno je utvrditi potrebe ciljane publike i razumjeti kakva se podrška očekuje od Europske komisije u vezi s digitalnom tranzicijom nacionalnih pravosudnih sustava.

Radionice su kombinirale nekoliko vježbi i radionica kolektivne inteligencije s različitim dinamičkim okruženjima (individualno, grupe po struci, mješovite grupe) oko jedne odabrane teme. Svaki je od sudionika bio aktivno uključen u strukturirani proces radi pribavljanja što više podataka iz različitih država članica EU i iz različitih pravnih područja.

U dva dana konferencije vidljivo je da su javni bilježnici pravosudna profesija koja se lakše nosi s novim tehnologijama i voljna je predvoditi promjene, stoga je Europska komisija bila posebno pozorna za stavove i zahtjeve javnog bilježništva glede obuke o digitalizaciji, kao i toga kako ona utječe na različita područja prava s kojima se obično susreću javni bilježnici. U isto vrijeme, nije zaboravljeno koliko su važne vještine, etički aspekti i obuka kako javnih bilježnika i prisjednika tako i javnobilježničkog osoblja.

U svakom trenutku naše je izaslanstvo pokazivalo da posjedujemo široko i sigurno znanje o različitim pravnim područjima te da će digitalizacija i umjetna inteligencija utjecati na javnobilježničku profesiju i usluge koje će se pružati. Prijedlozi koje smo iznosili odlikovali su se čvrstinom, osnaženom osjećajem solidarnosti i etičnosti. Posebno je ohrabrujuće to što je Europska komisija vrlo otvorena i pruža podršku dubljem angažmanu i suradnji s CNUE-om te nacionalnim bilježnicima zastupljenim u CNUE-u i ENN-u kad god je edukacija u pitanju. Ideja o pružanju edukacije o pravu EU za javne bilježnike u državama kandidatima također je pozdravljena uz naklonost Europske komisije.

Izvješće sastavila:

U Varaždinu 29. 4. 2024. godine

Hana Hoblaj, javnobilježnički prisjednik u Uredu jvnog bilježnika Ruže Hoblaj iz Murskog Središća

EL@N II PROJEKT

Dana 12. siječnja 2024. godine u Vilniusu (Litva) je u organizaciji Vijeća notarijata Europske unije (CNUE) održan inicijalni sastanak (engl. *kick off*) projekta EL@N II na kojem su u ime Hrvatske javnobilježničke komore sudjelovali gđa Hana Hoblaj, članica Povjerenstva za međunarodnu suradnju i gđa. Mira Grbac, članica Stručnog vijeća HJA i glavna urednica časopisa Javni bilježnik.

Bit projekta jest edukacija javnih bilježnika o europskom pravu u predmetima s prekograničnim elementom, stoga će projekt EL@N obuhvatiti sadržaje i alate sa 6 različitih pravnih područja s prekograničnim elementom, i to primjenu uredbe o nasljeđivanju, nadalje dostupnost informacija i digitalnih alata u sprječavanju pranja novca i financiranja terorizma, prekogranično izvršenje autentičnih, to jest javnih isprava, pravni engleski jezik za javne bilježnike, ažuriranje i prijevod postojećih edukativnih materijala te ravnopravnost spolova u javnobilježničkoj struci. Svrha je projekta stalno stručno usavršavanje, odnosno edukacija i treninzi javnih bilježnika koji će se vršiti putem *online* platforme na koju će se postaviti sadržaji kreirani tijekom dvogodišnjeg trajanja projekta. Predmetni edukativni materijali bit će prvenstveno pripremljeni na engleskom jeziku.

Budući da je od strane CNUE-a prepoznat rad i znanje koje je Hana Hoblaj iskazala sudjelujući u dosadašnjim projektima (JuWiLi 1 i MAPE) na području prekograničnog nasljeđivanja i, općenito, prekogranične pravne problematike, voditelji projekta u Tajništvu CNUE-a predložili su da HJK, odnosno Hana Hoblaj bude voditelj radne skupine na projektu vezane uz izvršenje javnih autentičnih isprava s prekograničnim elementom te da se HJK na taj način uključi u projekt kao njegov punopravni partner. Partneri će projekta, uz CNUE kao voditelja, biti i javnobilježničke komore Austrije, Belgije, Češke, Litve, Nizozemske, Njemačke, Portugala, Slovenije, Španjolske i Italije te Arert (Međunarodna mreža registra oporuka) i UINL (Međunarodna unija latinskog notarijata).

Obveza na projektu u prvom će redu biti izrada edukativnih materijala na engleskom jeziku (*PowerPoint*-prezentacije, videosnimke, studije praktičnih primjera i testovi za samoevaluaciju) s područja izvršivosti, tj. ovršnosti javnih isprava prema Uredbi 650/2012 o nasljeđivanju, Uredbi 2016/1103 o bračno-imovinskom režimu i Uredbi 2016/1104 o imovini registriranih partnera, nadalje Uredbi 1215/2012 Brisel I bis u građanskim i trgovačkim stvarima, Uredbi 4/2009 o obvezama o uzdržavanju, Uredbi 2019/1111 o bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece. Osim izrade edukativnih materijala, u sklopu projekta planira se održavanje *webinara* i seminara u svrhu treninga javnih bilježnika na teme navedenog pravnog područja i europske regulative.

Realnost je da u državama članicama EU, gdje Republika Hrvatska spada u krug država članica kod kojih će broj takvih poslova biti u stalnom porastu (u prvom redu radi kupovine nekretnina, kao i ulaganja u turizam), dolazi do sve većeg broja međunarodnih transakcija, odnosno pravnih poslova s prekograničnim

elementima, stoga javni bilježnici moraju biti upoznati s kompleksnošću prekograničnog izvršenja ovršnih javnobilježničkih akata kako bi mogli pravilno primjenjivati Uredbe i davati efikasne savjete strankama iz tog pravnog područja.

Na *online* platformi koja će se izraditi u okviru projekta EL@N, a koja će biti dostupna svim javnim bilježnicima, moći će se koristiti edukativni materijali u bilo koje vrijeme, odnosno prema potrebi. Javni bilježnici tu će moći naći podatke i educirati se o različitim odredbama o priznanju i izvršivosti javnih isprava u drugim državama prema različitim pravnim režimima i uredbama EU.

S gledišta hrvatskih javnih bilježnika, navedeni projekt od iznimne je važnosti, pogotovo za one javne bilježnike koji se bave predmetima s prekograničnim elementom, a u praksi je sve više takvih predmeta, kao npr. u ostavinskim postupcima, trgovačkom predmetima ili pravnim poslovima vezanim uz nekretnine. Pritom ne treba smetnuti s uma da javni bilježnici prema Zakonu o javnom bilježništvu imaju obvezu stalnog stručnog usavršavanja, što će također biti moguće na ovaj način.

Na kraju, u pogledu financijskog okvira koji se predviđa za predmetni projekt, ističe se sljedeće: HJK kao punopravni član projekta u njemu ima predviđeni budžet u iznosu od 32.682,00 EUR, od kojeg bi iznosa Europska komisija sufinancirala 90 %, to jest od Komisije će HJK za sudjelovanje u projektu dobiti 29.414,00 EUR, a iz tog je iznosa financirano i sudjelovanje gđe Hoblaj i gđe Grbac na inicijalnom sastanku u Vilniusu.

Sastanak voditelja radnih skupina projekta EL@N II i sastanak s društvom FLOWPARKS Jochen & Sean

Izvješće

I. Dana 26. veljače 2024. godine održan je prvi *online* sastanak voditelja svih radnih skupina projekta EL@N II u organizaciji voditelja projekta Vijeća notarijata Europske unije (CNUE) iz Bruxellesa. Sastanak je održan od 15:30 do 17:00 sati na engleskom jeziku putem videokonferencije.

Sastanak je započeo Andrea Grissila, predstavnik CNUE-a, koji je organizirao sastanak svih voditelja radnih skupina radi iznošenja izvješća o napredovanju u radu na projektu. *Online* sastanci održavat će se svakih mjesec do dva radi kontinuiteta u radu na projektu. Svaki voditelj predstavio je radnje koje su poduzete. Kao voditeljica radne skupine WP4 – *Prekogranično izvršenje javnih isprava* izvijestila sam kolege da sam organizirala prvi *online* sastanak radne skupine, koji je bio održan 7. veljače 2024. godine i na kojem smo dogovorili podjelu rada među partnerima: Italijom, Slovenijom i Hrvatskom. Na istom sastanku dogovoreno je da će se sljedeći sastanak radne skupine WP4 održati 4. travnja 2024. godine, a do tada svaki partner treba izraditi najmanje jednu PPT-prezentaciju o uredbi koja mu je dodijeljena. Također sam obavijestila kolege da smo za 19. rujna 2024. godine dogovorili održavanje *webinara* na kojem će se predstaviti PPT-prezentacije o prekograničnom izvršenju javnih isprava prema odredbama uredbi EU.

Dogovoreno je da će se idući sastanak voditelja radnih skupina radi iznošenja izvješća održati sredinom travnja 2024. godine. Andrea Grissila također je najavio da će se 4. ožujka 2024. godine održati *online* sastanak s voditeljem društva FLOWSPARKS Jochen & Sean radi izrade *online e-learning*-platforme na koju će se učitavati edukativni materijali izrađeni na projektu EL@N II.

II. Dana 4. ožujka 2024. godine od 15:00 do 16:30 sati održan je *online* sastanak predstavnika projekta EL@N II sa savjetnikom društva FLOWSPARKS Jochen &Sean.

Budući da su na projektu EL@N II preuzete obveze izrade edukativnih materijala i njihova postavljanja na *e-learning*-platformu, voditelji radnih skupina dužni su nadgledati i izvršavati učitavanje izrađenih pisanih i snimljenih podataka na platformu. CNUE je s društvom FLOWSPARKS Jochen & Sean dogovorio i potpisao ugovor za izradu *e-learning*-platforme na stranici ENN-a. Sastanak je održan s g. Jochenom, koji će obučiti i savjetovati voditelje radnih skupina kako koristiti *e-learning*-platformu i postaviti, odnosno učitati izrađene materijale na nju. Prezentirao je izgled platforme i mogućnosti sadržaja koji se mogu postaviti na nju. Također je tražio da svaki voditelj radne skupine predstavi svoje viđenje platforme, odnosno svoje poznavanje *e-learninga*, te sam iznijela da sam koristila platformu kroz edukaciju na projektu EuFamPro, i to platformu MOOC Unicam Moodle.

Andrea Grissila dogovorio je da ćemo održati *webinar* putem kojeg će se voditelji projekta educirati o tome kako koristiti i postavljati edukativne materijale na platformu. Budući da će se raditi o tehničkim stvarima, uključila sam kao podršku i pomoć za rad na projektu javnobilježničkog prisjednika Ivana Marčinka, koji je istovremeno i predstavnik HJK u CNUE-ovoj radnoj skupini „Digitalizacija, nove tehnologije i Futurology Forum".

G. Jochen obavijestio nas je da će održati najmanje 2 radionice te, po potrebi, individualne sastanke na kojima će voditelje radnih skupina i druge sudionike educirati o radu na *e-learning*-platformi, te će stoga poslati poveznice za održavanje sljedećeg sastanka u nekoliko narednih dana.

Izvješće sastavila:

U Varaždinu 5. 3. 2024. godine

Hana Hoblaj, javnobilježnički prisjednik u javnobilježničkom uredu Ruže Hoblaj iz Murskog Središća

2. sastanak s društvom FLOWPARKS Jochen & Sean

Izvješće

Dana 17. travnja 2024. godine u vremenskom razdoblju od 10:00-12:00 sati održan je online sastanak predstavnika EL@N II projekta sa savjetnikom društva FLOWSPARKS Jochen &Sean.

Budući da su na EL@N II projektu preuzete obaveze izrade edukativnih materijala i postavljanje istih na e-learning platformu voditelj radnih skupina dužni su postaviti izrađene pisane i snimljenih materijale kao i samostalno dizajnirati te modelirati e-learning platformu koja se nalazi na ENN stranici. Sastanak je održan s g. Jochen C. koji nas je praktičnim primjerima i izravnim online zadacima koje smo prema njegovim naputcima provodili obučio kako izraditi e-learning module. Program FLOWSPARK omogućuje izradu e-learning putem različitih modela izradom pametnih stranica, pametnih upitnika, pametnih videa i drugo, a što voditelji radnih skupina moramo sami izraditi.

Time smo se educirali o nekim osnovnim radnjama u upravitelju sadržaja i o tome kako stvoriti i izgraditi SmartPage. Nadalje, razgovarali smo o tome kako izgraditi e-učenje te je Jochen odredio da je za izradu dobrih e-learninga predložio parametre i to:

- Odrediti svoje ciljeve učenja (što polaznici trebaju znati, raditi)
- Izgraditi svoj okvir – što prvo trebaju naučiti, a što slijedi.
- Povezati ispravne metode (prema predlošcima u FLOWSPARKS) s ciljem učenja.
- Provjeriti imamo li sav relevantan materijal.
- Izgraditi prvu verziju (koja se može mijenjati)
- Testirati i dobiti povratne informacije.
- Prilagoditi, ponoviti i ponovo testirati.

Prema uputama sam samostalno za sad izradila dva različita modela e-learninga koji će biti dostupni na ENN stranici.

Također smo se složili da podijelimo sadašnju grupu u dvije kako bismo imali fokusirane obuke na specifičnom znanju. U grupi 1,koja je više usmjerena na treninge o propisima i kako ih implementirati: Hana - Antonio - Silvina – Martin. U grupa 2, koja se odnosi na jezičnu obuku za javne bilježnike: Lucy – Rodolphe.

G. Jochen C. je iznio da će održati worshopove po grupana nakon što dogovorimodatume za sastanke na kojima će voditelje radnih skupina i druge sudionike educiati o specifikama rada na e-learning platformi te će stoga poslati poveznice za održavanje slijedećeg sastanka u nekoliko slijedećih dana.

Izvješće sastavila:

U Varaždinu, 30.04.2024. godine.

Hana Hoblaj, javnobilježnički prisjednik u javnobilježničkom uredu Ruže Hoblaj iz Murskog Središća

3. sastanak radne skupine WP4 „Prekogranično izvršenje javnih isprava"EL@N II projekta

Izvješće

Dana 8. svibnja 2024. godine održan je treći *online* sastanak radne skupine modula WP4 „Coss-border enforcement of authentic instrument" projekta EL@N II koji sam kao voditeljica radne skupine organizirala uz tehničku podršku Vijeća notariata Europske unije (CNUE) iz Bruxellesa. Sastanak je održan od 14:00 do 15:00 sati na engleskom jeziku putem videokonferencije.

Na sastanku su sudjelovali predstavnici država partnera u modulu WP4 i mađarski predstavnik, Antonio Cappiello, predstavnik Talijanske javnobilježničke komore, Nina Kralj i Aleksander Šanca, predstavnici Slovenske javnobilježničke komore, Tamas Balogh, predstavnik Mađarske javnobilježničke komore, Andrea Grisilla, koordinator projekta EL@N II, predstavnik CNUE-a te, kao predstavnici Hrvatske javnobilježničke komore, Ivan Marčinko i ja, Hana Hoblaj. Sastanke redovito provodim svakih mjesec dana radi praćenja napretka i kontinuiteta rada na projektu.

Na posljednjem sastanku dogovoreno je da će svaki predstavnik do održavanja ovog sastanka izraditi PPT-prezentacije ili druge pisane materijale iz njegove grupe uredbi. Stoga sada imamo izrađene skoro sve edukativne materijale prema odredbama gotovo svih uredbi koje su obuhvaćene ovim modulom.

Antonio Cappiello iz Italije priredio je jedinstvenu PPT-prezentaciju o prekograničnom izvršenju javnih isprava u koju je uvrstio sve tri uredbe koje su u njegovoj grupi, i to Uredbu 2016/1103 o režimu bračne imovine, Uredbu 2016/1104 o imovini registriranih partnerstva i Uredbu br. 650/2012 o nasljeđivanju.

Ja sam do sada izradila PPT-prezentaciju o prekograničnom izvršenju javnih isprava prema odredbama Uredbe br. 805/2004 o Europskom ovršnom nalogu, kao i sažetak odredbi te uredbe i usporedbu s Uredbom Brisel I bis, a također sam priložila i formular za izdavanje Potvrde o europskom ovršnom naslovu. Nadalje sam izradila dvije odvojene PPT-prezentacije sukladno odredbama Uredbe br. 44/2001 Bruxelles I i Uredbe br. 1215/2012 Bruxelles I a, te također priložila formulare za izdavanje Potvrde prema tim uredbama. Stoga je dio koji se odnosi na grupu uredbi koje sam dodijelila Hrvatskim predstavnicima više-manje odrađen, jer nedostaje samo još upitnik i videosnimka.

Nina Kralj iz Slovenije pripremila je PPT-prezentaciju prema odredbama Uredbe 4/2009 o obvezi uzdržavanja, kratki sažetak, praktične primjere te formular za izdavanje Potvrde prema navedenoj uredbi. Edukativne materijale za preostale dvije uredbe pripremit će u sljedećih nekoliko tjedana.

Izvijestila sam sve sudionike da kao voditeljica radne skupine sudjelujem na edukaciji o tome kako kreirati *e-learning*-module. Društvo FLOWSPARK izradilo je za voditelje radnih skupina projekta EL@N II pristup na platformu te priredilo verziju za vježbanje izrade e-*learning*-modula, gdje se možemo praktično upoznati s izradom dokumenata u formatima *smartpages, smartdocs, smartvideos, smatrquestionaries*... Do sada sam izradila nekoliko formata *smartpages i smartdocs* za koje sam prema izrađenim edukativnim materijalima sama dizajnirala i priredila tekst kako bi on bio što sažetiji i jednostavniji za učenje od strane javnih bilježnika. Međutim, imam još dosta mogućnosti za rad te ću, nakon što dobijem izrađene edukativne materijale od partnera na modulu, nadalje izrađivati i postavljati te materijale na *e-learning*-platformu. FLOWSPARK će održati još radionica i edukacija za voditelje radnih skupina, tako da možemo naučiti izrađivati zanimljive stranice za javne bilježnike u sklopu *e-learning*-platforme. Nastojim izraditi što zanimljivije i sažetije „pametne stranice" s najbitnijim informacijama o tome kako u praksi koristiti odredbe Uredbe o prekograničnom izvršenju javnih isprava.

Budući da smo prema odredbama ugovora s Europskom komisijom dužni na *e-learning*-platformu postavljati edukativne materijale svakih nekoliko mjeseci, nastojat ćemo izraditi što više različitih edukativnih materijala.

Dogovoreno je da ćemo do idućeg sastanka izraditi dva do tri pitanja za svaku uredbu, tako da možemo izraditi upitnik koji ćemo dostaviti svim javnobilježničkim komorama EU kako bi se on diseminirao svim javnim bilježnicima prije održavanja *webinara*. Na taj će način javni bilježnici unaprijed dobiti uvid u tematiku *webinara* koji ću organizirati 19. rujna 2024. godine.

Također smo se dogovorili da će predstavnici iz Mađarske izraditi PPT-prezentaciju o provođenju ovršnog postupka – platnih naloga koji su u nadležnosti javnih bilježnika u Mađarskoj – te će ju prezentirati na webinaru u rujnu ove godine. Također će izraditi praktične primjere i obraditi sudsku praksu koju imaju te će isto također postaviti na e-learning-stranicu do kraja ove godine.

Dogovarali smo također izradu videosnimaka koje bi bile korisne javnim bilježnicima te je dogovoreno da bi se snimke mogle izraditi prilikom održavanja seminara uživo u Ljubljani u travnju iduće godine.

Suglasno je dogovoreno da će se idući sastanak radne skupine WP4 „Cross-border enforcement of authentic instrument" održati 5. lipnja 2024. godine u 14 h te će do tada svaki partner projekta pripremiti nekoliko pitanja za izradu upitnika.

Zahvalom na sudjelovanju i pozdravom u 15 sam sati završila treći *online* sastanak radne skupine WP4 „cross-border enforcement of authentic instrument" projekta EL@N II.

Izvješće sastavila:

U Varaždinu 9. 5. 2024. godine

Hana Hoblaj, javnobilježnički prisjednik u javnobilježničkom uredu Ruže Hoblaj iz Murskog Središća

EL@N II projekt: Webinar o prekograničnom izvršenju javnih isprava

Dana 12. siječnja 2024. godine održan je *kick-off* sastanak projekta EL@N II, čime je službeno započet projekt koordiniran od strane Vijeća notarijata Europske unije (CNUE). Na projektu koji će trajati dvije godine i sufinanciran je od strane Europske komisije s 90 % sredstava sudjeluju kao partneri projekta nacionalne javnobilježničke komore iz Austrije, Belgije, Hrvatske, Češke, Njemačke, Italija, Litve, Nizozemske, Portugala, Slovenije i Španjolske, kao i Međunarodne unije latinskog notarijata (UINL) i Europske mreže registara oporuka (ENRWA), dok će Francuska podržati projekt kao pridruženi partner.

Svrha je projekta educiranje i obuka javnih bilježnika iz područja nasljednog prava, sprječavanja pranja novca, prekograničnog izvršenja javnih isprava, engleskog jezika za javne bilježnike i jačanja rodne ravnopravnosti u javnobilježničkoj praksi. Projekt je podijeljen sukladno navedenim tematikama u šest radnih skupina koje će putem različitih modela učenja izraditi edukativne materijale (*PowerPoint*-prezentacije, sažeci, samoevaluirajući upitnici, praktični primjeri, videosnimke) na engleskom jeziku koji će javnim bilježnicima biti dostupni na *e-learning*-platformi ENN-stranice. Uz dostupnost e-učenja, u sklopu pojedinih modula također će se održati seminari i *webinari*.

Članica Povjerenstva za međunarodnu suradnju HJK, javnobilježnička prisjednica Hana Hoblaj, od strane CNUE-a imenovana je voditeljicom radne skupine za „Prekogranično izvršenje javnih isprava“ projekta EL@N II te je u sklopu istog organizirala i moderirala međunarodni *webinar* pod naslovom „Rješavanje predmeta s prekograničnim elementom“ koji je održan 19. rujna 2024. godine. Budući da se u sklopu radne skupine „Prekogranično izvršenje javnih isprava“ izrađuju edukativni materijali i provodi edukacija te treninzi javnih bilježnika iz područja izvršenja javnih isprava, prema odredbama 9 različitih uredbi Europske unije, i to Uredbe 805/2004 o Europskom ovršnom nalogu, Uredbe 650/2012 o nasljeđivanju, Uredbe 2016/1103 o bračnoimovinskom režimu, Uredbe 2016/1104 o imovini registriranih partnera, Uredbe 44/2001 Bruxelles I i Uredbe 1215/2012 Brisel I bis u građanskim i trgovačkim stvarima, Uredbe 4/2009 o obvezama o uzdržavanju, Uredbe 2201/2003 Bruxelles II a i Uredbe 2019/1111 Brisel II ter o bračnim sporovima i u stvarima povezanima s roditeljskom odgovornošću te o međunarodnoj otmici djece, proveden je *webinar* na kojem je prezentirana primjena navedenih uredbi od strane javnih bilježnika.

Webinar koji je pratilo više od 300 sudionika okupio je javne bilježnike iz cijele Europe kako bi istražili pojedinosti o prekograničnom izvršenju javnih isprava. Javni bilježnici imaju ključnu ulogu u očuvanju pravne sigurnosti autentičnih instrumenata (javnih isprava) te je razumijevanje načina na koji se oni provode izvan naših državnih granica ključno u današnjem, sve više međusobno povezanom svijetu. Tijekom *webinara* prikazani su pravni okviri te se raspravljalo o izazovima s kojima se javni bilježnici suočavaju u tom prekograničnom kontekstu. Cilj *webinara* bio je osnažiti javne bilježnike znanjem i alatima potrebnim za snalaženje u složenim prekograničnim predmetima i osigurati neometanu primjenu autentičnih instrumenata u svim jurisdikcijama.

Na *webinaru* su prezentacije održali istaknuti javni bilježnici i stručnjaci iz područja prekograničnog izvršenja javnih isprava, i to iz različitih država članica Europske unije. Uvodno predstavljanje projekta na početku *webinara* izložio je Andrea Grisilla, projektni menadžer u CNUE-u iz Belgije, nakon čega je započet središnji dio *webinara* koji se odnosio na primjenu različitih uredbi EU u prekograničnom izvršenju javnih isprava iz perspektive javnih bilježnika. Nadalje je Paulo Pasqualis, javni bilježnik iz Italije, predstavio primjenu Uredbe o bračnoimovinskom režimu i imovini registriranih partnera, kao i primjenu Uredbe o nasljeđivanju. U nastavku *webinara PowerPoint*-prezentacije su održale predstavnice iz Slovenije, i to javna bilježnica Nana Povšič Ružić koja je predstavila Uredbu o uzdržavanju, dok je

javnobilježnička prisjednica Nina Kralj usporedbenopravno prikazala uredbe Brisel II a i Brisel II ter vezane uz razvode brakova koje provode javni bilježnici u većem broju država članica Europske unije.

Webinar je nastavljen prikazom prekograničnog izvršenja javnih isprava s gledišta nacionalnog uređenja Republike Mađarske i praktičnim primjerima koje je predstavio dr. Tamas Balogh, direktor Javnobilježničkog instituta kod Mađarske javnobilježničke komore. Nacionalni ovršni postupak u Mađarskoj koji provode javni bilježnici u vidu platnih naloga izložio javni bilježnik dr. Gabor Marton Toth.

Javnobilježnički prisjednik Ivan Marčinko iz Hrvatske prezentirao je primjenu Uredbe Brisel I i Brisel I bis te predstavio rezultate upitnika (*Google Forms*) koji je nekoliko tjedana prije održavanja *webinara* putem CNUE-a distribuiran svim javnim bilježnicima radi upoznavanja s tematikom *webinara* te pronalaženja odgovora prilikom praćenja prezentacija na *webinaru*.

Voditeljica navedene radne skupine projekta EL@N II je, uz održavanje pozdravnog govora, moderiranje i završne napomene, održala i *PowerPoint*-prezentaciju o pravnim okvirima i praktičnoj primjeni Uredbe o europskom ovršnom naslovu.

Slijedom svih prezentacija i rasprave, istaknut je sve veći značaj ovršnih javnih isprava u prekograničnim pravnim poslovima unutar Europske unije. Javni su bilježnici sve više uključeni u različite pravne poslove koji sadržavaju ovršne klauzule, što zahtijeva temeljito razumijevanje specifičnih postupaka za ovrhu u državama članicama. To je znanje ključno za podržavanje slobodnog kretanja osoba i osiguravanje pravne sigurnosti preko granica. Od Uredbe o europskom ovršnom nalogu do Uredbe Bruxelles I bis, Uredbe Bruxelles II ter i onih koje se bave uzdržavanjem, nasljeđivanjem, bračnom imovinom i imovinom registriranih partnerstava, svaka je prezentacija istaknula ključnu ulogu koju te uredbe imaju u osiguravanju pravne sigurnosti i omogućavanju lakših prekograničnih pravnih procesa unutar Europske unije.

Također je predstavljen način na koji različite zemlje članice postupaju u ovršnim postupcima, uključujući mađarsko gledište u provedbi. Mađarska je, kao i druge zemlje članice EU, provela nacionalne postupke koji su usklađeni s propisima EU kako bi osigurala da su autentični instrumenti (javne isprave) provedivi preko granica. Ta je perspektiva ključna za razumijevanje načina na koji se propisi EU primjenjuju unutar nacionalnih konteksta, pomažući u usklađivanju praksi diljem Europske unije uz poštovanje lokalnih pravnih tradicija.

Razumijevanje različitih propisa EU omogućuje javnim bilježnicima da lakše identificiraju primjenu odgovarajućih europskih pravila na određeni pravni predmet i provedbu javnih isprava u državama članicama. Stoga je od vitalne važnosti da javni bilježnici nastave obavljati stalnu edukaciju o primjeni različitih europskih propisa, posebno kada se odnose na prekograničnu ovrhu. *Webinar* je poslužio kao uvod u složeni svijet prekogranične ovrhe, s time da je obrađeno devet različitih europskih propisa, a cilj mu je bio pružiti temeljno razumijevanje ključnih načela i postupaka. Međutim, složenost i detaljna primjena tih propisa u različitim kontekstima zahtijeva daljnje istraživanje i kontinuirano učenje. Osim *webinara*, javni bilježnici na *online* platformi Europske notarske mreže (ENN) imaju pristup opsežnom odjeljku za e-učenje ispunjenom obrazovnim materijalima relevantnim za prekograničnu izvršenje javnih isprava, podržavajući kontinuirano učenje i profesionalni razvoj.

◀ Lijevo možete skenirati QR-kod za pristup registraciji na Europsku javnobilježničku mrežu (ENN).

Sjednica i Akademija Komisije za europske poslove (CAE) kod Međunarodne unije latinskog notarijata (UINL) u Barceloni te sastanci radnih skupina CAE-projekata

Dana 19. i 20. listopada 2023. godine održana je sjednica i akademija Komisija za europske poslove (CAE) kod Međunarodne unije latinskog notarijata (UINL) u Barceloni kao i sastanci radnih skupina projekata CAE-komisije. Kao predstavnici Hrvatske javnobilježničke komore sudjelovali su delegati CAE-komisije Tihana Sudar, predsjednica Povjerenstva za međunarodnu suradnju, član radne skupine CAE-projekta „Punomoći za zastupanje trgovačkih društava" i Hana Hoblaj, član Povjerenstva za međunarodnu suradnju, član radne skupine CAE-projekta „Javnobilježničke tarife".

1. Sastanci projekata CAE-komisije

Dana 19. listopada 2023. godine od 12 do 14 sati održani su sastanci radnih skupina projekata koje provodi CAE-komisija. U mandatnom razdoblju od 2023. do 2025. godine provode se 4 projekta, i to: 1. *Dejudikalizacija* – projekt koji istražuje prijenos nadležnosti sa sudova na javne bilježnike, odnosno proširenje nadležnosti javnih bilježnika s učinkom rasterećenja državnih tijela, a voditelj projekta je potpredsjednik CAE-komisije Bernard Basseville; 2. *Pravna sigurnost i promet nekretnina* – projekt koji se provodi u suradnji s *Fondation pour le Droit Continental; 3. Punomoći za zastupanje trgovačkih društava* – projekt čiji je voditelj potpredsjednik CAE-komisije Juan Carlos Rodriguez Minana i 4. *Javnobilježničke tarife* – projekt koji će istraživati općenite značajke javnobilježničkih tarifa u pojedinoj državi Europe te se neće upuštati u iznose i visine tarifa, a voditeljica projekta je potpredsjednica CAE-komisije Marianna Papakiriakou.

U radnim skupinama na projektima sudjeluju samo određene države članice CAE-a, pa tako na projektu *Punomoći za zastupanje trgovačkih društava* sudjeluje kao predstavnica Hrvatske gđa Tihana Sudar, dok u radu projekta *Javnobilježničke tarife* sudjeluje Hana Hoblaj**.** Na sastanku projekta za javnobilježničke tarife u kojem sudjeluju delegati iz Francuske, Mađarske, Nizozemske, Njemačke, Italije, Slovenije, Grčke i Hrvatske raspravljalo se o cilju projekta i opsegu istraživanja te je dogovoreno da će se istraživanje provesti općenito budući da je pitanje tarife jako osjetljiva tema. Stoga će se prikupiti podaci o tome kakve vrste tarifa države imaju, jesu li nagrade određene u postotku od vrijednosti posla, prema vrijednosnim razredima ili fiksno te tko donosi tarifu, imaju li sve države određenu tarifu i koje su prednosti za društvo, odnosno građane ako postoji propisana tarifa. Sukladno navedenom, izrađen je upitnik od 9 pitanja s potpitanjima koji će prvo ispuniti delegati koji sudjeluju u projektu te će se tada vidjeti što je u upitniku potrebno mijenjati. Upitnik će biti diseminiran svim državama CAE-komisije početkom iduće godine te će se prikupljeni podaci obrađivati tijekom 2024. godine, a rezultati i studije prikazat će se na sjednici CAE-komisije 2025. godine. Na sastanku projekta *Punomoći za zastupanje trgovačkih društava* sudjeluju delegati iz država članica CAE-a, i to: Andore, Španjolske, Švicarske, Italije, Njemačke i Hrvatske. Pripremljena su i izrađena pitanja vezana uz punomoći za zastupanje u trgovačkim društvima koja će se također dostaviti svim državama članicama CAE-a.

2. CAE-akademija

Dana 19. listopada 2023. godine održala se od 15.30 do 19.30 sati CAE-akademija pod naslovom „Budućnost nužnog nasljednog dijela u europskim pravnim sustavima", na kojoj je izlagao velik broj renomiranih pravnih stručnjaka iz različitih europskih država. Uvodne govore održali su predsjednica CAE-komisije gđa Valentina Rubertelli, predsjednik Španjolske javnobilježničke komore g. Jose Alberto Martinez Sanchez te predsjednik Katalonske javnobilježničke komore u Kataloniji g. Jose Alberto Marin Sanchez. Navedeno je da tema CAE-akademije bude posvećena nužnom nasljednom dijelu, jer se uređenje toga pravnog instituta mijenjalo kroz povijest te se u nekim državama trenutno događaju promjene. Javni bilježnici imaju važnu ulogu u pružanju pravnih savjeta iz područja nasljednog prava i provođenja ostavinskih postupaka, također i onih s prekograničnim elementom. S obzirom na to da postoje različiti pravni sustavi koji drukčije uređuju nužni nasljedni dio, a javni bilježnici kroz provođenje ostavinskih postupaka mogu doći u položaj da moraju primjenjivati tuđe materijalno pravo, svrsishodno je upoznati se s nužnim nasljeđivanjem. Nužni nasljedni dio predstavlja ograničavanje

slobode raspolaganja vlastitom imovinom oporučitelja, a pravni sustavi država različito uređuju i propisuju tko su nužni nasljednici i koji nasljedni dio predstavlja nužni dio, veličinu nužnog dijela, to jest vrijednost nužnog dijela. U 90 % država civilnopravnog sustava na nužni nasljedni dio ima pravo uz djecu i supružnik, međutim u nekim državama nužni nasljedni dio mogu tražiti i braća i sestre (Slovenija, Srbija…). Međutim, radi slobode raspolaganja vlastitom imovinom u svim vrstama pravnih poslova, pa tako i oporučnog raspolaganja, države prilagođavaju svoje propise u smjeru smanjivanja veličine nužnog nasljednog dijela. Međutim, u državama poput npr. Italije tri četvrtine nasljedstva još su uvijek rezervirane za nužne nasljednike, čime je uvelike ograničena sloboda oporučitelja.

Na okruglom stolu koji je moderirala gđa. Valentina Rubertelli s izlaganjem je započeo prof. Philippe Potentier iz Francuske koji je prikazao povijesni razvoj nužnog nasljeđivanja. Odredbe o nužnom nasljeđivanju određuju koliko je oporučitelj u slobodi raspolaganja ograničen u korist članova svoje obitelji. Sloboda je onoliko široka koliko nije na štetu neke druge osobe. Nužno nasljeđivanje postoji još od rimskog prava, kasnije ga je također Napoleon preuzeo u pravni sustav, pa tako nužno nasljeđivanje postoji u civilnopravnim kao i u *common law* sustavima. Pravni institut nužnog nasljeđivanja proizlazi iz obveze brige i skrbi za bliske članove obitelji i zaštite najužih članova obitelji. Pravo na nasljeđivanje i nužni dio mijenjalo se kroz povijest te su nasljednici bili samo prvorođeni muškarci i time se razlikovalo pravo nasljeđivanja muškaraca i žena, a kasnije je također vidljiva i razlika kod nužnog nasljeđivanja, pa je i danas u državama različito određeno tko i u kolikom dijelu ima pravo na nužni dio te je time zaštićen samo određeni krug zakonskih nasljednika.

S izlaganjem je nastavio g. Federico Tassinari iz Italije koji je iznio da prema talijanskom Građanskom zakoniku na nužno nasljeđivanje otpadaju tri četvrtine nasljedstva, što je iznimno velik nužni dio, te je sloboda oporučitelja iznimno jako ograničena. Razlozi tomu proizlaze iz čvrstih obiteljskih veza i zaštite bliskih članova obitelji kako bi se održao mir u obitelji i osigurala sredstva za život. U nužni nasljedni dio uračunavaju se darovi koje je oporučitelj dao za živote nužnim nasljednicima, odnosno nasljednici su dužni vratiti darove da bi se mogli namiriti nužni nasljednici u svojim dijelovima (*Code civil* čl. 555, 559). Stoga je darovanje također ograničeno jer se kombinira s nužnim nasljeđivanjem.

Nužno nasljeđivanje za Švicarsku je predstavila gđa Corinne Zimmerli koje je iznijela da se zakonodavni okvir u Švicarskoj mijenjao iz razloga što brak više nije jedina zajednica života bliskih osoba. Stoga se nužno nasljeđivanje proširilo na sve vrste partnerskih zajednica, bile one u vidu braka između muškarca i žene ili izvanbračne zajednice, kao i istospolne zajednice. Nužni nasljednici u Švicarskoj su potomci i bračni supružnici, a preci nemaju pravo na nužni dio iako je prema obiteljskom pravo svatko dužan brinuti se za svoje roditelje. Nužno nasljeđivanje proizlazi iz obaveze brige i skrbi te pomoći roditeljima, jednako kao i djeci i supružniku. Razlozi za isključenje nužnih nasljednika iz nasljeđivanja zakonski su propisani i u pravilu su to teške povrede obveza prema ostavitelju ili članu obitelji, kao što je kazneno djelo počinjeno protiv ostavitelja. Nužnim nasljeđivanjem nastoji se osigurati jednakost između nasljednika.

Izlaganje je nastavila predstavnica Velike Britanije koja je iznijela da u *common law* sustavima postoji potpuna sloboda oporučivanja i nužni nasljedni dio kao takav nije propisan, međutim postoje sudske presude (*case law*) koje su izvor prava prema kojima je određeno da nasljednici mogu podnijeti zahtjev da im se odredi nasljedni dio. Ukoliko sud utvrdi da nasljednik koji predstavlja užu obitelj, supružnik ili dijete nema sredstava za život i uzdržavanje, sud će na zahtjev tog nasljednika odobriti da dio nasljedstva pripadne zakonskom nasljedniku, u pravilu u postotku, npr. 11 % od ukupne vrijednosti nasljedstva, ovisno o razlozima i potrebama nasljednika.

Prof. Jesus Gomez Taboada predstavio je španjolski sustav nužnog nasljeđivanja. Španjolska je država koja ima različite pravne sustave i različito uređeno nasljedno pravo. Stoga pravni sustav u Kataloniji nije jednak kao u drugim dijelovima države, a pravo je podijeljeno na 7 različitih autonomnih pravnih sustava. Stoga pojedini autonomni pravni sustavi unutar Španjolske poznaju nužno nasljeđivanje, dok ga drugi ne poznaju. Nužni su nasljednici djeca i potomci te supružnici. Čak dvije trećine nasljedstva otpadaju na nužni nasljedni dio te oporučitelj može raspolagati samo jednom trećinom svoje imovine, s time da se nužni dio može namiriti i plodouživanjem. Ako je supružnik živ, tada djeca imaju pravo na 1/3 nasljedstva, a ako je supružnik preminuo prije ostavitelja, tada djeca imaju pravo na 1/2 nasljedstva.

Zaključna razmatranja CAE-akademije iznijela je prof. Elena Lauroba Lacassa iz Španjolske koja je izjavila da je svrha uspostavljanja nužnog nasljeđivanja zaštita obitelji i bliskih članova kako bi imali nužna sredstva za život. Nužno nasljeđivanje proizlazi iz obiteljskog prava i nužnosti za uzdržavanjem osoba, s time da se isto kroz povijest mijenjalo. Iako se polazi od slobode raspolaganja imovinom, prilikom oporučnog raspolaganja imovinom nužno nasljeđivanje

ograničava tu slobodu iz razloga što se smatra da postoji obveza iz obiteljskopravnog odnosa da se bliskim članovima obitelji – najužim zakonskim nasljednicima – moraju osigurati osnovna sredstva za život.

3. Sjednica CAE-komisije

Dana 20. listopada 2023. godine u trajanju od 8.45 do 18 sati održana je sjednica Komisije za europske poslove kod UINL-a (CAE-komisija). Pozdravni govor održali su predsjednik Španjolske javnobilježničke komore Jose Angel Martinez Sanchiz, Predsjednik Katalonske javnobilježničke komore Jose Alberto Marin Sanchez i potpredsjednica CAE-komisije Valentina Rubertelli.

Nastavno su izlaganja i izvješća o svome radu iznijeli potpredsjednik UINL-a za Europu Jens Bormann te predsjednik Komisije UINL-a za javnobilježničku suradnju Richard Bock. Zbog bolesti isti nisu mogli osobno sudjelovati na sjednici CAE-komisije te je delegat Njemačke gđa Larissa Oebel pročitala izvješća potpredsjednika UINL-a za Europu g. Jensa Bormanna i g. Richarda Bocka. Nadalje se nastoji unaprijediti položaj javnih bilježnika, odnosno postići to da se na javnobilježničku službu u OECD-u gleda objektivnije. Provodi se projekt putem kojeg bi se unaprijedio položaj za javnobilježničke službe, usvaja se metodologija pristupa i objašnjavanja položaja javnobilježničke službe. Na području sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma pregovara se s Komisijom EU da se lakše provode dubinske analize te da se kod trgovačkih društava stvarnim vlasnikom smatra onaj tko drži 25 % temeljnog kapitala i da se samo za tu osobu provodi dubinska analiza. Također se radi na novoj Direktivi o pravu društava u kojoj bi se propisalo da isključivo bilježnici imaju izravan uvid u sudske registre svih država članica EU. U izviješću g. Richarda Bocka o radu Povjerenstva UINL-a za međunarodnu javnobilježničku suradnju izneseno je da je delegacija posjetila Azerbajdžan, koji ispunjava zahtjeve za pristupanje UINL-u, a također su posjetili i Kambodžu, koja još uvijek ne ispunjava minimalne standarde kako bi se mogla pridružiti UINL-u.

Nakon iznesenih izvješća usvojen je dnevni red sjednice CAE-komisije te su delegati europskih država članica

CAE-a iznijeli nacionalna izvješća o pravnom razvoju i legislativnim novostima vezanim uz notarijate svake države članice CAE-a, a nacionalna izvješća svake države članice, koja će biti dostupna svima nakon što se uspostavi nova internetska stranica za CAE-komisiju unutar UINL-a, prethodno su u pisanom obliku dostavljena UINL-u.

Nastavno su voditelji CAE-projekata predstavili rad na ranijim i novim projektima u kojima delegati rade unutar radnih skupina. Potpredsjednik Bertrand Basseville, kao voditelj projekta Dejudikalizacija koji se odnosi na prijenos nadležnosti sa sudova na javne bilježnike u nespornim stvarima, iznio je da su već prikupljeni podaci od država članica putem online upitnika te se oni moraju obraditi kako bi se izradila studija. Potpredsjednik Jose Ignacio Gonzalez Alvarez iznio je, vezano uz projekt Pravna sigurnost i promet nekretnina koji se provodi u suradnji s Fondation pour le Droit Continental, da su prikupljeni podaci od nekih država CAE-a, no da se moli sve države da ispune online upitnik koji je dostavljen svim državama CAE-a, a nakon što se podaci prikupe, profesor će ih obraditi i studija, preporuke i zaključci nadalje će se koristiti samo ako će biti povoljni za javnobilježničke službe svih država CAE-a. Za novi projekt Punomoći za zastupanje trgovačkih društava, koji vodi potpredsjednik Juan Carles Rodriguez Minana, izneseno je kako je održan sastanak radne skupine, sastavljen je upitnik te su predstavljena pitanja koja će se dostaviti svim državama radi ispunjavanja. Zaključno je potpredsjednica Marianna Papakiriakou predstavila i novi projekt Javnobilježničke tarife te prikazala upitnik s pitanjima koja su sastavljena na radnoj skupini projekta, a koja će se dostaviti državama CAE-a kako bi se prikupili podaci nakon što se dorade s predlošcima odgovora.

Sjednica CAE-a završila je pozdravnim govorom predsjednice Valentine Rubertelli i dogovorom o održavanju slijedeće sjednice CAE-komisije u Solunu, Grčka, dana 20. i 21. lipnja 2024. godine.

Izvješće pripremila:

u Varaždinu 27. 10. 2023. godine

Hana Hoblaj, javnobilježnički prisjednik iz

Murskog Središća, v. r.

2. Alpe-Adria seminar o prekograničnom nasljeđivanju

Europska notarska mreža (ENN) je dana 4. listopada 2024. u Bad Radkersburgu, Austrija, organizirala 2. transnacionalni forum pod naslovom „Alpe-Adria seminar o praktičnim aspektima prekograničnog nasljeđivanja“. Ispred Hrvatske javnobilježničke komore su na seminaru sudjelovale Zvijezdana Rauš-Klier, Predsjednica Hrvatske javnobilježničke komore, Biserka Čmrlec Kišić, član Povjerenstva za međunarodnu suradnju i Hana Hoblaj, Član povjerenstva za međunarodnu suradnju.

Na seminaru su predstavnici iz Austrije, Hrvatske, Italije i Slovenije prezentirali praktične primjere i izazove s kojima se susreću javni bilježnici u primjeni Uredbe o nasljeđivanju. Predstavnica Hrvatske javnobilježničke komore Hana Hoblaj prezentirala je PowerPoint prezentaciju vezanu uz presudu broj G-Zk-136/2023 kojom je određeno da iako Europska potvrda o nasljeđivanju ima nekih nedostataka u opisu nekretnina isto ne predstavlja prepreku za upis u zemljišnu knjigu već je oportuno pozvati nasljednike da priložе potrebne isprave za otklanjanje nedostataka za upis u zemljišnu knjigu.

Predstavnici austrijske javnobilježničke komore pod vodstvom Stephana Matyk-d'Anjony su iznijeli problematiku provođenja i priznanja Ugovora o odricanju u drugim državama članicama. Slovenska predstavnica Romana Gajšek predstavila je sudsku presudu vezanu uz traženje potvrde ovršnosti rješenja o nasljeđivanju iz Njemačke od strane slovenskog suda, što prema njemačkom pravo nije moguće ishoditi. Također se raspravljalo o problematici prevođenja Europske potvrde o nasljeđivanju kao i potrebnim podataka koji se prema nacionalnom pravu moraju upisivati u Europsku potvrdu o nasljeđivanju sukladno presudi Europskog suda broj C-354/21. Iznijeto je zajedničko stajalište kako bi idućom izmjenom Uredbe o nasljeđivanju bilo potrebno propisati dulji period valjanosti ovjerene preslike Europske potvrde o nasljeđivanju kao i uvođenje zajedničkog registra Europskih potvrda o nasljeđivanju.

Zagreb, 18. svibnja 2024.

XXXII. redovna sjednica Skupštine HJK

U prostorijama Hrvatske javnobilježničke komore u Zagrebu održana je XXXII. redovna sjednica Skupštine HJK.

Predsjednica Hrvatske javnobilježničke komore Zvijezdana Rauš-Klier Skupštini je podnijela Izvješće o radu Hrvatske javnobilježničke komore, dok je predsjednik Nadzornog odbora Hrvatske javnobilježničke komore Ivan Kristić Skupštini podnio Izvješće Nadzornog odbora za 2023. godinu.

Nakon službenog djela održana je promocija knjige prvog predsjednika Hrvatske javnobilježničke komore i njezina počasnog člana gosp. Ante Ilića naslova „Ja, javni bilježnik Ante Ilić – krajičkom oka“.

25. listopad 2024. – Europski dan pravosuđa

GRAĐANSKO PRAVOSUĐE: potreba za Europljane, prioritet za europske javne bilježnike

Znate li da su europske institucije posljednjih godina donijele brojne propise kako bi sagradile mostove između nacionalnih pravnih sustava i olakšale život europskim građanima?

Vijeće notarijata Europske Unije (CNUE) je aktivno pridonijelo tom procesu, koji je doveo do donošenja regulacije međunarodnog nasljeđivanja, imovinskih režima bračnih drugova i registriranih partnera te cirkuliranju javnih isprava u raznim državama članicama Unije. Druge regulative, kao što je ona o prekograničnoj zaštiti ranjivih odraslih osoba su upravo u razmatranju.

CNUE, više nego ikada, naglašava važnost pristupačnog u učinkovitoga građanskog pravosuđa, kao kamena temeljca europske kohezije i vladavine prava.

Svakog dana 50.000 javnih bilježnika diljem EU, u 22 države članice, pruža pravnu sigurnost milijunima građana, štiteći njihova prava u ključnim trenucima njihovih života.

Na ovaj Europski dan pravosuđa, s početkom novog legislativnog perioda 2024 – 2029, CNUE potvrđuje svoju predanost radu s europskim institucijama i novim europskim povjerenikom za pravosuđe, kako bi jamčili dostupno pravosuđe, jačali zaštitu prava i pravnu državu. Hrvatska javnobilježnička komora se kao članica CNUE pridružuje obilježavanju Europskog dana pravosuđa već niz godina na nacionalnom planu.

Ove je godine geslo tog Dana: „GRAĐANSKO PRAVOSUĐE – potreba za Europljane, prioritet za europske javne bilježnike.“

Hrvatski javni bilježnici, u čijim uredima radi preko 700 magistara prava i preko 2000 suradnika drugih struka, su dio pravosuđa. Njihova funkcija je izvanparnične i preventivne naravi. Postupci kod javnih bilježnika su u velikoj mjeri digitalizirani, ali na način da je očuvana uloga javnog bilježnika kao nepristranog pravnog stručnjaka, koji mora poštovati visoke etičke standarde u interesu građana i pravnog sustava u cjelini.

U javnobilježničkim uredima biti će dostupne pregledne informacije o službi i pravima koje građani ostvaruju kroz javnobilježničke nadležnosti. Tu se naročito ističu nadležnosti u ostavinskim postupcima, uređenjima imovinskih odnosa bračnih drugova, prometu nekretnina, osnivanju i životu trgovačkih društava i osiguravanju te ostvarivanju tražbina. U mnoštvu predmeta s međunarodnim odnosno prekograničnim elementom, javni bilježnici uz nacionalno pravo Republike Hrvatske primjenjuju europske uredbe, kao izvor međunarodnog privatnog prava. To je od posebnog praktičnog značenja za naše građane koji borave u inozemstvu ili za državljane drugih država članica EU koji se zateknu kod nas.

#CivilJustice #EuropeanDayOfJustice #CNUE #Notaries #CitizensRights#JusticeForAll #EU

Koje su najčešće nadležnosti hrvatskih javnih bilježnika?

SASTAVLJANJE JAVNIH ISPRAVA

Javni bilježnici sastavljaju javne isprave s područja građanskog prava; najčešće oporuke, punomoći, izjave, ugovore o kupoprodaji i darovanju te zakupu i najmu nekretnina, zasnivanju služnosti, uređenju vlasničkih odnosa, doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju, bračne ugovore, osnivačke akte trgovačkih društava, ugovore o prijenosu udjela u društvima, zapisnike i potvrde o činjenicama kojima su svjedočili. Te su isprave sastavljene na zakonom propisani način, a javni bilježnik savjetuje stranke kako da postignu namjeravane pravne učinke, upozorava ih na potencijalne probleme i jamči za zakonitost forme i sadržaja isprave te da one odgovaraju pravoj i ozbiljnoj volji stranaka. Javni bilježnik nije zastupnik jedne strane u ugovoru, već nepristrani povjerenik svih sudionika postupka. Mora voditi računa o interesima i zaštiti prava svih stranaka, a naročito ranjivih skupina, kao što su maloljetnici, osobe lišene poslovne sposobnosti, starije osobe, osobe s invaliditetom te neuke osobe i stranci.

Kod kupoprodaja nekretnina savjetuje se koristiti Zakonom o zemljišnim knjigama propisani institut predbilježbe za kupca ili zabilježba prvenstvenog reda, dok upisa prava vlasništva na kupca slijedi tek po isplati cijele cijene. Tako su jednako zaštićeni i prodavatelj i kupac.

OSTAVINSKI POSTUPCI

Ostavinske postupke javni bilježnici provode kao povjerenici Općinskog suda. Moraju poduzeti sve radnje koje po Zakonu o nasljeđivanju mora poduzeti sudac. Po pravomoćnosti rješenja o nasljeđivanju dostavljaju rješenje Poreznoj upravi, a ako se nasljeđuju nekretnine, dostavljaju ga nadležnom Zemljišnoknjižnom odjelu radi upisa nasljednika kao novih vlasnika.

OSIGURANJE I OSTVARIVANJE TRAŽBINA

Javni bilježnici sudjeluju u dobrovoljnom osiguranju tražbina, najčešće putem solemnizacije (potvrde) ugovora o kreditu, te zadužnica, bjanko zadužnica i suglasnosti o zapljeni. Kod hipotekarnih kredita javni bilježnici dostavljaju ugovore u Zemljišnoknjižne odjele elektroničkim putem.

Ovršne postupke temeljem vjerodostojne isprave javni bilježnici vode kao povjerenici sudova. Posljednjih godina su u ovršne postupke uvedeni brojni instituti koji omogućuju mirno rješavanje, bez velikih troškova. Na primjer javni bilježnik šalje, prije donošenja rješenja o ovrsi, obavijest ovršeniku da je postupak pokrenut. Isto tako poštom mu šalje obavijest ako je rješenje o ovrsi zbog dvije neuspjele dostave poštom objavljeno na eOglasnoj ploći sudova. Sve obavijesti građani dobivaju i putem sustava eGrađani.

ZEMLJIŠNA KNJIGA I SUDSKI REGISTAR

Javni bilježnici dostavljaju elektroničkim putem isprave na provedbu u zemljišnoj knjizi (najčešće upisi prava vlasništva, služnosti, upis i brisanje hipoteke, zabilježbe, predbilježbe). To je omogućilo diljem Hrvatske veliko ubrzanje postupaka upisa i samim time veću sigurnost za građane.

Za nekretnine koje nisu uredno u zemljišnim knjigama (gruntovnici) upisane na prave vlasnike, javni bilježnici pomažu strankama u pripremi dokumentacije te dostavljaju prijedloge za pojedinačne ispravne postupke sudovima.

Dostavom prijava za upis u sudski registar javni bilježnici doprinose ažurnosti i točnosti toga registra. Za sada su prijave elektroničke i na papiru, ali se uskoro očekuje aplikativno povezivanje sustava eNotar s Registrom te će sve prijave biti elektroničke.

IZDAVANJE IZVADAKA

Kod javnih bilježnika možete ishoditi ovjerene izvatke iz zemljišnih knjiga, matica (rođenih i drugih), podataka o prebivalištu, te sudskog registra.

POSTUPCI PO ZAKONU O IZVANPARNIČNOM POSTUPKU

Dio postupaka javni bilježnici provode kao povjerene predmete (npr. proglašenje nestale osobe umrlom), a dijelom se stranke izravno obraćaju bilježnicima (dobrovoljne dražbe).

JAVNI REGISTRI KOJE VODI HRVATSKA JAVNOBILJEŽNIČKA KOMORA

Komora vodi nekoliko registara, u elektroničkom obliku. Registri su propisanim posebnim zakonima, a sadrže podatke o:

- oporukama (da li postoji nečija oporuka i gdje se čuva, bez podataka o sadržaju oporuke)
- zadužnicama i bjanko zadužnicama, kako bi se spriječila uporaba falsifikata i s tome povezane prijevare
- sklopljenim ugovorima o doživotnom i dosmrtnom uzdržavanju
- anticipiranim naredbama.

Ovi su registri dostupni samo zakonom ovlaštenim osobama i određenim državnim tijelima, te se brižljivo čuva tajnost podataka.

Više informacija izvolite potražiti na:

www.hjk.hr

https://www.notariesofeurope.eu/en/

https://www.successions-europe.eu/

https://www.coupleseurope.eu/

https://www.the-vulnerable.eu/

BRUXELLES, 7.– 8. prosinca 2023.

XXX. OBLJETNICA i SKUPŠTINA CNUE-a

Dana 7. prosinca 2023. godine obilježena je 30. obljetnica Vijeća notarijata Europske unije (CNUE) prigodnom svečanošću na kojoj su govorili Peter STELMASZCZYK, predsjednik Vijeća notarijata EU (CNUE), Didier REYNDERS, povjerenik Europske komisije za pravosuđe, Roberta METSOLA, predsjednica Europskog parlamenta, Lionel GALLIEZ, predsjednik Međunarodne unije latinskog notarijata (UINL), Ana GALLEGO, generalna direktorica Direkcije za pravosuđe Europske komisije i Michael GAHLER, zastupnik u Europskom parlamentu.

Na predmetnoj svečanosti delegaciju Hrvatske javnobilježničke komore činili su gđa Zvijezdana Rauš-Klier, predsjednica HJK, gđa Tihana Sudar, predsjednica Povjerenstva za međunarodnu suradnju HJK i g. Denis Krajcar, potpredsjednik Povjerenstva za međunarodnu suradnju HJK.

Dana 8. prosinca 2023. godine u Bruxellesu je održana i Skupština Vijeća notarijata Europske unije (CNUE) na kojoj je Hrvatsku javnobilježničku komoru predstavljala delegacija u istom sastavu.

Na Skupštini CNUE-a fokus je rasprave bio na izmjenama i dopunama Statuta i Pravilnika CNUE-a, kao i na izboru novog glavnog tajnika CNUE-a. Osim tih pitanja, valja istaknuti i raspravu o stajalištu europskog javnog bilježništva glede prijedloga novih propisa EU i regulativa na području digitalizacije u pravu trgovačkih društava te na područjima sprječavanja pranja novca i financiranja terorizma.

Na usluzi strankama, kao jamci pravne sigurnosti, neovisni i nepristrani

U dvorani Hrvatske javnobilježničke komore predstavljena je 18. svibnja 2024. knjiga Ante Ilića, naslova „Ja, javni bilježnik Ante Ilić - krajičkom oka".Gospodin Ante Ilić aktivni je sudionik uvođenja javnog bilježništva u pravni sustav Republike Hrvatske, a ujedno i prvi predsjednik Hrvatske javnobilježničke komore. Njegov životni put dio je povijesti javnobilježničke službe u Republici Hrvatskoj. Ovo knjiga nije samo autobiografija već knjiga sjećanja u kojoj opisuje svoj životni put od rođenja do umirovljeničkih dana. Put vrsnog pravnika, osobe sa zavidnom karijerom, rado viđen u članstvima različitih udruga, odbora, asocijacija, s vezama u europskim i svjetskim metropolama notarijata. Uz to knjiga otvara poglede na njegovo političko, pravno i duhovno promišljanje.

Ante Ilić, diplomirani pravnik, osviješteni svjedok i sudionik povijesnih zbivanja u Hrvatskoj, napisao je knjigu u kojoj u prvome dijelu vrlo neposredno niže svoje proživljavanje, prvenstveno obiteljskih događanja, ali i ekstremnih zbivanja na hrvatskim prostorima od Drugoga svjetskog rata do danas, uz poveznice s istaknutim hrvatskim ljudima koji su značajnije obilježili našu povijest. U određenim dijelovima s laganom notom humora i sjete, a u drugim dijelovima vrlo kritički i oštroumno, opisuje kako surovo vrijeme neposredno nakon rata tako i vrijeme pretvorbe u Hrvatskoj te u svezi s tim beznačajnost vrijednosti samog čovjeka koji ne odgovara režimu. Primjerice, slučaj hrvatskog patologa Ljudevita Juraka koji je 9. lipnja 1945. pogubljen, a odluka o tome donesena je naknadno.

U drugome dijelu knjige tema mu je javnobilježnička služba u Republici Hrvatskoj, u kojoj je od početka imao istaknutu ulogu prvog predsjednika Hrvatske javnobilježničke komore, a koju je dužnost obnašao tijekom četiri mandata.

Kao aktivni sudionik svih zbivanja u hrvatskome javnom bilježništvu, nanizao je vrlo pregledno i precizno sve događaje od prvorazredne važnosti za javnobilježničku službu u Republici Hrvatskoj. Njegovi komentari su britki i beskompromisni, a događaje koje opisuje određuju sadašnjost i budućnost javnog bilježništva u našoj državi.

Intervju koji je na završetku knjige obuhvaća razne teme i tu autor izravno i bez uvijanja iznosi stavove koji su rezultat njegova karaktera i životnog iskustva, a radi se o termama koje su vrlo zanimljive svakom hrvatskom čitatelju, posebno javnim bilježnicima.

Ante Ilića kao čovjeka, pravnika, javnog bilježnika i našega prvog predsjednika Hrvatske javnobilježničke komore upoznao sam na zajedničkoj prisegi 18. studenog 1994. Prisjećam se njegovih riječi na Osnivačkoj skupštini Komore u veljači 1995. kada je rekao da je „… uvođenje javnog bilježništva povratak pozitivnom građanskom pravu s ciljem pomoći strankama da urede odnose na kvalitetan način kako bi izbjegli dugotrajne i skupe sporove". Od tog vremena naše intenzivnije druženje i razmjena iskustava započeli su zajedničkim radom, prije svega u prvome Upravnom odboru HJK od 1995. do 1998., a onda još intenzivnije na časopisu „Javni bilježnik". Prisjećam se naših sastanaka u njegovu uredu u Fijanovoj (Ilić, Marčinko, Viđen i Obad) kada smo, obično u jutarnjim satima prije nego što su počele dolaziti stranke, stvarali koncepciju časopisa, tražili autore i sami pisali, ali i raspravljali o našoj službi, upućivali jedni na druge, skupljali iskustva od obične ovjere potpisa i prijepisa do protestnih mjenica ili kako se ponašati kod osnivanja trgovačkih društava.

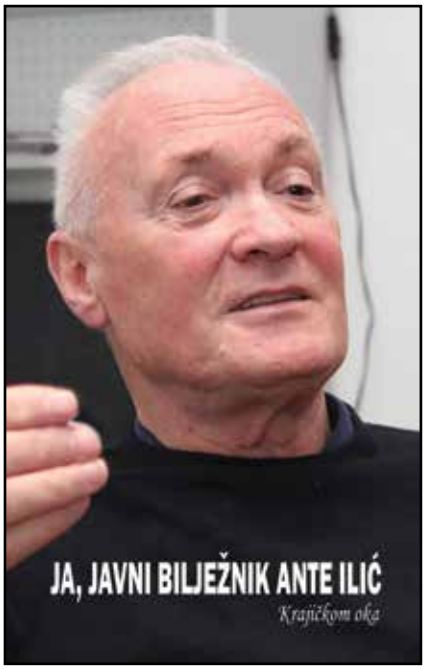

Zahvaljujući tome početničkom radu i zanosu izdavali smo po četiri broja časopisa godišnje, nekoliko priloga, a za veće skupove i zborove HJK priredili smo i više stručnih knjiga.

Kolega Ante Ilić stavio je na sve to svoj „pečat", on je bio odgovorna osoba i znao se nositi kako s politikom, ljudima u pravosuđu tako i s javnim bilježnicima. Uz onu njegovu čuvenu uzrečicu: ...„Hvala što me ne primjećujete", smirivao je strasti, želeći da mi, javni bilježnici, prije svega budemo na usluzi strankama, kao jamci pravne sigurnosti, neovisni i nepristrani. Upravo takav on je ponosno stajao i na svome životnom putu, kao primjer nama, njegovim suvremenicima, ali i primjer svim novim generacijama javnih bilježnika koji dolaze.

Vladimir Marčinko, javni bilježnik

Rim, 11. 10. 2024. – 15. 10. 2024.

IZVIJEŠĆE SA SLUŽBENOG POSJETA NACIONALNOM VIJEĆU JAVNIH BILJEŽNIKA U RIMU U OKVIRU STUDIJSKOG PUTOVANJA UDRUGE JAVNOBILJEŽNIČKIH PRISJEDNIKA, SAVJETNIKA I VJEŽBENIKA

U okviru studijskog putovanja u Rim, članovi Udruge javnobilježničkih prisjednika, savjetnika i vježbenika na čelu s predsjednicom Željkom Belić dana 14. 10. 2024. godine bili su u službenom posjetu krovnoj javnobilježničkoj organizaciji u Italiji – Nacionalnom vijeću javnih bilježnika – u njihovu sjedištu u Rimu, Via Flamini 160, gdje ih je primila javna bilježnica gđa Elisa Puglielli, članica Povjerenstva za međunarodnu suradnju i predstavnica Italije u UINL-u. Ona je izložila osnovne zadaće Nacionalnog vijeća javnih bilježnika i kompetencije samih javnih bilježnika u Italiji.

Zadaće Nacionalnog vijeća javnih bilježnika utvrđene su zakonom. Vijeće prvenstveno brine o odnosima s državom u područjima koja se odnose na javnobilježničku funkciju, organizira nacionalne kongrese i promiče konferencije za proučavanje aktualnih problema i zakonodavnih promjena, organizira ili sponzorira stručne tečajeve za javne bilježnike, donosi odgovarajuće mjere od općeg interesa. Vijeće nema nadležnost nad natječajem za imenovanje javnih bilježnika te su organizacija i provođenje natječaja isključivo u nadležnosti Ministarstva pravosuđa.

Javni bilježnik je državni i javni službenik koji obavlja preventivnu kontrolu zakonitosti osiguravajući da svaki javnobilježnički akt bude u skladu s voljom stranaka i zakonom. Podliježe kontroli države, Porezne uprave i Ministarstva pravosuđa. Javni bilježnik igra važnu ulogu u raznim pravnim područjima: od kupoprodaje nekretnina do osnivanja tvrtke, kao i kod darovanja, nasljeđivanja i oporuka. Broj javnih bilježnika ograničen je i podijeljen prema teritorijalnom principu po gradovima i regijama.

Kupnja kuće zasigurno je jedna od najvažnijih gospodarskih transakcija u životu čovjeka te, kako bi što bolje zaštitila građane, država zahtijeva da ugovor sklopi nepristrani državni službenik specijaliziran za to pitanje: javni bilježnik. U svome djelovanju javni se bilježnik, kao javni službenik, mora pridržavati strogih pravila utvrđenih u etičkom kodeksu i zakonu kako bi se jamčilo da je javnobilježnički akt u skladu s voljom stranaka, da je on valjan i stoga u skladu sa zakonom te da na pravne učinke akta ne utječu ograničenja ili prava trećih strana (naprimjer hipoteke, ovrhe, služnosti itd.) s kojima javni bilježnik mora upoznati stranke.

Zahvaljujući provjerama u zemljišnoknjižnom registru koje provode javni bilježnici, u Italiji u biti nema sudskih sporova u transakcijama nekretnina. Nadalje, zahvaljujući preuzimanju odgovornosti javnih bilježnika za osnivanje novih društava, za koje je do 2000. godine do osnivanja trebalo proći otprilike 150 dana, u današnje vrijeme društvo može biti osnovano istog dana kada je sastavljen javnobilježnički akt ili najviše za nekoliko dana.

Javni bilježnik sukladno zakonu u ime države prikuplja poreze povezane sa svim aktima (uknjižba, hipoteka, katastarski porezi itd.) na poseban račun (odvojen od njegova službenog računa), plaćajući tako svake godine nekoliko

milijardi eura poreza te je porez sastavni dio izdanog računa za njegove usluge.

Javni bilježnici po zakonu podliježu stalnim provjerama koje provodi država: svi javnobilježnički akti podliježu periodičnim provjerama (svaka 4 mjeseca) od strane Agencije za prihode i Ministarstva pravosuđa (svake 2 godine).

Jedna od bitnih uloga koji javni bilježnici obavljaju u okviru svoje službene funkcije jest čuvanje izvornih dokumenta u digitalnom i papirnatom obliku kroz razdoblje od 100 godina. Čuvanje u arhivu naplaćuje se. Ujedno su povezani sa svim elektroničkim registrima (zemljišnoknjižnim, trgovačkim) u svrhu svih potrebnih provjera radi osiguranja zakonitosti i pravne valjanosti akata i transakcija.

Ako javni bilježnik ne ispunjava svoju profesionalnu dužnost, on je odgovoran prema zakonu u raznim aspektima: građanskopravnom – ako je prouzročio štetu strankama zbog neispunjavanja svojih profesionalnih dužnosti, javni bilježnik dužan je naknaditi štetu; kaznenom – ako je počinio kazneno djelo, odgovara kazneno; stegovnom – prekrši li etička načela, javni bilježnik mora platiti novčanu kaznu, a može biti suspendiran od obavljanja profesije na određeno vrijeme ili je, u najtežim slučajevima, predviđeno i njegovo razrješenje.

U ovom kratkom, ali nadasve zanimljivijom i poučnom službenom posjetu, imali smo priliku upoznati se s osnovnim zadaćama Komore i osnovnim funkcijama javnih bilježnika

u Italiji te je izložen komparativni ustroj javnog bilježništva u Hrvatskoj s osvrtom na potrebne zakonske uvjete za obavljanje javnobilježničke službe, imenovanje javnih bilježnika te ulogu javnih bilježnika u našem društvu.

U Varaždinu 22. 10. 2024. godine

Željka Belić, predsjednica Udruge javnobilježničkih prisjednika, savjetnika i vježbenika
Bojana Štrlek-Voćanec, članica Udruge javnobilježničkih prisjednika, savjetnika i vježbenika

Novigrad-Cittanova, 24. svibnja 2024.

Sastanak Hexagonale

S obzirom na to da Hrvatska javnobilježnička komora u 2024. godini predsjedava organizacijom Hexagonale, dana 24. svibnja 2024. godine organiziran je prvi ovogodišnji sastanak notarijata članova Hexagonale u Novigradu – Cittanova.

Hexagonala je neformalna inicijativa grupe bilježništava šest zemalja članica Vijeća notarijata Europske unije – CNUE-a (Austrija, Češka, Mađarska, Hrvatska, Slovačka i Slovenija), koje međusobnom suradnjom analiziraju

i zauzimaju zajednička stajališta o relevantnim temama unutar CNUE-a i javnobilježničke profesije općenito.

Na sastanku se raspravljalo o temama koje su u fokusu Međunarodne unije latinskog notarijata (UINL) te Vijeća notarijata Europske unije (CNUE), kao što su kodifikacija javnobilježničke profesije, usvajanje nove regulative EU na području digitalizacije trgovačkih društava te sprječavanje pranja novca i financiranja terorizma.

Raspravljalo se i o potencijalnoj upotrebi alata umjetne inteligencije (AI) u javnobilježničkoj profesiji te su predstavnici svih notarijata članova Hexagonale prenijeli posljednje vijesti pravne i političke naravi s nacionalne razine relevantne za status i razvoj javnobilježničke službe.

Zagreb, 7. listopada 2024.

Sporazum o suradnji

U prostorijama HJK održana je svečanost potpisivanja Sporazuma o suradnji između Hrvatske javnobilježničke komore i Društva notara savezne države Viktorije (delegacije iz Australije) te su održane prezentacije na temu „Povijest hrvatskog bilježništva“, u izlaganju gđe Hane Hoblaj, članice Povjerenstva za međunarodnu suradnju, i „Praksa javnobilježničke službe u Hrvatskoj: razvoj kompetencija u području izvanparnične nadležnosti“, u izlaganju gđe Martine Dujmović, predsjednice HJA.

IN MEMORIAM

ANTE BARBIĆ (1947. – 2024.) JAVNI BILJEŽNIK U MIRU

Kao dipl. pravnik radio je u Općinskom sudu u Imotskom i Makarskoj. Javni bilježnik je od 1995. godine sa sjedištem u Makarskoj. Za doprinos u Domovinskom ratu kao časnik Hrvatske vojske i dragovoljac odlikovan je Spomenicom domovinskog rata.

Posljednji ispraćaj dragog pokojnika obavljen je u njegovom rodnom mjestu na groblju Sv. Mihovila u Prološcu Donjem. Ožalošćeni: supruga Ivanka, sin Paško, kćer Ivana.

ZDENKO FRID (1949. - 2024.) JAVNI BILJEŽNIK U MIRU

Na Pravnom fakultetu u Zagrebu, diplomirao 1977. godine. Pravosudni ispit položio 1983., a javnobilježnički ispit 1994. Bio je prvi javni bilježnik u Hrvatskoj koji je po uvođenju javnobilježničke službe otvorio javnobilježnički ured i to u Zagrebu 16. prosinca 1994.

U svojoj bogatoj profesionalnj karijeri radio je kao novinar na RTV Zagreb (1971.), zatim kao šef općeg odjela u SRCU (1974.), te direktor Hrvatske autorske agencije (1987.). Ostao je zapamćen i kao samostalni odvjetnik, a posebno svojim radom i zalaganjima u članstvu Odvjetničke komore Zagreba.

BOŽA SVEDREC (1964. - 2024.) JAVNI BILJEŽNIK U MIRU

Diplomirala na pravnom fakultetu u Zagrebu 1988. Položila pravosudni ispit 1990., a javnobilježnički ispit 1995. Radila je u javnobilježničkom uredu Alemke Gajski kao javnobilježnički prisjednik. Kao samostalni javni bilježnik otvorila je ured u Zagrebu, Ulica grada Mainza 24, sve do prerane smrti 61. godini života. Ožalošćeni: suprug Miroslav, sin Leon i majka Ana.

POPIS JAVNIH BILJEŽNIKA, PRISJEDNIKA i SAVJETNIKA REPUBLIKE HRVATSKE

BAKAR

Pavešić Andrej
Kukuljanovo 452
51227 Bakar
andrej.pavesic@hjk.hr
tel:051/417-180

BELI MANASTIR

Pavlov Jasminka
Trg slobode 33
31300 Beli Manastir
jasminka.pavlov@hjk.hr
tel:031/400-444; 031/400-445; 095/200-3100
fax:031/400-444; 031/400-445

BIOGRAD NA MORU

Burazer Drago
Dr. Franje Tuđmana 82A
23210 Biograd na Moru
notar.burazer@gmail.com
tel:023/501-590; 023/501-531
Donadić Dajana, jb prisjednik

BJELOVAR

Dujmović Martina
P.Preradovića 8/I
43000 Bjelovar
notar.martina.dujmovic@gmail.com
tel/fax:043/241-250
Borovac Šinko Tajana, jb prisjednik
Sičaja Matea, jb savjetnik

BJELOVAR

Kustić Marija
A. Starčevića 5b
43000 Bjelovar
jbmkustic@gmail.com
tel/fax:043/242-145
Batinac Natalija, jb prisjednik

BUJE

Nazarević Snježana
Trg J.Broza Tita 1
52460 Buje
snjezana.nazarevic@pu.t-com.hr
tel:052/721-743, fax:052/721-744
Akrap Dijana, jb prisjednik
Nazarević Emil, jb savjetnik

CRES

Gović Josip
Peškera 1F
51557 Cres
notar.govic@gmail.com
tel/fax:051/410-449

CRIKVENICA

Vukelić Emina
Vinodolska 15
51260 Crikvenica
emina.vukelic@hjk.hr
tel:051/317-564
Turk Ivana, jb savjetnik

ČAKOVEC

Jalšovec Sanda
Valenta Morandinija 15
40000 Čakovec
jb.jalsovec.sanda@ck.t-com.hr
tel/fax:040/310-688
Pavlic Blažon Tatjana, jb prisjednik

ČAKOVEC

Marodi Sandra
Matice Hrvatske 14
40000 Čakovec
sandra.marodi@hjk.hr
tel:040/390-477, fax:040/391-503

BELI MANASTIR

Albert Majstorović Lana
Kralja Tomislava 47
31300 Beli Manastir
notar.albert.majstorovic@gmail.com
tel/fax:031/700-209
Korovljević Brigita, jb prisjednik

BENKOVAC

Brčić Zorana
Trg Alojzija Stepinca 14
23420 Benkovac
brcic.notar@gmail.com
tel:023/682-264; 023/682-263, fax:023/682-261
Mitrović Tereza, jb prisjednik

BJELOVAR

Čulo Poljak Marija
Trg E. Kvaternika 2
43000 Bjelovar
j.b.m.culo.poljak@bj.t-com.hr
tel/fax:043/220-696
Šolaja Petra, jb savjetnik

BJELOVAR

Franjić Mario
Ul. A. K. Miošića 28a
43000 Bjelovar
notar-franjic@bj.t-com.hr
tel:043/241-553; 091/190-3701, fax:043/221-252
Franjić Manda, jb savjetnik

BLATO

Marinović Sandra
85. Ulica 18
20271 Blato
sandra.marinovic@hjk.hr
tel/fax:020/852-739

BUZET

Ivković Miodrag
Trg Fontana 2
52420 Buzet
notar@notar-ivkovic.com
tel:052/695-712, fax:052/662-929
Zulian Vilić Reina, jb prisjednik

CRIKVENICA

Boras Koko
Ulica kralja Zvonimira 29
51260 Crikvenica
javnibiljeznik.crikvenica@gmail.com
tel/fax:051/241-952

ČAKOVEC

Crnčec Jasenka
I.G.Kovačića 6
40000 Čakovec
jasenka.crncec@hjk.hr
tel:040/311-208, 311-507, fax:040/311-507
Crnčec Mihaljčić Tena, jb prisjednik

ČAKOVEC

Kvakan Petar
Ruđera Boškovića 21
40000 Čakovec
petar.kvakan@hjk.hr
tel:040/390-733, 099/3637-343

ČAKOVEC

Zvonarek Mirjana
Park Rudolfa Kropeka 2
40000 Čakovec
zvonarek.javni.biljeznik@ck.t-com.hr; mirjana.zvonarek@hjk.hr
tel:040/390-750, fax:040/390-747
Stanić Branko, jb prisjednik
Zvonarek Krešimir, jb savjetnik

ČAVLE

Šeškar Vesna
Čavja 70
51219 Čavle
notar.seskar@ri.t-com.hr
tel:051/545-326, fax:051/545-327
Papić Trbović Jelena, jb prisjednik

DARDA

Čerkez Mario
Sv. Ivana Krstitelja 91
31326 Darda
notar.cerkez@hjk.hr
tel/fax:031/741-151
Rako Antonija, jb prisjednik

DELNICE

Brajdić Mario
Trg 138. brigade HV 4
51300 Delnice
notar.brajdic@gmail.com
tel:051/493-926; 095/341-8256, fax:051/493-926
Antić Pintar Branka, jb prisjednik

DONJI MIHOLJAC

Javorović Dijana
Trg Ante Starčevića 11
31540 Donji Miholjac
dijana.javorovic@hjk.hr
tel:031/284-582, fax:031/490-303

DUBROVNIK

Bronzan Luce
Dr. A. Starčevića 24
20000 Dubrovnik
luce.bronzan@gmail.com
tel:020/411-292, fax:020/311-943
Pendo Madžar Ana, jb prisjednik
Božičević Kristina, jb prisjednik

DUBROVNIK

Mozara Nikša
Vukovarska 17
20000 Dubrovnik
jb.ured@biljeznik-mozara.hr
tel:020/638-570, fax:020/638-574
Škrabo Jelena, jb prisjednik

DUBROVNIK

Plećaš Jure
Hrvatskog Crvenog križa 2
20000 Dubrovnik
jure.plecas@hjk.hr
tel:020/412-644

DUGA RESA

Bišćanin Zdravka
Bana Josipa Jelačića 7
47250 Duga Resa
notar.pesut@gmail.com
tel:047/841-075, fax:047/841-079

DUGO SELO

Perić Slavica
J. Zorića 8
10370 Dugo Selo
notar-slavica.peric@zg.t-com.hr
tel:01/2775-620, fax:01/2775-621
Skalički Širko Željkica, jb prisjednik

ĐAKOVO

Ćališ Darko
Ulica pape Ivana Pavla II 6
31400 Đakovo
darko.calis@hjk.hr
tel:031/322-635

ČAZMA

Mrsin Kusturin Ivana
Trg Čazmanskog kaptola 9
43240 Čazma
ivana.mrsin.kusturin@hjk.hr
tel:043/772-342, fax:043/227-040

DARUVAR

Čop Mladen
Trg K. Tomislava 2
43500 Daruvar
jb.copmladen@bj.t-com.hr
tel/fax:043/333-512

DONJA STUBICA

Baković Maja
Trg Matije Gupca 25
49240 Donja Stubica
maja.bakovic@hjk.hr
tel:049/286-268, fax:049/500-534

DRNIŠ

Šimić Dijana
Nikole Tesle 17a
22320 Drniš
notar.drnis@si.t-com.hr
tel/fax:022/886-749

DUBROVNIK

Lozančić Anto
Vukovarska 22
20000 Dubrovnik
jb.lozancic@gmail.com
tel:020/220-911, fax:020/220-910
Boban Jerolimov Karmen, jb prisjednik
Tepšić Ana, jb savjetnik
Memunić Antonia, jb savjetnik

DUBROVNIK

Pirjać Nada
v.d. javnog bilježnika
Dr. Ante Starčevića 20
20000 Dubrovnik
notary.nada@gmail.com
tel:020/357-777

DUBROVNIK

Radović Ivo
Vukovarska 19
20000 Dubrovnik
ivo.radovic@hjk.hr
tel:020/492-050, fax:020/492-055
Kristović Marina, jb prisjednik
Carić Iva, jb prisjednik

DUGO SELO

Copić Krešimir
Dragutina Domjanića 1
10370 Dugo Selo
copickresimir@gmail.com
tel/fax:01/2754-479
Pavlović Natalija, jb prisjednik
Čolig Marina, jb prisjednik

ĐAKOVO

Crnov David
Ulica pape Ivana Pavla II 9/I
31400 Đakovo
crnov.david.javni.biljeznik@os.t-com.hr
tel:031/815-136, fax:031/815-154

ĐAKOVO

Mutavdžić Marija
Ulica pape Ivana Pavla II 8
31400 Đakovo
notar.mutavdzic@gmail.com
tel/fax:031/810-605

ĐURĐEVAC

Matulec Darko
Kralja Tomislava 2
48350 Đurđevac
notar-darko.matulec@hi.t-com.hr
tel/fax:048/813-891
Parag Iva, jb prisjednik

GAREŠNICA

Bilandžija Marko
Trg Hrv.branitelja 6
43280 Garešnica
notar.bilandzija@hi.t-com.hr
tel:043/532-476 ; 099/233-4957
fax:043/532-476

GOSPIĆ

Zdunić Boris
Popa Frana Biničkog 10
53000 Gospić
boris.zdunic.javni.biljeznik@gs.t-com.hr
tel/fax:053/574-862
Grivičić Marija, jb prisjednik

HRVATSKA KOSTAJNICA

Benko Belma
Nine Marakovića 69
44430 Hrvatska Kostajnica
notar-benko@hjk.hr
tel:044/851-229, fax:044/851-967

IMOTSKI

Ujević Petar
Šetalište Stjepana Radića 18
21260 Imotski
javni.biljeznik.petar.ujevic@st.t-com.hr
tel/fax:021/670-001

IVANIĆ-GRAD

Kirin Željkica
Moslavačka 12
10310 Ivanić-Grad
zeljkica.kirin@hjk.hr
tel:01/2821-395, 2888-688, fax:01/2821-395
Vuković Počuč Tihana, jb prisjednik

KARLOVAC

Augustinović Marina
V.Nazora 6
47000 Karlovac
jb.augustinovic@optinet.hr
tel:047/615-466, 416-801, fax:047/600-689
Lipošćak Ivana, jb prisjednik

KARLOVAC

Kuzman Zvonimir
Josipa Šipuša 1
47000 Karlovac
zvonimir.kuzman@hjk.hr
tel/fax:047/844-262

KARLOVAC

Žaja Blanka
Gundulićeva 8
47000 Karlovac
notar.blanka.zaja@ka.t-com.hr
tel:047/615-920, fax:047/615-940
Kasun Morana, jb prisjednik

KAŠTEL STARI

Perić Tatjana
Kamberovo šetalište 4
21216 Kaštel Stari
tatjanaperic.ured@gmail.com
tel:021/232-333, fax:021/232-303
Katić Marija, jb prisjednik
Pavlović Antonija, jb prisjednik

ĐURĐEVAC

Šimčić Ankica
Trg Sv. Jurja 1
48350 Đurđevac
simcic.ankica.javni.biljeznik@kc.t-com.hr
tel/fax:048/811-811
Vazdar Marko, jb prisjednik

GOSPIĆ

Fajdić Mile
Vile Velebita 2
53000 Gospić
mile.fajdic@gs.t-com.hr
tel/fax:053/573-337

GRUBIŠNO POLJE

Kranjec Nataša
Kolodvorska 2
43290 Grubišno Polje
natasa.kranjec@hjk.hr
tel:099/4544-002, fax:043/231-998

IMOTSKI

Juroš Mate
Šetalište Stjepana Radića 8
21260 Imotski
biljeznik.juros@gmail.com
tel/fax:021/672-561

IVANEC

Marković Danijela
v.d. javnog bilježnika
Akademika Ladislava Šabana 5
42240 Ivanec
danijela.markovic@hjk.hr
tel/fax:042/782-104

JASTREBARSKO

Volarić Stjepan
Braće Kazić 7
10450 Jastrebarsko
notar-stjepan.volaric@zg.t-com.hr
tel:01/6283-969, fax:01/6281-424
Širanović Vulić Ivana, jb prisjednik

KARLOVAC

Bubaš-Magličić Nina
I. G. Kovačića 2
47000 Karlovac
nina.bubas-maglicic@ka.t-com.hr
tel/fax:047/616-111
Magličić Luka, jb prisjednik
Stjepić Pršlja Žaklina, jb prisjednik

KARLOVAC

Plavetić Zrnić Snježana
Domobranska 6
47000 Karlovac
jb.splavetic@gmail.com
tel/fax:047/600-605
Vuljanić Ljiljana, jb prisjednik

KASTAV

Sušanj Peršić Martina
Trg Matka Laginje 1
51215 Kastav
martina.susanj.persic@hjk.hr
tel/fax:051/691-070
Kovačić Vesna, jb prisjednik

KLANJEC

Čižmek Mirko
Lijepe naše 22a
49290 Klanjec
mirko.cizmek@kr.t-com.hr
tel/fax:049/550-331

KNIN

Borak Sacha
Tomislavova 42
22300 Knin
sacha@notar-borak.hr
tel:022/442-257; 091/609-7383, fax:075/805-629

KOPRIVNICA

Ostović Marina
A. Nemčića 4a
48000 Koprivnica
ostovic.marina@gmail.com
tel/fax:048/623-820

KOPRIVNICA

Pavlović Ronald
Ulica Đure Basaričeka 14
48000 Koprivnica
notar-pavlovic@kc.t-com.hr
tel/fax:048/622-440
Torma Antonia, jb prisjednik

KOSTRENA

Flego Davorka
Žuknica 1b
51221 Kostrena
davorka.flego@hjk.hr
tel:051/618-960; 051/289-700

KRAPINA

Majcen Martina
Ulica dr. Ljudevita Gaja 8
49000 Krapina
martina.majcen@hjk.hr
tel:049/373-064, fax:049/300-883

KRIŽEVCI

Tušek Višnja
I.Z.Dijankovečkog 9
48260 Križevci
visnja.tusek@gmail.com
tel:048/681-700, fax:048/271-218
Tušek Luka, jb prisjednik

KRK

Predovan Amira
Kralja Tomislava 3
51500 Krk
notar@notar-predovan.hr
tel:051/563-745, fax:051/563-746
Jelenković Bruno, jb prisjednik

KUTINA

Mokry-Uroić Dubravka
Kolodvorska 2
44320 Kutina
dubravka.mokry-uroic@sk.t-com.hr
tel:044/630-288, fax:044/630-294

LABIN

Terković Branko
Rudarska 7
52220 Labin
notar.terkovic@hi.t-com.hr
tel:052/851-141, fax:052/851-142
Franković Vedran, jb prisjednik
Čekada Franković Lara, jb prisjednik

LOVRAN

Mandić Radmila
Šetalište M.Tita 35
51415 Lovran
notarlovran@ri.t-com.hr
tel/fax:051/293-426

KOPRIVNICA

Bakrač Nikola
Opatička 5
48000 Koprivnica
nikola.bakrac@hjk.hr
tel/fax:048/622-755
Bakrač Maja, jb prisjednik

KOPRIVNICA

Papac Ljubica
A. Nemčića 1/I
48000 Koprivnica
ljubica.papac@kc.t-com.hr
tel/fax:048/626-817
Markušić Matija, jb prisjednik

KORENICA

Kolar Milica
Pere Šnjarića 11
53230 Korenica
milica.kolar@email.t-com.hr
tel/fax:053/776-571

KRAPINA

Dika Konstantin
Kardinala Stepinca 6
49000 Krapina
konstantin.dika@hjk.hr
tel/fax:049/300-307
Kordej Valentina, jb prisjednik

KRIŽEVCI

Jelić-Veršić Nataša
Baltićeva 4
48260 Križevci
notar@notar-jelic.hr
tel:048/682-890, fax:048/271-340
Benko Budja Ana, jb prisjednik

KRK

Katunar Zrinski Miljenka
Trg bana J.Jelačića 1
51500 Krk
katunar.zrinski@hjk.hr
tel/fax:051/520-536
Trinajstić Kristijan, jb prisjednik
Braut Karlo, jb savjetnik

KUTINA

Medić Iva
Trg kralja Tomislava 7
44320 Kutina
uredmedic@gmail.com
tel:044/683-522, 044/683-525, fax:044/625-096
Medić Vladimir, jb prisjednik

KUTINA

Vugrin Tomislav
Hrvatskih branitelja 11
44320 Kutina
tomislav.vugrin@hjk.hr
tel:044/681-500, fax:044/676-500

LABIN

Udovičić Rita
Zelenice 18/II
52220 Labin
notar-udovicic@pu.t-com.hr
tel:052/852-200, fax:052/852-013
Verbanac Franka, jb savjetnik

LUDBREG

Radašić Kruno
Miroslava Krleže 27
42230 Ludbreg
kruno.radasic.j.b@vz.t-com.hr
tel/fax:042/810-125
Bačani Lidija, jb prisjednik

MAKARSKA

Arapović Vranješ Anamarija
Kralja Petra Krešimira IV. br. 7a
21300 Makarska
arapovicvranjes1@gmail.com
tel/fax:021/615-500
Jujnović Branka, jb prisjednik

MALI LOŠINJ

Marković Filip
Braće Vidulić 2-6
51550 Mali Lošinj
filip.markovic@hjk.hr
tel:051/233-047, fax:051/520-401

METKOVIĆ

Pandža Joško
Hrvatskih iseljenika 6
20350 Metković
josko.pandza@hjk.hr
tel:020/681-154, 690-372, fax:020/681-154

MURSKO SREDIŠĆE

Hoblaj Ruža
Trg braće Radića 8a
40315 Mursko Središće
notar.hoblaj@ck.t-com.hr
tel:040/543-300, fax:040/544-630
Hoblaj Hana, jb prisjednik

NAŠICE

Mandić Ljerka
Braće Radića 4
31500 Našice
j.b.ljerka.mandic@hi.t-com.hr
tel:031/612-092, fax:031/612-093
Mandić Matija, jb savjetnik

NOVA GRADIŠKA

Strinavić Domagoj
Cvjetni trg 12
35400 Nova Gradiška
javni.biljeznik.domagoj.strinavic@gmail.com
tel/fax:035/495-043

NOVI MAROF

Valdec Plantak Jelena
Varaždinska 8
42220 Novi Marof
jelena.valdec-plantak@hjk.hr
tel:042/350-493

NOVIGRAD

Micelli Laginja Ana Maria
Trg Poceto 19
52466 Novigrad
info@notar-micelli.hr
tel:052/757-043, fax:052/726-232

OGULIN

Brčić Mirjana
Vladimira Nazora 23
47300 Ogulin
notar.brcic@gmail.com
tel/fax:047/525-444
Grgurić Paušić Mihaela, jb prisjednik

OMIŠALJ

Kućar Neven
Put mora 1
51513 Omišalj
info@notar-kucar.hr
tel:051/841-126,Malinska: 051/859-931
fax:051/841-126
Turčić Sandra, jb prisjednik
Grozdanić Nikolina, jb prisjednik

OPATIJA

Markiš Srđan
Vjekoslava Spinčića 3/2
51410 Opatija
srdan.markis@hjk.hr
tel:051/272-955, fax:051/718-412
Čulo Marina, jb prisjednik

MAKARSKA

Pejković Vujčić Anja
Trg 4. svibnja 533 1A
21300 Makarska
anja.pejkovicvujcic@hjk.hr
tel:021/615-257
Srzić Kapitanović Andrea, jb prisjednik

MATULJI

Šarić Branka
Trg maršala Tita 7
51211 Matulji
branka.saric@hjk.hr
tel:051/413-178
Datković Mendrila Katarina, jb prisjednik

METKOVIĆ

Plećaš Vedran
Trg K. Tomislava 3/I
20350 Metković
notarvedranplecas@gmail.com
tel/fax:020/681-177
Žderić Marija, jb savjetnik

NAŠICE

Godžirov Boris
Trg Franje Tuđmana 11
31500 Našice
borisgodzirov@outlook.com
tel:031/615-100, fax:031/615-101
Žagar Silvija, jb prisjednik

NOVA GRADIŠKA

Orešković Dražen
Trg kralja Tomislava 5
35400 Nova Gradiška
droreskovic@gmail.com
tel/fax:035/361-961

NOVALJA

Paro Mirela
Burin bok 14 B
53291 Novalja
mirela.paro@hjk.hr
tel:053/616-761, fax:053/637-184
Paro Igor, jb prisjednik

NOVI VINODOLSKI

Tus Jelena
Korzo Vinodolskog zakona br. 50A
51250 Novi Vinodolski
jelena.tus@ri.t-com.hr
tel/fax:051/245-503
Tus Nina, jb prisjednik

NOVSKA

Puškaš Tina
Radnička 2H
44330 Novska
jbtinapuskas@gmail.com
tel/fax:044/601-515

OMIŠ

Vuković Radoslav
Četvrt Ž. Dražojevića 1A
21310 Omiš
jb-radoslav.vukovic@st.t-com.hr
tel/fax:021/861-753
Mikac Marijana, jb prisjednik

OPATIJA

Beletić Robert
Maršala Tita 75
51410 Opatija
notar.beletic@ri.t-com.hr
tel:051/711-280, fax:051/272-939
Komazin Katarina, jb savjetnik

ORAHOVICA

Banac Knežević Tamara
Josipa Kozarca 14
33515 Orahovica
tamara.banacknezevic@hjk.hr
tel/fax:033/333-333

OROSLAVJE

Kramar Jadranka
Milana Prpića 65A
49243 Oroslavje
biljeznik.jadranka.kramar@kr.ht.hr
tel/fax:049/264-154

OSIJEK

Borić Vedran
Vijenac Jakova Gotovca 13
31000 Osijek
vedran.boric@notar-boric.hr
tel:031/202-200, fax:031/202-204
Senjić Alen, jb prisjednik

OSIJEK

Dumančić Marijan
Vrt Jagode Truhelke 3
31000 Osijek
marijan.dumancic@hjk.hr
tel:031/201-277, fax:031/201-278

OSIJEK

Kovačević Ivana
Kapucinska 23
31000 Osijek
notar.kovacevic@gmail.com
tel:031/670-701, fax:031/670-702

OSIJEK

Perić Lidija
Kapucinska 25/I
31000 Osijek
lidija.peric@inet.hr
tel/fax:031/201-110
Perić Mijo, jb prisjednik
Pilon Vedlin Ivana, jb prisjednik

OSIJEK

Šimašek Zlatko
Vijenac Paje Kolarića 2
31000 Osijek
simasek.zlatko.javni.biljeznik@os.t-com.hr
tel/fax:031/215-650

OTOČAC

Mudrovčić Mato
Bartola Kašića 8
53220 Otočac
notar.mudrovcic@gs.t-com.hr
tel/fax:053/773-366
Burić Adriana, jb savjetnik

OZALJ

Ivić Jenkač Tea
Zrinskih i Frankopana 15
47280 Ozalj
jb.tivic@optinet.hr; tea.ivic-jenkac@hjk.hr
tel/fax:047/732-048

PAKRAC

Mihalj Berislav
Trg bana Josipa Jelačića 6
34550 Pakrac
berislav.mihalj@hjk.hr
tel/fax:034/412-905

PAZIN

Paulišić Marijan
25. rujna 12
52000 Pazin
marijan.paulisic@hjk.hr
tel:052/621-544, fax:052/616-905
Matković Deana, jb prisjednik

PETRINJA

Škugor Davor
Braće Hanžek 2/IV
44250 Petrinja
davor.skugor@hjk.hr
tel:044/495-090, fax:044/494-333

OSIJEK

Arambašić Vjenceslav
Kapucinska 17
31000 Osijek
notar.arambasic@gmail.com
tel:031/214-660, fax:031/214-661
Lenče Ljiljana, jb prisjednik

OSIJEK

Brnjevarac Boris
v.d. javnog bilježnika
Europska avenija 4
31000 Osijek
boris.brnjevarac@hjk.hr
tel:031/206-605, fax:031/214-868

OSIJEK

Kokić Anamarija
Trg slobode 3/I
31000 Osijek
amkjavni.biljeznik@os.t-com.hr
tel/fax:031/204-027

OSIJEK

Milas Krešimir
Ulica Ivana Gundulića 36A
31000 Osijek
notar.milas@gmail.com
tel:031/570-570, fax:031/570-571

OSIJEK

Popović Sanja
Kapucinska 35
31000 Osijek
sanja.popovic@hjk.hr
tel/fax:031/650-211

OSIJEK

Šustić Hrvatin
Hrvatske Republike 31b
31000 Osijek
sustic.hrvatin@os.t-com.hr
tel:031/213-213, fax:031/213-214

OTOK

Perković Nikola
Vladimira Nazora 2
32252 Otok
nikola.perkovic@hjk.hr
tel:032/490-451, 490-450, fax:032/490-450

PAG

Oguić Katarina
Splitska 20
23250 Pag
notar.oguic@gmail.com
tel:023/410-381, fax:023/410-380

PAZIN

Jeromela Mauša Nataša
Dinka Trinajstića 2
52000 Pazin
biljeznik.natasa@gmail.com
tel:052/621-111, 621-530, fax:052/621-539
Škarda Antonija, jb prisjednik

PETRINJA

Ocvarek Domagoj
Otona Kučere 10
44250 Petrinja
j.b.domagojocvarek@gmail.com
tel/fax:044/812-959

PISAROVINA

Nežić Nikolina
Trg hrvatskih velikana 1
10451 Pisarovina
notar-nezic@hjk.hr
tel:01/5530-153

PITOMAČA

Anđal-Mlinarić Brigita
Trg Kralja Tomislava 19
33405 Pitomača
jburedbam@gmail.com
tel:033/801-561, fax:033/801-562

PODSTRANA

Majić Tihana
Gospe u Siti 18
21312 Podstrana
tihana@biljeznikmajic.hr
tel:021/247-378

POREČ

Hrvatin Marija
8.marta 1
52440 Poreč
marija.hrvatin@outlook.com
tel:052/433-258, 434-229, fax:052/434-263
Belac Tijana, jb prisjednik
Brgudac Hržica Ailin, jb prisjednik
Šegon Carlotta, jb savjetnik

POREČ-PARENZO

Ferenc Tanja
Trg slobode 2
52440 Poreč-Parenzo
notar.tanjaferenc@gmail.com
tel:052/452-905, fax:052/428-210

POŽEGA

Brekalo Ante
Dragutina Lermana 6
34000 Požega
javni.biljeznik.ante.brekalo@po.t-com.hr
tel:034/272-332, fax:034/313-152
Brekalo Domagoj, jb prisjednik

PREGRADA

Večerić Gordana
Ulica Janka Leskovara 7/4
49218 Pregrada
ured@notar-veceric.hr
tel:049/377-884, fax:049/301-586

PRELOG

Varga Andreas
Glavna 46
40323 Prelog
info@notar-varga.hr
tel:040/337-064, fax:040/847-039

PULA

Kopić Nansi
Anticova 9/I
52100 Pula
nansi@javni-biljeznik.eu
tel/fax:052/217-808
Kopić Tena, jb prisjednik
Dervović Samra, jb prisjednik
Grgorinić Marijana, jb savjetnik
Krivić Roberta, jb savjetnik

PULA

Paić Čerin Marina
Olge Ban 8
52100 Pula
marina.paic-cerin@notar-cerin.hr
tel:052/215-311, 380-605, fax:052/380-804
Čerin Marijana, jb prisjednik
Ivančić Krišto Martina, jb prisjednik

PULA

Valenta Željko
Cankarova 7
52100 Pula
zeljko.valenta@hjk.hr
tel:052/350-195, fax:052/356-954
Regvat Ivan, jb prisjednik

PLOČE

Žderić Tomislav
Kralja Petra Svačića 4
20340 Ploče
biljeznik.zderic@gmail.com
tel/fax:020/670-323
Marić Jurica, jb savjetnik

POPOVAČA

Podoreški Ana
Zagrebačka 19
44317 Popovača
notaranapodoreski@gmail.com
tel/fax:044/493-514

POREČ

Pahović Đordano
Trg Joakima Rakovca 5
52440 Poreč
notar-pahovic@pu.t-com.hr
tel/fax:052/442-163
Parencan Gržentić Sabina, jb prisjednik

POŽEGA

Bagarić Niko
Ul. Sv. Florijana 6
34000 Požega
niko.bagaric@hjk.hr
tel/fax:034/272-551
Perić Marijana, jb prisjednik
Bagarić Eugen, jb savjetnik

POŽEGA

Včelik mr.sc. Mario
Primorska 2
34000 Požega
biljeznik@vcelik.tcloud.hr
tel/fax:034/251-640
Včelik Mislav, jb prisjednik

PRELOG

Blažeka Ljiljana
Glavna 26
40323 Prelog
notar.blazeka@gmail.com
tel/fax:040/645-062
Gredelj Andreja, jb prisjednik

PULA

Crljenica Alida
Ćirilometodske družbe 1
52100 Pula
notar-crljenica@pu.t-com.hr
tel/fax:052/215-625
Bilić Pliško Sandra, jb prisjednik
Crljenica Ivan, jb prisjednik

PULA

Kukučka Ivan
Jurja Žakna 4b
52100 Pula
notarpula@pu.t-com.hr
tel:052/544-755, fax:052/213-097

PULA

Savčić Gorana
v.d. javnog bilježnika
Smareglina ulica 7
52100 Pula
gorana.savcic@hjk.hr
tel:052/210-511, 052/216-715, fax:052/522-377

PULA

Vitasović Marko
v.d. javnog bilježnika
Flanatička 10
52100 Pula
marko.vitasovic@hjk.hr
tel:052/215–315, fax:052/217-368

PULA-POLA

Obrovac Skira Sonja
Laginjina ulica 2
52100 Pula-Pola
sonja.obrovac.skira@pu.t-com.hr
tel:052/211-260, 213-256, fax:052/213-257
Kirinčić Sošić Ines, jb prisjednik

RIJEKA

Belavić Marin
Korzo 32
51000 Rijeka
ured@notarbelavic.hr
tel:051/410-810

RIJEKA

Dremil Štefančić Mirta
Gnambova ulica 2
51000 Rijeka
ured@notar-dremilstefancic.hr
tel:051/336-146, fax:051/330-532
Volarić Boris, jb prisjednik

RIJEKA

Grozdanić-Dekleva Marija
Korzo 35/I
51000 Rijeka
marija.grozdanic-dekleva@hjk.hr
tel/fax:051/336-727
Strika Luka, jb prisjednik
Čubrilo Jelena, jb savjetnik

RIJEKA

Lovrović Lečić Vera
Fiorello la Guardia 25
51000 Rijeka
jbvll@post.htnet.hr
tel/fax:051/212-665
Jovanić Nada, jb prisjednik
Dobrović Ivan, jb prisjednik

RIJEKA

Panjković Velibor
Ante Starčevića 4
51000 Rijeka
velibor.panjkovic@jb-panjkovic.hr
tel:051/317-370, 211-105, fax:051/317-076
Duran Šunić Danijela, jb prisjednik
Vidas-Butorac Nataša, jb prisjednik
Šulina Gulja Doris, jb savjetnik
Čanić Edina, jb savjetnik

RIJEKA

Sablić Dorčić Marina
Ciottina 5
51000 Rijeka
biljeznik.sablic-dorcic@optinet.hr
tel:051/494-169, fax:051/323-246
Miloš Novak Danijela, jb prisjednik
Mrak Ivana, jb savjetnik
Miličević Nina, jb savjetnik

RIJEKA

Sokolić-Ožbolt Olga
Užarska 28-30/II
51000 Rijeka
notar-sokolic@ozbolt.tcloud.hr
tel/fax:051/212-513
Kelava Martina, jb prisjednik

RIJEKA

Vrsalović Zoran
Korzo 40
51000 Rijeka
zoran.vrsalovic@hjk.hr
tel:051/322-211, fax:051/322-393
Huserik Zujić Ana, jb prisjednik
Vrsalović Sara, jb prisjednik
Doganac Ema, jb savjetnik

ROVINJ

Zujić Rino
N.Quarantotto 3/A
52210 Rovinj
rino.zujic@hjk.hr
tel:052/830-008, fax:052/840-197
Burić Tatjana, jb prisjednik
Zujić Luka, jb prisjednik

RAB

Pičuljan Draženka
Palit 71
51280 Rab
javnibin@inet.hr
tel/fax:051/725-498

RIJEKA

Ćuzela Vesna
Korzo 18
51000 Rijeka
notar-cuzela@notar-cuzela.hr
tel:051/339-686, fax:051/322-969
Čehajić Milena, jb prisjednik
Perišić Silvija, jb prisjednik
Paškvan Opačić Iva, jb prisjednik

RIJEKA

Fućak Zvonarić Veronika
Frana Supila 11
51000 Rijeka
veronika.fucak-zvonaric@hjk.hr
tel:051/317-552, 051/317-555

RIJEKA

Legović Gordana
Rudolfa Strohala 3
51000 Rijeka
notar.legovic@ri.t-com.hr
tel:051/322-922, fax:051/322-923
Legović Rina, jb prisjednik
Konta Erak Anita, jb prisjednik

RIJEKA

Marinković Žaklina
Korzo 27
51000 Rijeka
notar.zaklinamarinkovic@hotmail.com
tel/fax:051/323-409

RIJEKA

Pejnović Stevan
Ribarska 2/2
51000 Rijeka
notar.pejnovic@ri.t-com.hr
tel:051/214-783, fax:051/321-710
Đukić Đurđica, jb prisjednik

RIJEKA

Smojver-Bašić Anđelka
Školjić 2
51000 Rijeka
jb-andjelka-smojver-basic@ri.t-com.hr
tel/fax:051/335-890
Bašić Tonka, jb prisjednik

RIJEKA

Švegović Vesna
Titov trg 10
51000 Rijeka
notar.svegovic@gmail.com
tel/fax:051/335-753

RIJEKA

Žužić Kovačić Sunčica
Ante Starčevića 5
51000 Rijeka
notar-kovacic@notar-kovacic.hr
tel:051/866-469, 099/6097-300, fax:051/866-469
Čavka Markiš Morana, jb prisjednik
Šiklušić Klara, jb savjetnik

ROVINJ-ROVIGNO

Kliman Fabiana
Augusto Ferri 35
52210 Rovinj-Rovigno
notar.rovinj@gmail.com
tel:052/494-842, fax:052/494-843
Kučerka Luka, jb prisjednik

SAMOBOR

Bubnjić Boro
Ulica Ferka Ivanščaka 3
10430 Samobor
boro@notar-bubnjic.hr
tel:01/7002-723, fax:01/7002-720
Zaninović Josipa, jb prisjednik

SAMOBOR

Palinić Čulin Sandra
Gajeva 35
10430 Samobor
notar-palinic@zg.t-com.hr
tel:01/3326-586, fax:01/3326-587
Soko Marija, jb prisjednik

SENJ

Biondić Eda
Pavlinski trg 17
53270 Senj
biljeznik.biondic@gmail.com
tel:053/881-759, 098/9072-829, fax:053/881-759

SESVETE

Čergar Milka
Ninska 1
10360 Sesvete
milka.cergar@zg.t-com.hr
tel:01/2000-582, fax:01/2010-291
Čukelj Marija, jb prisjednik
Novaković Barešić Marija, jb prisjednik

SESVETE

Vuger Andrija
Karlovačka 2
10360 Sesvete
vuger@biljeznik-vuger.hr
tel:01/2008-828

SINJ

Romac Ana
Glavička ulica 27
21230 Sinj
ANAROMAC971@gmail.com
tel:021/823-081, fax:021/826-022
Šego Mirjana, jb prisjednik

SISAK

Čubelić Šimac Sanja
S. i A. Radića 5
44000 Sisak
j.b.cubelic.simac.sanja@sk.t-com.hr
tel:044/523-246, fax:044/521-228
Tomazinić-Grahovac Maja, jb prisjednik

SISAK

Marković Ivan
S. i A. Radića 6/2
44000 Sisak
ivan.markovic@hjk.hr
tel/fax:044/523-694
Marković Ivan, jb prisjednik

SLATINA

Naumovska Sandra
Trg Sv. Josipa 9
33520 Slatina
notar.naumovska@gmail.com
tel:033/550-665, fax:033/296-040

SLAVONSKI BROD

Čečatka Robert-Anton
Trg pobjede 19
35000 Slavonski Brod
robert-anton.cecatka@sb.t-com.hr
tel:035/449-498, fax:035/404-140
Kokanović Igor, jb prisjednik

SAMOBOR

Frković Karlo
Trg kralja Tomislava 13/I
10430 Samobor
jbsamobor@gmail.com
tel/fax:01/3366-210

SAMOBOR

Remenarić Slavko
Trg kralja Tomislava 10
10430 Samobor
ured@notar-remenaric.hr
tel:01/3387-243, fax:01/3387-245
Belošević Elvira, jb prisjednik

SESVETE

Batušić-Šlogar Zinka
Vladimira Ruždjaka 8
10360 Sesvete
zinka.batusic-slogar1@zg.t-com.hr
tel:01/2058-288, fax:01/2058-299
Gerić Ana, jb prisjednik

SESVETE

Ledić Sanja
Zagrebačka cesta 9
10360 Sesvete
jav.biljeznik.ledic@zg.t-com.hr
tel:01/2005-550
Zaplatić Javorka, jb prisjednik

SINJ

Buljan Marijana
Trg dr. Franje Tuđmana 7
21230 Sinj
marijana.buljan@hjk.hr
tel:021/825-900, fax:021/660-346

SISAK

Briševac Imprić Gordana
Stjepana i Antuna Radića 32
44000 Sisak
notar.brisevac@gmail.com
tel:044/522-909, fax:044/522-921

SISAK

Kraljičković Ivica
I.K.Šakcinskog 15
44000 Sisak
ivica.kraljickovic@sk.t-com.hr
tel:044/523-363, fax:044/524-363
Velhes Vedran, jb prisjednik

SISAK

Stojanović Natalija
Stjepana i Antuna Radića 12
44000 Sisak
natalija.stojanovic@hjk.hr
tel:044/522-708, fax:044/522-723
Šagolj Dunja, jb prisjednik

SLAVONSKI BROD

Bračun Zvonimir
Ulica Petra Krešimira IV. br. 3.
35000 Slavonski Brod
zvonimir.bracun@hjk.hr
tel:035/449-467, fax:035/449-468
Relić Mira, jb prisjednik

SLAVONSKI BROD

Kemec Nada
Trg pobjede 22
35000 Slavonski Brod
nada.kemec@sb.t-com.hr
tel:035/410-299, fax:035/415-344
Marjanac Blanka, jb prisjednik

SLAVONSKI BROD

Lukačević Mario
Matije Gupca 22
35000 Slavonski Brod
lukacevic.mario@sb.t-com.hr
tel:035/445-807, fax:035/455-833

SLUNJ

Sabljarić Stjepan
Braće Radić 11
47240 Slunj
stjepan.sabljaric@hjk.hr
tel:047/400-740, fax:047/400-741

SOLIN

Tokić Ante
v.d. javnog bilježnika
Kralja Zvonimira 87A
21210 Solin
ante.tokic@hjk.hr
tel:021/847-073

SPLIT

Čolak Goran
Put mostina 8
21000 Split
goran.colak8@gmail.com
tel:021/491-880, fax:021/491-881
Nazor Ivana, jb prisjednik

SPLIT

Felzer Puljiz Snježana
Put Žnjana 8 C
21000 Split
notar.sfpuljiz@gmail.com
tel:021/545-224; 091/347-0001
Blašković Sanja, jb prisjednik

SPLIT

Karabotić-Milovac Teo
Kavanjinova 4
21000 Split
teo.karabotic-milovac@st.t-com.hr
tel:021/339-888, fax:021/339-890

SPLIT

Madunić mr.sc. Vlado
Ulica Domovinskog rata 11
21000 Split
jbmadunic@gmail.com
tel/fax:021/491-831
Duplančić Ivana, jb prisjednik

SPLIT

Ogorevc Vesna
Kneza Ljudevita Posavskog 17
21000 Split
vesnaogorevc.ured@gmail.com
tel/fax:021/321-505, 347-800

SPLIT

Pavlović Dalibor
Klaićeva poljana 3
21000 Split
daliborpavlovicnotar@gmail.com
tel:021/772-948, 091/6020-658, fax:021/772-943
Damjanić Gojka, jb prisjednik

SPLIT

Šimunović Irena
Hrvatske mornarice 1J
21000 Split
irena.simunovic@hjk.hr
tel:021/485-255
Andrić Radmila, jb prisjednik

SLAVONSKI BROD

Medunić Ruža
Trg pobjede 10
35000 Slavonski Brod
javni.biljeznik.ruza.medunic@sb.t-com.hr
tel:035/415-350, fax:035/440-616
Medunić Nikolina, jb prisjednik

SOLIN

Ludvajić Snježana
Kralja Zvonimira 75
21210 Solin
notarludvajic@gmail.com
tel:021/210-548, 211-800, fax:021/410-039
Mimica Renata, jb prisjednik
Ercegović Duje, jb savjetnik

SPLIT

Čipčić Mila
Gundulićeva 20
21000 Split
notar.mila.cipcic@hjk.hr
tel/fax:021/380-122
Dobrić Ivana, jb prisjednik

SPLIT

Dragun Helena
Škrape 53
21000 Split
javni.biljeznik.helena.dragun@st.t-com.hr
tel:021/530-902, fax:021/530-988

SPLIT

Jelavić Sandra
Domovinskog rata 45
21000 Split
notarsjelavic@gmail.com
tel/fax:021/491-843

SPLIT

Kovačević Borica
Ivana Gundulića 44/II
21000 Split
jb-borica.kovacevic@st.t-com.hr
tel:021/362-497, fax:021/362-400
Jurić Višnja, jb prisjednik

SPLIT

Matačić Jasna
Ruđera Boškovića 9
21000 Split
jasna.matacic@st.t-com.hr
tel/fax:021/482-509
Tošić Milka, jb prisjednik
Jurković Ivana, jb savjetnik

SPLIT

Paradžik Matijana
Trg hrvatske bratske zajednice 2
21000 Split
matijana.paradzik@hjk.hr
tel:021/480-341
Rajčić Bariša, jb prisjednik
Maleš Talaja Maja, jb prisjednik

SPLIT

Popovac Mirjana
Mažuranićevo šetalište 13
21000 Split
jbpopovac@jbpopovac.hr
tel/fax:021/317-401
Popovac Iris, jb prisjednik
Brkljačić Malenica Ivana, jb prisjednik

SPLIT

Šuško mr.sc. Ante
Josipa Jovića 7
21000 Split
jb.susko@hi.t-com.hr
tel/fax:021/348-104
Borzić Ivana, jb prisjednik
Miše Franka, jb savjetnik

SPLIT

Vukoyić Jagoda
A.B. Šimića 2
21000 Split
jagoda.vukovic@hjk.hr
tel:021/371-442, 370-999, fax:021/371-000

SPLIT

Zlokić Ante
Velebitska 26
21000 Split
jb-azlokic@st.t-com.hr
tel/fax:021/534-528
Valjan Kornelija, jb prisjednik

STON

Mustapić Stipe
Široka 7
20230 Ston
stipe.mustapic@hjk.hr
tel:099/573-9456; 020/400-195

SUPETAR

Petranić Morana
Hvarska ulica 3
21400 Supetar
morana.petranic@hjk.hr
tel:021/659-187

SVETI IVAN ZELINA

Rački Ivan
Trg Ante Starčevića 14
10380 Sveti Ivan Zelina
ivan.racki@hjk.hr
tel:01/2060-937
Jagoić Tukša Božica, jb prisjednik
Černetić Helena, jb savjetnik

ŠIBENIK

Malenica Ljiljanka
Fra Stjepana Zlatovića 18
22000 Šibenik
javni.biljeznik.ljiljanka.malenica@si.t-com.hr
tel:022/331-812, fax:022/331-819

ŠIBENIK

Vuletin Marko
Vladimira Nazora 15
22000 Šibenik
marko.vuletin@hjk.hr
tel:022/215-203, 215-206
Vuletin Sunčica, jb prisjednik
Stošić Vedrana, jb prisjednik

TROGIR

Biuk Željena
Matije Gupca 1/II
21220 Trogir
zeljena.biuk@hjk.hr
tel:021/885-397,885-330; 091/617-8298
fax:021/885-397
Erkapić Velebita, jb prisjednik
Biuk Nožinović Zlatana, jb prisjednik
Margeta-Nuber Danira, jb prisjednik

VALPOVO

Gagro Pavao
Trg kralja Tomislava 10
31550 Valpovo
notar.gagro@gmail.com
tel:031/663-555, 031/665-555, 031/665-554, 031/665-553
Gagro Bošnjak Maja, jb prisjednik

VARAŽDIN

Benc Rankica
Vrazova 8c
42000 Varaždin
rankica.benc@vz.t-com.hr
tel:042/211-400, 212-558, fax:042/211-400
Gerbus Melita, jb prisjednik
Obrstar Anamarija, jb savjetnik

SPLIT

Zavorović Ana
Domovinskog rata 27B
21000 Split
ana.zavorovic@hjk.hr
tel:021/485-776

STARI GRAD

Plenković Jadranka
Kod sv. Roka 4
21460 Stari Grad
notar.plenkovic@optinet.hr
tel/fax:021/765-547

SUPETAR

Martinović Dinko
Hrvatskih velikana 8
21400 Supetar
biljezniksupetar@outlook.com
tel/fax:021/630-555

SVETA NEDELJA

Knez Tomislav
Hrvatskih branitelja 52
10434 Sveta Nedelja
ured@notar-knez.hr
tel:01/4844-534, fax:01/4844-535
Milevčić Zrinka, jb prisjednik

ŠIBENIK

Kale Alisa
S. Radića 79a
22104 Šibenik
info@notar-kale.hr
tel:022/330-025, fax:022/330-116
Mrčela Ante, jb prisjednik

ŠIBENIK

Nakić Neven
Ante Starčevića 5
22000 Šibenik
neven.nakic@hjk.hr
tel:022/212-265, 212-057
Nakić Nevenka, jb prisjednik

TROGIR

Bartulica Antulov Ivana
Kardinala A. Stepinca 78B
21220 Trogir
ivana.bartulica-antulov@hjk.hr
tel:021/410-289

UMAG

Šorgo Nina
v.d. javnog bilježnika
Dante Alighieri 24
52470 Umag
notarumag@gmail.com
tel:052/660-588, 099/2255-005

VALPOVO

Peček Sumba
Vijenac 107. brigade HV 3
31550 Valpovo
sumba.pecek@hjk.hr
tel:031/321-123

VARAŽDIN

Čmrlec-Kišić Biserka
Mihanovićeva 2
42000 Varaždin
notar@jbbck.com.hr
tel:042/211-662, fax:042/211-699
Peručić Jošić Marija, jb prisjednik
Kaselj Tušek Natalija, jb prisjednik

VARAŽDIN

Horvat Tamara
Pavlinska 5
42000 Varaždin
ured@notar-horvat.hr
tel:042/320-015, fax:042/302-014
Posavec Katarina, jb prisjednik

VARAŽDIN

Kalšan Mališ Ana
Kapucinski trg 5
42000 Varaždin
jbkalsanmalis@gmail.com
tel:042/550-501, fax:042/550-502
Vinceković Ivana, jb prisjednik

VARAŽDIN

Mihinjač Lana
Braće Radić 6
42000 Varaždin
biljeznik@jblm.hr
tel/fax:042/212-833
Zadrović Iva, jb prisjednik

VARAŽDIN

Trstenjak Stjepan
Trg slobode 1
42000 Varaždin
stjepan.trstenjak@gmail.com
tel:042/300-550, fax:042/300-552
Štrlek-Voćanec Bojana, jb prisjednik

VELIKA GORICA

Maleković Ivan
Trg kralja Tomislava 7
10410 Velika Gorica
ured@notar-malekovic.hr
tel:01/6222-123, fax:01/6225-266
Švegar Ivana, jb prisjednik
Grgurić Maja, jb prisjednik

VELIKA GORICA

Spevec Ranka
Trg kralja Tomislava 39
10410 Velika Gorica
info@notar-spevec.hr
tel:01/6213-869, fax:01/6251-106

VINKOVCI

Kovač Mirodar
Trg B. J. Šokčevića 1
32100 Vinkovci
biljeznik.kovac@gmail.com
tel/fax:032/334-235
Banić Petar, jb prisjednik

VINKOVCI

Vajcl Alen
Duga ulica 6
32100 Vinkovci
javni.biljeznik.alen.vajcl@gmail.com
tel:032/338-285, fax:032/338-286

VIROVITICA

Filipović-Kovačić Dubravka
Andrije Kačića Miošića 2
33000 Virovitica
notar-filipovic@hi.t-com.hr
tel/fax:033/726-850

VIŠKOVO

Antić Ines
Vozišće 5
51216 Viškovo
ines.antic@hjk.hr
tel/fax:051/410-844
Bugarinović Sanja, jb prisjednik

VARAŽDIN

Ivković Mateja
v.d. javnog bilježnika
Franjevački trg 17
42000 Varaždin
mateja.ivkovic@hjk.hr
tel:042/212-214

VARAŽDIN

Levatić Marin Andreja
Kapucinski trg 2
42000 Varaždin
andreja.levaticmarin@hjk.hr
tel:042/201-323, fax:042/201-329
Mušić Andreja, jb prisjednik

VARAŽDIN

Rauš-Klier Zvijezdana
Anina 2
42000 Varaždin
ured@notar-raus-klier.hr
tel:042/212-812, fax:042/200-672
Viličić Peharda Barbara, jb prisjednik
Cimerman Iva, jb prisjednik

VELIKA GORICA

Jurlina Marko
Ulica kralja Dmitra Zvonimira 10
10410 Velika Gorica
ured@notar-jurlina.hr
tel:01/6221-097, fax:01/6221-552
Rob Mirna, jb prisjednik
Benković Hrvoje, jb prisjednik

VELIKA GORICA

Mirčetić Nives
N.Šopa 41
10410 Velika Gorica
nives.mircetic@gmail.com
tel:01/6225-277, fax:01/6232-583
Begović Martina, jb prisjednik

VELIKA GORICA

Žugec Valentina
Zagrebačka 76
10410 Velika Gorica
valentina.zugec@hjk.hr
tel/fax:01/ 661-6349
Brčić Nevena, jb prisjednik

VINKOVCI

Mendeš Marijan
Trg dr. Franje Tuđmana 2
32100 Vinkovci
mendes.marijan.javni.biljeznik.vd@vu.t-com.hr
tel:032/334-221, fax:032/338-118

VINKOVCI

Vulić Nikola
Vladimira Nazora 13
32100 Vinkovci
nikola.vulic@vu.t-com.hr
tel/fax:032/338-050
Čuljak Marijana, jb prisjednik

VIROVITICA

Nađ Bajsar Ema
Antuna Mihanovića 26
33000 Virovitica
nadj.ema.javni.biljeznik@vt.t-com.hr
tel/fax:033/800-635
Petrović Iva, jb prisjednik

VIŠNJAN

Ladavac Karla
Trg slobode 1
52463 Višnjan
karla.ladavac@hjk.hr
tel:052/427-852, 052/449-660

VODICE

Grbac Mira
Obala Juričev Ive Cote 27
22211 Vodice
mira.grbac@javnibiljeznik.net
tel:022/441-644; 098/1819-224, fax:022/440-944
Rekaš Roca Sandra, jb prisjednik

VRGORAC

Kristić Ivan
Tina Ujevića 13
21276 Vrgorac
kristicnotar@gmail.com
tel:021/675-160, fax:021/674-313

VUKOVAR

Kovačić Jelica
Trg kralja Tomislava 1
32000 Vukovar
javni.biljeznik.kovacic@gmail.com
tel:032/421-278, 450-584, fax:032/421-278
Kovačić Marko, jb prisjednik

ZABOK

Martinić Javorka
Matije Gupca 47/I
49210 Zabok
javni.biljeznik.martinic@kr.t-com.hr
tel/fax:049/221-152

ZADAR

Brkić Emil
Nikole Tesle 12/B
23000 Zadar
emil@notar-brkic.hr
tel:023/231-383, fax:023/231-481
Gadža Beganović Ivana, jb prisjednik
Perin Crnošija Tina, jb prisjednik

ZADAR

Hrabra Suzana
Don Ive Prodana 4
23000 Zadar
suzana.hrabra@zd.t-com.hr
tel:023/312-166, fax:023/312-445

ZADAR

Marčina Vera
112.brigade br. 3
23000 Zadar
notar.marcina@zadar.net
tel/fax:023/314-665
Marčina Goran, jb prisjednik
Mihić Ana, jb prisjednik
Svorcina Ana, jb savjetnik

ZADAR

Skoblar Jelena
Sv. Vinka Paulskog 34
23000 Zadar
jelena@notar-skoblar.hr
tel:023/628-901, 628-902, fax:023/628-903
Turbuk Ucović Tanja, jb prisjednik

ZADAR

Župan Ivana
Put Murvice 12 A
23000 Zadar
ivana.zupan@hjk.hr
tel/fax:023/411-077
Glavan Marko, jb prisjednik

ZAGREB

Antoš Višnja
Maretićeva ulica 15
10000 Zagreb
biljeznik.antos@gmail.com
tel:01/6231-599, 6231-586, fax:075/802-061
Smodila Zrinka, jb prisjednik
Jankač Martina, jb prisjednik
Kuić Humek Jadranka, jb prisjednik

VRBOVEC

Galešić Jasna
Ulica Bubanj 33
10340 Vrbovec
jasna.galesic@hjk.hr
tel:01/5561-623, fax:01/5561-524
Kovač Crnčec Martina, jb prisjednik

VUKOVAR

Arambašić Boro
I.G.Kovačića 2/I
32000 Vukovar
jb-boro.arambasic@vu.t-com.hr
tel:032/441-988, fax:032/441-989
Uzelac Duška, jb prisjednik
Mršo Jelena, jb prisjednik

VUKOVAR

Ore Vojislav
Dr. Franje Tuđmana 5
32000 Vukovar
notar.vore@vu.t-com.hr
tel:032/413-304, fax:032/443-331
Stočko Ivana, jb prisjednik

ZABOK

Podgajski Vlasto
Matije Gupca 70
49210 Zabok
vlasto.podgajski1@kr.t-com.hr
tel:049/221-168, fax:049/501-197
Podgajski Emil, jb savjetnik

ZADAR

Grdović Silvana
Zrinsko Frankopanska 38
23000 Zadar
silvana.grdovic@hjk.hr
tel:023/300-646, fax:023/300-648
Hađasija Filipi Vesna, jb prisjednik
Tomas Marta, jb prisjednik

ZADAR

Kolega-Zubčić Alkica
Stjepana Radića 42b
23000 Zadar
notar-zubcic@zd.t-com.hr
tel/fax:023/300-900
Zubčić Filip, jb prisjednik
Marčina Dragana, jb prisjednik
Kolega Diana, jb savjetnik

ZADAR

Mišković mr.sc. Davor
Ul. Mihovila Klaića 7
23000 Zadar
notar.davor.miskovic@gmail.com
tel:023/311-111, fax:023/315-825
Mišković Lucija, jb savjetnik

ZADAR

Zubčić Josipa
Polačišće 2
23000 Zadar
notar.jzubcic@gmail.com
tel:023/213-000; 095/393-8195, fax:023/317-200

ZAGREB

Andrašić Damir
Prilaz Ivana Visina 5
10000 Zagreb
damir.andrasic@zg.t-com.hr
tel:01/6555-905, fax:01/6555-828
Juranić Danijela, jb prisjednik

ZAGREB

Babić Marina
Avenija Dubrovnik 16/5
10000 Zagreb
notar.babic@gmail.com
tel:01/4802-080, fax:01/6603-992
Mrzlečki Martina, jb prisjednik

ZAGREB

Baburić Katalinić Ivana
Radnička cesta 48
10000 Zagreb
ivana.baburic@hjk.hr
tel:01/483-1574, 483-1670

ZAGREB

Blaić Hebrang Gorana
Poljička 13
10000 Zagreb
gorana.blaic-hebrang@hjk.hr
tel:01/4876-160, fax:01/4871-184
Pirić Zlatka, jb prisjednik
Blaić Bagatin Ivana, jb prisjednik

ZAGREB

Bošnjak Darja
Ivana Lučića 2a
10000 Zagreb
ured@notar-bosnjak.hr
tel:01/6154-322, fax:01/6154-323
Škarić Ana, jb prisjednik
Peruško Nina, jb prisjednik

ZAGREB

Burec Mladen
Trg Stjepana Konzula 1
10000 Zagreb
info@notar-burec.hr
tel:01/2395-544, fax:01/2344-535
Fićko Zrnka, jb prisjednik
Skupnjak Andro, jb savjetnik

ZAGREB

Čondrić Melita
Ulica kralja Zvonimira 1
10000 Zagreb
melita.condric@hjk.hr
tel/fax:01/4105-645

ZAGREB

Debicki Danaja
Ulica Franje Petračića 3
10000 Zagreb
danaja.debicki@hjk.hr
tel/fax:01/4814-888

ZAGREB

Despot Zorka
Lastovska 12
10000 Zagreb
zorka.despot@hjk.hr
tel:01/6180-710, fax:01/6180-956
Švenda Nikola, jb prisjednik

ZAGREB

Dukat Davor
Tratinska 79
10000 Zagreb
davor.dukat@hjk.hr
tel:01/3022-612
Juzbašić Paula, jb savjetnik

ZAGREB

Galić Radojka
Čikoševa 3
10000 Zagreb
info@notar-galic.hr
tel/fax:01/2442-573
Mališa Goranka, jb prisjednik
Bukovčak Marina, jb savjetnik

ZAGREB

Gec Ljerka
Dankovečka 3
10040 Zagreb
ljerka.gec@hjk.hr
tel:01/5561-911, 5561-912, fax:01/5561-914
Čapelj Maja, jb prisjednik

ZAGREB

Birkić-Šarić Ivanka
Trg Antuna Ivana i Vladimira Mažuranića 13
10000 Zagreb
ivanka.birkic-saric@hjk.hr
tel:01/5561-611, 5561-612, fax:01/5561-610

ZAGREB

Blažević Ena
v.d. javnog bilježnika
Ulica grada Mainza 24
10000 Zagreb
ena.blazevic@hjk.hr
tel:01/5544-561
Vrcan Ana, jb savjetnik

ZAGREB

Božić Daniela
Ulica Črnomerec 29
10000 Zagreb
daniela.bozic@hjk.hr
tel:01/7004-081, fax:01/7004-084
Pavković Ana, jb prisjednik

ZAGREB

Čaklović Ljubica
Ilica 253
10000 Zagreb
notar.caklovic@hjk.hr
tel:01/3703-035, fax:01/3703-397
Pranjić Andrijana, jb prisjednik
Jonjić Zlatka, jb prisjednik

ZAGREB

Dabelić Marina
Ulica grada Vukovara 284
10000 Zagreb
biljeznik-dabelic@email.t-com.hr
tel/fax:01/2303-058
Relić Gutenberger Gordana, jb prisjednik
Ivković Mirna, jb prisjednik

ZAGREB

Despot Roso Vika
Varšavska ulica 1
10000 Zagreb
vika.despot.roso@hjk.hr
tel:01/4810-165

ZAGREB

Draškić Lada
Frane Petrića 1
10000 Zagreb
lada@notar-draskic.hr
tel:01/4813-400, fax:01/4813-402
Varga Jelena, jb prisjednik

ZAGREB

Gajski Mindoljević Nadija
Mandrovićeva 17
10000 Zagreb
info@notargajski.hr
tel:01/2311-332, 2300-936
Kralj Iva, jb prisjednik
Gajski Kustec Jelena, jb prisjednik
Kršić Iva, jb prisjednik

ZAGREB

Garofulić Tomislav
Miroslava Milića 4
10000 Zagreb
tomislav.garofulic@hjk.hr; biljeznik@notar-garofulic.hr
tel:01/3881-757, fax:01/3881-780

ZAGREB

Glibota Marija
Strojarska cesta 20
10000 Zagreb
ured@notar-glibota.hr
tel:01/6151-960, fax:01/6114-187
Belić Željka, jb prisjednik
Sakač Protega Martina, jb prisjednik

ZAGREB

Gložinić Sunčica
Francesca Tenchinija 2a
10000 Zagreb
info@jb-glozinic.hr
tel:01/4058-071, 4058-072
Ožanić Adriana, jb prisjednik

ZAGREB

Hrvatin Bruno
v.d. javnog bilježnika
Maksimirska cesta 38
10000 Zagreb
bruno.hrvatin@hjk.hr
tel:01/ 2310-130
Tolj Ivan, jb prisjednik

ZAGREB

Jakić Ivan
v.d. javnog bilježnika
Zelinska 3
10000 Zagreb
ivan.jakic@notar-jakic.hr
tel:01/6114-644
Elijaš Marko, jb prisjednik
Jakić Branimir, jb savjetnik

ZAGREB

Jukić Nevenka
Koranska 1c
10000 Zagreb
nevenka.jukic@zg.t-com.hr
tel:01/6170-933, fax:01/6170-934
Gracin Tea, jb prisjednik

ZAGREB

Juroš Alen
Ulica hrvatskog proljeća 36
10040 Zagreb
ured@notarjuros.hr
tel:01/2989-494, fax:01/2989-902
Čadež Ana, jb prisjednik
Burčul Ana, jb savjetnik

ZAGREB

Kelečić Vesna
Zagrebačka avenija 104
10000 Zagreb
biljeznik.kelecic@post.t-com.hr
tel:01/3878-088, fax:01/3878-107
Makovec Mirna, jb prisjednik
Pezer Marija, jb prisjednik

ZAGREB

Kurilić Andrea
v.d. javnog bilježnika
Grižanska 6
10000 Zagreb
andrea.kurilic@hjk.hr
tel:01/295-5210, 01/295-5211
Kurilić Davor, jb prisjednik

ZAGREB

Lisonek Ilinka
Trg hrvatskih velikana 4
10000 Zagreb
javni.biljeznik@jblisonek.hr
tel:01/4810-493, fax:01/4871-548
Jašarević Suada, jb prisjednik
Nikolov Sandra, jb prisjednik
Gašparović Maša, jb prisjednik

ZAGREB

Marčinko Vladimir
Palmotićeva 43a
10000 Zagreb
notar.marcinko@inet.hr
tel:01/4839-627, fax:01/4921-120
Genc Tena, jb prisjednik
Kapitan Tanja, jb prisjednik
Marčinko Ivan, jb prisjednik

ZAGREB

Herceg Ivana
Jurišićeva 1
10000 Zagreb
ured@notar-herceg.hr
tel:01/4921-220, fax:01/4921-221
Marijanović Marijeta, jb prisjednik
Borovčak Sanja, jb savjetnik

ZAGREB

Hukelj Kristian
Mrazovićeva ulica 6
10000 Zagreb
info@notar-hukelj.hr
tel:01/4819-955, fax:01/4819-951
Gažić Nikolina, jb prisjednik
Jozić Rea, jb prisjednik
Markesina Matea, jb prisjednik

ZAGREB

Ježek Mladen
Šoštarićeva 10
10000 Zagreb
mladen.jezek@notar-jezek.hr
tel:01/4929-641, fax:01/4813-157
Martinović Aleksandra, jb prisjednik
Plećaš Blaženka, jb prisjednik

ZAGREB

Jurić dr.sc. Ivan
Savska cesta 56
10000 Zagreb
ivan@biljeznik-juric.hr
tel:01/6177-135, fax:01/6177-207
Kočila Neven, jb prisjednik
Hysenaj Janja, jb prisjednik

ZAGREB

Karahasanović Medina
Ilica 291
10000 Zagreb
notar-karahasanovic@hjk.hr
tel:01/3776-595, 3779-206, fax:01/3745-678
Cirkvenec Ema, jb prisjednik
Osrečak Marija, jb savjetnik

ZAGREB

Koščak Valentino
Metalčeva ulica 5
10110 Zagreb
valentino.koscak@hjk.hr; info@notar-koscak.hr
tel:01/4059-375; 01/4059-376

ZAGREB

Kutija Kušpilić Renata
Maksimirska 3
10000 Zagreb
renata.kutija.kuspilic@hjk.hr
tel:01/2395-984, fax:01/2395-985
Kušpilić Luka, jb prisjednik

ZAGREB

Macanić Ivana
Vlaška 124
10000 Zagreb
ivana.macanic@hjk.hr; notarmacanic@zg.t-com.hr
tel/fax:01/4844-721
Semialjac Stjepan, jb savjetnik

ZAGREB

Markioli Marina
Nehajska 9
10110 Zagreb
marina.markioli@hjk.hr
tel:01/3017-693, fax:01/3639-633
Ćatić Marija, jb prisjednik
Nasup Edisa, jb prisjednik
Širanović Iva, jb prisjednik

ZAGREB

Markuš Dražen
Remetinečka cesta 112
10020 Zagreb
drazen.markus@hjk.hr
tel:01/549-2833; 098/991-8847

ZAGREB

Maržić Benzia Jelena
Ulica grada Chicaga 11
10000 Zagreb
jelena@notar-benzia.hr; ured@notar-benzia.hr
tel:01/4103-800, 4103-801, fax:01/4103-802

ZAGREB

Milak Filip
v.d. javnog bilježnika
Petrinjska 14
10000 Zagreb
filip.milak@hjk.hr
tel:01/4920-251

ZAGREB

Miloš Ivana
Ozaljska 21
10000 Zagreb
ivana.milos@hjk.hr
tel:01/3097-333, fax:01/3098-333
Dajak Marija, jb prisjednik
Zovko Anita, jb prisjednik

ZAGREB

Pajić Jana
Škrlčeva 39
10000 Zagreb
pajic.notar@gmail.com
tel:01/2302-335
Pajić Alan, jb prisjednik

ZAGREB

Peris Maja
Vice Vukova 6
10000 Zagreb
maja.peris@jbmp.hr; info@jbmp.hr
tel:01/6465-555, fax:01/6465-559
Bartolić Juraj, jb prisjednik
Žutić Mirjana, jb prisjednik
Janota Jaroš Ivona, jb savjetnik

ZAGREB

Picukarić Željka
Ulica Račkoga 12
10000 Zagreb
zeljka.picukaric@hjk.hr
tel:01/4810-095, fax:01/4810-258

ZAGREB

Popov Kalac Vanja
Trg Drage Iblera 2
10000 Zagreb
info@notar-popov.hr
tel:01/4552-702, 4552-705, fax:01/4552-705
Globočnik Lea, jb prisjednik
Parać Tea, jb savjetnik

ZAGREB

Rakitničan Dubravka
Samoborska cesta 344
10000 Zagreb
dubravka.rakitnican@hjk.hr
tel:01/4103-116, fax:01/4103-130

ZAGREB

Rotim mr.sc. Jozo
Trg J.F.Kennedyja 6b
10000 Zagreb
biljeznik-rotim@biljeznik-rotim.hr
tel:01/2383-640, fax:01/2383-641

ZAGREB

Maroslavac Željka
Avenija Dubrovnik 12
10000 Zagreb
info@notar-maroslavac.hr
tel:01/6551-373, fax:01/6548-151
Dilber Katarina, jb prisjednik
Stipković Iva, jb prisjednik

ZAGREB

Matijević Tomislav
Vukovićeva 11
10000 Zagreb
ured@notar-matijevic.hr
tel:01/3700-199, fax:01/3700-225
Cvetković Ivana, jb prisjednik
Morić Maša, jb prisjednik

ZAGREB

Miletić Božo
Ulica Grge Tuškana 39
10000 Zagreb
info@notar-miletic.hr
tel:01/6314-001, fax:01/4810-008
Ordulj Duje, jb prisjednik
Vuglek Lucija, jb savjetnik
Antonić Iris, jb savjetnik

ZAGREB

Nikolić Viktorija
Milivoja Matošeca 3A
10090 Zagreb
ured@javni-biljeznik.hr
tel:01/3731-376, 01/3735-925
Kolombo Lidija, jb prisjednik
Čolak Slavko, jb savjetnik

ZAGREB

Pandža Sanda
Kačićeva 9
10000 Zagreb
ured@notar-pandza.hr
tel:01/4840-703, 4840-707, fax:01/4846-337
Pavlović Snježana, jb prisjednik
Jaklić Ivić Petra, jb savjetnik

ZAGREB

Pernar Valerija
Savska cesta 9
10000 Zagreb
notar-pernar@hjk.hr
tel:01/4829-570, fax:01/4829-571
Geček Josip, jb savjetnik

ZAGREB

Plastić Martina
Ulica grada Vukovara 269G
10000 Zagreb
martina.plastic@hjk.hr
tel:01/6180-350
Podobnik Ivana, jb prisjednik
Milković Lana, jb prisjednik

ZAGREB

Pučar Vesna
Miramarska 24
10000 Zagreb
javnibiljeznik@notar-pucar.hr
tel:01/6155-191, 6155-194, fax:01/6155-190
Pučar Tamara, jb prisjednik
Vidak Nikolina, jb prisjednik
Ljubić Antea, jb savjetnik

ZAGREB

Ranogajec Domagoj
Heinzelova 40
10000 Zagreb
notar-ranogajec@zg.t-com.hr; ured@notar-ranogajec.hr
tel:01/4500-888, fax:01/4500-875
Peras Ivana, jb prisjednik

ZAGREB

Ruždjak Bojan
Kneza Višeslava 2
10000 Zagreb
bojan.ruzdjak@hjk.hr
tel:01/4622-832, fax:01/4622-833
Vladušić Sanja, jb prisjednik
Dujmović Ana-Marija, jb prisjednik

ZAGREB

Sudar Tihana
Frankopanska 2A
10000 Zagreb
notar-sudar@zg.t-com.hr
tel:01/4847-869, 4833-712, fax:01/4815-318
Kralj Franka, jb prisjednik
Kovačić Ivona, jb prisjednik

ZAGREB

Škrinjar Kos Senija
Vlaška 103
10000 Zagreb
senija.skrinjar-kos@hjk.hr
tel:01/4665-078, fax:01/4646-471
Dekanić Marijana, jb prisjednik

ZAGREB

Škurjanec Anita
Gajeva 2
10000 Zagreb
anita.skurjanec@hjk.hr
tel:01/4876-071,4876-072,4876-073
fax:01/4876-082
Bošnjak Vrban Nikolina, jb prisjednik
Frangeš Matija, jb savjetnik

ZAGREB

Šugar Martina
Avenija Dubrava 41/1
10000 Zagreb
martina.sugar@hjk.hr
tel:01/5560-317

ZAGREB

Valić Krešimir
Trg N. Zrinskog 17
10000 Zagreb
ured@notar-valic.hr
tel:01/4817-233; 4873-060
Kafedžić Sabrina, jb prisjednik

ZAGREB

Vodopija Čengić Ljiljana
Rudeška cesta 173
10000 Zagreb
ljiljana.vodopija.cengic@email.t-com.hr
tel:01/3888-516, fax:01/3888-517
Modrić Marija, jb prisjednik

ZAGREB

Vrcić Ivana
Međimurska 13
10000 Zagreb
ivana.vrcic@hjk.hr
tel:01/220-1380
Vrcić Nika, jb savjetnik

ZAGREB

Vuković Ivica
Draškovićeva 13
10000 Zagreb
ivica.vukovic@hjk.hr
tel/fax:01/4612-316

ZAGREB

Zorić Jasna
Dugoselska 12
10000 Zagreb
jb-j.zoric@zg.t-com.hr
tel/fax:01/2311-331
Baljkas Hrgić Anamarija, jb prisjednik
Zorić Dodig Ana, jb prisjednik

ZAGREB

Žabek Tomislav
Smičiklasova ulica 22
10000 Zagreb
javnibiljeznik.zabek@gmail.com
tel:01/4814-358, 4814-353, fax:01/4814-359
Buzatović Tatjana, jb prisjednik

ZAGREB

Šaškor Stjepan
Petrinjska 4
10000 Zagreb
stjepan.saskor@jbured-saskor.hr
tel:01/4810-535,4923-536,4923-540
fax:01/4923-532
Lelas Vesna, jb prisjednik
Crljenica Štimac Maja, jb prisjednik

ZAGREB

Škrinjarić Maja
Karlovačka cesta 2a
10020 Zagreb
maja.skrinjaric@hjk.hr
tel:01/6141-385

ZAGREB

Štefčić Jasna
Zajčeva 1
10000 Zagreb
jasna.stefcic@zg.t-com.hr
tel/fax:01/2422-866

ZAGREB

Tadić Ivan
Prilaz Gjure Deželića 23
10000 Zagreb
itadic@notar-tadic.hr
tel:01/4826-440, 4826-441, fax:01/4826-512
Skala Sandra, jb prisjednik
Dukanović Ana, jb prisjednik
Kaluđerović Andrea, jb savjetnik

ZAGREB

Vidjak Veselić Matea
Martićeva 6
10000 Zagreb
matea.vidjak-veselic@hjk.hr
tel:01/2775-549

ZAGREB

Vrba Jasminka
Ivana Šibla 13
10000 Zagreb
jasminkavrba@notar-vrba.hr
tel:01/6636-170, fax:01/6636-270
Mikulić Kristina, jb prisjednik

ZAGREB

Vujanović Vedran
Maksimirska cesta 96
10000 Zagreb
vedran.vujanovic@hjk.hr
tel:01/4106-987

ZAGREB

Zajec Vlasta
Trg kralja Tomislava 4
10000 Zagreb
vlastazajec@notar-zajec.hr
tel:01/4852-707, fax:01/4852-708
Bojanić Petra, jb prisjednik
Stanišić Sofija, jb savjetnik

ZAGREB

Žabčić Margareta
Jagnedje 1
10090 Zagreb
biljeznik.zabcic@gmail.com
tel:01/3451-946

ZAPREŠIĆ

Marijan Mirta
Baltazara Adama Krčelića 15
10290 Zaprešić
mirta.marijan@hjk.hr
tel:01/3310-875, fax:01/3310-876
Bjelčić Dora, jb prisjednik

ZAPREŠIĆ	
Petrušić Željko Bana Josipa Jelačića 3 10290 Zaprešić zeljko.petrusic@hjk.hr tel:01/3314-593, 3314-594, fax:01/3314-599 Zdunić Ivan, jb prisjednik Ilić Suzana, jb prisjednik	
ZLATAR	
Pozaić Đurđica Zagrebačka 15a 49250 Zlatar djurdjica.pozaic@kr.t-com.hr tel:049/467-077, fax:049/501-721	
ŽUPANJA	
Kaluđer Mladen Veliki Kraj 59 32270 Županja kaludjer.mladen.javni.biljeznik@vk.t-com.hr tel:032/830-119, fax:032/830-131 Karalić Marija, jb prisjednik	

ZLATAR	
Bartolek Zvonimir Trg Slobode 2 49250 Zlatar notar.bartolek@notar-bartolek.hr tel/fax:049/466-808	
ŽMINJ	
Pucić Patricia Pazinska 10 52341 Žminj biljeznik.pucic@pu.t-com.hr tel:052/846-530, 846-713, fax:052/846-740 Zgrablić Bučić Andrea, jb prisjednik	
ŽUPANJA	
Marošević Kata Josipa bana Jelačića 1 32270 Županja marosevic-kata-jb@vk.t-com.hr tel/fax:032/832-793	

Adresar je zaključen 25. listopada 2024.

ČASOPIS JAVNI BILJEŽNIK

UPUTE AUTORIMA

Javni bilježnik je časopis Hrvatske javnobilježničke komore i Hrvatske javnobilježničke akademije koji donosi stručno-znanstvene radove s područja pravne znanosti, posebno javnog bilježništva.

Vaš članak na hrvatskom ili engleskom jeziku možete poslati na e-mail adresu Uredništva (hjk@hjk.hr). Autori uz članak trebaju na adresu Uredništva poslati popunjen i potpisan autorski obrazac.

Uređivanje časopisa *Javni bilježnik* i načini rješavanja sporova temelje se na Standardu uredničkoga rada i standardu COPE koje preporuča Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta Republike Hrvatske.

Rukopis je potrebno predati kao Word-dokument, naslovljen imenom i prezimenom autora. Treba izbjegavati uređivačke zahvate, različite stilove i fontove, formatiranje teksta, uporabu tipke "Tab" za uvlačenje odlomka. Tipku "Enter" koristiti za prijelaz u novi red i samo pri odvajanju poglavlja te tipku za razmak samo za razmak između riječi. Lokalne nazive, istaknute sintagme i sl. pisati u kurzivu (*italic*). Fotografije i druge priloge poslati kao privitak u dobroj rezoluciji. Fotografije i drugi prilozi moraju zadovoljiti uvjete tiska: dimenzije približno moraju odgovarati predviđenim dimenzijama u otisnutom članku; rezolucija fotografija mora biti najmanje 300 dpi, a crteža najmanje 600 dpi. Opseg članka neka ne prelazi 40.000 znakova (uključivši razmake, bilješke i reference) i samo uz konzultaciju s Uredništvom može biti većeg opsega.

Po predaji rukopisa autor pristaje na recenzentski postupak. Uredništvo odlučuje kojim će recenzentima (najmanje dva) pristigli rad biti poslan na ocjenjivanje. U slučaju različitih ocjena rukopis se šalje na dodatnu ocjenu. Nakon ocjenjivanja rada autor je dužan unijeti promjene u tekstu prema priloženim recenzijama i uputama urednika.

Rukopisi (izvornici) koji nisu uređeni prema mjerilima Uredništva časopisa i kojima nedostaju pojedini prilozi bit će vraćeni autorima na doradu. Nakon tiska časopisa tekst rukopisa i eventualni prilozi ne vraćaju se autorima. Nakon izlaska iz tiska svaki autor dobiva po jedan primjerak časopisa.

RASPORED ELEMENATA U ČLANKU

1. Naslov članka.

2. Ime i prezime autora i akademski stupanj (titula), naziv i adresa ustanove u kojoj radi te e-mail adresa.

3. Sažetak (*abstrakt*) na hrvatskom i engleskom jeziku (do 100, a ne više od 150 riječi).

4. Ključne riječi na hrvatskom i engleskom jeziku (8 do 10 riječi).

5. Tekst članka.

   5a) Citiranje priloga u tekstu (slike, karte, tablice i sl.) Npr.: (sl. 1), (karta 1), (tab. 1), (T. 1), (kat. br. 1). Ove priloge potrebno je naznačiti gdje autor želi smjestiti u članku te tu oznaku istaknuti bojom.

   5b) Citiranje literature u tekstu. Časopis prati harvardski sustav navođenja bibliografskih izvora. Citate označiti navodnicima; dulje citate (više od 30 riječi) izdvojiti u zaseban odlomak i označiti navodnicima. Bilješke (*footnotes*) uvrštavati slijedom teksta, označavati ih arapskim brojkama i koristiti samo za objašnjenja. Reference uklopiti u tekst (ne kao bilješke) u skraćenom obliku: (Obad, 2003).

6. Popis literature i izvora.

Literatura se navodi abecednim redom; djela bez autora ili urednika uvrstiti prema naslovu djela; više djela istoga autora navesti kronološki. U popisu literature treba izbjegavati kraćenje naslova i naziva časopisa.

Upute što pisati kurzivom (*italic*) pogledati na stranici: http://pravopis.hr/pravilo/bibliografske-jedinice/87/.

7) Popis priloga.

KATEGORIJE RADOVA U ČASOPISU

Izvorni znanstveni rad je članak čiji znanstveni doprinos može biti istraživačke i/ili teorijske naravi. Prvi sadrži neobjavljene rezultate izvornih znanstvenih istraživanja u cjelovitom obliku, odnosno uključuje metodološku, analitičku i interpretativnu razinu teksta te znanstvenu argumentiranost i vjerodostojnost. Drugi sadrži sustavne kritičke preglede i metaanalize, pri čemu se izvornost doprinosa određuje s obzirom na fokus, širinu, argumentiranost rasprave i odnos prema suvremenoj obrađenosti teme.

Prethodno priopćenje je znanstveni članak koji sadrži neobjavljene preliminarne rezultate znanstvenog istraživanja koje je u tijeku ili teorijski postavljen problem i okosnice argumentacije, ali bez cjelovite razrade.

Pregledni rad je znanstveni članak koji sadrži sažet prikaz stanja i tendencija razvoja jednog znanstvenog područja, teorijskog problema ili istraživačke teme.

Stručni rad donosi korisne priloge iz područja struke kao što je dokumentacija građe (bez teorijske, metodološke i analitičke obrade), korištenje već objavljenih rezultata znanstvenoga istraživanja s fokusom na primjeni u praksi ili na njihovu širenju (obrazovna svrha) ili sažet i kritičan pregled odabrane aktualne teme. Stručni radovi svojom razumljivošću moraju biti dostupni širokom, ne usko specijaliziranom, čitateljskom profilu.